

Estudi sobre la població gitana de Catalunya

Informe final

Elaborat per:

Fundació Pere Tarrés
Projectes Socials

Per a:

Direcció General de Serveis Comunitaris
Departament de Benestar i Família

Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar i Família

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP:

Fundació Pere Tarrés. *Projectes Socials*

Estudi sobre la població gitana de Catalunya : informe final
Bibliografia

I. Sánchez Aroca, Montse, dir. II. Giménez Valentí, Manel III. Catalunya. Direcció General de Serveis Comunitaris IV. Catalunya. Departament de Benestar i Família V. Títol

1. Gitanos - Catalunya
397(467.1)

Direcció:

Montse Sánchez Aroca

Equip investigador:

Manel Giménez Valentí
Ricardo Blasco Valero
Manuela Fernández Ruíz
Celia Sánchez Felguera
Sara Serentill López
Ramon Vílchez Enríquez
Rosa Llopis Llord
Araceli Closa Hernández
Cristina Durán Prozo
Antoni Carbonell Giménez
Marta Bergé Baquero

© Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar i Família
1a edició: octubre 2005
1a reimpressió: març 2006
Tiratge: 500 exemplars
Dipòsit legal: B: 7080-2006
Disseny i maquetació: gama, s. l.
Impressió: gama, s. l.

PRESENTACIÓ

Des de fa uns anys s'ha anat donant forma al que presentem en aquest document: *l'Estudi sobre la població gitana de Catalunya*.

El novembre de 2001 Catalunya va fer un pas molt important en la història del poble gitano al nostre país, es va reconèixer la cultura gitana com a integrant i enriquidora de Catalunya. No va ser casualitat que fos a casa nostra, la força del diàleg entre les institucions polítiques i les organitzacions gitanes havia fet el seu efecte. Van ser moments d'un ric debat i de trobada entre els representants polítics i els representants gitanos.

El diàleg, sinònim de la societat actual i element clau de la cultura gitana, ha continuat i volem que continuï. Ha continuat en el marc dels requeriments que varen fer els parlamentaris del nostre país, ens van demanar estudiar la situació de la població gitana catalana i així ho vam fer. Durant l'any 2003 vam treballar a fons per a poder elaborar *l'Estudi sobre la població gitana de Catalunya* amb el mateix esperit, amb el diàleg com a metodologia i incloent-hi les veus dels gitanos i les gitanes en la definició de la seva situació i de les possibles solucions que cal tenir en compte per superar les desigualtats. La continuïtat del diàleg està lligada a la projecció des d'aquest estudi per a l'establiment de les bases per a poder elaborar un pla integral d'atenció a la població gitana a Catalunya.

L'estudi s'ha centrat en dos aspectes fonamentals. Un primer aspecte recau en l'àmbit metodològic, la utilització d'una metodologia comunicativa que té com a objectiu prioritari la incorporació de les veus de les mateixes persones afectades en tots els moments de l'estudi. En el nos-

tre cas es va començar per la formació d'un equip de recerca del qual formaven part persones gitanes i no gitanes, es va seguir amb la creació d'un consell assessor i un comitè científic en el qual estaven incorporades les organitzacions gitanes de Catalunya. Un segon aspecte està relacionat amb la creació de sentit que suposa per a les persones gitanes estar-hi presents i debatre sobre la seva situació, però també donant les alternatives que poden portar el seu poble a millores importants al nostre país.

Ara, el Govern de Catalunya representat pels diferents departaments, està compromès amb la promoció de la població gitana de Catalunya, un poble ric culturalment i que necessita aquest impuls per poder començar a mostrar la seva riquesa com és la llengua, la seva història i que a la vegada se sent tan particip del nostre país. Són gitanos catalans.

Aquest estudi pretén ser una eina de treball i un document d'orientació en l'aplicació de les polítiques necessàries per a aquesta promoció justa. Els diferents departaments del Govern de Catalunya i els seus consellers i les seves conselleres, tenim com a fita l'elaboració d'un pla integral per a la promoció del poble gitano a Catalunya. El que cal és reconèixer en la feina feta els avenços produïts ja en l'actualitat, reconèixer que el diàleg començat fa uns anys ja actua des que el debat té unes conseqüències institucionals i civils, des que reconeixem un poble, una cultura i considerem el deute històric com una feina que ens ve de gust fer per tenir un país consolidat i més just.

Només es tracta d'una posada en marxa, però creiem que és una eina esperada llarg temps i en la qual hi ha moltes il·lusions i compromisos dipositats. Ara és tasca de tots i totes començar a treballar plegats per una Catalunya més justa i en la qual totes les persones puguin sentir-se catalanes sense veure que les diferències culturals ens allunyen les unes de les altres.

Estem segurs que aquest document serà una eina eficaç i un element clau per a la promoció del poble gitano a Catalunya, que camina cap a una igualtat des de les diferències que ens enriqueixen com a país i com a persones.

ANNA SIMÓ I CASTELLÓ
Consellera de Benestar i Família

SUMARI

1. INTRODUCCIÓ	11
2. BASE METODOLÒGICA I JUSTIFICACIÓ DE L'ESTUDI ..	15
2.1. Quantitat de població desconeguda	15
2.2. Metodologia comunicativa	18
2.2.1. Base teòrica	18
2.2.2. Tècniques qualitatives: grups de discussió comunicativa	21
2.2.3. Tècniques qualitatives: entrevistes amb persones clau	25
2.2.4. Tècniques quantitatives: enquesta i entrevista personal	28
2.2.5. Disseny dels instruments de recerca i anàlisi de la informació	33
3. POBLACIÓ GITANA A CATALUNYA	37
3.1. Presentació	37
3.2. Primeres constatacions de la presència gitana a Catalunya	38
3.3. Una identitat rebutjada: legislacions, pragmàtiques i accions institucionals per l'assimilació	39
3.4. El poble gitano i Catalunya	43

3.5. Localització geogràfica	46
4. IDENTITAT I CULTURA	53
4.1. Cultura romaní	53
4.1.1. Què és cultura?	53
4.1.2. Què defineix la cultura gitana?	56
4.2. Convivència multicultural	57
4.2.1. Multiculturalitat	57
4.2.2. Racisme	58
4.2.3. Problemàtiques globals que afecten la cultura gitana	63
4.2.4. Desenvolupament de la pròpia cultura	74
5. FAMÍLIA	91
5.1. Importància de la família	91
5.2. Model familiar i assimilació	93
5.3. Forma de casament	96
5.4. Canvis a la família	98
6. HABITATGE I URBANISME	103
6.1. Tipus d'habitatge	105
6.2. Barreres per accedir a l'habitatge	108
6.2.1. Recursos econòmics i fiabilitat bancària	110
6.2.2. Baixes expectatives i racisme	111
6.2.3. L'especulació urbanística i les persones gitanes	113
6.3. Barris pobres, barris degradats	115
6.4. Polítiques d'habitatge	119
6.5. Homogeneïtzació de la urbanització a un sol model de vida. Assimilacionisme	122
6.6. Diversitat d'opcions de vida en la societat actual	123
6.7. Inversió positiva de l'efecte Mateu	125
6.8. Solidaritat a partir de la xarxa social	128
6.9. Convivència pacífica com a valor	130

7. EDUCACIÓ	131
7.1. Situació educativa de la població gitana a Catalunya	131
7.2. Orientacions educatives	135
7.2.1. La Llei general d'educació, un pas cap a la igualtat	135
7.2.2. La LOGSE, influència en la població gitana	139
7.3. Barreres per a l'educació	142
7.3.1. L'escola com a factor d'exclusió: pèrdua de drets i valors culturals	142
7.3.2. L'escola com a factor de transformació	148
7.4. Models educatius multiculturals que funcionen al món	150
8. TREBALL	157
8.1. Dret al treball i discriminació	157
8.2. Mercat de treball	162
8.3. Desigualtat històrica, desigualtat actual	164
8.3.1. Factors d'exclusió que dificulten l'entrada al món laboral del poble gitano	165
8.4. Tipus d'ocupacions i llocs ocupats al mercat laboral	182
8.4.1. Oficis tradicionals i societat de la informació: la fi de la venda ambulants i les demandes de la societat actual	188
8.5. Política d'ocupació i formació laboral	190
8.6. Altes expectatives laborals. Diversificació d'ocupacions per aconseguir èxit laboral	192
8.7. Oficis tradicionals gitanos	194
9. SALUT	195
9.1. Salut i poble gitano	196
9.2. Professionals i sistema sanitari	199
9.3. Sistema sanitari i salut: necessitats de la població gitana a Catalunya	202
9.3.1. Dona gitana i salut	204

10. SEXE	207
10.1. Dona: pilar i protagonista del canvis:	207
10.2. Organització de les dones: associacionisme gitano femení (1990-Romí)	209
10.3. Imatge social de dona sotmesa i sense un rol social actiu: visió etnocèntrica	210
10.4. El sistema educatiu com a barrera per a la superació de les desigualtats de sexe	211
10.5. El dret a l'educació per a les dones i la inclusió de totes les persones	213
10.6. Participació femenina en organitzacions mixtes: visió pessimista i poc transformadora	217
10.7. Falta de poder per a treballar fora de la família	218
10.8. Dificultat en la tria d'horaris	219
10.9. Poder de les dones en el si de la família: superació de la dicotomia públic/privat	220
10.10. Visió de les dones que parteixi d'elles mateixes: la família com a generadora de xarxa social, la maternitat com a dret	222
10.11. Sexe i cultura	224
11. JOVENTUT	225
11.1. La joventut gitana	226
11.2. L'assimilacionisme en la joventut gitana	236
11.3. La formació: la clau de la joventut gitana	238
11.4. Oferta lúdica, cultural i d'oci per a la joventut gitana	238
11.5. Referents positius	240
12. PARTICIPACIÓ SOCIAL	243
12.1. La participació del poble gitano	243
12.2. Les organitzacions gitanes	251
12.2.1. Treball de les associacions gitanes per a la promoció del poble gitano	254

12.2.2.	Aportació de valors propis gitanos per a treballar la participació a la societat actual .	258
12.2.3.	Diàleg igualitari i igualtat de les diferències com a manera de practicar l'associacionisme	262
12.3.	Augment de la participació quan s'escolta les veus de les persones gitanes	265
12.3.1.	Trencar estereotips i prejudicis per tal d'afavorir la participació en organitzacions no gitanes	266
12.4.	Reconeixement i coneixement de la cultura des del món social	268
12.4.1.	Persones gitanes a tots els àmbits de la societat	270
12.5.	Institucions, política i partits	275
12.6.	Fomentar l'associacionisme femení gitano: les dones com a agents socials de la seva comunitat . .	279
13.	LENGÜES	281
13.1.	Baixes expectatives institucionals amb la recuperació de la llengua	284
13.2.	Economització del coneixement: l'anglès	286
13.3.	Creació d'espais per aprendre la llengua i la cultura gitanes	289
13.4.	Reconeixement i suport	290
13.5.	Coneixement i potenciació de l'aprenentatge d'altres llengües: una habilitat pròpia	291
14.	RELIGIÓ	297
14.1.	Religiositat i poble gitano	297
14.2.	Aproximacions religioses a la població gitana	299
15.	MITJANS DE COMUNICACIÓ I IMATGE PÚBLICA	305
15.1.	De l'assimilació al racisme passant per l'estereotip . .	305

15.2. Utilització dels grups i les minories ètniques per a vendre informació: aprofundiment dels prejudicis .	312
15.3. Compromís ètic	314
15.4. Reconeixement de les aportacions gitanes a la societat catalana fent-se'n ressò	316
15.5. Accés als mitjans de comunicació: gestió, participació, professionals...	319
15.6. Les noves tecnologies de la informació i la comunicació	321
16. PROPOSTES I APORTACIONS	323
17. CONCLUSIONS	333
18. FONTS DOCUMENTALS	343
19. ÍNDEX DE GRÀFIQUES I TAULES	353
19.1. Índex de gràfiques	353
19.2. Índex de taules	355
Annex 1	357
Annex 2	361
Annex 3	379
Annex 4	383
Annex 5	387

1. INTRODUCCIÓ

El dia 21 de novembre de 2001¹ el Parlament de Catalunya reconeix la identitat del poble gitano i s'inicia un camí de possibilitats de diàleg i coneixement entre les persones gitanes i la població catalana en general.

El poble gitano mereix el reconeixement com a poble i com a cultura, una cultura que, com podrem apreciar, és rica i en ple desenvolupament. En la Conferència Mundial contra el Racisme celebrada a Durban l'agost del 2001 les persones representants de les organitzacions gitanes van demanar la paraula per reivindicar el dret al reconeixement a través del nomenament de poble gitano:

Que es respecti l'únic nom pel qual els gitanos de tot el món volem ser coneguts i identificats, que és el terme ROMÀ.²

Les persones gitanes conviuen a Catalunya des de fa sis segles, i com a d'altres indrets del món, és una minoria desconeguda. És per aquest motiu, i per la voluntat política de treballar per a la inclusió de

---

1. Resolució 104 6/VI del Parlament de Catalunya. *Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya* n. 240, 3 de desembre de 2001.

2. www.unionromani.org/noti2001-09-03.htm (consulta realitzada el 29 d'agost de 2003).

totes les persones, que dos anys abans del reconeixement s'inicien les reunions de la comissió de treball que va fer possible el debat per arribar a l'esmentada resolució.

Per començar a treballar amb i per la població gitana de Catalunya, la Direcció General de Serveis Comunitaris de la Conselleria de Benestar i Família de la Generalitat encarrega l'*Estudi sobre la població gitana de Catalunya* a la Fundació Pere Tarrés, l'estudi que teniu a les mans.

L'**objectiu** de l'estudi consisteix en un coneixement general del poble gitano a Catalunya amb la finalitat de disposar de dades actualitzades i pautes orientatives per a la planificació d'accions polítiques futures **comptant amb la col·laboració de les entitats gitanes de Catalunya.**

Hem d'agrair i reconèixer la implicació de les organitzacions gitanes de Catalunya. Per començar, aquelles que han format el Consell Assessor i el Comitè Científic de l'estudi que han dedicat temps i esforços en la defensa i desenvolupament d'aquest treball científic: Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya, Unió Romaní i Fundació Pere Closa.

Per altra banda, les associacions gitanes de Catalunya i l'Església Evangèlica de Filadèlfia que ens han aproximat a les persones gitanes en cadascun dels set àmbits geogràfics de Catalunya, que és on hem elaborat el treball de camp. Les organitzacions culturals gitanes estan fent una feina efectiva i a la vegada aglutinadora d'aquesta identitat dinàmica. La seva implicació en aquest estudi ha estat gestionant i participant en el treball de camp, fet que ens ha posat en contacte amb un gran nombre de persones gitanes d'arreu del país i ens ha donat la possibilitat de compartir les possibilitats d'una organització en xarxa com és la gitana.

Cada vegada més, els equips de recerca compten amb metodologies de treball que inclouen les veus de les persones implicades en la totalitat de la recerca, així com una composició multicultural dels equips que estudien les situacions de grups i minories. Hem apostat per treballar en aquesta línia, ja que connecta directament amb les

característiques i habilitats del poble gitano. D'aquesta forma, hem compartit debats molt rics i profunds per descriure i analitzar la situació de les persones gitanes a Catalunya. Les veus de les persones gitanes s'aporten des de l'ampli treball de camp elaborat i en el qual han participat en diferents tècniques més de 1.000 persones, així com des dels diferents grups de treball.

L'equip de treball ha estat compost per persones gitanes i no gitanes, homes i dones, joves i grans, interactuant des de l'experiència de treball des de fa anys en organitzacions gitanes i des del món acadèmic. Aquesta interrelació ha dotat de riquesa les aportacions i els debats, així com una xarxa social amb la qual contrastar les informacions que hem estudiat. La comunicació i la solidaritat han estat clau, així com la relació entre il·lusió i ciència han estat els motors de la feina feta.

L'estudi s'ha organitzat en diferents apartats i annexos. Després de l'apartat de metodologia ens endinsem a l'anàlisi de la situació de la població gitana a Catalunya dividint aquesta secció en 12 apartats o àmbits socials:

- Identitat i cultura
- Família
- Habitatge i urbanisme
- Educació
- Treball
- Salut
- Sexe
- Joventut
- Participació social
- Llengües
- Religió
- Mitjans de comunicació i imatge pública

En cada un dels apartats trobem les situacions problemàtiques o barreres que troba la població gitana i les alternatives o possibilitats

de transformació que proposen les persones entrevistades. Les argumentacions estan presentades des de dades quantitatives, així com des de l'anàlisi de les dades qualitatives. El contrast de les dues i de la gran quantitat d'informació que hi ha darrere aquests mesos de treball presenten uns resultats des dels quals obrir molts debats vers una acció política i social que millori la vida de les persones gitanes de Catalunya.

Catalunya té molts aspectes culturals relacionats amb el poble gitano, ens han aportat un estil musical propi de les persones gitanes de Catalunya, la rumba catalana; han fet un gran treball en la conservació del català a la Catalunya Nord; ens mostren un respecte i reconeixement per les persones grans del qual podem recollir molt en positiu, i les seves habilitats comunicatives estan en consonància amb els plantejaments de la societat actual, de la informació.

Valdrà la pena treballar conjuntament, les entitats i organitzacions gitanes amb les institucions polítiques, a per poder crear una convivència enriquidora entre persones gitanes i no gitanes, però catalanes. Catalunya ha estat pionera a l'Estat a posar en marxa el seu reconeixement. Seria bo poder arribar a altres instàncies com la Unió Europea per continuar amb el reconeixement de la minoria més gran d'Europa.

2. BASE METODOLÒGICA I JUSTIFICACIÓ DE L'ESTUDI

2.1. Quantitat de població desconeguda

L'estudi de la població gitana a l'Estat espanyol té una dificultat pròpia, la falta de dades quantitatives fiables. La Constitució salvaguarda la identitat cultural de la ciutadania. La informació referent a l'ètnia no figura en el cens de la població i per tant no es pot treballar amb estadístiques proporcionades per les bases de dades de l'Administració pública.

A causa de la manca de dades censal, l'aproximació a l'univers d'estudi l'hem feta a partir de xifres exposades en recerques anteriors o presentades a l'Administració pública per part d'organitzacions gitanes.³ Una de les característiques d'aquest fet és la diversitat de xifres amb les quals es pot treballar. A Catalunya s'han recollit de la forma següent:

---

3. Vegeu a la bibliografia: Garriga, C. (2000) i (2003); San Román, T. (1990); Comisión de Política Social y Empleo (1999).

Taula 1. Anteriors recerques de població gitana

Autor/a o grup de recerca	Any	Població gitana
J. M. Vázquez	1978	17.962
J. M. Montoya	1987	37.728
Grup PASS	1991	31.881

Font: Fresno, J. M. 1993

També podem trobar a l'obra de Teresa San Román la dada de 62.868 persones gitanes a Catalunya, de la qual ella explica que *l'aproximació l'ha feta el Departament de Benestar Social de la Generalitat, a partir de dades aportades des de diferents llocs on se sap que hi ha gitanos i on, d'una manera o d'una altra, hi ha algú que hi treballa. L'Administració autonòmica és conscient que el procediment és deficitari, però pot ser que sigui un dels còmputos més acurats de l'Estat...* (San Román, T., 1994:87). Aquesta aproximació quantitativa no és un document publicat, sinó un document de treball intern del departament esmentat de la Generalitat de Catalunya.⁴

Una altra dada significativa és la disponible en l'*Informe de la Subcomisión para el estudio de la problemática del pueblo gitano*. Congreso de los Diputados. Comisión de Política Social y Empleo, l'any 1999, i que presentem a la taula següent:

---

4. Direcció General de Serveis Comunitaris. Informe: població gitana a Catalunya. (Setembre 1993-maig 1996.)

Taula 2. Població gitana per comunitats autònomes

Comunitat autònoma	Núm. de població gitana	% de població gitana
Andalusia	286.110	45,35
Aragó	18.209	2,89
Astúries	4.780	0,76
Balears	5.423	0,86
Canàries	854	0,14
Cantàbria	4.021	0,64
Castella- Lleó	28.339	4,49
Castella - La Manxa	33.552	5,32
Catalunya	52.937	8,39
Ceuta i Melilla	2.030	0,32
Extremadura	11.318	1,79
Galícia	13.741	2,18
La Rioja	7.361	1,17
Madrid	59.082	9,37
Múrcia	33.006	5,23
Navarra	5.954	0,94
País Basc	11.675	1,85
València	52.455	8,32
Total	630.847	100

Font: Asociación Secretariado General Gitano, 1999.

Un altre dels elements que s'ha de tenir en compte a l'hora de fer un estudi sobre la població gitana és la mobilitat. Ara per ara, no es dona un nomadisme continu entre la població gitana, però sí que hi ha una gran mobilitat. Persones que viuen a Catalunya per un temps,

els surt una millor oportunitat d'habitatge o treball a l'Aragó o al País Valencià i marxa tota la família. Aquest és un factor per l'oscil·lació de les xifres amb les quals treballem. Tot i això, en el treball que presentem en aquest informe volem fer una aproximació quantitativa, però més important encara és extreure'n la situació en la qual viuen les persones gitanes de Catalunya.

Les dades numèriques publicades més recentment sobre la població gitana a Catalunya són les presentades a la subcomissió que va estudiar la problemàtica de les persones gitanes al Congrés dels Diputats, de la qual hem fet esment anteriorment. La xifra proporcionada sobre Catalunya l'any 1999 va ser de 52.937 persones. Per poder fer una distribució de la mostra no n'hi havia prou amb una xifra global, sinó que necessitàvem el coneixement de la distribució en el territori català. Per aquest motiu es va demanar a la Direcció General de Serveis Comunitaris la utilització de l'informe elaborat entre els anys 1993 i 1996 sobre la població gitana a Catalunya. D'aquest informe s'han extret els valors relatius de la població a estudiar configurant la distribució geogràfica de la mostra com podem veure a la taula 4.

2.2. Metodologia comunicativa

2.2.1. Base teòrica

La metodologia proposada per a elaborar l'estudi parteix d'una perspectiva comunicativa. Aquesta metodologia s'ha valorat molt positivament en el treball amb col·lectius en processos de desigualtat social i des de la qual es pretén crear el coneixement de forma col·lectiva. Pensem que ja no és possible fer un estudi sense que les persones protagonistes hi participin, de manera que, a tall d'exemple, no tindria sentit plantejar un estudi sobre dones sense la participació de cap d'elles.

Fonamentant-se en les contribucions dels principals autors i au-

tores contemporanis en ciències socials,⁵ la metodologia comunicativa a Catalunya ha estat desenvolupada per CREA (Centre de Recerca Social i Educativa de la Universitat de Barcelona) en el projecte *I+D Metodologia Comunicativa: Diàleg i Transformació Social* (CIRIT, Generalitat de Catalunya, 1998-99), posteriorment validada en diferents recerques i que actualment s'està aplicant a l'RTD europeu Workalo⁶ i en el projecte I+D Amal,⁷ coordinats per CREA. És, per tant, una metodologia reconeguda pels principals programes de recerca en els àmbits estatal i internacional.

La perspectiva comunicativa té com a principals aportacions:

- Superació del dilema subjecte/objecte en ciències socials.
- Els subjectes investigats participen en la definició de les situacions i problemàtiques.
- Es recullen les idees i reflexions, els actes i interaccions a través dels quals les persones generen i elaboren les seves construccions socials i les plantegen per a resoldre situacions concretes de la vida quotidiana. L'objectivitat l'aporta la intersubjectivitat.
- Les persones o grups socials «investigats» fan contribucions importants i significatives, ja que es tenen en compte les prò-

---

5. **Societat de la informació**, Castells, M. *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Oxford: Blackwell, 1996-98. **Societat fenomenològica**, Schütz, A. & Luckmann, T. *The Structure of the Life World*. Evanston, IL: Northwestern, 1973. **La construcció social de la realitat**, Berger, P. & Luckmann, T. *The social Construction of Reality*. Garden City, NY: Anchor, 1966. **Interaccionisme simbòlic**, Mead, G.H. *Mind, Self and Society. From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago, IL; University of Chicago, 1934. **Acció comunicativa**, Habermas, J.. *Theory of Communicative Action*. Vol I and II. Boston: Beacon Press, 1984-87. **Etnometodologia**, Garfinkel, H. *Studies in Ethnomethodology*. Englewood-Cliffs, N. J.: Prentice Hall, 1967.

6. WORKALO – The Creation of new occupational patterns for cultural minorities: The Gypsy Case, Projecte Europeu d'RTD actualment en desenvolupament, coordinat per CREA i amb la participació de Portugal, Romania, Anglaterra i França.

7. AMAL – Inmigración y Mercado Laboral, I+D d'àmbit estatal coordinat per CREA.

pies interpretacions de la realitat a l'hora de concretar necessitats, interessos, objectius i implementació del projecte.

El treball de camp s'ha fet aplicant tècniques qualitatives i contrastant-les amb les dades quantitatives, d'aquesta manera totes **les propostes que es generen han sorgit directament del diàleg amb les persones gitanes**, assegurant així que responen a la seva realitat i poden portar a iniciatives que se les poden fer seves i, així, facilitar l'èxit.

Seguint aquesta orientació metodològica es donen les característiques següents:

Qualitat científica i utilitat social

- L'estudi de grups minoritaris que es troben en situació d'exclusió social es desenvolupa mitjançant la seva participació igualitària a la recerca.
- La contribució d'aquests col·lectius amb els seus coneixements serveix per elaborar propostes superables de situacions de desigualtat.
- El diàleg permet posar en comú els sabers objectius, subjectius i socials per part de les persones que pertanyen a diferents realitats, per arribar a acords en què es consideren les necessitats de totes les persones implicades.
- El diàleg intersubjectiu permet la superació del desnivell metodològic, amb la qual cosa s'aconsegueix la màxima objectivitat i qualitat, superant altres paradigmes d'investigació.

Equips multiculturals

Les investigacions sobre minories ètniques han estat fetes, sovint, per persones de la cultura dominant o majoritària. Aquestes perspectives

han volgut ser superades per aquelles que reivindicaven que les investigacions sobre minories ètniques han de ser fetes pels membres d'aquestes, que coneixien en la realitat des de dins. Aquest estudi es presenta des d'una alternativa que es concreta en un equip multicultural.

Aquest estudi ha tingut com a objectiu presentar la situació en la qual viuen les persones gitanes a Catalunya, per tant la comunitat gitana ha d'estar present en tota la recerca. La realitat de la comunitat gitana és fruit de la interacció de la diversitat cultural que conviu actualment, per tant la recerca sobre aquesta també ho ha de ser.

Per aquest motiu a l'*Estudi sobre la població gitana de Catalunya* comptem amb persones investigadores gitanes i no gitanes, i a més amb el suport i la supervisió del Consell Assessor i el Comitè Científic.⁸

Les tècniques utilitzades han estat predominantment de caràcter qualitatiu, encara que contrastades amb una enquesta amb la qual hem pogut anar verificant les dades sobre la mostra que presentem al llarg de l'estudi. Com podrem veure més endavant, la varietat de tècniques utilitzades i la quantitat de persones que hi estan implicades han conferit una alta fiabilitat a l'estudi. El contrast entre les dades quantitatives i l'elecció de les opinions, tant de persones entrevistades com de grups de discussió, fan que l'exposició dels resultats, les aportacions i les conclusions tinguin el valor afegit de la ratificació pels contrastos.

2.2.2. Tècniques qualitatives: grups de discussió comunicativa

En el grup de discussió comunicativa la persona que investiga i les persones participants adopten l'actitud de parlants i oients que dialoguen i

---

8. El Consell Assessor està format per representants de la Dir. Gral. de Serveis Comunitaris, la Unió Romaní, la Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya i la Fundació Pere Closa. El Comitè Científic està compost per persones representants de la Unió Romaní, la Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya i la Fundació Pere Closa.

busquen el consens sobre una situació i la forma d'abordar-la. El diàleg s'orienta cap a processos d'interpretació cooperativa amb pretensions de validesa. El grup de discussió comunicativa es diferencia dels grups de discussió tradicionals, ja que aquests últims es desenvolupen sense tenir en compte la creació d'una situació de diàleg entre iguals. El plantejament dels grups de discussió es basa en una acció estratègica tant pel que fa a l'organització com per la disposició dels grups.

Els grups de discussió comunicativa han de respondre a característiques bàsiques, dirigides a aconseguir aquest espai de diàleg entre iguals:

- Els grups de discussió comunicativa han d'estar formats per persones que ja es coneixen o que participen en alguna activitat que les relaciona.
- En el grup de discussió comunicativa, l'investigador o investigadora s'ha d'integrar en el grup: el rebuig de l'ús d'estratègies que podrien provocar efectes perlocucionaris⁹ i de qualsevol tipus de situació de domini, permet que la comunicació es desenvolupi entre iguals.
- El grup de discussió comunicativa és una interpretació col·lectiva de la realitat: totes les persones que formen el grup es converteixen en investigadores, atès que és el grup, a partir de la reflexió i la interacció continuada, que estableix les conclusions consensuades i vinculades als elements de la vida quotidiana que estan relacionats amb el diàleg.

Les principals necessitats i les propostes sorgeixen de tot el procés de recerca, però de manera especial de la **formació de 10 grups**

---

9. Concepte de J. L. Austin per explicar els efectes causats per la parla, en aquest cas quan no es diu allò que es pretén transmetre. Per exemple, quan algú diu *no hauria dit mai que fos gitana*, l'efecte que vol introduir és que la tipificació de gitana que té és negativa i la persona de la qual parla no entra en els preconceptes que tenia creats. (Austin 1971: 145).

de discussió que han debatut entorn de diferents temes consensuats amb el Comitè Científic. La composició dels grups de discussió, consensuada pel Comitè Científic, està formada per persones no gitanes i persones gitanes expertes en l'àmbit temàtic i l'acció social en la població gitana.

Característiques dels grups de discussió formats:

Taula 3. Característiques dels grups de discussió

CODI	Temes i àmbits de l'estudi	CV/Entitat/Experiència
GD-1	1. Habitatge i urbanisme, i joventut	Sociòloga/Desenvolupament comunitari.
		Persona gitana jove.
		Tècnic responsable de la FAVIC.
		Tècnica de real·lotjament entitat gitana.
GD-2	2. Mitjans de comunicació	Periodista.
		Persona gitana jove.
		Persona gitana gran.
GD-3	3. Treball, salut, habitatge i urbanisme	Dinamitzadora de l'entitat gitana de dones. Participació en la realització d'un vídeo de salut per a dones gitanes. Dona gitana.
		CEG. Estudiant de sociologia, director del Centre d'Estudis Gitano de la UB, investigador. Home gitano.
GD-4	4. Treball, educació i joventut	Mediador cultural comunitari. Educador. Home gitano.
		Membre d'organització gitana Dinamitzador entitat gitana. Home gitano.
		Professora de secundària.
		Treballadora social. Insertora laboral Associació de Dones per la Inserció Sociolaboral.

CODI	Temes i àmbits de l'estudi	CV/Entitat/Experiència
GD-5	5. Manifestacions artísticoculturals, mediació i cultura	Historiador de l'art. Doctorand en sociologia.
		Treballador. Experiència en el món artístic. Home gitano.
		Artista. Dinamitzador d'entitat gitana. Home gitano.
GD-6	6. Participació, identitat i cultura i religió, moviments socials	Dinamitzadora d'entitat gitana de dones. Dona de respecte gitana.
		Dinamitzador d'entitat gitana. Món sociopolític.
		Participant d'entitat gitana. Home gitano.
GD-7	7. Persones de l'àmbit social no gitanes; tots els àmbits de l'estudi	Historiador. Treball social. Dinamització comunitària i món sociopolític.
		Tècnic d'ensenyament, d'educació compensatòria.
		Mestra i sindicalista de CCOO a la federació d'Ensenyament, àrea de la Dona.
		Periodista, director de premsa.
GD-8	8. Educació, formació de persones adultes, treball	Dinamitzador d'una entitat gitana. Home gitano.
		Mediadora cultural i educadora. Dona gitana.
		Grup de dones Montcada. Curs de mediació. Dona gitana.
		Professora universitària i d'Educació de persones adultes.
GD-9	9. Família gitana	Filla segona.
		Filla tercera.
		Neboda adolescent.
GD-10	10. Dones gitanes. Tots els àmbits de l'estudi –grup natural–	Grup natural de dones gitanes (11) de diferents edats (14-73) i diferents nivells educatius.

2.2.3. Tècniques qualitatives: entrevistes amb persones clau

Les entrevistes són reunions, cara a cara, entre la persona entrevistadora i l'entrevistada. Amb les entrevistes hem buscat un aprofundiment de les necessitats i de les solucions que senten i observen les persones gitanes de Catalunya. Les entrevistes s'han desenvolupat en contextos naturals per a la persona entrevistada, per tal de facilitar el diàleg entre les persones participants a l'entrevista. L'entrevista permet una interrelació en la qual es dóna una situació que contribueix de forma privilegiada a la interpretació de significats i l'anàlisi dels resultats.

Les entrevistes s'han fet a cinquanta persones gitanes i no gitanes la trajectòria personal o professional de les quals les vincula a la població gitana (com es pot observar a la taula 4).

Les entrevistes ens han permès un major apropament i comparació amb les problemàtiques i les alternatives que s'observen per a les persones gitanes. A més, les entrevistes han posat de manifest algunes realitats amb més profunditat que les entrevistes tipus qüestionari, i han fet possible contrastar-les amb les possibilitats de debat que oferien els grups de discussió, fets paral·lelament. La conjunció de les informacions obtingudes per cada àmbit ens acosta d'una forma més acurada a les situacions que viuen les persones gitanes a Catalunya.

Perfil de les persones participants a les entrevistes a persones clau elaborades:

**Taula 4. Entrevistes a persones d'organitzacions gitanes,
institucions i serveis**

	Persona entrevistada
01	Treballador social.
02	Tècnic de real·lotjament.
03	Periodista d'espai públic.
04	Membre d'organització gitana. Persona gitana.
05	Estudiant de dret. Persona gitana.
06	Representant de l'Església Evangèlica de Filadèlfia. Persona gitana.
07	Membre d'organització gitana. Persona gitana.
08	Membre d'organització gitana. Persona gitana.
09	Membre d'organització gitana. Persona gitana.
10	Metge de CAP.
11	Metge de CAP.
12	Professor de primària.
13	Alcaldable a les municipals de 2003. Persona gitana.
14	Educador social. Persona gitana.
15	Membre de la FAVB.
16	Membre de la FAVB.
17	Periodista.
18	Coordinador de serveis socials.
19	Cap de serveis socials.
20	Membre d'organització gitana. Persona gitana.
21	Mediadora. Persona gitana.
22	Membre d'organització gitana. Persona gitana.
23	Responsable del Departament de Treball de la Generalitat.
24	Mediadora-tècnica d'Immigració.

	Persona entrevistada
25	Artista (actor). Persona gitana.
26	Artista (bailaor). Persona gitana.
27	Mediadora. Persona gitana.
28	Periodista (metge sense fronteres).
29	Cap de Zona de Serveis Socials de Lleida.
30	Membre d'una organització gitana. Persona gitana.
31	Educadora social.
32	Antropòloga.
33	Tècnica de reallotjament.
34	Director general Departament d'Ensenyament.
35	Membre d'una organització gitana. Persona gitana.
36	Membre d'una organització gitana. Persona gitana.
37	Professor de primària. Persona gitana.
38	Prosector de mercat.
39	Orientador laboral. Persona gitana.
40	Mediador. Persona gitana.
41	Pedagog. Persona gitana.
42	Estudiant de sociologia. Persona gitana.
43	Parlamentària.
44	Investigador. Persona gitana.
45	Psicòleg. Persona gitana.
46	Membre d'una organització gitana. Persona gitana.
47	Membre de partit polític. Persona gitana.
48	Membre d'una organització gitana. Persona gitana.
49	Tècnic de serveis socials.
50	Mediadora. Persona gitana.

2.2.4. Tècniques quantitatives: enquesta i entrevista personal

Objectius

Enquesta i entrevista personal¹⁰ distribuïda per tot Catalunya a 1.000 persones gitanes.¹¹

- L'**enquesta** és una eina d'observació no directa dels fets, que es transmeten a través de les manifestacions emeses per les persones interessades. L'enquesta s'ha fet a través d'un qüestionari tancat per a l'obtenció de dades sobre la població gitana de Catalunya: edat, grau d'instrucció, habitatge, veïnat, treball, etc.
- Amb les mateixes persones consultades, s'ha fet una **entrevista personal estructurada** amb preguntes obertes i tancades. La informació que es recull en aquesta entrevista es refereix a opinions: dades subjectives, així com a actituds, motivacions i sentiments.

Delimitació de l'univers d'estudi teòric

L'univers d'estudi teòric queda delimitat de la manera següent:

- Persones que es considerin gitanes a si mateixes
- Homes i dones
- De 15 i més anys
- Residents a les quatre demarcacions catalanes

---

10. Sierra Bravo, R. *Técnicas de investigación social. Teoría y ejercicios*. Madrid: Paraninfo, p. 267-342. 1983.

11. Annex A1 i Annex A2.

Disseny de la mostra

El disseny de la mostra s'ha fet a partir de les estimacions poblacionals disponibles més recents. Cal recordar que les dades existents sobre les persones gitanes són aproximacions, ja que l'ètnia és una variable que no es pot recollir en els censos (consulteu l'apartat 2.1 sobre la dificultat de quantificar l'univers d'estudi).

És així que s'ha optat per la xifra general de població gitana a Catalunya que dona el Congrés dels Diputats (1999) i que s'estima en 52.937 persones.

Les informacions disponibles sobre el perfil d'aquestes persones només ha permès establir quotes territorials, a partir de les dades disponibles en l'estudi de Benestar Social sobre la població gitana a Catalunya 1993-1996. D'aquesta manera, les xifres relatives ens han permès distribuir les 1.000 entrevistes personals en cada territori. En la taula 4 ho podem veure de forma detallada.

La realitat temporal estudiada ha estat l'actual, i la delimitació geogràfica, Catalunya, dividint la distribució de la mostra en els set àmbits territorials (comarques centrals, comarques gironines, Terres de l'Ebre, àmbit de Ponent, Camp de Tarragona, àmbit Metropolità, i Alt Pirineu-Aran), incorporant-hi també el grup de persones gitanes romaneses que viuen a Catalunya.

Taula 5. Mostra i distribució territorial

Territori/Comarques/Zones		Entrevistes	Total	%
Comarques centrals			33	3.3
Comarques gironines			107	10.70
Terres de l'Ebre			17	1.70
Àmbit de Ponent			82	8.20
Camp de Tarragona			82	8.20
Àmbit metropolitana			667	
Garraf		20		2.00
Maresme		20		2.00
Baix Llobregat		110		11.00
	El Prat	45		
	Sant Boi	20		
	Gavà	20		
	Viladecans	20		
	Cornellà-Esplugues de Llobregat	5		
Barcelonès		255		25.50
	Sta. Coloma	25		
	L'Hospitalet	60		
	Badalona	70		
	St. Adrià (La Mina)	100		
Barcelona		117		11.70
	Sants-Montjuïc-Hostafrancs			
	Ciutat Vella			
	Nou Barris			
	St. Andreu			
	Gràcia			
	Bon Pastor/ Via Trajana			
Vallès Or./ Occ.		145		
	Sabadell-Badia	95		9.50
	Mollet-Canovelles	10		1.00
	Terrassa-Rubí	30		3.00
	Montcada i Reixac	10		1.00
Alt Pirineu/Aran			2	0.20
Població gitana romanesa			10	1.00
TOTAL			1000	100.00

Treball de camp: L'organització gitana com a gestora

El treball de camp d'aquest estudi requereix una atenció especial, ja que, a part de no disposar d'un cens poblacional, aquesta població reuneix una sèrie de característiques que fan necessària una gestió específica.

Concretament, s'ha tingut cura especial en la forma d'arribar a aquesta població, la selecció d'enquestadors i la formació que han rebut aquests.

De fet, un dels aspectes més innovadors d'aquest estudi és l'organització del treball de camp des de les mateixes organitzacions culturals i religioses gitanes.

L'organització s'ha portat a terme responsabilitzant del treball de camp a una entitat gitana amb experiència en altres estudis com és la Unió Gitana de Gràcia. Es posa en marxa una organització amb trets propis com ara contactar amb la presidència de les organitzacions gitanes de cada territori. És molt important afegir que en aquells casos que no existia la possibilitat de treballar amb l'entitat gitana s'ha comptat amb l'aportació important de l'Església Evangèlica de Filadèlfia a través dels responsables de l'àrea de Catalunya i de l'àrea d'Aragó.

L'organització del treball de camp amb la implicació de vint-i-una entitats gitanes¹² de Catalunya reflecteix la voluntat de les persones gitanes d'aportar l'anàlisi i les orientacions a les solucions de les problemàtiques que pateixen en l'actualitat, de la mateixa forma que deixa constància de la relació amb les teories actuals en CS (ciències socials), de les quals s'extreu la importància de comptar amb les veus de les persones afectades en els treballs que fem,¹³ la incorpo-

---

12. Vegeu l'annex A3.

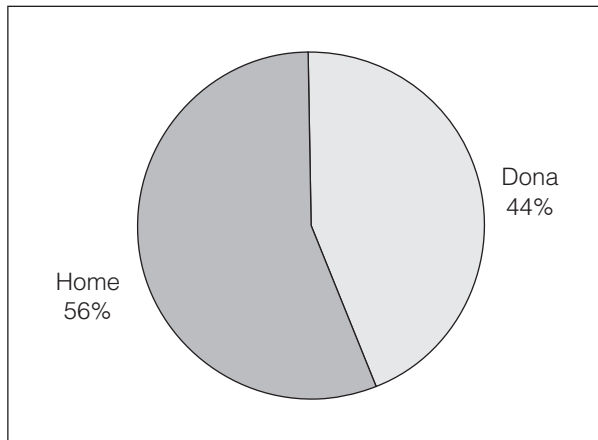
13. Les teories orientades a la prioritat del subjecte o del sistema s'estan superant per les teories duals en les quals es presenta com a focus de l'acció la relació entre els subjectes i els sistemes per a la transformació social. Autors com U. Beck, J. Habermas o A. Giddens són representants d'aquesta orientació teòrica.

ració de les quals no s'ha de limitar només a l'hora d'aportar els fets i opinions, sinó també formar part de l'equip i de l'organització del treball, així com de l'anàlisi i les conclusions.

Les persones responsables de cada organització es van encarregar de la selecció de les persones entrevistadores i de la selecció de les persones a entrevistar tenint en compte dos elements prioritaris, la quantitat de persones a entrevistar en cada territori i l'elecció de persones d'ambdós sexes i d'edats compreses entre 11– 85 i més.

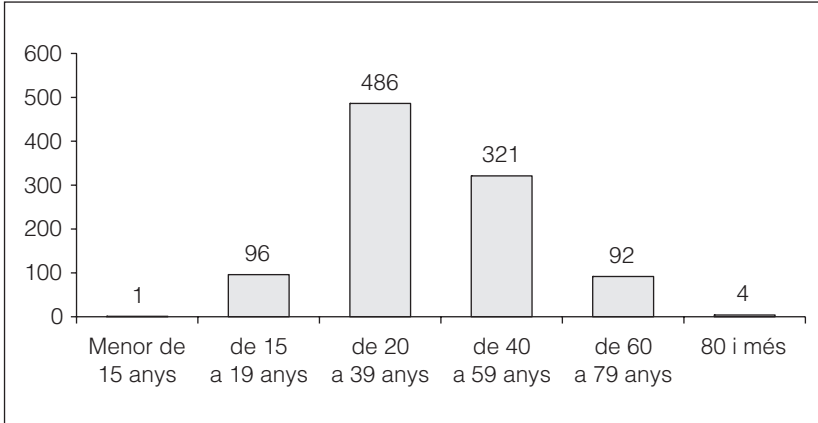
Es van fer dues sessions formatives amb les persones entrevistadores, totes elles d'ètnia gitana, portant-se a terme un seguiment setmanal, presencial i telefònic amb totes les associacions i entitats per tal de garantir una recollida de les dades correcta i l'aclariment de possibles dubtes, així com una possible supervisió i detecció d'informacions esbiaixades.

Gràfica 1. Sexe de les persones gitanes enquestades

Gràfica 2. Edat de les persones enquestades

Representativitat de la mostra

Les persones a entrevistar van ser triades de forma aleatòria en cada un dels municipis, de forma que es presentés una realitat que assegurés la representativitat de la mostra per la població de la qual parlem.

S'han fet un total de 1.000 entrevistes personals vàlides. Aquesta grandària de mostra suposaria acceptar un marge d'error de $\pm 3,1\%$ per a les dades globals en el cas de màxima indeterminació ($p=q=50$) per a un nivell de confiança del 95,5%.

2.2.5. Disseny dels instruments de recerca i anàlisi de la informació

Llista d'indicadors i variables

Per obtenir les dades de la població gitana i conèixer les seves característiques es va elaborar una llista d'indicadors, que van servir per

guiar les entrevistes dirigides i els grups de discussió. Els presentem a continuació tot i que es poden veure els formularis i els instruments de recollida d'informació a l'annex A1 i A2.

Els factors a tenir en compte en les tècniques qualitatives per al buidatge de les graelles d'anàlisi han estat els proposats i acordats pel Consell Assessor i el Comitè Científic, en les sessions de treball anteriors a la realització del treball de camp:¹⁴ Educació (1.1 obligatòria i 1.2 al llarg de la vida), Ocupació, Salut, Habitatge i urbanisme, Joventut, Sexe, Família, Participació, Religió, Identitat, Llengua, Mitjans de comunicació. Tots ells s'han analitzat des de dues dimensions: les barreres, dificultats, necessitats o limitacions, i les possibles alternatives de solucions o transformacions.

Els instruments a utilitzar en el treball varen ser corregits i passats abans a una població pilot (50 persones) per tal de garantir la claredat i l'expressió dels ítems, així com fer les correccions oportunes per tal de garantir la fiabilitat de la informació i l'anonimat de les persones entrevistades en la informació de l'estudi.

Anàlisi de les dades

A les entrevistes individuals (1.000) censuals, i semiestructurades es va transcriure tota la informació i posteriorment s'ha recollit i analitzat en una graella¹⁵ d'anàlisi de factors. En les entrevistes fetes en profunditat a persones clau (50), s'ha utilitzat la gravació i la seva posterior transcripció per a poder analitzar-les amb els mateixos factors que a l'entrevista individual. S'ha seguit el mateix procés en el cas dels grups de discussió (10).

La informació recollida s'ha codificat de forma que a cada formulari se li assignava un codi compost per: lletra (identificador de l'àmbit territorial), lletra (identificador de la localització municipal), número

---

14. Vegeu l'annex A5.

15. Vegeu l'annex A4.

(número d'ordre assignat a cada qüestionari), número (paràgraf ^{seleccio-}nat); per exemple:

~	EOE-21/131	Entrevista a pers. clau n. 21 paràgraf 131
~	AM-B-H-6/1.3	Enquesta - Entrevista Àmbit metropolitana - Barcelonès, l'Hospitalet n. 6 paràgraf 1.3
~	GD-5/213	Grup de discussió n. 5 paràgraf 213

La informació s'ha introduït textualment en suport informàtic totalment. El programa d'anàlisi de les dades amb què s'ha treballat és l'Excel per a l'anàlisi quantitativa i les graelles d'anàlisi amb les seves categories per a l'anàlisi qualitativa.

Taula 6. Llista d'indicadors i variables

Enquesta	Entrevista		Entrevista a persona clau		Grups de discussió	
	Lista d'indicadors per a l'anàlisi	4 ítems	Lista d'indicadors per a l'anàlisi	2 ítems	Lista d'indicadors per a l'anàlisi	2 grups
Variables sociodemogràfiques						
Sexe	Família	4 ítems	Família	2 ítems	Família	2 grups
Estat	Treball	7 ítems	Treball	6 ítems	Treball	3 grups
Lloc de naixement	Educació	8 ítems	Educació	7 ítems	Educació	4 grups
Província	Urbanisme	5 ítems	Urbanisme	4 ítems	Urbanisme	2 grups
Lloc de residència	Participació social	4 ítems	Participació social	5 ítems	Participació social	4 grups
Composició de la llar	Salut	6 ítems	Salut	3 ítems	Salut	1 grup
Carnet de conduir	Identitat	5 ítems	Identitat	5 ítems	Identitat, cultura i religió	4 grups
Conduïx	Llengua	2 ítems	Llengua	2 ítems	Llengua	1 grup
Activitat laboral	Necessitats		Necessitats		Juventut	3 grups
Prestació social	Propostes		Propostes		Mitjans de comunicació	1 grup
Altres activitats					Cultura	1 grup
Estat civil	Diverses var.				Mediació i cultura	1 grup
Estudis en curs					Moviments socials	1 grup
Estudis finalitzats					Sexe	3 grups
Estudis no finalitzats	Diverses var.				Educació de pers. adultes	1 grup
Coneixement d'idiomes	Diverses var.				Necessitats	Tots
					Propostes	Tots

3. POBLACIÓ GITANA A CATALUNYA

3.1. Presentació

L'informe de *l'Estudi sobre la població gitana de Catalunya* que presentem en aquestes pàgines està estructurat en els diferents apartats que corresponen als àmbits d'anàlisi des dels quals hem treballat. Els àmbits que trobarem seran els següents:

- Cultura i identitat
- Família
- Habitatge i urbanisme
- Educació
- Treball
- Salut
- Sexe
- Joventut
- Participació social
- Llengües
- Religió
- Mitjans de comunicació i imatge pública

A l'exposició dels diferents apartats podrem trobar els resultats de l'anàlisi de les dades i de les aportacions sobre cada àmbit. En el

tractament de la informació hem tingut en compte la descripció de les situacions problemàtiques, les necessitats o situacions de desigualtat; així com les alternatives, solucions i propostes de transformació que ens ha aportat el treball de camp, les fonts documentals i les teories de les ciències socials.

Les diverses fonts d'informació permeten contrastar els resultats i prendre aquells que es relacionen entre si, i que concorden de forma que garanteixen l'argumentació. Així, el que s'exposa a cada un dels apartats són opinions o punts de vista i dades contrastades, resultants d'aportacions teòriques i empíriques que ens orientaran en la descripció de la situació de les persones gitanes a Catalunya.

3.2. Primeres constatacions de la presència gitana a Catalunya

Històricament, la presència dels gitanos a Espanya està datada en el segle xv. Arribats a la península a través dels Pirineus, el primer document que testimonia la seva presència té data de 1425, quan el rei Alfons el Magnànim concedeix una cèdula de pas a Joan i Tomàs, als quals anomenen comtes d'Egipte Menor. Justament del nom «Egipte Menor» sorgiria la paraula «gitano», que és com es coneixen en espanyol els romà. A partir d'aquell moment els gitanos es dispersaran per la resta del país.¹⁶

Les persones gitanes a Catalunya i a la resta del món estan fent un gran esforç per recuperar i desenvolupar aquells elements històrics i culturals que donen suport al seu poble. Aquest primer document ens indica la contemporaneïtat dels gitanos a Catalunya amb grans personatges de la cultura catalana com Ausiàs March o Joanot Martorell, amb l'aparició d'obres tan singulars com *Curial e Güelfa* o *Tirant lo Blanc*. Fets històrics tan importants per les nostres institucions arrenquen d'aquells dies: *Les Corts de Barcelona concedien a*

---

16. www.unionromani.org/docgit.htm (consulta de 12/08/2003).

*la Generalitat la cura del sistema constitucional del país i li conferien poder moderador amb possibilitat d'equilibrar l'autoritarisme monàrquic,*¹⁷ parlem de 1421 i la defensa de Catalunya davant de possibles actuacions reials contràries a la sobirania catalana. Malgrat aquesta llarga història de convivència, 600 anys, no podem dir que el veïnatge hagi estat un compartir i trobada entre cultures; ni tan sols de coneixement o reconeixement.

3.3. Una identitat rebutjada: legislacions, pragmàtiques i accions institucionals per l'assimilació

Diferents autors i autores, persones gitanes i no gitanes, han escrit sobre la història de la població gitana a l'Estat espanyol i Catalunya. Si ens centrem a Catalunya és important fer referència a l'apartat «Una història poc coneguda» de l'estudi *Els gitanos de Barcelona* de Carme Garriga (IPSS). També hem de ressaltar els estudis i publicacions de Gómez Alfaro, Teresa San Román, Maria Elena Sánchez i altres que han dedicat tantes reflexions al voltant d'un poble que inicia el seu camí fa més de 600 anys. L'estudi que aquí presentem no aporta novetats en aquest sentit, ja que no ens hem dedicat a la recerca històrica, sinó que hem partit dels treballs que s'han fet amb anterioritat a aquest. Les persones gitanes i les no gitanes a Catalunya no poden començar una relació nova basada en el diàleg, oblidant la història passada, com poden desenvolupar les comunitats nouvingudes, ja que la relació conflictiva ha cristal·litzat al llarg del temps, creant de manera recíproca estereotips i prejudicis. En aquest sentit, el Parlament de Catalunya inicia un treball profund i fructífer en el diàleg intercultural a través del reconeixement de la cultura gitana a Catalunya (desembre, 1999). En el s. XXI veiem que s'estan superant les relacions de poder i comencen a tenir el seu lloc les relacions basades en el diàleg.

---

17. <http://www10.gencat.net/gencat/AppJava/cat/generalitat/generalitat/origens/index.jsp> (consulta del 12/08/03).

La història escrita del poble gitano i de la seva persecució, en definitiva, la història del poble rom,¹⁸ com s'anomenen de manera genèrica els gitanos d'arreu del món, s'inicia en el segle xv a Europa,¹⁹ en el que aleshores és el món conegut.

Pràcticament la gran majoria dels estats i els reialmes europeus han lluitat, mitjançant normes i repressions, per desfer-se de l'ètnia gitana. La història moderna i contemporània europea està plena d'accions en les quals es pretenia, com a objectiu general i final, disminuir la presència, físicament i cultural, del poble gitano. Les darreres mostres les tenim en les notícies arribades des d'Eslovàquia i difoses pel Center of Reproductive Rights, a través de l'informe *Body and Soul: Forced Sterilization and other Assaults on Roma Reproductive Freedom*, que denuncia la situació que pateixen les dones romà en el sistema sanitari eslovac, que arriba a l'esterilització no consentida o forçada en gairebé el 40% de les dones entrevistades.²⁰ També en trobem exemples al darrer conflicte dels Balcans, on van morir i es van desplaçar entre el 40 i el 60% de la població gitana resident en aquella zona geogràfica de l'antiga Iugoslàvia (Sèrbia, Bòsnia, Croàcia, Kosovo o Albània). Però, la premsa i els encarregats de difondre les informacions en aquest respecte, han obviat la situació desesperada i insostenible de la comunitat gitana de l'Europa central. Tampoc no es pot deixar de banda la situació viscuda amb el genocidi nazi (1940-1945), on moriren en càmeres de gas i en els camps de concentració prop de mig milió de persones pertanyents a l'ètnia gitana, l'anomenat *Porrajmos*.²¹

---

18. Poble *rom* es com es coneix a tots els grups originaris del NE de l'Índia, en la regió del Punjab, que es creu que entre els segles vii i viii sortiren d'aquella zona i en el segle xv arribaren a la Península Ibèrica.

19. Tot i que hi ha un document a Grècia, concretament datat en la Muntanya d'Athos, del segle xi, en el qual es fa referència a un grup de persones que per la definició que se'n fa ja són gitanos.

20. www.crlp.org/pub_bo_slovakia.html (consulta del 8/08/03)

21. Reconocimiento del Porrajmos romaní a través de la compensació del Holocausto, Ana M.ª Dolores Mendiola. *Gitanos, pensamiento y cultura*. Dossier n. 14. Abril-2002. Madrid: FSGG.

Pel que fa a l'Estat espanyol, quan s'aprova la Constitució, l'any 1978, i els posteriors estatuts d'autonomia,²² la igualtat de dret per als gitanos queda reconeguda de manera implícita, ja que es dona per fet que són persones de nacionalitat espanyola i que viuen en el territori estatal.²³ És a partir d'aquest moment que es plantegen actuacions oficials amb el poble gitano, diametralment oposades, això sí, a les que fins aleshores s'havien planejat, pràcticament sempre des d'estaments eclesiàstics o vinculats a l'església. En el 1985 es crea el que és en l'actualitat el Programa de desarrollo gitano des del Govern central –val a dir, però, que aquesta actuació ha estat reconeguda de fet, però mai ho ha estat de manera jurídica, ni inclosa en les accions previstes i programades pel Govern, és a dir, no s'ha publicat mai en el *Butlletí Oficial de l'Estat* (BOE).

A l'Estat espanyol, de manera oficiosa (ja que la Constitució no permet la discriminació per ètnies), hi ha aproximadament cinc-cents mil gitanos, residents la gran majoria en les comunitats d'Andalusia, Madrid²⁴ i Catalunya, per aquest ordre.

El Plan de desarrollo gitano,²⁵ ara convertit en programa, tenia com a objectiu tres línies d'actuació: la primera, l'eradicació del baraquisme; la segona, l'escolarització dels menors gitanos, i la tercera, la promoció del moviment associatiu.

Algunes polítiques assimilacionistes

- 4 de març de 1499, primera pragmàtica dels reis Isabel i Ferran, els Reis Catòlics, contra la població gitana a l'Estat.
- 1539 Carles I dicta la pragmàtica per la qual condemnen les

22. L'Estatut d'Autonomia de Catalunya és del desembre de 1979.

23. Article 14 de la Constitució: «los españoles son iguales ante la ley, sin que pueda prevalecer discriminación alguna por razón de nacimiento, raza, sexo, religión, opinión o cualquier otra condición o circunstancia personal o social.»

24. 1999. *Boletín Oficial de las Cortes Generales*, n. 520.

25. Aquest Pla es va aprovar el 1985 i depenia del Ministerio de Asuntos Sociales.

persones gitanes a treball forçat a galeres. Això comporta deixar les famílies a la clandestinitat i dones, infants i gent gran a la mendicitat.

- 30 de juliol de 1749, l'exèrcit de Ferran VI practica a tot Espanya la Gran *Redada* detenint i empresonant unes 12.000 persones. D'aquestes moriran més del 40% empresonades.
- Des del regnat d'Isabel II fins a la Constitució de 1978, les persones gitanes han d'acreditar amb la documentació adient les seves propietats i transaccions sota l'acusació de delictes contra la propietat.

Algunes polítiques integradores

- La Constitució de 1812 reconeix la situació jurídica de les persones gitanes com a ciutadans i ciutadanes espanyols, però sense poder demostrar-ho.
- La Constitució de 1978 determina la igualtat de drets i llibertats de totes les persones.
- L'Estatut d'Autonomia garanteix llurs disposicions administratives i legislatives per a totes les persones que viuen a Catalunya.

Un dia marcadament emocionant per a les persones gitanes de Catalunya va ser el 8 d'abril de 2003, primer dia que es commemora oficialment a Catalunya el Dia Mundial del Poble Gitano. Durant la visita de les organitzacions gitanes de Catalunya al Parlament de Catalunya, en Juan de Dios Ramírez Heredia va fer explícit un esdeveniment històric, la Constitució espanyola i l'Estatut de Catalunya van ser signats per un gitano. Al Parlament de Catalunya, Joan Rigol i Roig expressà un missatge ple d'objectius i desigs per al futur: *vostès són ciutadans catalans i aquesta és la casa de tots els ciutadans catalans.*

3.4. El poble gitano i Catalunya

El poble gitano és present a tot el món. Podem trobar organitzacions gitanes a Amèrica del Nord i del Sud, Europa, Austràlia, Àfrica i Orient Pròxim. Malgrat tot, és una presència sense gaire representativitat, les persones gitanes no han tingut accés a posicions de poder, a l'*arena* política des de la qual es podrien fer transformacions legislatives que milloressin la vida del seu poble i d'altres minories culturals.

Tal com s'ha anat configurant l'organització pública a la societat majoritària occidental, les formes d'organització com la gitana han pogut passar desapercebudes i sense tenir una presència pública, sinó que es reserva a l'àmbit privat.

L'organització gitana té una base familiar des de la qual es desenvolupen activitats en consonància amb la vida privada i la vida pública de les persones, amb fets referents als infants o a la feina; o amb referència als valors, costums i tradicions.

Algo importante, lo principal, lo primero, te hace sentir persona.
AM-M-14/1.3

La família és més que una vinculació afectiva, és la base de l'organització comunitària de les persones gitanes. Les relacions s'entreteixeixen per crear una comunitat que dialoga, solidària i que construeix acords per la convivència.

La família és on normalment trobem el suport per treballar, per lluitar, per a la vida. En tots els sentits, el primer. *AM-BL-C-1/1.1*

La família és el si dels debats importants, de les argumentacions en favor d'una actuació o altra. L'organització que se'n deriva passa a

ser una organització comunitària. Segons Habermas²⁶ l'orientació sobre els supòsits per a definir la comunitat és la «consciència de nosaltres» la que fa que un grup, ètnic, en aquest cas, formi un nucli comú basat en els elements característics d'un imaginari comunitari. Els seus membres creuen en un origen comú i el cerquen, es reconeixen mútuament com a persones que pertanyen a un grup o tenen relació de consanguinitat.

Les famílies es coneixen i s'uneixen entre elles, els esdeveniments familiars són clau per a la unió de diferents famílies, per a la creació de llaços i aliances. En el passat, la vida nòmada o seminòmada, així com les activitats a les quals es dedicaven, feien que les persones es reconeguessin i creessin una xarxa de confiança que arriba fins als nostres dies. El fet que els membres d'una família respectessin i seguissin la forma de vida gitana feia que la família tingués un aval important davant la resta de les persones gitanes a les quals es presentaven. Pertànyer a famílies com els Salazar (Lleida), Valentí, Giménez o Batista (Barcelona) no tindria més sentit que un nom si no fos emparat per una forma de viure lligada al valor de la paraula i la solidaritat que formen un marc de referència normatiu per a tot el grup.

La industrialització, la migració als nuclis urbans i la sedentarització han tingut com a conseqüència una desorientació i una vulnerabilitat que els confrontava amb situacions noves d'atac a la seva cultura; la coincidència dels assentaments amb els primers indicis de la crisi del petroli,²⁷ l'empobriment, el rebuig, la ghettització i la introducció en els barris marginals de comerç il·lícit compliquen el desenvolupament en un moment idoni per a la inclusió de la població gitana en igualtat de drets a Catalunya. La convivència es complica i el recurs es dona a serveis socials, però no pel fet de ser gitanos, sinó per ser pobres, exclosos i sense una sortida clara.

---

26. Habermas, J. *La inclusión del otro*. Barcelona: Paidós, 1999.

27. Consell Assessor de WORKALÓ – The creation of the new occupational patterns for cultural minorities: The Gypsy Case. RTD. (Coordinat per CREA.)

En els inicis del s. XXI i ja de ple en la societat de la informació, les persones gitanes poden incorporar al desenvolupament de les seves possibilitats aportacions de la seva pròpia identitat, que té elements coincidents amb les noves demandes i els trets característics de la societat actual, com ens argumenta una de les persones gitanes entrevistades:

Además, ten en cuenta que yo siempre digo que Internet es gitano, los gitanos no tenemos ni territorio físico ni fronteras, ni nada, Internet tampoco, Internet es gitano. *EOE-33/46*

L'educació es reconeix com un dels elements fonamentals per a la superació de les desigualtats que pateix el poble gitano. Aquesta afirmació no és un tòpic ni un argument propi de la societat majoritària amb l'objectiu de convèncer les persones gitanes. Totes les organitzacions gitanes d'arreu de Catalunya estan treballant i reivindicant una educació que porti les properes generacions a una promoció important. Entre les necessitats clau de la població gitana, l'educació només va darrera de l'habitatge i la feina.

Taula 7. Principals necessitats de la població gitana a Catalunya

31,35%	Treball
25,35%	Habitatge/urbanisme
20,43%	Educació
9,45%	Identitat
5,35%	Prog. igualtat de drets racisme
3,83%	Família
1,72%	Salut
1,4%	Llengua
0,65%	Participació
0,43%	Mitjans de comunicació

Més endavant farem una anàlisi més profunda de l'àmbit educatiu que respongui a la demanda d'una educació efectiva i de qualitat que inclogui totes les cultures i grups socials, que hagi donat a la població gitana els mateixos resultats que a la població majoritària, fet que podem constatar mirant les xifres d'edat d'abandó, les quals reflecteixen que un 39% de la població enquestada ha deixat els estudis abans dels 14 anys, així com si revisem el nivell d'estudis, veiem que només un 0,010%²⁸ té estudis superiors, mentre que el 20,7%²⁹ de la població general en té.

Al voltant dels temes que han estat plantejats en aquest apartat s'ha de fer una reflexió en profunditat, com estan fent les entitats des de fa dues dècades i que anteriorment, en la dècada dels 60, havien fet persones com el Tío Peret.

3.5. Localització geogràfica

La població a Catalunya està més concentrada en aquelles zones més industrialitzades i pròximes a les grans ciutats. De la mateixa forma, trobem que la població gitana habita, sobretot, en els medis urbans i en les ciutats o municipis més grans o en aquells més pròxims, com l'àmbit metropolità de Barcelona.

Com podem veure, les persones gitanes a Catalunya s'han anat organitzant en associacions o entitats culturals (gràfica núm. 34). Ha estat a partir d'aquestes organitzacions, de diferents serveis públics i agents socials i d'entitats d'inserció sociolaboral, educativa, social, que hem pogut conèixer les agrupacions de població gitana a Catalunya. Hem de dir que aquest treball ha estat possible gràcies a la configuració multicultural de l'equip i la gran implicació de les entitats culturals i religioses gitanes.

---

28. Gràfica 16, àmbit d'educació.

29. Dades de l'IDESCAT: Estocs educatius. Distribució de la població de 10 anys i més segons el nivell d'instrucció. 1996.

Tot i els esforços que s'han fet per saber totes les persones i els organismes implicats amb el poble gitano, no és possible donar un nombre que indiqui la quantitat de persones gitanes que hi ha a Catalunya. Les xifres oscil·len entre trenta i seixanta mil, com veurem a la taula següent (taula núm. 8).

Seria important dedicar esforços a fer una aproximació científica que podria dur-se a terme de diferents maneres. Una seria un cens de la població gitana; alguns països com Romania el tenen, però comporta efectes de rebuig, ja que les persones gitanes temen que sigui utilitzat discriminatòriament o que tingui una influència més negativa que positiva. A més, a Catalunya es donen dos arguments en contra: el dret constitucional de tractar des de la igualtat amb independència de l'ètnia i la negativa a dur-lo a terme per part de les persones gitanes que han transmès a través de les organitzacions culturals.

L'altra manera de fer-ho seria una enquesta a la població en general de Catalunya per saber la proporció de població gitana i no gitana.

Com podem apreciar a la taula, algunes de les dades donades per les organitzacions, l'informe de Benestar i Família i altres aportacions tenen certa coherència entre elles, ja que són coincidents. Malgrat tot, també podem veure dades que tenen una gran distància entre elles com les referents a l'Hospitalet, Lleida o Barcelona.

Les dades poden complementar-se les unes amb les altres, tot i que no podem assegurar-ne la fiabilitat. També hem de tenir en compte la població invisible, que no té relació amb els barris de població gitana, amb les organitzacions o amb els serveis socials. De la mateixa manera que hem de tenir en compte la mobilitat que es pot donar en alguns casos.

Taula 8. Població gitana a Catalunya

Administració	Benestar Social any 1993-1996				Algunes altres aproximacions
	Comarques	Municipis			
Àmbit					
Comarques centrals	642	600			
	228	Sta. Margarida Montibui			
		Òdena	58		
		Igualada	16		
		Bages	194		
		Manresa	183		
		Berguedà	11		
		Osona	209		
		Solsonès			
Comarques gironines	1.108		1.200	1.500/2000	Serveis Socials Aj. Girona: EOE-13
	579	Alt Empordà			
		Figueres	532		
	87	Baix Empordà			
	5	Garrotxa			
	437	Gironès			
		Girona	337		
		Salt	91		
	9	Pla de l'Estany			
	6	Ripollès			
	16	Selva			
		Lloret de Mar	9		

Terres de l'Ebre	737			100			
Baix Ebre	538						
		Tortosa		494			
Montsià	136						
		Amposta		105			
Ribera d'Ebre	43						
Terra Alta	20						
Àmbit de Ponent	1.674			2.500	2.000	Serveis Socials Aj. Lleida: EOE-23	
Garrigues	30						
Noguera	387						
Pla d'Urgell	255						
Segarra	23						
Segrià	815						
		Lleida		724	2.000		
		Vilanova de la Barca		2			
Urgell	164						
Camp de Tarragona	2.284			2.500			
Alt Camp							
Baix Camp	1.043						
		Reus		1.289			
		Cambrils		76			
Baix Penedès	45						
Conca de Barberà	11						
Priorat	4						
Tarragonès	1.181						
		Tarragona		892			

Ambit metropolità	14.668		25.400			
Alt Penedès	56					
Baix Llobregat	1.932	Vilafranca del Penedès			5.100	
		Viladecans			1.200	
		El Prat			3.000	2.550
		Cornellà	37		50	
		Sant Boi			450	
		Gavà			400	
Barcelonès	8.530				16.800	
		L'Hospitalet	306		5.000	
		Badalona	2.289		3.000	3.080
		Barcelona	1.456		4.000	6.620
		Santa Coloma			300	
		Sant Adrià	3.838		4.500	4.000
						CIREM, GES i TRS. Juliol de 1997
Garrat	330				500	
		Vilanova	131		500	
Maresme	248				200	
		Mataró	123		200	
		Pineda de Mar				
Vallès Occidental	3.393				2.400	
		Terrassa	924		900	
		Sabadell	1.230		1.500	
Vallès Oriental	179				400	

Alt Pirineu i Aran	12				10			
Alt Urgell								
Alta Ribagorça	5							
Cerdanya								
Pallars Jussà	7							
Pallars Sobirà								
Pob. gitana romanesa					2.500		580	Guàrdia Urbana 2002
Total	48.376				37.810		52.937	BOGC n. 520 Serie D: General de 17 de des. de 1999

4. IDENTITAT I CULTURA

Ens han de voler conèixer. Si volen, nosaltres ens deixem conèixer. *AM-B-B-46/7.5*

4.1. Cultura romaní³⁰

4.1.1. Què és cultura?

La unió, la manera de ver la vida, la manera de afrontar los problemas. *AM-B-H-46/7.2*

Quan parlem del terme cultura ens trobem amb un ampli ventall de definicions, entre les quals podem destacar la perspectiva de C. Geertz (p.o.1973) quan diu que *la cultura, aquest **document actiu**, és, doncs, pública, el mateix que una aclucada d'ull burlesc o una carrera per aconseguir les ovelles. Malgrat contenir idees la cultura no existeix en el cap de ningú, tot i que no és física, no és una entitat oculta... la cultura denota un esquema històricament transmès de significacions representades en símbols, un sistema de concepcions heretades i expressades en formes simbòliques per mitjà de les quals les persones comuniquen, perpetuen i desenvolupen el seu coneixement i les seves actituds davant la vida.*

---

30. Gitana en romanès.

La cultura gitana s'ha de veure des d'aquesta perspectiva dinàmica, d'expressió pública i de pautes per a la vida.

Casi todo. La alegría, la manera de ver la vida, la forma de regalar arte, su sentimiento, su manera de pensar y sentir y, sobre todo, su humanismo y el respeto dentro de la misma comunidad.
AM-B-H-48/7.2

Quan ens referim a la identitat, el fet d'identificar-nos passa per les qualitats que ens uneixen a altres persones i a la vegada et fa sentir proper a elles.

Hem triat de les definicions del *Diccionario María Moliner* la relació que presenta dels termes i alguns valors de la cultura gitana:

Identidad. (Fem) 1) *Cualidad de idéntico. Relación entre cosas idénticas.* 3) *Circunstancia de ser efectivamente una persona la que se dice ser.*

Identificarse. 2) *«Solidarizarse»...Entenderse: estar u obrar de acuerdo una persona con otra, la forma más usada es el participio «identificado».*

Trets com la unió, la solidaritat, el sentit de proximitat i de pertinença estan presents en la vida gitana formant part del sistema de valors amb els quals les persones gitanes es presenten al món.

Per poder mantenir, preservar i desenvolupar la identitat, les persones gitanes a Catalunya presenten actituds diferents i per argumentar-les hem triat les diferents explicacions sobre identitat que fa Manuel Castells a la seva obra:³¹

---

31. Castells, M. *La era de la información. Economía, sociedad y cultura*. Vol. 2. *El poder de la identidad*. Madrid: Alianza Editorial, 1997.

- *Identitat legitimadora*, que és aquella que abraça els dictats de les institucions de cada organització social.
- *Identitat de resistència*, que connecta més amb les persones que opten pels principis contraris a la identitat dominadora, i per tant de les institucions de les quals s'extrau, però no fan una proposta global de transformació de la societat.
- *Identitat projecte*, el valor de la qual recau en la redefinició de la identitat (o dels trets identitaris) i amb ells la transformació del sistema.

En molts esdeveniments o situacions es donen relacions amb les persones gitanes basades en la identitat de resistència. Queda expressat en diferents moments tant per la població gitana com per la no gitana el fet d'aïllament i l'acusació d'autoexclusió. Com veurem en el desenvolupament de l'estudi, les persones gitanes opten per no explicar qui o com són per por o vergonya, i no comparteixen les seves vivències; la conseqüència és un aïllament basat en les seves diferències que la població majoritària tradueix com si fos una voluntat de no integrar-se o d'autoexcloure's, però potser aquestes situacions es podrien entendre com que simplement estan posant en pràctica una identitat de resistència.

Los hijos son muy sumisos a los padres. Las mujeres muy sumisas a los maridos y al clan en sí, viven en familias grandes, donde hay los abuelos, los tíos, los hijos, los nietos, y todos viven juntos y con tanta oferta comercial, este mundo tan rico a mí es de sorprender ver estas chicas tan jóvenes vestidas de faldas largas con un crío en sus brazos y que prácticamente no quieran o no puedan salirse de esto e integrarse en un mundo que hace todos los esfuerzos para integrarlos. Por lo menos es sorprendente porque cómo consiguen, con qué argumento, con qué presión consiguen esta sumisión? *EOE-19/2*

Per altra banda, moltes persones gitanes a Catalunya estan dedicades al diàleg en el si del seu poble i entre la societat majoritària, estan treballant perquè el poble gitano pugui superar les diferències a través d'organitzacions, programes o altres tipus d'accions. Així, el poble gitano augmenta les seves possibilitats i a la vegada comparteix i es dona a conèixer.

Tenía 13 años o 14 años cuando empieza a iniciarse las reuniones en las casas y luego en el local, recuerdo el local sucio, aquello no estaba acondicionado ni nada y me sorprendía mucho porque no pensaba yo que aquellos gitanos se pudieran reunir para hablar de cosas que no tenían nada que ver con lo de siempre, sino que el discurso empezaba a ser distinto. A ver, no era para hablar de costumbres, de trabajo, de la venta, sino para hablar de cosas de temas sociales que no tenían que ver directamente con los gitanos, pues que era reivindicativo, *EOE-32/35*

4.1.2. Què defineix la cultura gitana?

Tenemos una cultura diferente. *CC-40/7.1*

Les persones gitanes es descriuen a si mateixes com a pertanyents a la cultura gitana amb unes expressions públiques concretes com:

- La seva bandera: amb el blau del cel i el verd dels camps amb una roda de carro que simbolitza el camí.
- La llengua: el romanó.

Però també disposa de concepcions transmeses de grans a petits i formes amb les quals encarar els esdeveniments que es presenten:

- Valors: la solidaritat, respecte a les persones grans, la paraula donada, etc.
- Costums: formes de casament, hospitalitat, gastronomia, expressions artístiques, celebracions, dol, etc.

4.2. Convivència multicultural

Catalunya ha estat un país d'acollida i d'expansió contínua, per la qual cosa constituïm una societat multicultural des d'antic amb persones d'arreu. D'aquí la preocupació actual per una convivència pacífica i enriquidora.

Per a les persones gitanes la convivència no ha estat un camí fàcil, ja que són una *minoria transnacional*, sense un reconeixement arreu del món. Aquí, a Catalunya, el resultat fins a l'actualitat ha estat similar a altres llocs del món, les persones gitanes han mantingut les seves pràctiques culturals transmetent-les de grans a petits i preservant-se dels perills que els podien portar a l'endoculturació. Però també han desenvolupat practiques culturals que són fruit de la convivència amb una altra cultura com pot ser el caló, o formes de vida allunyades dels costums gitanos ancestrals (aculturació).

4.2.1. Multiculturalitat

La societat en la qual vivim actualment és una societat multicultural, és a dir, que convivim a Catalunya diferents cultures que expressen diferents formes religioses, llengües, costums o valors.

El concepte de multiculturalitat és, per tant, la descripció d'una situació. Si ens introduïm en el tipus de relacions que s'estableixen

entre els diferents grups podem parlar de pluriculturalitat o d'interculturalitat:

– Pluriculturalitat

Les relacions pluriculturals estan basades en el respecte a cada opció cultural i a cada forma d'expressió sense entrar en diàleg i sense qüestionar aquestes pràctiques. Es pot relacionar amb el fet de viure cada grup en el seu entorn de formes separades, independentment.

– Interculturalitat

Les relacions interculturals estan basades en el respecte de cada opció cultural i en el diàleg sobre les formes d'expressió o les pràctiques culturals de cadascú.

4.2.2. Racisme

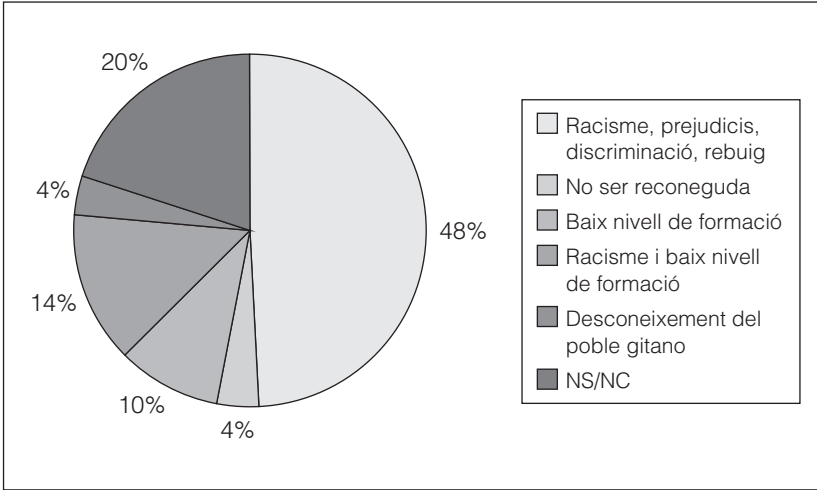
Definició acadèmica de racisme: *doctrina que propugna la desigualtat de les races humanes i en virtut de la qual hom justifica el fet que certes races o cultures siguin sotmeses a explotació econòmica, a segregació social o àdhuc a destrucció física.*³²

En els moments actuals es desenvolupa un racisme basat en la diferència entre cultures i els estereotips, diferències que allunyen les persones dels seus drets com a éssers humans; a diferència del racisme etnocèntric basat en la imposició d'un model homogeni de cultura que crea més desigualtats perquè defineix el progrés seguint el model occidental.

---

32. Segons el *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*.

Gràfica 3. Barreres a la cultura

A les entrevistes dutes a terme hem preguntat quines són les principals barreres que troben les persones gitanes. Com veiem a la gràfica 3, el 48% de les persones entrevistades opinen que la principal barrera que han de superar és el racisme.

La principal barrera que se encuentra es precisamente el ser gitano, el hecho de que tú te presentas en cualquier parte y te dicen que eres gitano pues ya tienes todas las puertas cerradas. ¿Por qué? Pues por aquellos tópicos que siempre hemos llevado encima y parece ser que por ser gitanos no somos capaces de estar en un trabajo a una hora puntual, o porque seremos ladrones o seremos peleantes, o seremos incívicos. *EOE-3/83*

Un racisme que ja no es basa en la desigualtat de races, sinó que es presenta incidint en la diferència d'ètnies i cultures; construint murs entre els grups o reproduint les seves desigualtats.

La gent no ens pot veure, no entén que siguem diferents o que visquem de forma diferent. *CT-28/7.3*

Desconocimiento. El rechazo que tiene, no se reconoce como lo que es, sino como una cultura marginal. *AM-B-H-59/7.3*

El fet de creure que les persones gitanes no són capaces de desenvolupar les mateixes tasques que les no gitanes, pensar que no poden viure amb les mateixes condicions, que no poden optar a tenir els mateixos somnis, això és un racisme que discrimina, estigmatitza i porta les persones d'ètnia gitana a l'exclusió social i la marginació.

Aquesta discriminació es potencia i s'enforteix socialment i des de la societat majoritària, i en gran mesura des dels mitjans de comunicació social. Històricament s'han anat creant, desenvolupant i estructurant una sèrie d'estereotips que han donat pas als prejudicis que té la societat majoritària vers el poble gitano.

La idea que tienen los payos de nosotros, al nombrar la palabra gitano ya piensan en sucio, ladrón. *AM-B-H/14*

Uns prejudicis basats en el desconeixement real, només basats en un coneixement superficial i esbiaixat com són els estereotips. Prejudicis que conserven un racisme molt implantat i estructurat en totes les capes i els àmbits de la societat.

---

los estereotipos, los prejuicios que siempre existen. Esa es la principal barrera... tú primero cuando eres gitano tienes ya que demostrar que tienes una formación para que tengas un trato, que luego después de la formación eres honrado, que eres honesto y que eres capaz... entonces es cuando empiezan a tomarte en serio... *EOE-3/85*

La percepció que es genera a la societat majoritària i amb la qual ens socialitzem vers la població gitana és la de generalitzar aquelles situacions negatives que protagonitza una persona individualment.

A un gitano no se'l jutja com a persona, se'l jutja com a (...), s'està jutjant tota la comunitat, tota la comunitat (...) a vegades hi ha un llenguatge subliminal, no?, de com tractes a un noi o un altre, que és inconscient però què estàs mostrant? *EOE-26/81*

L'estigma es reproduïx constantment i es cristal·litza formant una barrera insuperable si no és amb un coneixement mutu i profund.

Llavors van passar a viure als blocs gent que aquell dia va deixar el carrer i la mula, però que la mula la tenien i la mula la pujaven al primer pis, és una anècdota tot això, o per exemple nosaltres anàvem a alguna casa a fer un informe i trobàvem una tomatera a la banyera i amb tomàquets, o 2 xoriços penjats al wàter perquè així es ventilaven. *EOE-23/5*

Per exemple, els arguments que dóna aquest/a tècnic/a de serveis socials resulten estigmatitzants, perquè generen una imatge pública i social que tipifica de forma negativa i pejorativa les persones gitanes en conjunt. Per tant, aquesta frase ens dóna una idea clara del que és la discriminació, que ve, en aquest cas, dels serveis socials, però que podria venir de qualsevol estament social.

És un racisme cultural que genera confrontació, i que també genera recel per part de la minoria discriminada, una actitud de defensa que sorgeix quan el grup minoritari es troba assetjat. L'actitud de resistència o defensa de les persones gitanes és considerada per la societat majoritària com una autoexclusió i com un motiu per relativitzar la seva situació.

A veces se nos acusa a los gitanos de que nos autoexcluimos; es que no queréis contacto con el resto de la sociedad... y yo por la relación que he tenido con compañeros míos gitanos, y por cosas que yo he vivido por mí mismo digo, si a la hora de explicar cómo somos se nos van a reír, mejor no explicarlo, mejor nos mantenemos al margen, para que nadie me tenga que decir nada. Somos esto y esto es lo que queremos, pues te cansas, te cansas de explicar cosas y dices me pongo al otro margen del río y no quiero saber nada. *EOE-30/85*

Així, per la societat majoritària, els gitanos i gitanes sembla que siguin els culpables de la seva marginació, perquè volen viure aïlladament en una situació de discriminació. No es tenen en compte les conseqüències d'un sistema social desigual i que no considera diferents formes culturals i d'entendre la vida que no siguin les de la societat majoritària i homogeneïtzada.

No nos aceptan, ni a nosotros ni a nuestra cultura. No me miran bien. No nos tienen como ciudadanos... *AM-B-H-8/7.3*

La imatge que s'associa a les persones gitanes està lligada a estereotips de caire negatiu que no ajuden a la inclusió d'aquesta cultura.

Nos ven gente conflictiva y nos aíslan. *AM-B-H-19/7.3*

Es relaciona activitat delictiva amb la població gitana i salten les alarmes socials quan apareix una persona amb trets gitanos.

O vas a uns grans magatzems amb una noia gitana i resulta que tens els guardes de seguretat tota l'estona a darrere, i dius oh, que eficients, que eficients! *EOE-26 / 11*

Mentre estàvem fent aquest estudi ha saltat a la premsa un cas de denúncia adreçada contra un centre comercial de la ciutat de Barcelona. Després de sortir d'una botiga unes noies gitanes són reclamades i acusades del robatori d'unes sabatilles esportives. Els fets estan per acabar d'investigar. *El director del centre comercial, (...), va negar «qualsevol tracte discriminatori», va atribuir els fets a un «malentès» i després va demanar disculpes als pares perquè va faltar «una mica de tacte a l'hora de tractar les nenes, que es van posar molt nervioses i van començar a fer crits molt exagerats». També va assegurar que la seguretat va actuar després de l'avis de furt dels empleats de Giacomelli, circumstància que es va negar en aquesta botiga. (El Periódico de Catalunya, 23 d'agost de 2003.)*

A partir d'aquest mateix mes de juliol ha entrat en vigor la **Directiva 2000/43/CE** relativa a l'aplicació del principi d'igualtat de tracte de les persones independentment del seu origen racial o ètnic. A través d'aquesta, el Consell de la Unió Europea pretén incidir en l'aplicació dels principis que es deriven de la declaració dels Drets Humans. Un dels aspectes que més relleu està prenent és l'article 8 referit a la **càrrega de la prova**, que diu: *1. Els estats membres adoptaran, ..., les mesures necessàries per a garantir que correspongui a la part demandada demostrar que no hi ha hagut vulneració del principi d'igualtat de tracte quan una persona que es consideri perjudicada per la no-aplicació, en el que a ella es refereix, de l'esmentat principi al·legui, davant un tribunal o un altre òrgan competent, fets que permetin presumir l'existència de discriminació directa o indirecta.*³³

---

33. Vegeu <http://www.fsgg.org/discriminacion/Directiva200043CE.htm> (consulta feta el 23 de maig de 2003).

Fins ara les persones gitanes que volien denunciar discriminació havien de demostrar-la, ara, en canvi, corre a càrrec de la persona, entitat o institució suposadament discriminatòria. Aquest fet fa avançar en la lluita per la igualtat, ja que la inversió de la càrrega de la prova dóna recursos a les persones que són discriminades per a la seva defensa.

Tot i el que hem explicat, ens trobem amb una ambivalència estereotipada, que mostra actituds que cal superar. Les paraules d'aquest jove entrevistat es refereixen a un *càsting* televisiu en el qual va participar:

Sí, en una televisión pública yo recuerdo una vez que fui a actuar, un productor llevaba público y escogió chavales para un casting para un anuncio de un programa. No cogió a ningún gitano, claro, y el comentario entre los directivos fue «estos vienen a por el bocadillo». Luego había otro presentador, X por ejemplo, este tío ha utilizado a gitanos como diciendo, que maravilla, que exótico, que no sé que, que no sé cuantos, pero ha intentado chafar gente que quería trabajar allí sólo por el hecho de ser gitanos. Hay gitanos exóticos y después estamos los del bocadillo. *EOE-20/89*

Aquesta explicació demostra com la població majoritària visualitza la població gitana com polaritzada: són artistes i famosos, i s'accepten o viuen dels serveis socials i són rebutjats o rebutjades.

Jo crec que l'estratègia és doble, els mitjans de comunicació donen aquesta imatge, no donen una imatge de globalització, és a dir, no donen una imatge plural del que és el poble gitano, que hi ha grups, i molts estrats econòmics, de formació, inclús de costums dintre de diferents sectors gitanos, d'Andalusia, vull dir que té diferents matisos. I ells donen una imatge com bipolar, no? Donen una imatge, doncs això, o els gitanos són uns grans artistes

o els gitanos són persones terribles, no? I aleshores això condiciona d'alguna manera la percepció que tenen els païos sobre els gitanos, pensant que els gitanos són això, però d'altra banda els mateixos gitanos també els donen una imatge que només poden triomfar socialment, allò que en diuen els sociòlegs Unitat Social Ascendent si es converteixen en artistes obligatòriament o si es converteixen en delinqüents. Aleshores cap a dintre i cap a fora es genera una espècie de barrera, un límit de creixement. *EOE-12/12*

Hem de poder superar uns estereotips tan poc fonamentats: només 15 persones de les 1.000 enquestades es dediquen a activitats artístiques i només un 5,7% són beneficiàries de PIRMI.

4.2.3. Problemàtiques globals que afecten la cultura gitana

4.2.3.1. Entre la invisibilitat i l'exclusió

Nosotros no dejamos de ser un pueblo, quizás no tengamos un territorio concreto donde estemos ubicados, estamos esparcidos por toda España, pero somos un pueblo que fuimos una vez más ignorado. *EOE-3/61*

Nosotros fuimos obviados, fuimos olvidados absolutamente. Aquí en la Constitución se ha hablado de la España diversa y plural, y se le dieron a la misma vez a las comunidades autónomas, que es la diversidad de España, a esas comunidades autónomas se le dio la posibilidad de que se pudieran fomentar como tales, a esos pueblos, a exigir(se) como tales. Cosa que al gitano en absoluto se le dio esa capacidad. *EOE-3/65*

Les persones gitanes pateixen discriminació per omissió, és a dir, que la seva presència queda diluïda entre la societat general sense tenir-se en compte les dificultats per viure-hi i les seves especificitats culturals. La invisibilitat que pateixen impossibilita actuacions polítiques orientades a la superació d'aquestes desigualtats, que se centren en el coneixement de la població gitana a través de les polítiques de serveis socials. S'ha de treballar amb la població gitana que està marginada des dels serveis socials, però també des d'ensenyament, treball i desenvolupament econòmic, cultura, indústria, des d'actuacions integrals que propulsin els canvis necessaris.

Únicament es parla de forma correcta (estereotip positiu) quan es fa referència al flamenc, gran aportació gitana a la societat, potser l'única que s'ha valorat en algunes esferes socials.

La falta de referents positius augmenta aquesta sensació de marginalitat, i alhora reforça la situació d'exclusió. La tendència de les institucions ha estat combatre els efectes de la pobresa i la marginalitat com si de formes culturals es tractés, no parant-se a preguntar-se les causes històriques, culturals i socials de la situació de desigualtat en què viu el poble gitano. Una llarga història de persecució física i cultural, d'intents d'assimilació i destrucció de la cultura, la llengua i els valors gitanos dóna fruits, que no s'expliquen amb l'argument que són les persones gitanes que no es volen integrar, o que és una qüestió cultural el fet que el poble gitano ocupi el lloc que ocupa en la societat.

El pueblo gitano entre la persecución y el temor se ha perdido, no se ha perdido por otra cosa, se ha perdido por el temor, el miedo.

Yo estoy totalmente convencido, si el pueblo gitano no hubiese tenido el miedo al corte de la oreja derecha y los 100 azotes en una plaza pública, la condena a galeras de por vida, su cultura hubiera seguido porque yo como padre hubiera transmitido todos mis valores, incluso mi lengua a mi hijo; que por el miedo a

que a mi hijo lo maten yo no le digo a mi hijo, no le transmito a mi hijo todo lo que yo siento como gitano y todo lo que yo sé, toda mi cultura, porque si él manifiesta que yo estoy haciendo lo que estoy diciéndole lo van a matar. Por ese miedo y por ese hecho de terror es por lo que se pierde, para mí, la cultura gitana. *GD-5/35*

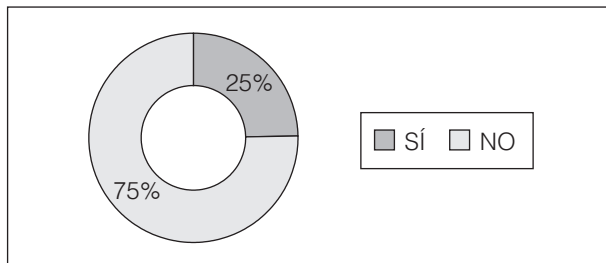
Així, les principals problemàtiques que afecten el poble gitano a Catalunya comencen pel racisme, que és un factor global que incrementa les dificultats en les altres problemàtiques que viu la comunitat gitana a Catalunya: l'exclusió del mercat laboral, de formació i d'habitatge. Això té efectes negatius en la cultura, en el sistema de valors, en el patrimoni cultural. Si no es potencia i es dóna a conèixer la vessant cultural positiva gitana i la seva riquesa i representacions culturals, i a més es fan polítiques socials que posen la marginalitat com a pas previ a la intervenció en aquesta població, sent els objectius d'aquestes intervencions «socials» tot i que confosos per «culturals», la cultura gitana continuarà sense superar la imatge estereotipada d'aquesta cultura que existeix. Ens trobem que la major part de les intervencions, accions i polítiques orientades a les persones gitanes tenen com a base els serveis socials. Així, la imatge que el poble gitano depèn de les institucions socials es reproduïx, alhora que això significa la no-superació de desigualtats, com ens explica un cap d'un centre de serveis socials d'un ajuntament:

És un procés negatiu que sembla que sigui que els recursos se'ls emportin la comunitat gitana com si fos un pou sense fons: és mentida... *EOE-14/7*

Gràfica 4. Persones beneficiàries de prestacions socials

A vegades es magnifica la situació de dependència amb els serveis socials, ja que, com veiem, només un 25% de la població enquestada rep alguna prestació, i com veurem a la gràfica 5, quan ho fan, majoritàriament, és perquè els correspon, ja que compleixen els requisits exigits per poder accedir a un ajut de caire social.

Però que en comú tenen això, que hi ha una marginalitat i que tots tenen relació amb els serveis socials. (...) A vegades et trobes amb: «ai algú pot venir aquí...? És que hi ha un gitano que no sé què em diu...», i això t'ho pot dir el que està a multes o a recaptació, a veure si pots venir. Perquè he de venir? «Aquest per a serveis socials, no?» Totes les institucions públiques, els serveis socials polítics i no polítics, hem fomentat la dependència, els hem ensenyat nosaltres a ser dependents. (...) Ai pobres nens, i no sé què, i que tothom els foragita dels llocs i que no sé què, doncs perquè per caritat cristiana algunes vegades, altres per justícia social i altres pel que sigui, s'ha anat generant un tipus de relació en el qual s'estableix una certa dependència econòmica i de prestacions i d'ajuts i de tal que desactiven l'altre. *EOE-13/18-20*

De manera que està força estesa la imatge de la persona gitana rebent una paga dels serveis socials, passant a formar part això de com guanyar-se la vida. I això pot estar passant, però és una minoria

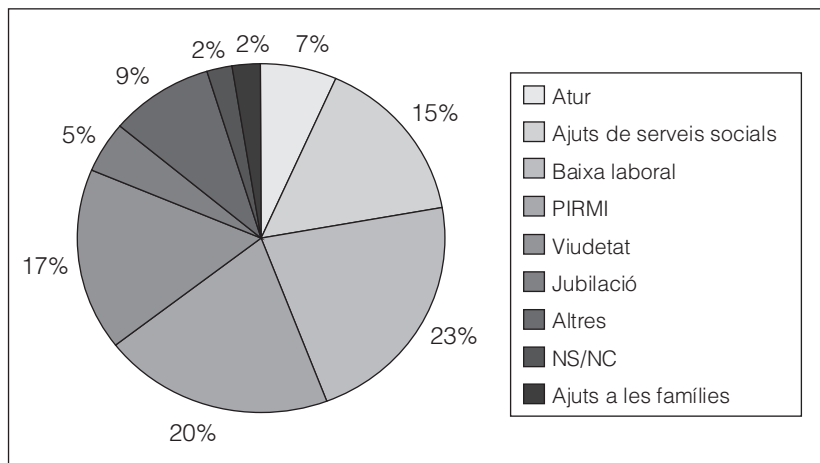
de la població gitana catalana qui es troba en aquesta situació, i no podem generalitzar, ja que reforcem estereotips negatius.

Fa uns 24 anys que es va crear el Departament de Serveis Personals, de Serveis Socials. D'alguna manera, la finalitat que en aquell moment tenia era atendre, com a prioritari, tota aquella població amb un risc d'exclusió social entre la qual hi havia la gent gran, molta gent en situació molt precària i població gitana.
EOE-23/1

Gràfica 5. Tipus de prestacions

Com veiem, del total de persones gitanes que reben prestacions només un 23% ho fa com a beneficiària de PIRMI, i un 20% reben ajusts de serveis socials: ajusts per fill a càrrec, beques de llibres o de menjador escolar... Així, la imatge que s'ha generat no respon a la realitat de les persones gitanes a Catalunya. Una qüestió important, però, és veure que una part important de la població gitana a Catalunya es mou en els límits de la pobresa i la marginació, i això, més que

servir per a reforçar estereotips, ens ha de fer encendre el llum de la necessitat per pal·liar aquestes situacions, tenint-t'ho en compte a l'hora d'elaborar polítiques.

La gent coneix els gitanos per prejudicis, estereotips, llavors la gent es fa uns prejudicis, és a dir, abans només s'entenia com a judici, no és una opinió fonamentada, sinó que és una opinió superficial. *EOE-12/10*

4.2.3.2. Identitat gitana entre l'assimilacionisme i el relativisme cultural

Els processos assimilacionistes han tingut efectes perversos en la pèrdua i el debilitament d'alguns valors i tradicions, però sobretot en les condicions de vida de les persones gitanes. Actualment hi ha una voluntat política que intenta superar els fets anteriors i poder crear un espai de diàleg entre la població gitana i les institucions de Catalunya, així ho han demostrat la comissió de seguiments, i més tard el Parlament amb l'aprovació del reconeixement de la cultura gitana a Catalunya.

Si mirem la gràfica 11, que apareix a l'apartat família, referent als canvis a la família, podem comprovar que els canvis es donen d'acord amb l'adaptació i l'assimilació de la cultura majoritària. L'eix principal de l'organització gitana és la família, i les entrevistes confirmen que s'han produït canvis esdevinguts segons l'adaptació i l'assimilació en relació amb la cultura majoritària.

El procés de canvi ha de superar els discursos i accions fruit de l'etnocentrisme. Les polítiques basades únicament en la igualtat d'oportunitats no són suficients perquè no tenen en compte que hi ha altres cultures, com ara la gitana, i altres punts de vista, i que no totes les cultures viuen les mateixes situacions de la mateixa manera.

O sea que cada uno se tiene que buscar, o creo yo, lo que a él le convenga y lo que sea capaz de hacer bien hecho, y una de las cosas que hacemos bien hechas la gran mayoría de los gitanos, no todos, pero la gran mayoría, es la venta ambulante, y ¿por qué no potenciar la venta ambulante, por qué no profesionalizar bien a la gente en el tema de venta ambulante, y que no se busquen la vida en una actividad extraordinaria?, (...)

y nos estamos cargando el tema de la venta ambulante, nos lo estamos cargando nosotros poco a poco. Que bueno, que la venta ambulante está muy anticuada, que si no sé qué, que si los gitanos tienen que estudiar, ¿pero es que todos los gitanos tienen que estudiar ahora y todas las gitanas?, o sea ¿que todas van a ser ministras?, pero también tiene que haber carpinteros, albañiles, y también tienen que haber buenos vendedores, ¿por qué no?, además ahí está la prueba de que hoy el 50 por ciento de la población total de la venta ambulante son payos, gachós, con tiendas y que van al mercadillo, o sea que muy malo no tiene que ser, muy malo no tiene que ser cuando ellos han copiado de nosotros. *EOE-29/24*

En canvi, el relativisme cultural quedaria emmarcat en la frase anterior, en la qual s'està fent una defensa de la venda ambulante com a sortida professional per a les persones gitanes. Hem pogut arribar a conclusions, més explicitades en l'àmbit de treball, en les quals són les mateixes persones gitanes les que no veuen futur a la venda ambulante, així que no és un mitjà suficient de subsistència, no és un filó d'ocupació. A més, la venda ha estat desenvolupada d'una manera similar a la identitat de resistència, i no és, per tant, una professió lliure, on hi hagi mobilitat, possibilitat de millores, potenciació de la formació, etc. Que la defensa de la venda que expressa la frase anterior sigui defensada amb l'argument que el poble gitano és el que millor fa, no és un argument suficient, ja que les habilitats adquirides al llarg

del temps en el desenvolupament d'aquest ofici i altres oficis tradicionals gitanos no desapareix en desaparèixer la venda ambulants, amb data de caducitat. És més, aquestes habilitats són requerides en l'actual societat, i es poden desenvolupar en altres professions que es poden emmarcar dins el que són els nous filons d'ocupació, com els serveis a les persones o les activitats relacionades amb les noves tecnologies. Llavors, posant èmfasi només en el fet de la venda ambulants, s'està adreçant les persones gitanes cap a la desigualtat econòmica i laboral. En canvi, si posem l'èmfasi en les habilitats i destreses adquirides mitjançant la venda ambulants, i les enfoquem cap a la formació, ens trobarem amb una situació més igualitària enfront de la societat majoritària.

El mateix passa en relació amb la formació. A la frase es diu que per què totes les persones gitanes han d'estudiar. Aquest argument resulta relativista, perquè es parteix d'una situació de desigualtat educativa en el poble gitano, tal com queda demostrat en l'àmbit de l'educació. Per tant, l'opció d'anar o no anar a la universitat és en tot cas una opció de cada persona o cada família, i no un imperatiu ètic del poble gitano. Precisament, el que falta a les universitats catalanes són persones gitanes, i aquest desig és en gran part el desig de la majoria de famílies que hem entrevistat en el treball de camp elaborat en aquest estudi.

4.2.3.3. Igualtat de diferències³⁴

La diferència és un element positiu, una aportació a la diversitat cultural que es viu a Catalunya. No hem d'entendre, però, que les ànsies d'igualtat s'esvaeixin pel fet de reivindicar i defensar la diferència. Si només basem les nostres actuacions en la diferència podem caure en una reproducció de les desigualtats que ja pateix el poble gitano

---

34. Vegeu a Flecha, R. *Compartiendo palabras*. Barcelona: Paidós, 1997; també encunya el terme igualtat en la diversitat Paulo Freire (1997).

que es troba en situació d'exclusió social, majoritàriament en la pobresa i la marginació social i cultural. No es parteix de les mateixes situacions socials i històriques, i per tant no hi ha una situació d'igualtat.

La diferència es viu com una alternativa a molts nivells; tot i que no és un fet social nou, el que és nou és aconseguir la igualtat.

Però, malgrat tot, aquestes dues perspectives poden debilitar el sistema de valors gitano, ja sigui en l'àmbit cultural amb l'assimilació, ja sigui en el social condemnant la cultura i els seus membres a l'exclusió social. D'aquesta manera, són les persones gitanes, les que tenen molt clar què volen i com ho volen: volen mantenir el dret a la diferència cultural però en condicions d'igualtat, amb tots els drets que té la societat majoritària. És a dir, no es pot treballar per la igualtat d'oportunitats quan el punt de partida és diferent, s'ha de treballar en la línia d'aconseguir els mateixos resultats aportant els recursos necessaris. Amb situacions d'exclusió laborals, educatives, de participació social o política, etc., en les quals més tard aprofundirem, hem d'aportar les eines necessàries per poder arribar als resultats a què arriba la societat majoritària.

Per posar només un exemple, entre les persones gitanes enquestades només un 0,2% ha acabat una carrera universitària i un 0,4% l'està cursant en el moment de l'enquesta, mentre que en la societat catalana hi ha un 10% amb estudis de tercer grau i un 9,7% amb estudis universitaris en curs.³⁵

És necessari fer atenció a les directrius que els agents socials, les institucions i les principals veus en ciències socials orientades a considerar la igualtat tenint en compte el dret a la diferència, el que s'anomena igualtat de les diferències.

Los miedos que tiene la cultura gitana. Si es que el gitano o gitana se prepara para la sociedad y piensa que va a perder su gitinidad. *AM-BC-III-5/7.3*

---

35. Idescat. Estocs educatius de 1996 i població segons estudis en curs de 1991.

4.2.4. Desenvolupament de la pròpia cultura

4.2.4.1. Potenciar la identitat

Hem preguntat a les entrevistades fetes en el nostre treball de camp què significa ser gitano i gitana, i hem obtingut múltiples respostes. Totes, però, corroboren que hi ha un sentiment de pertinença a un grup amb un sistema de valors i patrons culturals propis que vénen de lluny, i aquests valors van sortint al llarg de les entrevistes elaborades; hi ha una voluntat de ser un poble, el poble gitano, sense perdre per això l'heterogeneïtat. El poble gitano existeix i en té consciència, superant les diferències pròpies entre persones de qualsevol grup cultural.

Un estilo de vida. Es un sentimiento que te llena todo el cuerpo. Es dar a los tuyos lo que tienes sin esperar nada a cambio. Hay una letra que cantaba Camarón que decía 'mira qué gitano soy que la camisa que tengo, me la quito y te la doy'. *AM-B-SC-1/7.5*

Així, moltes persones ens han dit que ser gitano/a és ser una persona com la resta però amb una cultura i uns costums diferents, amb una manera de viure i sentir la vida diferents.

Una persona, para saber cómo eres y qué haces y cómo tienes que seguir, primero tienes que saber de dónde has venido, y qué ha pasado con los tuyos unos años atrás. Yo me empeñé en que los gitanos... Yo les expliqué la historia del pueblo gitano, ellas lo vivieron con mucha emoción, porque claro, tu identidad se refuerza más al escuchar tu propia cultura..., a partir de ahí empezamos a hablar sobre costumbres y tradiciones del pueblo gitano hoy en día, y de cómo tú poderlas llevar a cabo; pero yo no les daba las soluciones, las soluciones se las buscaban ellas. *EOE-21/25*

Al mateix temps, ens han dit que el fet de mantenir els seus costums no vol dir no viure en consonància amb els temps que vivim:

Una persona que no pierda sus costumbres pero se asocie con la actualidad. *69/7.1*

Perquè les cultures no són estàtiques i el poble gitano té clar que vol avançar sense perdre's en el camí, sense deixar de banda allò que els fa ser gitano i gitanes. Aquesta identitat canvia igual que canvien els temps.

Evolucionando, aprendiendo, formándonos, con el tiempo mejoraremos si sabemos preservar nuestra identidad. *AM-M-8/7.4*

Cada cop més la societat ha de permetre que la convivència multicultural sigui igualitària, de manera que ser gitano o gitana no volgués dir restar exclòs, sinó tot el contrari, que ser gitano o gitana fos un element enriquidor per a la societat catalana i una aportació per a la rica diversitat cultural que hi ha al món.

La promoción de nuestra cultura, muy rica en valores. Nuestro reconocimiento como una cultura propia y que queremos compartir con la sociedad para enriquecernos todos. *AP-3/NEC*

4.2.4.2. Aportacions del sistema de valors gitano a la societat en general

El sistema de valors del poble gitano té com a punts forts el respecte a la gent gran, la paraula donada, la solidaritat, entre d'altres. Valors,

tots ells, des dels quals fer grans aportacions a la societat en general.

Quan hem preguntat quins són els valors positius del poble gitano, han coincidit plenament amb el que significa ser gitano o gitana. Aquests valors són molt necessaris per a la vida en grup i la seva cohesió, i són el principal senyal d'identitat del poble gitano, a més de sentir-se gitano o gitana:

Gitano quiere decir ser buena persona. *AM-M-10/7.5*

Però aquests valors estan en plena consonància amb els valors humans, amb el valor que tenen les persones, amb els valors de la convivència enriquidora entre cultures, procés que ha anat fent el poble gitano durant la seva història, i que explica que aquests valors siguin tan forts en aquesta comunitat.

El respeto a nuestros viejos y nuestras costumbres, cuando los viejos hablan todo se arregla. *AP-5/PROP*

Les habilitats comunicatives i l'experiència avalades per la coherència amb l'observació de la vida gitana genera unes dinàmiques de superació dels conflictes i el desenvolupament de formes de vida pacífiques.

– *L'experiència vital* és un valor molt important en la cultura gitana, és el respecte a les persones grans.

Com ens deia un gitano adult universitari,

Nuestros viejos son la fuente de información y formación y de todo; son nuestras universidades. *EOE-33/38*

Són les persones grans, els vells i velles qui tenen acumulada més experiència, els que han viscut més vida, i tenen un lloc actiu i amb poder reconegut per tot el grup dins l'organització social gitana. Una tradició àgrafa però molt rica té en les persones grans enormes centres de saber, i s'utilitza diàriament, en tots els àmbits de la vida i el dia a dia. Els vells de respecte, els avis i àvies, etc., són fonts de saber, de consell, d'orientació, de coneixement, i tothom hi compta, traspasant els límits del que es podria dir família extensa. Un gitano o gitana de respecte ho és per a tots els gitanos i gitanes, siguin o no família; és una institució moral, i a vegades legal, tot i que és la comunitat qui d'alguna manera pot arribar a «jutjar». És important dir que això no significa abolir el sistema legislatiu, ja que tothom el té en compte, de la mateixa manera que en la societat majoritària no gitana. Però l'organització social gitana dóna un a més a més.

Hoy, por ejemplo, cualquier persona, un gitano, una gitana mayor, ven a mi hijo, o a mi hija, pues haciendo algo que ellos entienden que no está bien, tienen la potestad de cogerlo (...) y traerlo (...) hasta casa, y mi hijo y mi hija saben que no pueden decir nada, y esa forma parte de la cultura, y yo creo que eso es bonito. *EOE-33/44*

Aquest valor contrasta molt radicalment amb el lloc que ocupen les persones grans en la societat majoritària; són un col·lectiu infravalorat i marginat, i no es té en compte el valor que el poble gitano atribueix a la seva gent gran.

- El *diàleg*, per les persones gitanes, representa més que un mitjà per arribar a solucionar conflictes. El diàleg és un valor en si mateix, és la base de la relació social, i qualsevol acció passa pel diàleg.

Nosotros somos una cultura ágrafa, la cultura ágrafa no es baladí, es decir, no es una tontería, es que tú le das importancia a la palabra, pero en toda su extensión, tanto en el lenguaje verbal como en el no verbal. *EOE-30/43*

El diàleg està present en totes les facetes del dia a dia; des de la feina fins a la llar, en la vida al carrer, etc. Cada dia més la societat està demanant el diàleg per a funcionar, per a conviure, per a avançar en un món amb molta diversitat que canvia molt ràpidament.

Cada dia les societats són més dialògiques, *les societats de la informació són el context simbòlic on el diàleg està penetrant en les relacions socials, des de la política internacional fins a la convivència dins un domicili* (Flecha et al. 2001:148). Les persones gitanes han cultivat la paraula i els seus efectes, malgrat no haver escrit les seves teories ni tan sols la seva història poden aportar una habilitat que fa segles que fan servir com a base de les seves relacions socials.

Pues ser gitano per mi és ser un home honrat, un home educat, un home respectuós, ser gitano, ser gitano vertaderament es basa en dues o tres coses, no?, la primera, el respecte, perquè si no..., respecte, has de respectar, és ser una persona honrada, la honradesa pel gitano és la base, i el respecte, i la benevolència, sobretot amb els vells eh, els vells és una cosa que qui no respecta els vells ja deixa de ser gitano, i els joves, mira ara conduir el poble gitano a les nostres costums que són aquestes les fonamentals, el respecte, l'estimar-se, l'apoiar-se: quan un gitano té un problema, si fulano té un problema..., ajudar-lo en lo que podem... *EOE-24/4*

- La *cohesió*, la unió és fonamental a la vida i l'organització gitanes.

Hoy en día nos diferenciamos por cuatro cosas buenas: respeto, honra, unión y que somos una gran familia, un gran pueblo sin tierra. Triste pero cierto. *AM-BC-I-4/7.1*

La cohesió social, valor denominat com a prioritat per la UE a les seves polítiques, així com la solidaritat interna i externa, la capacitat de canvi i flexibilitat, la dona com a agent social de canvi, l'educació entesa com a comunitat educadora, la importància de la infància, la família com a element transformador del context, l'organització social en xarxa, la preocupació per l'educació dels nens i nenes als àmbits acadèmic i moral són les grans aportacions que pot fer el poble gitano a la societat majoritària, i aquí tenim una definició que ho engloba tot al voltant de l'eix de la importància de la col·lectivitat:

Un gitano sin familia para mí no es nada... El día que el gitano sea individualista igual que el payo se acabó ser gitano. El individualismo y el gitano van reñidos, para mi punto de vista. *EOE-21/49*

– *Promoció interna*, les famílies s'uneixen entorn de la infància i la joventut per poder promocionar-les.

Per les persones gitanes, pels pares i mares, el més important és que els seus fills i filles arribin al més lluny possible, això vol dir accedir a tenir uns estudis que de forma majoritària ells i elles no han tingut, i també vol dir voler que el poble gitano pugui tenir més possibilitats a l'hora d'inserir-se laboralment. El poble gitano vol promocionar-se socialment, per tal d'arribar a ocupar espais als quals fins ara no ha pogut arribar. Són molt conscients que aquesta societat pot donar més possibilitats per tal que això sigui possible, i veuen en l'educació i la promoció social i laboral un futur ple d'esperances. Al voltant de la formació i l'ocupació giren les principals motivacions de promoció social de la població gitana a Catalunya. La participació social té un paper

molt important en aquesta promoció, així com la mateixa estructura social gitana. La comunitat és, en si, un recurs per a totes les persones gitanes.

4.2.4.3. Donar a conèixer la cultura gitana: des de la igualtat i amb el diàleg

Hem preguntat com donar a conèixer la cultura gitana, i majoritàriament totes les persones entrevistades coincideixen en la importància de donar a conèixer la cultura com a forma de lluitar contra el racisme i apropar les diferents cultures. El diàleg intercultural serà el pont on les diferents veus puguin aportar, no segons el poder que tenen socialment, sinó segons la riquesa cultural i argumental, el que vulguin explicar, expressar, aportar, dir.

Por el diálogo y estudios. *CT-53/7.5*

Sí, diálogo. *CT-8/7.4*

Sí, hablando en charlas. *TE-9/7.5*

Els mitjans de comunicació tenen un paper important, així com les institucions. El que cal tenir en compte sigui com sigui és que han de ser-hi presents les persones gitanes, elles seran les que han de tenir la possibilitat d'escollir i de decidir sobre allò que té a veure amb elles.

A través de la televisión y de campañas. *CC-19/7.5*

Por televisión, con reportajes. *CC-20/7.5*

De la mateixa manera és important treballar des de les entitats gitanes coordinadament amb escoles, centres de salut, organitzacions, empreses, etc.

A través de charlas, jornadas culturales en los colegios, días interculturales. *AM-B-H-55/7.5*

Però aquest procés de donar a conèixer ha d'estar sempre protagonitzat per persones gitanes, i no únicament no-gitanos. Les persones gitanes a Catalunya defensen una orientació per les seves accions que ja coneixem d'altres moviments (de sexe, afroamericà i hispà als EUA, indígenes a Llatinoamèrica, etc.), les teories o les intervencions amb i per les dones estan protagonitzades per dones, i les persones de diferents grups ètnics estan protagonitzant un dels moviments actuals de més impacte, però sembla que amb el suport de la resta de la població.

Con charlas-seminarios, jornadas y cuando los gitanos sean estudiados y poder ser iguales. *CC-26/7.5*

La població gitana necessita suport perquè les seves actuacions puguin ser liderades també per ella mateixa, amb participació, professionals, espais de diàleg i altres formes futures.

Que confíen en los gitanos y los escuchen. *CG-69/7.4*

4.2.4.4. Propostes de recuperació i prestigi de la cultura gitana, de la mà de les persones gitanes

– *Recuperació del patrimoni cultural gitano.*

A la *Declaració Universal de la UNESCO sobre la Diversitat Cultural* es dóna una definició de cultura que diu: *la cultura ha de ser considerada com el conjunt dels trets distintius espirituals i materials, intel·lectuals i*

afectius que caracteritzen una societat o un grup social i que abasta, a més a més de les arts i les lletres, els estils de vida, les maneres de viure junts, els sistemes de valors, les tradicions i les creences.

També ens diu que l'actual procés que s'està donant, anomenat globalització o mundialització i caracteritzat per la revolució de les noves tecnologies de la comunicació i la informació, a més de ser un repte per a la riquesa i la diversitat cultural, pot significar la possibilitat de generar un diàleg intercultural basat en valors com la justícia i la solidaritat.³⁶ Això ens hauria de servir de guia per a fomentar el treball solidari intercultural basat en el diàleg, una qüestió que, com ja hem dit, el poble gitano fa que duu a terme molts segles, i que forma part de la seva idiosincràsia, formant part dels seus valors propis.

Per altra banda, la UNESCO també parla del patrimoni immaterial dels pobles, i en dóna la definició següent: *podria definir-se el patrimoni intangible com el conjunt de formes de cultura tradicional i popular o folklòrica, és a dir, les obres col·lectives que emanen d'una cultura i es basen en la tradició. Aquestes tradicions es transmeten oralment o mitjançant gestos i es modifiquen amb el decurs del temps a través d'un procés de recreació col·lectiva. S'hi inclouen les tradicions orals, els costums, les llengües, la música, els balls, els rituals, les festes, la medicina tradicional i la farmacopea, les arts culinàries i totes les habilitats especials relacionades amb els aspectes materials de la cultura, com ara les eines i l'hàbitat.*

Aquest patrimoni, segons la UNESCO, és molt important perquè representa la font de les identitats de moltes cultures arrapades en la història, expressades sobretot en els grups minoritaris.

Aquest patrimoni, a més, té un caràcter molt efímer, i això el fa vulnerable si no es «recull», la qual cosa és difícil perquè no hi ha sistemes de catalogació unificats o que admetin la pluralitat de dimensions de la cultura gitana. El que fa vulnerable aquest patrimoni cultural és també el que el fa especial i enormement ric; es basa en la

---

36. Declaración Universal de la UNESCO sobre la Diversidad Cultural; www.unesco.org/images/0012/001240/1240735.pdf (consulta feta el 18/08/03).

filosofia de vida, els valors, el codi ètic, la manera de pensar transmesa per les tradicions orals al llarg de la història, la literatura oral, les danses i la música, la pràctica de l'artesanía, les llengües i les diferents manifestacions culturals que constitueixen els fonaments de la vida comunitària, com les formes tradicionals de comunicació i d'informació.³⁷ Aquests trets poden ser aplicats a l'actualitat en la nostra societat. Per tant, si no es recullen, reconeixen i protegeixen, tal com es deixa constància a la iniciativa de la UNESCO dels tresors humans vius, estan en perill de desaparició, qüestió per la qual es posen en l'actualitat en marxa multitud de polítiques que fomenten la diversitat cultural i l'enriquiment global que genera aquesta diversitat, per tant cal no perdre-la.

Com ens explica aquest museògraf participant en un grup de discussió:

Nadie se está preocupando de recogerlo y junto a esto el segundo gran problema de la catalogación del patrimonio es que no hay un soporte de catalogación de registro adecuado a este carácter efímero del patrimonio gitano, es que el gran problema de los museos, hoy en día, es que no hay un sistema homologable de catalogación, que yo pueda saber exactamente qué característica tiene una pieza de un museo en Brasil, no hay, incluso dentro de nuestro país. Entonces a diferentes instituciones como la Generalitat de Catalunya se les ha ocurrido hacer un sistema de catalogación que se llama el DAC, en el que se intenta que sea homologable y que yo pueda saber qué características concretas tiene un objeto que está en cualquier museo, pero claro, el patrimonio cultural gitano tiene una serie de particularidades, como os he dicho, a mi forma de entender. Vosotros sabréis más supongo de esto que yo, pero tiene una serie de particularidades

---

37. Patrimoni immaterial, UNESCO; www.unesco.org/culture/heritage/intangible/html_sp.shtml (consulta feta el 18/08/03).

que hace que sea muy difícil de catalogar y entonces, bueno, se trata de buscar la solución para este tema. *GD-5/12*

A més, el patrimoni cultural intangible és reemplaçat ràpidament per una cultura internacional estàndard, la cultura majoritària i dominant, que té força no tan sols gràcies al desenvolupament socioeconòmic, sinó també pels canvis propiciats per les TIC, i és per aquesta raó que la naturalesa mateixa d'aquest ric patrimoni és més vulnerable avui dia. Es proposa com a solució garantir als representants d'aquest patrimoni, persones i grups culturals, que es continuaran mantenint i augmentant les seves habilitats i coneixements tradicionals per a transmetre'ls a les generacions següents. Cal, doncs, identificar aquests grups culturals i fer un reconeixement oficial de la seva importància i donar-los-hi veu en el panorama cultural i patrimonial.

Sí, claro que nos serviría, siempre que nuestra identidad esté salva de muchas cosas. *GD-5/35*

La UNESCO posa en marxa actuacions, però només es fan reals si els estats membres les assumeixen. També hi ha la problemàtica específica del poble gitano de ser un poble transnacional, i no estar adscrit a cap estat concret, sinó que les persones gitanes formen part dels diferents estats del món. Una qüestió com aquesta, la transnacionalitat, que avui dia està molt en boga i cada cop es demana més per al bon funcionament de la societat, és una barrera per al poble que és més transnacional de la història dels pobles, perquè representa un impediment al seu reconeixement i per tant a poder demandar i accedir a polítiques i accions que millorin les seves condicions de vida en general.

Aquesta vinculació del patrimoni a un territori nacional proposada per la UNESCO queda limitada per les competències culturals

dels estats que són els que molts cops es resisteixen a donar veu a grups culturals minoritaris com el poble gitano. Ens trobem, per una banda, que la transnacionalitat és un tret cada cop més valorat, però, per altra banda, es nega a un poble sense territori les repercussions positives d'acollir-se a un dels programes que la UNESCO fa per preservar el patrimoni cultural, ja que són els estats qui tenen veu i vot. Alhora però, la UNESCO aconsella preservar i catalogar aquest patrimoni, en la línia de què parlàvem de la riquesa cultural com a patrimoni de la humanitat: *el que es pot fer per a la preservació d'aquestes formes particulars del patrimoni cultural de la humanitat és, per una banda, registrar el seu aspecte actual en suports físics (en forma sonora, escrita o iconogràfica) i, per una altra banda, fomentar la seva supervivència a través dels seus detentors i de la seva transmissió a les generacions futures.*³⁸

Així, tot i existir un programa de suport i valoració («Tresors humans vius»³⁹) de les persones que es mouen en l'àmbit de la cultura tradicional, inclús una guia de directrius per a la creació d'un sistema de «Tresors Humans Vius» per als diferents països, que promou la transmissió de les destreses i tècniques tradicionals per als artistes i artesans abans de la seva desaparició per causa d'abandonament o falta de reconeixement, que té en compte tot l'esmentat anteriorment, el poble gitano no se'n pot beneficiar, perquè no és un estat i no té reconeixement oficial internacional vinculant que el faci partícip de programes d'actuació que preservin el seu patrimoni cultural.

La primera cosa es que es necesario que haya una colección de objetos compartidos, que haya un diccionario que esté allí y que en un momento dado pueda ser expuesto a disposición del público, pero es necesario que alguien se dedique a hacer la tarea

---

38. Obres mestres del patrimoni oral immaterial de la humanitat; www.unesco.org/culture/heritage/intangible/masterp/html_sp/index_sp.shtml (consulta feta el 18/08/03).

39. Tresors humans vius; www.unesco.org/culture/heritage/intangible/treasures/html_sp/index_sp.shtml (consulta feta el 18/08/03).

de una colección y de decidir qué es el patrimonio en concreto, para que las generaciones que vengan digan yo me puedo identificar con esto o yo tengo que hacer una tarea arqueológica de rescatar esto del olvido. La segunda cosa es cómo activar esto, como tú muy bien dices. Cómo se tiene que hacer una activación patrimonial de todo esto. Es decir, una cosa es que esté el diccionario en un museo y otra cosa es que eso no llegue a ninguna parte, eso hay que activarlo, es decir, hay que hacer una tarea de sensibilización, de que esa información sea usada públicamente y de que haya una serie de personas que den el verdadero valor al patrimonio, esto es, que forma parte de mi identidad y yo me identifico con él. Entonces hace falta una tarea de documentar el objeto, de ver qué significatividad tiene para mi cultura, para nuestra cultura. Y la tercera es difundir la cuestión y estar muy pendientes de lo que es la recepción, tanto para los gitanos como para los no-gitanos, para las personas gitanas, para que encuentren el punto de referencia y para las personas no gitanas para que vean, para que no caractericen siempre a la cultura gitana por los déficits y por lo que le falta, que esto estamos un poco cansados de verlo, al menos yo, y que caractericen a la cultura gitana por lo que tiene desde hace milenios, por todo esto que ahí está y que se está perdiendo. A mí me da mucha pena el que yo no pueda, es decir, que me resulte más fácil ver en Barcelona una colección de envoltorios japoneses que ver un bastón de mando. Lo puedo ver si conoces a no sé quién y vas ¡Oye! ¡Enséñame! Pero que no en el museo etnológico, que haya culturas de Filipinas o Haití, me parece muy respetable, pero es la cultura que está aquí desde hace siglos, que no haya un sólo objeto de la cultura gitana es verdaderamente terrible. *GD-5/83*

També trobem a la UNESCO la *Recomanació sobre la salvaguarda de la cultura tradicional i popular*, on s'exhorta els estats membres a implicar-se en la identificació, la difusió i la protecció del patrimoni

cultural tradicional i popular. Dir només que s'aconsella la creació de centres culturals, museus, etc., així com sistemes de catalogació i registre d'aquest patrimoni intangible. També es prioritza la introducció d'aquestes cultures en els sistemes d'estudi general, tant en l'àmbit escolar com en l'extraescolar, des del respecte tenint especial cura amb els grups minoritaris. És important ressaltar que la UNESCO reclama aquest patrimoni cultural intangible, tradicional i popular com a patrimoni de la humanitat que cal conservar i potenciar, com a símbol de la diversitat cultural i universal.

La definició que dóna la UNESCO de la cultura tradicional i popular és la següent: *la cultura tradicional i popular és el conjunt de creacions que emanen d'una comunitat cultural fundades en la tradició, expressades per un grup o per individus i que de forma reconeguda responen a les expectatives de la comunitat quant a expressió de la seva identitat cultural i social; les normes i valors es transmeten oralment, per imitació o d'altres maneres. Les seves formes comprenen, entre d'altres, la llengua, la literatura, la música, la dansa, els jocs, la mitologia, els ritus, els costums, l'artesanía, l'arquitectura i altres arts.*⁴⁰

A Catalunya s'ha treballat constantment i contundent per a preservar, mantenir i desenvolupar la cultura catalana. Les institucions catalanes són sensibles al fet cultural de manera que pot acompanyar a la població gitana en aquest camí per a la defensa del seu patrimoni.

Que ens entenguessin que som un poble que tenim més cultura, uns costums i que perquè ens vulguin ensenyar no ens han de treure la nostra. La millor manera d'aprendre seria mantenir lo nostre. CC-36 /NEC

---

40. Recomanació sobre la salvaguarda de la cultura tradicional i popular; www.unesco.org/culture/laws/paris/html_sp/page1.shtml (consulta feta el 18/08/03).

– *Defensa patrimoni cultural: Centre de Cultura Gitana.*

També ens hem trobat amb la proposta de crear un centre de cultura gitana en el qual les persones puguin aportar, mantenir, practicar, ensenyar i aprendre, mostrar i desenvolupar la cultura gitana en tota la seva extensió

Porque cada caló tiene su vida, su familia, su historia, entonces de alguna manera precisa una unión física, el verte con los tuyos, el compartir, el que haya, no sé, centros cívicos, un sitio cultural y de encuentro donde sepas que están los tuyos y puedas hablar y no sé, y cambiar impresiones, es muy importante. *EOE-20/7*

Un centre on poder trobar un fons documental, espais per a trobades, cursos i seminaris, tertúlies, etc.

Sí, es decir, el gitano tiene una gracia y un desplante especial para el arte en general, no sólo para el baile o el toque, y para el teatro es excepcional, y yo quería demostrarlo, entonces yo intenté crear una escuela gitana de teatro, crear una cantera de actores gitanos para el teatro, para el mercado laboral en general. Que si viene algún payo no se le iba a coger, no, estaría abierto a todo el mundo, pero principalmente orientado al gitano. Por lo menos que hubiera una escuela de teatro donde un gitano sepa que no lo iban a mirar diferente. *EOE-20/17*

Aquesta idea pot vincular molt un altre àmbit de les nostres institucions al de cultura o universitat, fundacions i altres. Altres àmbits que s'allunyin dels prejudicis que s'han relacionat històricament amb el poble gitano. D'aquesta manera es podrien superar d'una manera molt especial i enriquidora els estereotips existents actualment.

...pues cogería a esos 15 y como tengo mucho poder, cogería y diría bueno, pues voy a formar, quiero que os forméis sobre la lengua y las costumbres gitanas porque sois gitanos, no por otra cosa y tenéis la capacidad suficiente como para instruiros y a raíz de ahí haría centros como he dicho antes, como puede ser el Instituto del Teatro, en el Instituto del Teatro entra la gente a los 6 años o 7 años y hace una formación académica de estudios normales y una formación de danza completísima. Todo ahí dentro y eso es lo que yo haría. *GD-5/147*

Però el més important de tot per defensar i desenvolupar la cultura gitana a Catalunya és la participació de les mateixes persones gitanes.

Hemos vivido un pasado, vivimos las consecuencias de ese pasado, pero no olvidemos que tenemos un futuro, y que el futuro tenemos que seguir forjándolo. Y entonces precisamente se trata de nosotros participar en esas decisiones políticas primero, en esas decisiones políticas, y luego la obligación, porque pedimos el derecho de poder decidir, pero también la obligación de nosotros construir la sociedad donde vivimos. O sea, yo creo que eso es necesario al 100 por 100. *EOE-3/145*

---

5. FAMÍLIA

La familia es lo primero. Hay que respetarla, quererla y comprenderla. Es como el aire que respiramos. En muchos momentos habría tirado la toalla pero por ellos perseveré. *AM-B-H-56/1.3*

La família és el principal valor per una persona gitana. Sense ella, l'individu es trobaria sol i la seva vida no tindria sentit. És l'organització en què l'individu troba tot el que necessita, el primer recurs, on troba el suport i l'empara a tots els nivells. La família li dóna les seves arrels i li proporciona els trets culturals de la seva identitat, és on s'aprenen els valors per imitació o identificació.

5.1. Importància de la família

El sentiment de pertinença, seguretat, força, suport... queda reflectit en les diferents definicions que donen les persones gitanes entrevistades.

Es mi vida entera, mi máxima ilusión, la causa de mis desvelos, mi apoyo, donde yo puedo confiar. *AM-B-LM-55/1.1*

Mi familia es todo en mi vida, son mi fuerza, mi apoyo y mi enseñanza. *AM-B-LM-62/1.1*

Esto para los gitanos es lo más importante que tenemos, nos ayudamos, nos aconsejamos, nos divertimos y también sufrimos los problemas todos juntos. *AP-8/1.1*

La felicidad, la seguridad, la ilusión. *AM-BL-SB-17/1.1*

Un dolor que no se quita. Todos sabemos lo de todos. Todo el mundo opina. Imagina los domingos cuando nos juntamos, todos gritos, lloros, risas y disputas, pero es lo mejor que tenemos. Comida, bebida, familia y unión. *AM-BC-I-4/1.1*

A vegades pot semblar que s'exerceix un cert control familiar cap a l'individu que pot limitar les inquietuds individuals de cada persona. Però la família és més la facilitadora per aconseguir els objectius, actuant com a xarxa social, tant des del punt de vista positiu, quant a tenir més recursos, com des del punt de vista negatiu, quan el sistema social no té en compte l'organització familiar.

El tema de la familia es un poco complicado, pero no porque se haga complicado, es complicado realmente ahora para todas las mujeres. Porque las empresas te exigen ahora unos horarios tan complicados, que realmente para todas las mujeres es muy difícil trabajar y atender a tu familia. Yo creo que para las mujeres gitanas es menos difícil en el sentido de que siempre tienen una familia muy extensa y cuando no es la suegra es la hermana, o sino, es la prima quien te puede echar una mano. *GD-4/35*

Es un vínculo que controla todo el sistema de nuestra cultura y organiza a nuestra sociedad, es lo más importante que tenemos los gitanos. *AP-63/1.1*

Son mis derechos y obligaciones de mi vida, mi ilusión y mi lucha diaria, son mis pensamientos en cada momento. *AM-B-H-44/1.1*

5.2. Model familiar i assimilació

Durant la història, el concepte de família, a la societat majoritària, ha sofert diversos canvis. Amb la industrialització les famílies es traslladen a les ciutats, el tipus de treball canvia, la situació econòmica fa que les parelles no tinguin tants fills, i tot això va donant forma al concepte de família nuclear, que comprèn el pare, la mare i els fills, com a model de família de la societat majoritària. Però la realitat actual és molt diferent d'aquest model familiar, actualment els processos de canvi fan que també apareguin diferents realitats familiars provocant que s'hagi d'ampliar el concepte de família.

La forma conocida de la familia nuclear es confrontada con alguna situación borrosa sin familia o se afirma que otro tipo de familia sustituirá a la nuclear (...) un tipo de familia no marginará a otro tipo de familia, sino que se darán simultáneamente un gran abanico de formas de convivencia familiares y extrafamiliares. (Beck 1998:252.)

Dintre d'aquest ventall de formes de convivència familiar que s'estan donant a la societat majoritària es podria considerar el concepte de família gitana com una forma més de convivència familiar. La població gitana estaria més propera a un model de família més generalitzat, però s'ha de donar l'opció d'escollir les seves veus. El concepte de família en el poble gitano es diferent de la resta, ja que es parteix del concepte de família extensa, encara que també les persones entrevistades fan una diferència entre la família extensa i la més propera (qui viu a la llar).

Muchos, mi familia es muy grande, tengo muchos hermanos y primos que nos hemos criado en la misma casa y aunque ahora cada uno esté en la suya todos somos uno. *AM-B-H-6/1.3*

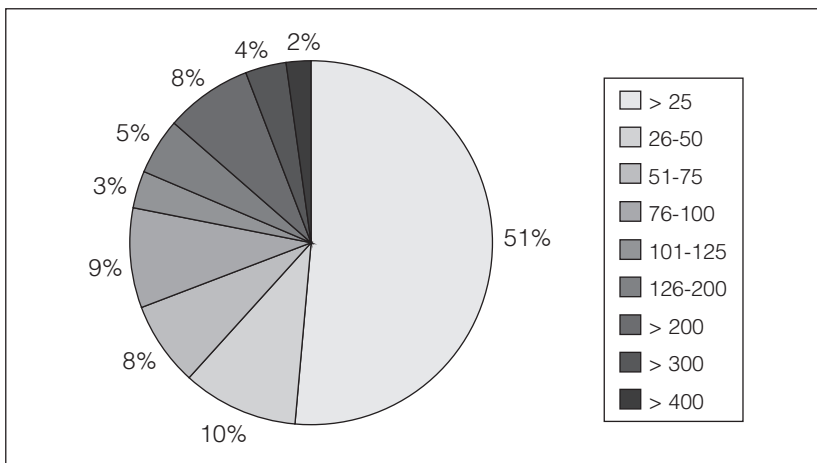
La familia es mi mujer, mis hijos y somos un total de cinco personas, y tengo más familia que son mis padres, hermanos... y es lo más parecido que tengo, porque sin ellos no tendría sentido mi vida, sería como un jardín sin flores. *AP-60/1.1*

De las personas que viven en mi casa. Si los demás me necesitan, los quiero con locura y los ayudaré siempre. *AM-BC-III-1/1.2*

Tengo mucha, entre mi familia carnal de sangre y gitanos que somos familia, pero que nos tenemos como tal porque nos hemos criado toda la vida juntos. *AM-B-H-37/1.2*

Gràfica 6. Extensió familiar de les persones enquestades

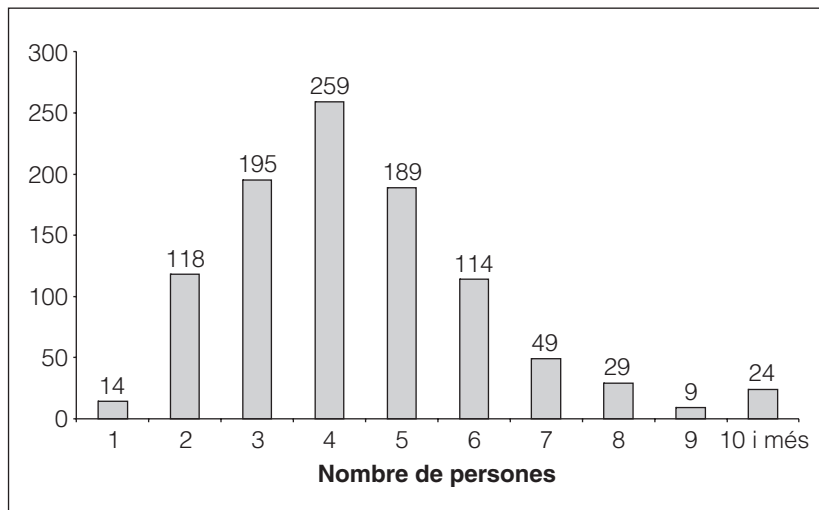

El procés d'assimilació es veu clar a la gràfica anterior. Es pot veure que les famílies de les persones gitanes a Catalunya entrevistades no superen l'extensió de 25 individus. Les extensions familiars de 125 a 200 van minvant. La percepció de família extensa es va diluint com a conseqüència del model familiar imperant fins a l'actualitat.

A mesura que es donen canvis estructurals i familiars a la societat majoritària, el poble gitano va assimilant i incorporant a la seva forma de vida el model de família de la societat majoritària. La gràfica 9 mostra que actualment, en un 73%, el nucli familiar de convivència de les famílies gitanes no supera els quatre membres (aquests són minoritaris), únicament en un 19% els nuclis familiars de convivència són

de més de sis persones. El bloc més gran se situa a la franja de dos a sis membres al nucli familiar, i despunta com a majoritari en un 26% de les famílies consultades el nucli familiar de quatre membres.

Gràfica 7. Extensió del nucli familiar

Sí, en que se ha adelantado. Existe mayor comunicación con la gente de nuestro entorno. Cada día los gitanos tenemos menos hijos. Tenemos más dificultades para ganarnos la vida. *AM-BC-III-16/1.1*

Abans, els gitanos, vuit fills, deu fills, avui, en tenen màxim un, màxim dos, alguns cap, perquè fan comptes, és clar, un fill a mi en costa tant de llibres, tant de farinetes, tant de col·legis, tant d'aquí, tant d'allà, doncs escolta, jo en puc tenir un i ja està. *EOE-24/14*

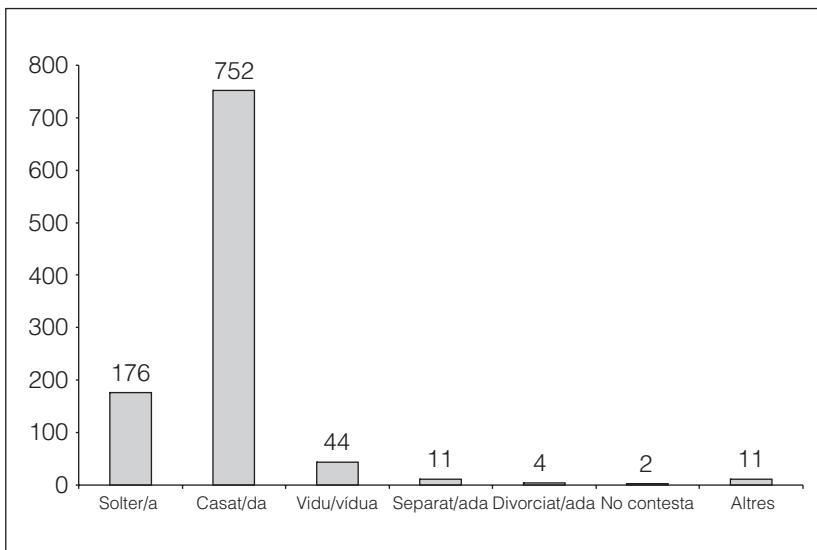
Sí, por el sistema tan individualista que hay en la sociedad mayoritaria, con lo cual, nosotros nos tenemos que adaptar a este sistema. *AM-B-LM-72/1.3*

Pel que podem deduir, la diversificació de models familiars pot aportar noves vies per al desenvolupament de l'expressió familiar gitana de forma plena si no està gaire afectada per la colonització cultural que ha patit.

5.3. Forma de casament

Gràfica 8. Estat civil de les persones gitanes enquestades

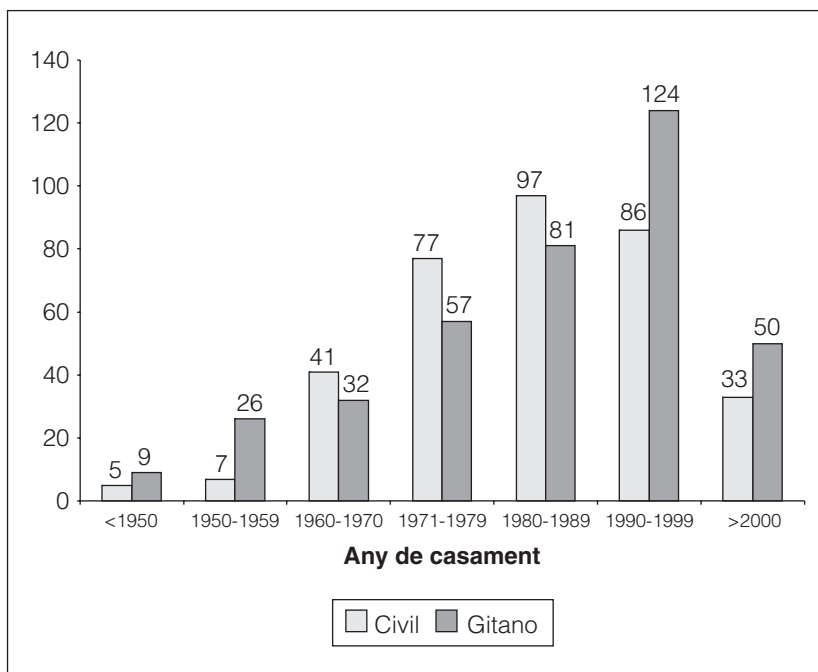

Aquest procés d'assimilació també afecta el tipus de ritus per què ha optat el poble gitano a l'hora de casar-se. L'augment de bodes civils i la disminució de les bodes gitanes coincideix amb l'aparició de polítiques assistencials de serveis socials, ja que per tal de poder tramitar qualsevol tipus d'ajuda és necessari que la parella estigui inscrita en el registre civil i pugui demostrar amb un llibre de família la seva situació de parella. A la gràfica queda reflectit aquest augment de matrimonis civils des de l'any 1960 fins a l'any 1990.

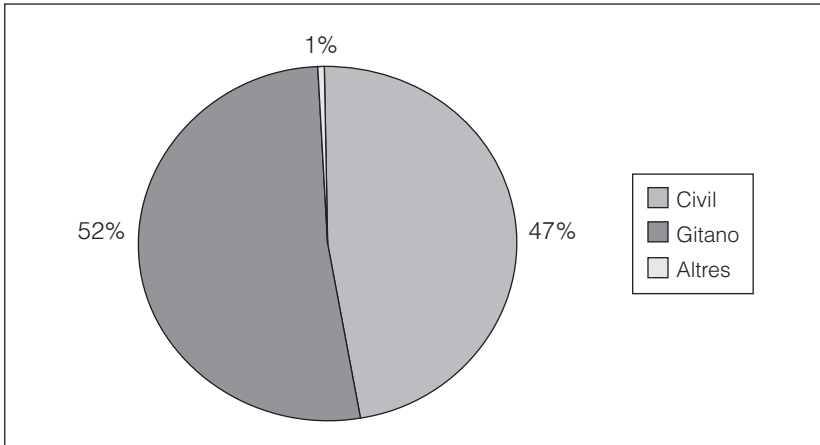

A partir d'aquest període i fins a l'actualitat hi ha un augment de bodes gitanes que supera les bodes celebrades civilment. És un període de reconeixement de les noves cultures, existeix un dret a la diferència, es permet que cadascú s'expressi d'acord amb la seva cultura i els seus costums, hi ha un reconeixement de les diferents cultures i dels valors que les diferencien, però aquest dret a la diferència aplicat per si sol, provoca desigualtats, ja que no existeix un veritable reconeixement dels rituals. Encara que culturalment parlant estigui reconeguda la boda gitana, legalment no ho està i els drets de la parella no són els mateixos.

Gràfica 9. Any de casament/Tipus de ritual de boda

Gràfica 10. Tipus de ritual de boda

Encara que hi va haver un augment de les bodes civils, a la gràfica 10 podem veure que del total de la població entrevistada hi ha un 52% que exclusivament ha celebrat el seu casament pel ritus de boda gitano, és a dir, que un 52% de parelles gitanes no estan reconegudes legalment.

5.4. Canvis a la família

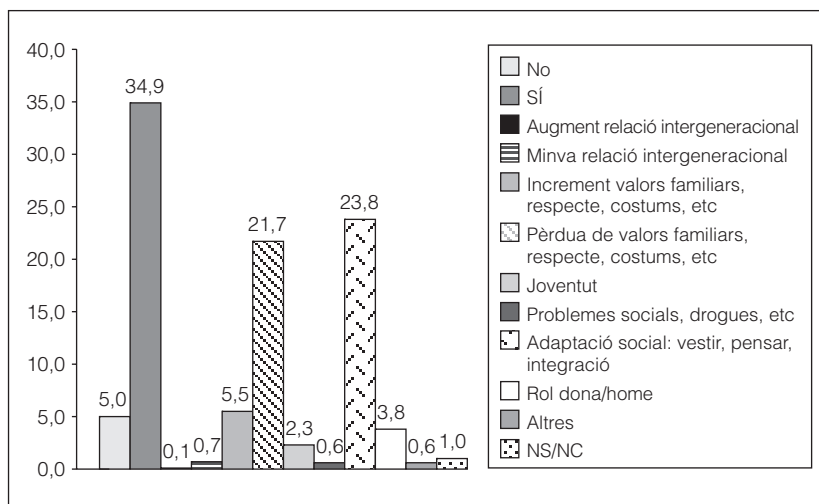
Quan preguntem a les persones gitanes a Catalunya si pensen que ha canviat molt la família en els últims 25 anys ens trobem que un 35% pensa que sí que ha canviat, independentment que aquests canvis siguin positius o negatius, i un 5% pensa que no ha canviat. És quan aprofundim a l'entrevista, que queden reflectides les diverses opinions dels entrevistats respecte als canvis que s'han produït a la família.

El gran problema es precisamente eso, que estamos ante una sociedad y una subevolución, no, una involución, mejor dicho. O

sea, que vamos para atrás en vez de para adelante porque esos valores se han ido perdiendo, se van perdiendo. Y bueno, todo lo que era esa idiosincrasia y esa cultura que nos ofrecía esa identidad y que nosotros a través de esa cultura y de esos valores nos identificamos con los gitanos, (...) porque no es que estemos evolucionando y nos estemos apoyando, no, porque eso es una opción más, y podemos estar más o menos de acuerdo, pero es una opción. Pero lo que no es una opción es estar metido en la subcultura, de la cultura del Mc Pollo, del ketchup. *EOE-3/13*

Gràfica 11. Canvis a la família

Els gitanos i gitanes entrevistats opinen, en un 24%, que la població gitana únicament s'ha adaptat als temps actuals, cosa que indica una adaptació a un model de vida influenciat per la societat majoritària.

Sí que hemos cambiado, te pongo mi ejemplo, antes me dedicaba a la venta ambulante, ahora tengo un contrato laboral. Visto de otra manera, más con los tiempos, mi hija tiene quince años y está haciendo la ESO. *AM-B-H-54/1.3*

Bastante, hemos cambiado. El pueblo gitano en su mayoría ha prosperado y tenemos nuestro trabajo y piso, nos relacionamos mucho más con los payos. Los pequeños, todos asisten al colegio y las mujeres, algunas trabajan en el Pryca, en panaderías, en fábricas, etc. *AP-39/1.3*

Sí, por las modas. *AM-B-LM-78/1.3*

Un 22% viu molt negativament la pèrdua de valors familiars, respecte, costums...

Se ha perdido el respeto que había antes. *EOE-17/100*

Antes estábamos más unidos, porque no teníamos nada, nada más que la familia. Hoy llega Navidad y no queremos que venga la gente a casa porque nos estropean el piso. Un asco. *AM-B-LM-90/1.3*

Al cien por cien. ¡Mira hijo! Antes, si un gitano tenía un poquito nada más no podía ver a otro sin comer, y ahora, qué te voy a decir! *AM-B-LM-87/1.3*

Sí, porque el respeto que antaño se tenía hacia los mayores se está perdiendo. Los jóvenes no aceptan consejos. La unión que antes existía está desapareciendo. La sociedad no gitana nos ha absorbido y estamos perdiendo nuestra identidad. *AM-BC-III-15/1.3*

De todas formas el mundo es más egoísta que antes y los gitanos también. Mi padre y mi abuelo hace años ya hablaban de esto y decían que antes había más unión y más sencillez. *AM-B-SC-5/1.3*

Hi ha una part de població gitana que opina que aquests canvis que s'han donat a la família són produïts per factors externs;

La droga ha desestructurado a la familia. Muchos valores de nuestra cultura se han perdido por este motivo. *AM-B-H-46/1.3*

Alguns i algunes de les persones entrevistades detallen canvis que s'han produït en relació amb els rols de l'home i la dona dins de la família gitana.

Sí, en la integración y dependencia de la mujer gitana, nosotras, que somos las transmisoras de nuestra cultura y el pilar que sustenta la familia gitana, hemos cambiado de mentalidad, más abierta e igual que transmitimos nuestras costumbres, también nuestras ideas de futuro sobre la educación a nuestros hijos. *AM-B-H-44/1.2*

Sí, en muchas cosas, sobre todo en la libertad de la mujer. *CG-34/1.3*

Sí, en varias cosas, principalmente los hombres. Somos más liberales aunque los payos crean que no. Estamos abiertos a cosas nuevas, a otros puntos de vista, pero también hemos perdido durante el viaje cosas muy nuestras. *AM-BC-I-3/1.3*

---

6. HABITATGE I URBANISME

...y bueno, empezaron a salir excusas. Claro, a cada excusa yo le iba preguntando: pero ¿por qué, por qué? El matrimonio nos miraba con cara de poker, pero, ¿qué pasa? No entendemos el que. 'Pero cuántos niños tienen?' Tres. 'No, no, es que no cabrán. Es que tiene tres habitaciones', entonces ya lo podemos montar para poner una cama, y en la otra poner una litera y tal. 'Uy, es que al propietario no le gustan los niños'. Bueno, pero a ver, ¿está ya juzgando que los niños van a hacer ruido o van a molestar?, o no sé... no entiendo entonces que quiera alquilar un piso en estas situaciones, pues entonces que tenga una habitación para que no vayan niños, o sea. Y a partir de ahí el señor iba diciendo, ahora decía, 'no, no, es que la propietaria quiere vivir en el piso de arriba y tal y cual, y claro, a lo mejor le molesta'. Pero entonces qué pasa: ¿la vende?, ¿la alquila?, la cosa no era clara en absoluto. Y evidentemente era pega tras pega tras pega. *EOE-1/90*

L'habitatge és un factor d'exclusió social quan les possibilitats per viure en un barri o en un altre condicionen les persones que hi habiten. Però l'habitatge pot ser també una qüestió a tenir en compte com una eina eficaç d'inclusió social, i és aquest el camí a seguir per a la superació de les desigualtats dels barris degradats. Està força assumit des del món social i dels professionals que les intervencions que tenen opció a tenir èxit són les que mantenen la població d'on s'ha d'actuar en el seu propi hàbitat, i que la transformació s'ha de fer quant a l'habitatge i l'urbanisme, sense perdre de vista la globalitat i

la integralitat de les accions, sempre acompanyades d'intervencions socials (treball, educació, salut, dona...). D'aquesta manera entendrem que el potencial de canvi que té un barri amb les característiques descrites anteriorment no té límit, perquè les actuacions que s'hi poden fer són moltes. Això li dóna un caire molt transformador, que acompanyat del fet de no deslligar la població del seu barri, genera dinàmiques identitàries positives i llaços molt forts de relació entre les persones, les institucions i els professionals. Aquesta oportunitat d'inclusió social que representen les transformacions urbanístiques globals no s'ha de perdre de vista, sobretot quan és una necessitat de primer ordre.

Per poder fer efectiva la ciutadania, cal fer possible la realitat que tots els ciutadans i ciutadanes són iguals davant el mateix territori perquè estan sotmesos a les mateixes lleis.⁴¹ La manera de dur-ho a la pràctica és igualant amb intervencions a la població que en el dia a dia viu l'exclusió social, per exemple els barris degradats, d'aquesta manera la igualtat no tan sols serà formal, sinó que serà real.

Mi sueño es que los gitanos lleguemos a ocupar todos los puestos que tiene todo el mundo, que lleguemos a estar todos formados, que hayan gitanos de todas clases y los barrios marginales se rompan y no existan, donde vivamos todo el mundo sin barrios marginales. *EOE-21 / 127*

Els barris degradats o nuclis marginals no ho són per la gent que hi viu, sinó per les condicions socials i econòmiques que pateixen i que es donen al territori. No són culpables, tot i que en són els principals destinataris. La població gitana que viu en barris i zones amb les característiques dels barris degradats volen una vida millor, volen un barri normalitzat, volen viure com la resta de les persones.

---

41. Borja, J. *Ciutat i ciutadania a Europa*. www.uv.es/metode/numero31/57_31.html (consulta de 22/08/03).

Como el resto del pueblo (*com li agradaria que fos*). La suciedad, la delincuencia y la droga (*què canviaria*). CG-101/4.3

Más limpio tanto de limpieza como de drogas. Que estuviéramos más mezclados con los payos. CG-104/4.3

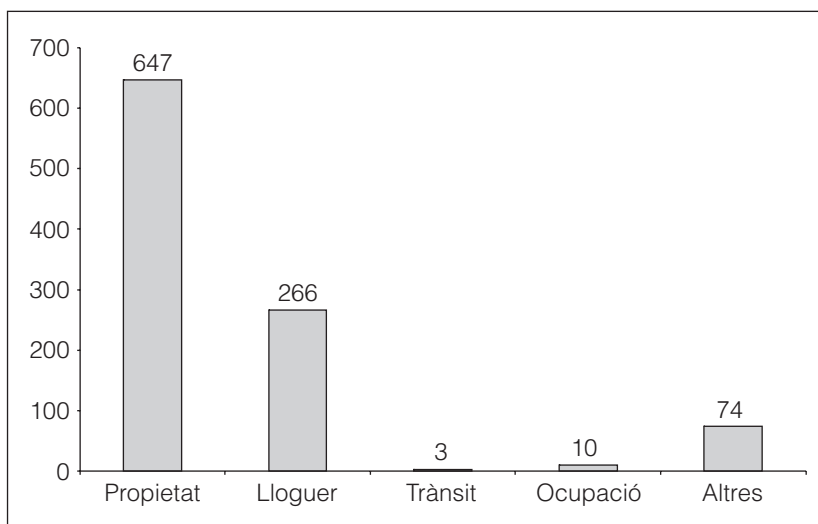
Pues me gustaría que fuera más bonita y que pusieran más zona verde, y que pusieran el metro en el barrio. AM-BC-X-3/4.3

6.1. Tipus d'habitatge

Hem pogut comprovar que els habitatges de propietat, amb un 64,7%, responen, sobretot a les famílies que van poder accedir a un habitatge de protecció o promoció pública, ja fos en el Patronato Nacional de la Vivivenda, o actualment en barris d'habitatge protegit de la Generalitat, un cop traspassades les competències del poder central.

Gràfica 12: Tipus d'habitatge

Vivía en una casita, pero con el tema de las Olimpiadas 92 la Generalitat necesitaba esa zona y nos dieron dinero para que nos fuésemos los gitanos que vivíamos allí, y me compré un piso en el barrio Gornal. *AM-B-H-4/4.4*

En molts casos, quan l'Administració pública vetlla un procés de tutela per accedir a l'habitatge es comença per un lloguer durant un any que més tard es converteix en possibilitats d'adquirir-la. Aquest procediment pretén avaluar les actituds i possibilitats per poder mantenir un habitatge. Quan les persones gitanes busquen un habitatge fora dels barris protegits és quan pot aparèixer la possibilitat de dificultats per accedir-hi.

En el trabajo, si eres gitano ya no te harán ni la entrevista. A la hora de pedir un préstamo o una vivienda porque la mayoría no trabaja, porque no dan trabajo. *AP-17/7.3*

A la categoria «altres» ens hem trobat amb situacions que per manca d'accés a habitatges propis, situen moltes famílies gitanes en pisos «familiars», és a dir, en el pis dels pares, avis, sogres, joves, etc., que sí que és de propietat, donant lloc a concentracions especialment altes de persones en una sola llar. Això és també una conseqüència de la dificultat d'accés a l'habitatge. Cal destacar, però, que hi ha molta diversitat de formes de cooperació per a les famílies amb dificultats d'accedir a un habitatge, i són sobretot les parelles joves les que tenen més dificultats. Més endavant parlarem de com l'organització en xarxa del poble gitano troba solucions a aquestes situacions.

Hace unos 22 años. En esa época se podían coger pisos en San Cosme pegando una patada. *AM-BL-P-20/4.2*

Aquesta última situació explica les següents: quan la concentració en un sol pis fa complicada la convivència, en termes de mínims per viure amb dignitat, algunes famílies opten per l'ocupació, la «patada», que consisteix a entrar en un pis clausurat per l'Administració per un desnonament anterior i ocupar-lo, portant algunes vegades aquestes situacions a fer que l'Administració els donés el pis.

Hace dos meses que estoy de ocupa y los de ADIGSA no me van a echar a la calle con mis dos hijos, soy madre soltera con trabajo, y me niego a pagar lo que me pidan. *AM-B-H-15/4.4*

L'altra opció, el trànsit, seria l'estat intermedi entre estar en un pis de la família i accedir a un pis propi, ja sigui aquest trànsit en un pis de lloguer, propietat o ocupació.

No tengo vivienda de propiedad. Estoy viviendo en casa de mis suegros, en una habitación con mi marido y mis dos hijas. Eché muchas solicitudes para los pisos de protección oficial y no me los han concedido. *AM-B-H-17/4.4*

La majoria de llars gitanes estan formades per quatre persones en un 26% de la població. Segons la projecció de llars per nombre de persones per a l'any 2003 de l'IDESCAT,⁴² l'escenari baix es troba entre dues i tres persones, mentre que la realitat gitana són llars formades per entre tres i cinc membres, amb un 65% del total de famílies enquestades. (Vegeu la gràfica 8.) Amb això trobem dues realitats molt allunyades entre si, i que només una es mostra com a tendència. L'altra realitat, la gitana, cal ser tinguda més en compte, a raó de la dimensió del nucli familiar i l'adequació de l'habitatge, tot i que resulta ser la més desconeguda.

---

42. Dades de l'IDESCAT; projecció de llars per nombre de persones per a l'any 2003.

6 2. Barreres per accedir a l'habitatge

L'habitatge és una de les necessitats principals de les persones gitanes, en concret, la segona, després del treball.⁴³ El 26% de la població gitana a Catalunya així ho manifesta. Tanmateix, l'habitatge és una necessitat i un dret bàsic fonamental, tal com ho reconeix l'article 25 de la Declaració dels Drets Humans;

Tota persona té dret a un nivell de vida adequat que li asseguri, tant a ella com a la seva família, la salut i el benestar i en especial l'alimentació, el vestit, l'habitatge, l'assistència mèdica i els serveis socials necessaris.

i l'article 47 de la Constitució espanyola;

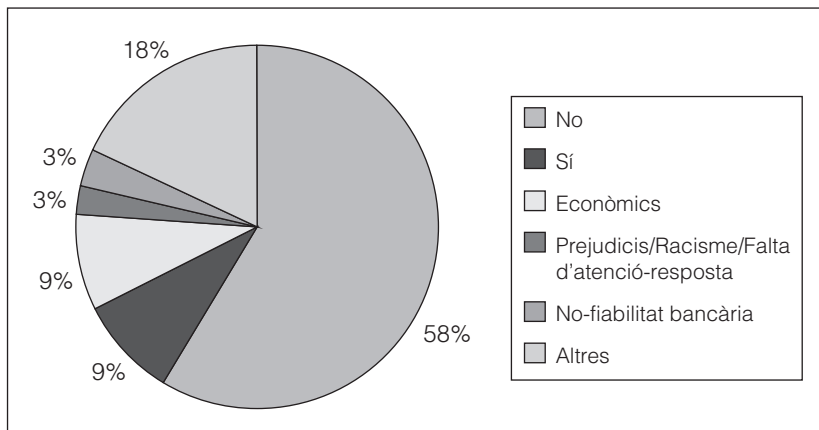
Tots els espanyols tenen dret a gaudir d'un habitatge digne i adequat. Els poders públics proporcionaran les condicions necessàries i establiran les normes pertinents per fer efectiu aquest dret, regulant la utilització del sòl d'acord amb l'interès general per impedir l'especulació.

La gràfica número 13 reflecteix les diferents problemàtiques amb les quals es troben els entrevistats. Encara que un 58% diu que no ha tingut problemes a l'hora d'accedir a un habitatge, la resta, un 42%, afirma que sí que ha tingut problemes per accedir-hi. Els problemes amb què es troben són diferents: un 3% dels entrevistats expressa haver patit racisme a l'hora de comprar o llogar un habitatge, un 9% afirma que el principal problema amb què s'ha trobat és la situació econòmica. Un 9% afirma haver tingut problemes per accedir a un habitatge però no especifica quins. Els avals bancaris, la falta de nòmina, en definitiva, la no fiabilitat bancària, suposa un dels problemes amb què es troba la població entrevistada, concretament un 3%.

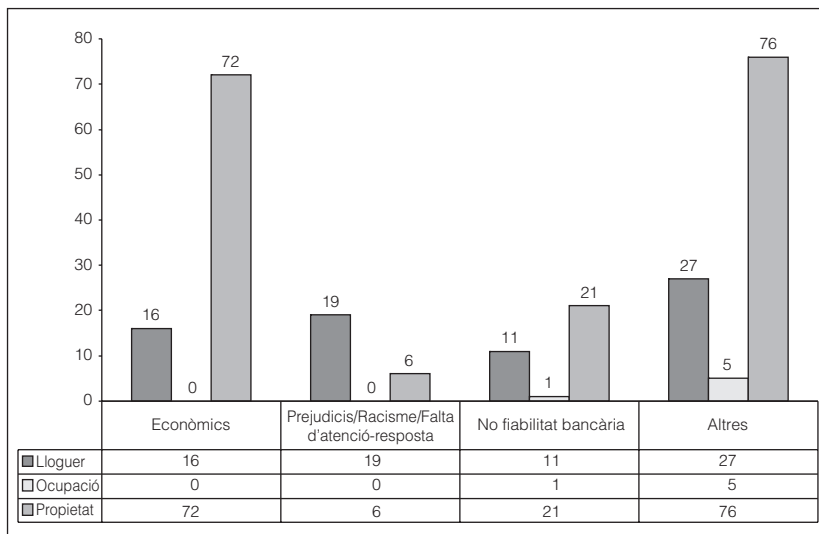
---

43. Gràfica n. 40, a l'àmbit d'aportacions i propostes (p. 323).

Gràfica 13: Problemes a l'hora d'accedir a un habitatge

Gràfica 14. Problemes d'adquisició segons el tipus d'habitatge

A la gràfica 14 podem veure quines són les persones amb habitatges de propietat que van trobar més problemes de caire econòmic

mic per poder accedir-hi. Les persones que viuen en habitatges en règim de lloguer expressen que els seus principals problemes són el racisme i els econòmics, per aquest ordre, però no amb molta diferència. No ens podem oblidar de les persones que tant en règim de propietat com de lloguer es troben amb problemes a l'hora de justificar la seva situació econòmica i laboral, ja que no tenen cap fiabilitat bancària.

6.2.1. Recursos econòmics i fiabilitat bancària

La necessitat expressada d'habitatge topa amb les dificultats que les famílies es troben en el moment d'adquirir-la. Una gran majoria del poble gitano es dedica a la venda ambulat, amb la qual cosa no poden demostrar que guanyen el suficient a les immobiliàries i els propietaris.

Hoy por hoy vivo con mi yerno por no poder coger un piso, por no tener una nómina y un aval bancario. *AM-BC-I-8/2.6*

Però no tan sols per qui es dedica a la venda ambulat pot ser difícil, ja que la principal necessitat que expressa el poble gitano a Catalunya per sobre de l'habitatge és el treball, i sense recursos econòmics és complicat aconseguir un habitatge.

En el trabajo, si eres gitano, ya no te harán ni la entrevista. A la hora de pedir un préstamo o una vivienda, porque la mayoría no trabaja, porque no dan trabajo. *AP-17/7.3*

A més, com que això passa a la família i a l'entorn, no es pot trobar ningú que avaluï, i les entitats bancàries no ho fan perquè es necessita igualment demostrar els ingressos, principalment amb nòmi-

nes, que no es tenen. Aquesta és la situació amb què es troba una gran part de la població enquestada.

Es de protección oficial y para conseguirla tuve que denunciar mi situación en el ayuntamiento del distrito y a medio ambiente. Me costó mucho conseguirla, estábamos en una barraca muy mal, sin agua ni desagües. *AM-BC-X-4/4.4*

6.2.2. Baixes expectatives i racisme

Un segon problema, encara més gran, és el racisme (vegeu la gràfica 13). La gent no vol tenir persones gitanes com a veïnes. Les immobiliàries no es fien de tenir famílies gitanes de llogateres. Els propietaris no volen llogar els pisos a persones gitanes encara que no hi hagi uns arguments clars, simplement es fa l'argumentació d'acord amb els prejudicis.

Es de propiedad. Tuvimos muchos problemas e hicimos muchas manifestaciones porque donde vivíamos no era digno (...), y encima no nos querían en ningún sitio. Luego nos repartieron por los bloques para que no estuviéramos juntos. *AM-B-H-29/4.4*

Lògic, tot el dia brut, quan els veuen, «mita'ls, mira els gitanos», «cuidado que van amb el carro que va amb el d'allò que no foti algo», i tot el dia estan així. Hi ha molt de racisme, hi ha molt, molt, molt, perquè aquí van donar unes vivendes, i a la cara molt de temps «que si fuera uno de vosotros no hay problema, os damos la escalera, os damos mi casa, pero basta que sea de la Riera y a nuestra escalera no vendrá nadie», home!!! «y no sois racistas, porque me acabas de decir que no sois racistas», «no, con vosotros no», ah carai! Perquè fa 50 anys que ens coneixem,

perquè saps que som tan persones o més que tu, i, bueno. En aquest noi doneu-li una oportunitat, home, «cuando vinisteis de Andalucía también quisisteis oportunidades no, o no?» «sí pero es que aquí los pisos a estos precios» i a tu què t'importa el preu que paguin ells? Mentre ells es comportin, vinguin amb vosaltres i es comportin a l'escala, i paguin l'escala, i no facin res mal fet, és un ciutadà com un altre, «pues en la escalera no entrará», i no els van voler noi, van picar ells mateixos a portes, van fer malbé panys i van dir que havien sigut ells. Hi ha un racisme enorme noi. *EOE-24 / 116*

Uno de los aspectos es que existe mucha gente no gitana que discrimina a nuestro colectivo, sin preocuparse por conocernos bien. Pienso que la limpieza del barrio deja mucho que desear y me gustaría más zonas verdes. *AM-BC-III-8/4.3*

Aquest fet serveix per tancar possibilitats i deixa poques alternatives; habitatge de protecció oficial, buscar els recursos a la família i l'entorn (xarxa), anar a cercar pis a les zones on són més econòmics (barris degradats), viure en campaments, poblats i infrahabitatges (sobretot població gitana immigrada, dels països de l'est, algunes persones provinents de Portugal), o ocupar habitatges.

Mi vivienda es de «patada». Tengo 4 hijos y lo tuve que hacer así porque vivia con mi suegra y había colchones hasta en el pasillo, no cabíamos y tuve que hacer eso. *AM-B-H-55/4.4*

Es generen dinàmiques que extrapolen situacions particulars a tot el conjunt de la població gitana, i s'arriba a interioritzar, a través dels mecanismes de reproducció social, que els gitans i les gitanes només saben viure en condicions marginals, i en habitatges molt precaris. Aquests estereotips i prejudicis són incorporats pels professionals que dissenyen els projectes d'intervenció urbanístics i d'habitat-

ge. Per tant, el racisme arriba a les accions polítiques molt subtilment i quasi involuntàriament, cosa que genera que es realitzin amb objectius que continuen generant exclusió.

---

precisament les famílies amb les quals estem treballant nosaltres són famílies que ja venen d'altres, o sigui famílies que venen de famílies reallotjades, o famílies que venen d'altres reallotjaments... *GD-1/25*

Més endavant parlarem de les polítiques d'habitatge, però era important dir que aquest tipus de situació que explica aquesta última frase és molt normal dins el món dels plans de reallotjament. És necessari fer desaparèixer els problemes que estan generant uns objectius que no estan donant bons resultats i fer un nou replantejament.

6.2.3. L'especulació urbanística i les persones gitanes

Sí, está bien. No es lo que a mí me gustaría pero son los pisos mas baratos que hemos encontrado, pero bueno, al menos tenemos vivienda. *AP-23/4. 1*

Una de les problemàtiques globals que afecten l'adquisició d'habitatges i que, en el cas del poble gitano, se suma a les barreres que hem descrit, és el preu elevat de l'habitatge i l'especulació urbanística. Aquests processos fan que avui dia l'habitatge sigui un dels maldecaps de la ciutadania catalana i una necessitat molt reclamada. En poblacions en risc, generen més barreres, i si parlem de la població gitana, a tot això hem d'afegir-hi les problemàtiques específiques de racisme i falta de fiabilitat bancària. La conclusió és que la comunitat gitana és més feble als processos que s'estan donant en l'actualitat en el camp de l'urbanisme i la promoció d'habitatges.

Mi vivienda es de alquiler. Sí que tuve problemas para cogerla. Uno de ellos fue por no tener una nómina y hacer constar que podía pagar el alquiler fue muy difícil. *AM-BC-III-13/4.4*

Un altre aspecte a ressaltar és que en aquests processos, per exemple un pla urbanístic, no es fa una consulta de les necessitats i interessos a les persones que viuen en els territoris a reurbanitzar, en tot cas, es prioritza la qüestió econòmica per sobre de la personal.

...estic treballant amb gent que ara està visquent en xaboles, i que estan visquent en caravanes, gent que té molt pocs recursos a tots nivells; pocs recursos en l'àmbit social, no tenen a penes formació, no saben a penes llegir... les famílies es dediquen a activitats d'economia submergida... i quan estan cobrant subsidis... amb això poden anar sobrevivint. Amb aquestes circumstàncies haver d'accedir a habitatge normalitzat, doncs es troben amb dificultats; primer que no hi ha nòmines pel mig, i això ja fa que evidentment no hi hagi accessibilitat, com per exemple jo que tinc una nòmina, o jo podia no tenir una nòmina però els meus pares em podrien avalar amb el seu pis, o tinc un amic que em pot avalar amb la seva nòmina, però entre ells les famílies es troben normalment en la mateixa situació, i a part també hi ha molt, molt, molt, molt de racisme per part de les immobiliàries, hi ha molt de recel i moltes reticències per tenir els gitanos aquí... *GD-1/15*

Amb aquestes perspectives queda clar que el poble gitano no parteix de la mateixa situació per accedir a un habitatge que la societat majoritària, i que això cal tenir-ho en compte en el moment de dissenyar accions i polítiques globals perquè continuarem tenint situacions com les descrites fins ara.

6.3. Barris pobres, barris degradats

Això va ser una decisió absolutament política, és a dir, va ser una decisió política del senyor Porcioles, que els va posar a Sant Cosme com els hagués pogut posar a la Mina, com els hagués pogut posar a Sant Cugat, però els va posar al llocs on els va posar per una qüestió d'ubicació geogràfica, d'especulació diguéssim urbanística, i sobretot per treure's el mort de sobre... els va treure amb l'excusa de l'habitatge, va construir uns polígons de molt mala qualitat, com us explicava... ho va fer doncs, evidentment, jugant també amb l'especulació... es van situar en terrenys que no valien gran cosa, es van fer amb pocs diners però embutxacant-se diners les administracions i els especuladors, i per tant jo crec que va ser un assassinat... no es va resoldre el problema de les barraques, sinó que es va resoldre el problema de la Gran Barcelona, al projecte de la llei de Porcioles, es van treure el problema de sobre i el van ubicar a altres municipis.

EOE-14 / 20

Gràcies a les informacions aportades per les organitzacions gitanes i els serveis socials hem pogut constatar que la major part de les famílies gitanes a Catalunya viuen en barris d'habitatge protegit.

(T'agrada el barri on vius?)

No porque es un barrio muy discriminado y los problemas que tiene el barrio me envuelven a mí también... *AM-B-LM-105/4. 1*

Les característiques d'aquests barris fan difícil la inclusió social i la promoció social de les persones que hi viuen. A més, l'entorn té una gran influència en el desenvolupament de la vida social de les persones i els grups, es podria dir que estigmatitza, la socialització dels aspectes negatius fa que no tan sols les persones se sentin discrimina-

des, sense que també actuïn des del coneixement d'aquesta estigmatització negativa, és a dir, que una persona no tan sols se sent discriminada quan hi ha una acció en contra d'ella sinó que també limita les seves possibilitats ocultant informació del seu origen o del seu barri: no és el mateix dir que vens de Font de la Pólvora que de Girona.

Por la suciedad, al ser un barrio muy degradado parece ser que todos los problemas salen de allí. *AM-B-LM-109/4.1*

Segons la definició de barri degradat de Loïc Wacquant (1997:343), aquests barris on es concentra la població gitana a Catalunya són: *una formació socioespacial delimitada i uniforme socialment o culturalment basada en: (1) la relegació forçosa (2) d'una població marcada negativament, com ara els jueus a l'Europa Medieval o els afroamericans als Estats Units en l'actualitat, (3) a un territori de frontera segregat, en el qual aquesta població (4) desenvolupa un conjunt d'institucions paral·leles que serveixen com a substitut funcional i alhora de barrera protectora contra les institucions dominants de la societat majoritària, però (5) dupliquen aquestes últimes únicament a un nivell incomplet i inferior, mentre (6) que es manté els que se serveixen d'elles en un estat de dependència estructural.*⁴⁴

Aquests barris degradats en els quals viu gran part de la població gitana a Catalunya tenen algunes característiques comunes, tot i ser diferents en localització territorial, grandària i influència amb l'entorn. Aquestes característiques tenen a veure amb les polítiques urbanístiques i territorials dels anys 70, i amb diferents processos de desallotjament, allotjament i reurbanització que han donat pas a una concentració de la població més pobra en uns barris creats per a solucionar la manca d'habitatges per a la població immigrada dels anys 60 i 70.

---

44. A Martínez Veiga, U. *Pobreza, segregación y exclusión espacial*. Barcelona: Icaria (p. 26), 1999. Traducció al català pròpia.

Penso que és més una actitud de formació, de seguiment, d'acompanyament que no pas que és més costosa, més laboriosa, has d'invertir més de temps, però no una compensació monetària. Bueno llavors, per una part tenim la compensació que no és de molts diners, no ho és, i què passa, que la família normalment amb aquests diners no pot comprar cap altre habitatge, per tant què fan? Lo que estan fent és simplement traslladar un problema d'un lloc a un altre. *EOE-26/10*

Urbanísticament són força semblants; grans blocs en terrenys perifèrics de les ciutats i pobles, amb poques o nul·les infraestructures, sense instal·lacions ni serveis, sense comerços pròxims, amb barreres naturals i arquitectòniques que generen una visible frontera o mur, on queden molt clares les delimitacions del territori, amb poques connexions amb l'exterior, etc. D'aquesta manera, espais urbans que havien de servir per a solucionar les condicions de vida de la gent que arribava, moltes vegades de nuclis barraquistes, s'han acabat convertint en autèntics barris marginals on es reproduïx l'exclusió social.

Sí, dejadez, hay una dejadez tremenda en Can Túnez, una dejadez tremenda por parte de la Administración, en la Mina tú vas por allí incluso hay dejadez, si necesitas 5 container para las basuras hay que poner 5 container pero no pongáis 2 porque cuando se llenan va a estar todo en el suelo, van a llegar animales, van a llegar ratas, van a llegar bichos, es decir (por) parte de la Administración, dejadez, no pagas los impuestos igual?, yo lo estoy pagando, yo pago la contribución, pago todos mis impuestos, es decir, si pago mis impuestos tengo mis derechos, no?, al cumplir con tus obligaciones tienes que tener unos derechos y eso que todavía no hemos llegado a reivindicar y a ponernos en pie, y oye, necesitamos esto porque estamos pagándolo, y de eso es lo que tenemos que concienciar al gitano. *EOE-6/128*

Tot i els bons intents per part d'administracions i institucions d'elaborar plans de transformació urbanística i social, no s'han trobat solucions globals que tinguessin en compte aspectes socials i no tan sols urbanístics, tot i que hi ha experiències en marxa que obren alguna porta,⁴⁵ aquests barris marginals han viscut molts intents de transformacions i plans urbanístics i socials, i la gent que hi viu està una mica frustrada perquè no ha canviat la seva situació.

El resultat de tot aquest procés de gestió urbanística ha acabat amb un residual quasi bé separat del barri de la comunitat gitana (...) però la realitat urbanística serà aquesta; que hi ha una comunitat que s'ha traslladat a habitatges nous, i això és positiu, i per tant totes les altres cases van a terra (...) la remodelació urbanística, l'ajuntament es dóna compte que no acaba d'arreglar tots els problemes, no ha aconseguit la transformació social (...), és a dir, ha quedat clar, i ens hem donat compte que no només fent transformació urbanística s'acaba amb el problema. *EOE-14/4*

En aquest sentit, les condicions socials d'aquests barris responen plenament a l'exclusió social, amb la influència de fortes desigualtats laborals i educatives. Amb això, ens trobem que es compleix l'efecte Mateu, en què l'exclusió es va multiplicant en unes bandes, i en canvi l'èxit social es va desenvolupant en altres barris on ja hi ha èxit social. El mateix passa si parlem de grups, en aquest cas el poble gitano, amb menys recursos que la població no gitana, i s'enfronten a les mateixes dificultats, amb desigualtat. Llavors, qui més recursos té, més possibilitats tindrà de tirar endavant en un barri degradat i fins i tot de poder sortir-ne, no ho faran, en canvi, les famílies més desemparades i marginals, les que tenen menys recursos a tots nivells.

---

45. Plans de transformació de Trinitat Nova, de la Mina, de Sant Cosme.

Les famílies que necessiten un suport, clar, molt a la llarga, llavors passa sempre que ja arriba un moment que es té que tancar, que aquestes famílies són precisament les més difícils i les que sempre penses que necessitarien més de temps, a lo millor amb més de temps no ho solucionaries, perquè a vegades són problemes tan crònics que dius no, i, però bueno, això és lo que sol passar... normalment les famílies amb més recursos..., de formació, més espavilades, amb més força, són les que surten més ben parades d'aquests tipus de real·lotjaments, i les més dèbils, tant en temes de formació, més, que tenen menys suport del grup, com les més aïllades, són les que queden també relegades, en certa manera, estan com desamparades i es queden entre els uns i els altres que no acaben de sortir-se'n... n'he viscut alguns tipus de «vamos a indemnizar», allò que et donen una indemnització, et donen uns diners, i la família surt del lloc, això és lo pitjor... *EOE-26 / 8*

Aquestes necessitats globals cal tenir-les en compte i incloure-les quan anem a dissenyar accions per a pal·liar aquestes situacions, cal tenir en compte la globalitat de les persones.

La discriminación parcial al no tener estudios ni preparación a la hora de acceder a un trabajo y el rechazo al acceder a una vivienda. *AM-BL-G-13/7.3*

6.4. Polítiques d'habitatge

Els plans de real·lotjament que s'estan portant a terme ara són: hi ha una necessitat política de treure, un interès polític de treure les persones de les xaboles, també perquè no és manera de viu-

re, però de treure-les de la situació de xaboles, i prioritzant el fet de que desapareguin d'allà, lo altre no importa, després ja ho veurem. Llavors tu fas el pas i busques els habitatges de lloguer, aquestes famílies, però hi segueixen estant, segueixen tenint les mateixes necessitats que abans en inserció laboral i tot això, però amb la dificultat afegida que ara han de fer front a una despesa que abans no tenien que fer, que és el lloguer, que és l'aigua i el llum, les escombraries... *GD-1/23*

Les polítiques que es posen en marxa en relació amb l'habitatge de promoció pública intenten amb molt bona voluntat lluitar contra la pobresa i l'exclusió. Però aquestes polítiques estan fetes moltes vegades des d'òptiques que desconeixen tant el territori, socialment parlant, com les persones i els grups que hi viuen, i s'obliden d'aspectes específics o particulars, ja que donen a tothom el mateix tracte, quan ja hem constatat que no tothom té els mateixos recursos ni les mateixes possibilitats. Es torna a produir l'efecte Mateu, qui té més recursos tindrà més possibilitats de canviar la seva situació amb aquestes polítiques, i qui es troba en situació de més dificultat i dependència institucional, més possibilitats tindrà d'exclusió.

Antes estaba mejor, ahora se ha ido corrompiendo. Aunque dicen que lo van a arreglar. *AM-B-LM-90/4. 1*

Un altre efecte que es dona és que les persones a les quals s'adrecen aquestes polítiques no veuen canvis en la seva situació i això deriva en sentiments de desil·lusió, d'abandonament, i de desconfiança cap a les intervencions de l'Administració.

Cambiaría el abandono institucional que padecemos. *AM-B-LM-74/4.3*

Moltes vegades amb l'intent de generar canvis en la qualitat de vida de la gent, es genera el contrari, perquè, per exemple, es fan concursos i posen la gent a llocs on no volien, o treuen la gent del seu barri de tota la vida, per interessos més aviat especulatius i segregatius i no tant de canvi de qualitat de vida per a aquelles persones.

Racisme submergit; et fan un favor perquè et donen una vivenda, però te la donen on tu no vols. *CC-92/7.3*

A més, aquest tipus de polítiques generen en la població que en gaudeix una sensació de no pertinença, ja que moltes vegades els processos d'adjudicació són llargs, solen haver-hi canvis pel mig, i moltes vegades la prova administrativa per aconseguir la fiabilitat és d'una alta temporalitat fins que es pot dir que l'habitatge pertany a aquella persona. És trencant la seguretat que genera l'adquisició d'alguna cosa, en aquest cas un habitatge, i que serà teu i no te n'hauràs de preocupar més per poder assegurar i oferir alguna cosa a la teva família.

Sí, he tenido muchos problemas. Con ADIGSA ya la compré pero no acabé de arreglar los papeles en condiciones y me la pusieron en alquiler. *AM-B-H-45/4.4*

També hem vist com qualsevol política social que vulgui transformar una situació de desigualtat, en aquest cas d'habitatge, que no tingui un plantejament integral i global, no generarà canvis en la situació de desigualtat, i potser cronifica algunes d'aquestes situacions. En la primera frase d'aquest punt, de la pàgina anterior (GD-1/23), es constata com una família recent reallotjada, en un pis fins i tot econòmic en comparació amb el mercat immobiliari, no canviarà la seva situació a millor tot i haver deixat de viure en un infrahabitatge, i potser empitjora, ja que les necessitats laborals i educatives, per exemple,

són les mateixes i no s'han treballat, i necessitats no resoltes es converteixen en dificultats d'inclusió social. Llavors, amb la mateixa situació laboral i educativa, però vivint en un pis, han d'afrontar més responsabilitats que suposen, amb les necessitats laborals i educatives no resoltes, més dificultats, més barreres, més exclusió.

...però no tenen bon pronòstic, ara tenen un pis de lloguer però sabem què passarà probablement dintre de deu anys, si les coses no canvien i no estan les polítiques una miqueta més d'acord amb les necessitats reals, probablement ens els trobarem en un altre municipi, i en unes altres xaboles, i tot això és així de dur...
GD-1/25

Amb l'experiència d'aquesta persona experta en reallotjaments, que ens deia que una possible solució era tenir més temps i treballar més globalment, veiem que aquestes problemàtiques poden tenir solució.

6.5. Homogeneïtzació de la urbanització a un sol model de vida. Assimilacionisme

Una qüestió que hem cregut interessant aportar és el fet que quan es construeix, es parteix d'un determinat model de vida, d'un *modus vivendi*, que no necessàriament coincideix amb tota l'heterogeneïtat que dóna la riquesa d'una societat multicultural com la nostra.

Pisos de protecció oficial en nuestro barrio, no solamente en barrios marginales. *AM-BC-III-14/PROP*

Quan es fan plans urbanístics, quan es dissenya l'interior de les cases o pisos, es fa partint d'un patró, d'un model, que no sol ser un

model que integra les necessitats i demandes dels col·lectius que hi aniran a viure. En canvi, tenir uns recursos econòmics vol dir que no tens una única sortida, sinó que pots triar entre aquelles opcions urbanístiques, d'habitatge i de disseny. Doncs de la mateixa manera que no hi ha una sola manera de viure, no hi ha un sol model d'habitatges de la gent de classes populars, amb tants metres quadrats repartits en tres habitacions, i sense tenir en compte els diferents usos i utilitzacions que les persones els donaran. La pluralitat de veus que hi ha a la societat hauria d'estar representada en una pluralitat d'estils de viure, i així també afecta l'organització urbanística i els habitatges.

Que hagan una difusión correcta de nuestro pueblo. Que los constructores y políticos hagan más pisos de protección oficial para que podamos tener una vivienda digna. *AM-BC-X-22/PROP*

6.6. Diversitat d'opcions de vida en la societat actual

Són unes vivendes, que siguin àmplies d'uns 120 metres quadrats, que està força bé, eren vivendes unifamiliars que tenien el seu pati, tota la gent que es dedica a la compra i venda que podrien fer-ho amb la seva necessitat, i a més estaven en un puesto que, realment quant es van crear estaven bé... *EOE-11/6*

Partint de la tendència que apunten Beck i Beck-Gernsheim quant a les diferents maneres de viure que s'aniran donant en les nostres societats, *la forma coneguda de la família nuclear és confrontada amb alguna situació borrosa sense família o s'afirma que un altre tipus de família substituirà la família nuclear. Molt més probable és, no obstant això, que un tipus de família no marginarà un altre tipus de família, sinó que es donaran de forma simultània una gran amalgama d'estils de*

*convivència familiars i extrafamiliars. El característic d'això serà que moltes d'elles (...) seran integrades en un currículum global.*⁴⁶

Trobem interessant aplicar aquesta qüestió a l'adequació dels habitatges d'acord amb les demandes de la gent que vulgui viure-hi, que hi visqui. S'ha d'incloure les veus de les famílies gitanes. Això podria significar que no hi ha un sol model de família, sinó que hi hauria una convivència de diferents models familiars i culturals, també hi haurien diferents necessitats a tots nivells, i principalment pel que fa a habitatge. Seria necessari repensar l'espai de la llar tenint en compte els diferents estils de viure i organitzar-se familiarment i socialment.

Porque es un barrio muy bonito con unos pisos muy guapos. Tenemos un parque muy grande con barbacoas para reunirnos toda la familia en él y no tenemos que ir fuera a la playa porque tenemos una muy cerca que nos la están arreglando y han limpiado el agua. *AM-BL-P-36/4.1*

D'aquesta manera tindriem pisos i cases pensades de diferents formes, que donessin resposta a les diferents necessitats, entre les quals hi ha les de la població gitana a Catalunya.

En el pueblo tenemos el parc nou, que es un lugar de ocio muy envidiable, y unos patios dentro de nuestras viviendas donde nuestros hijos pueden jugar sin tener que cruzar la carretera. *AM-BL-P-8/4.5*

Un mes y medio porque era la ilusión de su vida tener una casa de planta baja con su propio jardín, ya que siempre ha vivido en un piso. *AM-B-H-53/4.2*

---

46. Beck, U. i Beck-Gernsheim, E. *El normal Chaos del Amor*. Barcelona: El Roure (p. 252-253), 1998. Traducció al català pròpia.

La possibilitat que les polítiques socials tinguin en compte altres realitats culturals quant al disseny i les accions d'urbanisme i habitatge és una qüestió que caldrà incorporar, i tot i ser molt innovadora, ja ha estat tinguda en compte en altres estudis sobre l'habitatge a l'Estat espanyol.⁴⁷ Incorporar aquest element a l'àmbit urbanístic i en la construcció d'habitatges significarà plasmar la realitat multicultural en la qual vivim a Catalunya.

6.7. Inversió positiva de l'efecte Mateu

La solució a la reproducció i l'augment de l'exclusió que es dona en nuclis marginals com els barris degradats, explicat com a efecte Mateu, té relació precisament amb aquesta dinàmica social, però invertida. Si invertim més recursos allà on més es necessita, aconseguirem igualar, però per dalt, amb uns criteris superadors i transformadors, i l'exclusió s'anirà dividint en comptes de multiplicar-se. D'aquesta manera invertirem recursos allà on són més necessaris, a fi que aquests recursos serveixin per pal·liar les situacions de desigualtat social a les quals estan destinats, reduint-la així considerablement.

Això, és clar... hi ha treballant gent des de fa 25 anys. Jo porto 5 anys, 6 anys, però aquí hi ha gent que porta vint i pico anys, porta molt de temps, i és un lloc difícil per treballar i bueno, hi ha gent que no està cremada, que està encara molt il·lusionada amb el treball, i això segurament diu molt. Hi ha metges que porten anys, són molt grans, bueno, vora els 50 anys, i estan encara il·lusionats amb coses, això segurament vol dir que han sabut trobar el seu lloc aquí i que la gent els sap reconèixer, no ho sé, és mutu, no?, és mutu. Els gitanos m'imagino que també tenen aquesta cosa de... és a dir, que l'ambulatori és un lloc de referència vàlid. Jo

47. Cabrera, P. J. *El difícil acceso a la vivienda en España*. (p. 54), 2000-2002. http://www.feantsa.org/obs/national_reports/spain/spain_access_2001_spanish.pdf.

penso que s'ha fet molta feina també, perquè ara, te'n fas creus de... quan jo vaig entrar, em costava molt, no? Però ara, mica en mica, te n'adones que realment els gitanos arriben a entendre que la hipertensió s'ha de tractar. Però clar, potser requereix una miqueta més de temps que altres persones, no? Llavors, en aquest sistema sanitari de vegades el temps és el que no trobes, és del que no acabes de poder disposar i és una llàstima perquè dir-li a una persona que té la tensió alta, a un payo, de seguida ho entén, però al gitano, li has de deixar clares moltes coses, com a mínim vol sentir de tu que és per tota la vida, que s'han de prendre pastilles, que... i això t'has d'asseure i explicar-li, no? *EOE-8/39*

Reformado es un nuevo modelo de atención primaria, así como el antiguo de ambulatorio donde los médicos participaban 2 horas al día, luego aparte a domicilios, y donde estaban saturadas prácticamente las consultas y no tenían tiempo material para hacer atención; pues la reforma amplía el horario de atención, se basa en un trabajo más de prevención, con una ampliación horaria y entonces claro eso se ha traducido en una mejor atención.

Entonces este centro, a diferencia de otros nuevos que van abriendo, pues está bien dotado en cuanto al personal, tienes unos buenos cupos, que son aceptables y se han mantenido hasta ahora. Es cierto también que las características del barrio, pues es más difícil, entre comillas, requieren más tiempo a lo mejor explicar ciertas cosas que en otros sitios.

¿Cuáles son esas características del barrio con las que vosotros os encontráis que lo hace especial?

Sí, acabando con la labor que hacía en el centro de salud, pues recuperar la idea del médico de cabecera, esa es la idea de atención primaria, poder hacer una atención continuada a la persona y a toda su familia y hacer una labor en todos los sentidos, no sólo clínica sino también de educación. *EOE-7/4-5-6*

Un exemple seria l'ambulatori del barri de la Mina, a Sant Adrià de Besòs. És un barri degradat, i per tant comparteix les característiques que ja hem descrit anteriorment. Però tot i així, i des de fa més de 20 anys, té un dels millors serveis d'atenció primària, i la població usuària del CAP la Mina està molt contenta. Hi ha hagut casos de persones del barri veí, però ja en territori municipal de Barcelona, que han vingut a visitar-se al CAP de la Mina. A més, està molt reconegut, tant al barri com als territoris de l'entorn. Aquest és un exemple de com la inversió de més recursos, en aquest cas en l'àmbit sanitari i el de salut, materials; econòmics i humans, allà on més es necessiten genera una situació que no tan sols trenca la desigualtat social, sinó que incrementa l'èxit social i el prestigi d'aquesta intervenció, que és reconeguda fins i tot per població de barris propers «normalitzats», i el que és més important, es dona a un barri com la Mina un servei de salut d'alta qualitat. Fins i tot entre els professionals de la sanitat té molta fama, bona, s'entén, i hi volen anar a treballar, al contrari del que passa amb altres serveis del mateix barri. Però tal com es desprèn d'aquestes citacions, no són només recursos entesos com a materials o humans, sinó recursos en expectatives, il·lusions, projectes socials, etc. Cal tenir en compte que el barri està vivint després de molts intents fallits una etapa de transformació que ja comença a donar fruits, i això es nota.

Como el de Diagonal Mar. *AM-B-LM-73/4.3*

Aquesta frase, que respon a la pregunta que fèiem sobre què canviar del barri on es viu, té molta importància en relació amb la inversió de l'efecte Mateu. Es tracta d'una persona del barri de la Mina, al municipi que albergà el Fòrum de les Cultures Barcelona 2004, a Sant Adrià de Besòs. En aquells terrenys tan propers al barri se n'està construint un de nou, amb unes característiques totalment antagòniques a l'urbanisme del barri de la Mina, tot i que d'alguna manera seran «veïns». És important, doncs, valorar aquesta resposta, per a en-

tendre els resultats positius que pot generar la inversió de l'efecte Mateu en una població com la gitana. Al costat d'un territori amb moltes mancances socials i amb alts nivells d'exclusió, conviurà un nou barri de luxe, amb molts serveis i unes excepcionals infraestructures i arquitectura. Això només pot fomentar encara més la distància entre aquests dos barris veïns. En canvi, però, una gran inversió al barri més degradat, de manera que s'igualés amb el nou barri de luxe, generaria igualtat de condicions i qualitat de vida a tots dos barris, i per tant acabaria amb la desigualtat social. La comunitat gitana de la zona no tan sols està a la Mina, per tant és una qüestió de donar respostes a les necessitats que planteja un poble, no només un barri.

Con jardines y que fuera muy bonito con árboles y zonas residenciales para los ancianos. *AM-BC-IX-2/4.3*

Como un barrio normal de Barcelona. *AM-B-LM-88/4.3*

Más actividades lúdicas, más esplanas. Que hubiese un mercado, menos bares, ferreterías, más comercio. Está todo lleno de bares. Más policía, sobre todo en los pasos de cebra, al lado del colegio. *AM-B-H-42/4.3*

Me gustaría que fuera como un barrio de la zona alta de Barcelona. Cambiaría muchas cosas, más espacios, más verdes, más parques y pisos nuevos, los del barrio son muy viejos. *AM-BC-III-20-4.3*

6.8. Solidaritat a partir de la xarxa social

La solidaritat entre persones gitanes és un valor que ja hem explicat. Aquest valor té repercussions en molts àmbits de la vida diària. Un fet que cal destacar quant al punt que ens pertoca ara, l'habitatge, és que tot i ser el poble gitano un col·lectiu que pateix terriblement les

conseqüències del racisme i l'especulació urbanística de forma especial, no trobarem mai famílies gitanes dormint al carrer.⁴⁸

(T'agrada el barri on vius? Per què?)

Somos una gran familia. Nos ayudamos, nos interesamos unos por otros. *AM-BC-VI-16-4.1*

Aquesta és una qüestió que contrasta amb situacions de col·lectius amb dificultats similars, com ara les persones immigrades, les sense sostre o dones que pateixen violència de gènere, ja que si és normal trobar-se aquestes persones en centres d'acollida, o al carrer, no és usual trobar persones gitanes soles si és que no tenen ni família ni ningú de referència. El cas és que el funcionament en xarxa del poble gitano supleix els serveis socials, i actua ràpidament i amb profunditat quan hi ha problemes d'accedir a un habitatge, perquè es mou per la solidaritat que propugna la llei gitana, ja sigui de forma temporal i transitòria o com a solució indefinida. El que tenen clar les persones gitanes és que ningú ha de quedar-se sol o sola al carrer passant penúries, i que les penúries s'han de compartir.

Sí. Porque todos somos uno. Si pasa algo siempre tienes alguien con quien contar. *CG-91/2.7*

---

48. Leal, J. *Informe anual sobre los sin hogar: La vivienda de apoyo en España*. (p. 15), www.feantsa.org/obs/national_reports/spain/spain_national_report_support_1998_spanish.pdf, 1998.

6.9. Convivència pacífica com a valor

Hay mucho mestizaje y nos respetamos unos a otros porque entendemos la cultura de cada uno, nos hemos criado todos juntos, hay tranquilidad. Está bastante arreglado, hay parques en todos los bloques. *AM-B-H-37/4.1*

És curiós com molta gent ens ha contestat que sí que li agrada el seu barri, perquè és on té les seves relacions, família, on se sent bé, etc., però que canviarien la brutícia, l'incivisme, les drogues, hi posarien zones verdes, botigues... Com sí que els agrada la gent, i el barri en sí, en l'aspecte social, però que traurien allò relacionat amb la marginació, amb l'exclusió social.

Sí, porque hay mucha relación entre las personas, y no por la marginalidad e incivismo. *AM-B-LM-72/4.1*

Així, en un entorn podríem dir socialment degradat es donen relacions socials molt bones i solidàries amb bona convivència entre cultures.

Es un barrio donde conviven muchas culturas y se respetan bastante, está bastante limpio y hay una asociación gitana que hace muchas cosas para nuestros niños y eso no lo tienen todos los gitanos en su barrio. *AM-B-H-40/4.1*

---

7. EDUCACIÓ

És estupenda. Tots van al col·legi. Moltes vegades els porto jo, els carrego tots al cotxe i la meva alegria és portar-los a escola (*els seus nets i besnets*). CC-35/3.5

L'educació s'ha convertit en un tema clau quan fem referència a la inclusió dels grups que pateixen diferents tipus de desigualtats. *La inaccessibilitat a la informació provoca que certs sectors socials quedin exclosos de la societat actual. Al contrari, l'accés a l'educació per a totes les persones, independentment del seu sexe, edat, classe social o grup cultural, es presenta com una eina capaç d'eradicar les desigualtats socials que provoquen l'exclusió. Si a la societat industrial la font econòmica provenia dels recursos materials i del seu tractament, en la societat de la informació la matèria primera són els recursos humans. En concret, la selecció i el processament de la informació prioritzada, a partir de reflexions i interaccions entre les persones.* (Elboj et al. 2002:14). Hem de fer un esforç important per coordinar les accions perquè a Catalunya se superin les desigualtats en la societat de la informació.

7.1. Situació educativa de la població gitana a Catalunya

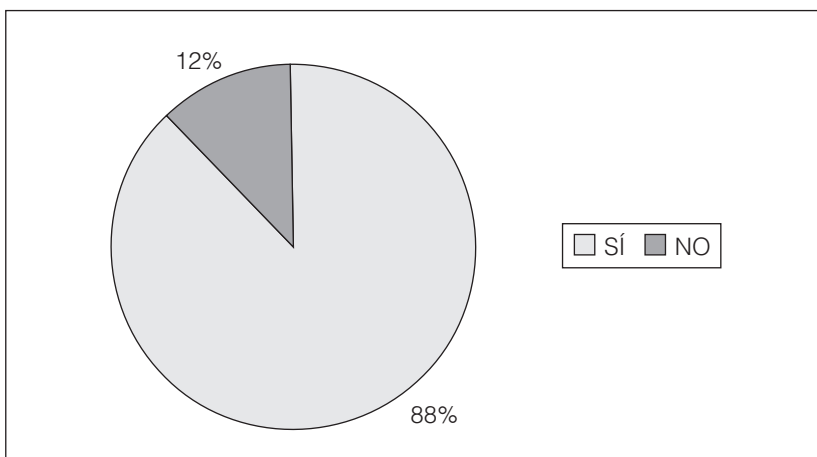
La situació educativa entre la població gitana a Catalunya és complicada i preocupa tant l'Administració pública com famílies i professorat.

Com podem veure a la gràfica n. 15 s'ha fet un avenç important, ja que a les dades sobre la població gitana enquestada se'ns reflec-

teix una situació força positiva i encoratjadora. Les persones enquestades tenen edats compreses entre 11 i 86 anys i contesten el 88% que han estat escolaritzades i el 12% que mai no han anat a escola.

Per poder aprofundir més en aquest àmbit hem demanat el nivell d'estudis assolit. A la gràfica següent (gràfica n. 16) podem veure diferents aspectes interessants quant a l'evolució positiva del nivell educatiu i les possibilitats que presenta amb vista a la superació de les desigualtats educatives.

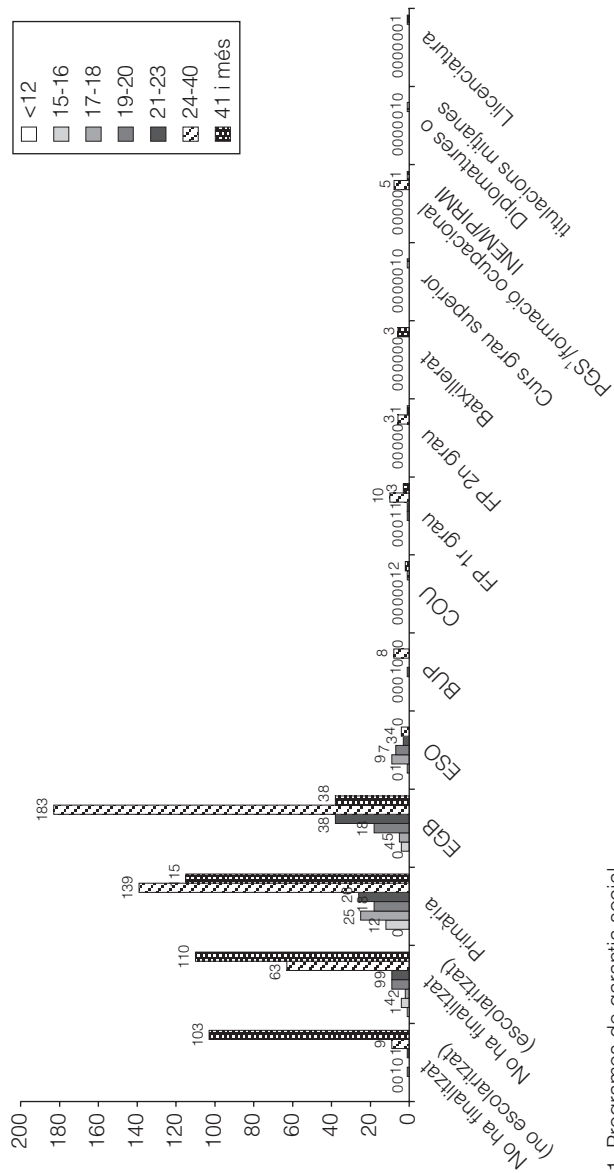
Gràfica 15. Escolarització de la població gitana enquestada

Aquesta gràfica ha estat confeccionada agrupant per edats segons:

- < 12: són els que no han finalitzat la primària.
- 15-20: són les persones a les quals correspondria tenir una titulació igual o més alta que graduat d'educació secundària obligatòria.
- 19-23: estan entre la Llei general d'educació i la LOGSE, i per tant poden tenir ambdues titulacions.

Gràfica 16. Edats de les persones enquestades/Estudis finalitzats

1. Programes de garantia social

- 24-40: són persones que han estat escolaritzades amb la Llei General d'Educació, i per tant la seva titulació mínima és el graduat d'educació general bàsica.
- 41 i més: Altres situacions acadèmiques.

Una mirada general a la gràfica ens indica, d'entrada, que el nivell d'estudis de la població gitana a Catalunya és baix si el comparem amb la població catalana en general:

Taula 9. Població general i població gitana en relació amb el nivell d'estudis

	Població catalana en general (1996)⁴⁹	Població gitana
No sap llegir ni escriure	1,70	11,4
Primària incompleta	16,00	19,8
Estudis primaris	35,70	33,5
EGB completa	15,90	28,6
FP	10,70	1,9
BUP i COU	10,00	1,2
Estudis de 3r grau	10,00	0,2

És interessant veure com hi ha un tall en la promoció de la població gitana, a partir de la titulació mínima la representativitat en els nivells educatius superiors és cada vegada menor mentre que l'índex d'analfabetisme funcional o absolut és molt superior entre la població gitana.

Veiem que són les persones més grans de 41 anys les que majoritàriament no han estat escolaritzades o que havent estat escolaritza-

49. IDESCAT. Educació: Estocs educatius.

des no han finalitzat els estudis. Aquest fet ens ha d'alertar amb l'objectiu d'atreure aquestes persones cap a l'educació bàsica per a persones adultes, ja que la formació bàsica els permetrà més possibilitats de desenvolupament personal, laboral i social.

Les persones gitanes entenen i expressen (taula n. 5 de l'apartat de Població) que l'educació és un element clau per a la superació de les seves desigualtats, per aquest motiu treballen moltes persones des dels mitjans de què disposen en diferents intervencions socioeducatives. Les associacions i organitzacions gitanes han dinamitzat des dels seus cursos de reforç escolar o coordinacions amb l'escola, incloent-hi la mediació, l'orientació i l'assessorament a les famílies.

Apoyo a las familias, apoyo a los chavales, en todos los sentidos. Tanto apoyo tutorial como apoyo de soporte y seguimiento escolar, y el apoyo indirecto también a través de sus profesores... Es decir, si nosotros perseguimos esa promoción de nuestros chavales, evidentemente debemos compartir escenario con la escuela, entonces dejamos que la escuela haga propuestas, favorecemos eso. Incluso reunirnos con las familias en la propia escuela, para que vea la propia familia que la relación con el maestro existe y que además debe ser buena. También es verdad que lo que también nos ha pasado es que al conocer familias gitanas, vienen las propias familias. *EOE-30/31-33*

7.2. Orientacions educatives

7.2.1. La Llei general d'educació, un pas cap a la igualtat

La Llei general d'educació o LGE (1970) planteja un marc per a la igualtat educativa per a totes les persones del país, la perspectiva d'aquesta llei té com a punt d'inflexió la igualtat. Aquesta perspectiva

és positiva en el seu moment, encara que té un efecte negatiu per als grups de persones que no responen al model social i cultural des del qual és dissenyada la llei.

Les persones gitanes no troben reflectida la seva identitat, en forma de currículum, en forma de professorat o en la gestió i organització dels centres. No es planteja una educació multicultural adreçada a la diversitat de col·lectius.

Fundamentalmente, hay un desencuentro cultural. La escuela opta por unos valores culturales que pertenecen a la mayoría y allí no entramos nosotros. *EOE-30/51*

Les persones gitanes van trobar a l'escola una sortida que fins a aquell moment no es va tenir com a possibilitat. Hem de pensar que no és fins als anys 50, anys 60, que hi ha els assentaments a les ciutats i que comencen una vida sedentària pel que fa a l'habitatge que té com a conseqüència la possibilitat de l'escolarització. Per tant estem parlant de tres o quatre generacions amb accés a l'escolaritat, cosa que s'està consolidant realment en l'actualitat.⁵⁰

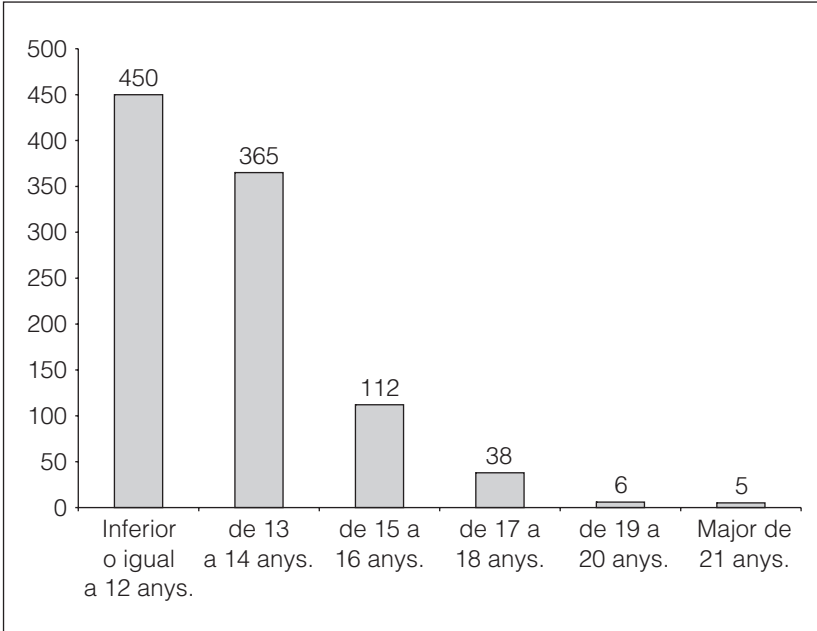
Les dades més preocupants en aquest moment són les d'abandó escolar.

---

50. Consulteu les dades del projecte Opré Romà sobre l'escolaritat de la infància gitana i itinerant a: <http://opre.roma.uji.es>.

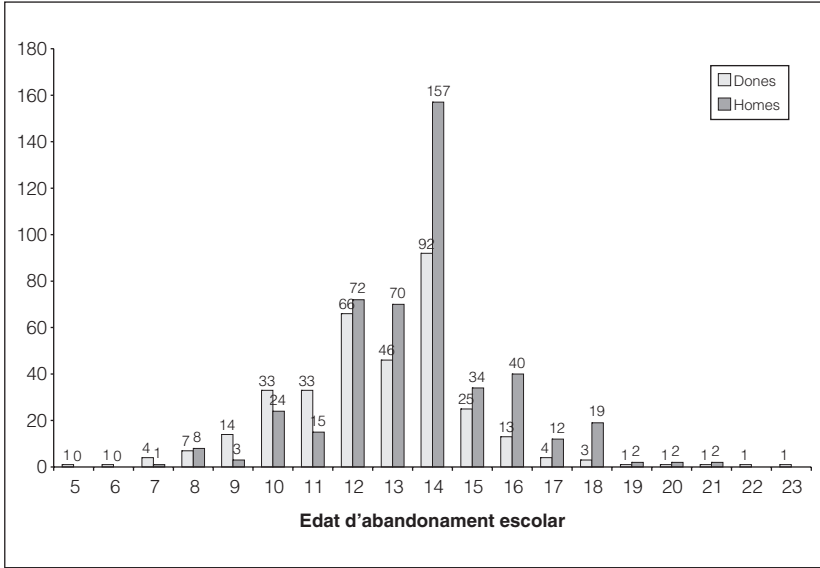
Gràfica 17. Edat d'abandó escolar

Com podem veure a la gràfica, la major part de les persones enquestades van deixar l'escola abans dels 14 anys, més d'un 80%. Aquestes dades ens indiquen les dificultats per obtenir una titulació mínima com el graduat escolar (LGE) o el graduat d'educació secundària (LOGSE), i per tant l'alt índex de risc d'exclusió que tenen les persones gitanes quan ho relacionem amb les expectatives de la Unió Europea per als anys pròxims, que situa per a la inclusió social en la societat de la informació el nivell de batxillerat com a bàsic.

Si tenim en compte el sexe ens adonarem que les nenes l'abandonen abans que els nois, i que l'edat en la qual s'igualen entre ells l'índex d'abandó és els 12 anys. A partir dels 12 anys les noies participen menys en l'escolaritat, tot i que si es mantenen hi ha un índex més alt de permanència.

Gràfica 18. Edat d'abandó de l'escola respecte al sexe

Com podem veure existeix un punt alt per deixar l'escola, és als 14 anys. La lectura que podem fer d'aquesta dada està relacionada amb la LGE, ja que l'edat de sortida de l'escola era de 14 anys, els nens i les nenes es mantenen escolaritzats fins a aquesta edat. Aquesta gràfica coincideix amb la taula 9, ja que s'hi veu la poca projecció educativa per a la població gitana a partir de l'EGB.

Des dels models homogeneïtzadors existeixen poques possibilitats d'incorporar els trets diferencials de les minories. En aquest sentit la poca flexibilitat del sistema educatiu pot fer que no s'observin les necessitats de cada grup a fi de gaudir d'una escolarització completament desenvolupada i que doti dels recursos necessaris per fer-ho. Així l'objectiu principal del sistema educatiu no s'aconsegueix deixant en el camí aquelles persones que ho poden necessitar més, ens trobem de nou amb l'efecte Mateu.

En molts casos les persones entrevistades expressen contradiccions entre els desigs de promoció per a les nenes gitanes i la posició allunyada de l'escola. En aquest sentit, la majoria de persones gitanes participants en el treball de camp fan la demanda de mantenir la seva cultura.

Estic d'acord en què estudiïn. Amb les nenes és problemàtic i jo estic d'acord que la dona estudiï perquè pugui donar el que pugui donar, que té que estudiar fins i tot una carrera. Ara l'escola és molt dolenta perquè s'ha barrejat tothom i els professors no són els mateixos. M'entens? no tenen que perdre la seva cultura.
CC-96 / 3.6

Les nenes abandonen la seva escolarització prematurament abocant-se a una triple discriminació; de sexe, d'ètnia i de formació. En posteriors apartats podrem aprofundir en aquest sentit.

7.2.2. La LOGSE, influència en la població gitana

La LOGSE va incorporar la diversitat al sistema educatiu, l'anomenada Reforma educativa s'emparà en el tractament de la diversitat. Un tractament basat en la diferència, que al contrari de la Llei de 1970 implanta la possibilitat de tenir en compte l'observació de cada tret diferencial per poder treballar a l'escola adaptant-se, aquesta, al medi. Aquest procediment argumentat des de les teories de Vigotsky no desenvolupa totalment les teories d'aquest psicòleg rus, ja que ell postula la possibilitat dels canvis i transformacions de la persona al medi creant noves situacions (Vigotsky, 1979:98-99). Si només tractem la diversitat des de l'adaptació, les accions educatives poden reproduir les situacions que ja es donen socialment.

Una conseqüència de l'adaptació és la generació de baixes expectatives entre el professorat. En molts casos les persones enques-

tades han fet al·lusió a aquest fet quan recordaven el professorat de les seves escoles.

Per altra banda, ens trobem amb el *currículum de la felicitat* (Elboj, et al. 2002:109-110), és a dir, situacions escolars en les quals es prioritza el desenvolupament emocional; testimonis que ens expliquen com el professorat els dedicava una atenció molt grata però que això no ha repercutit en èxit escolar en la major part dels casos.

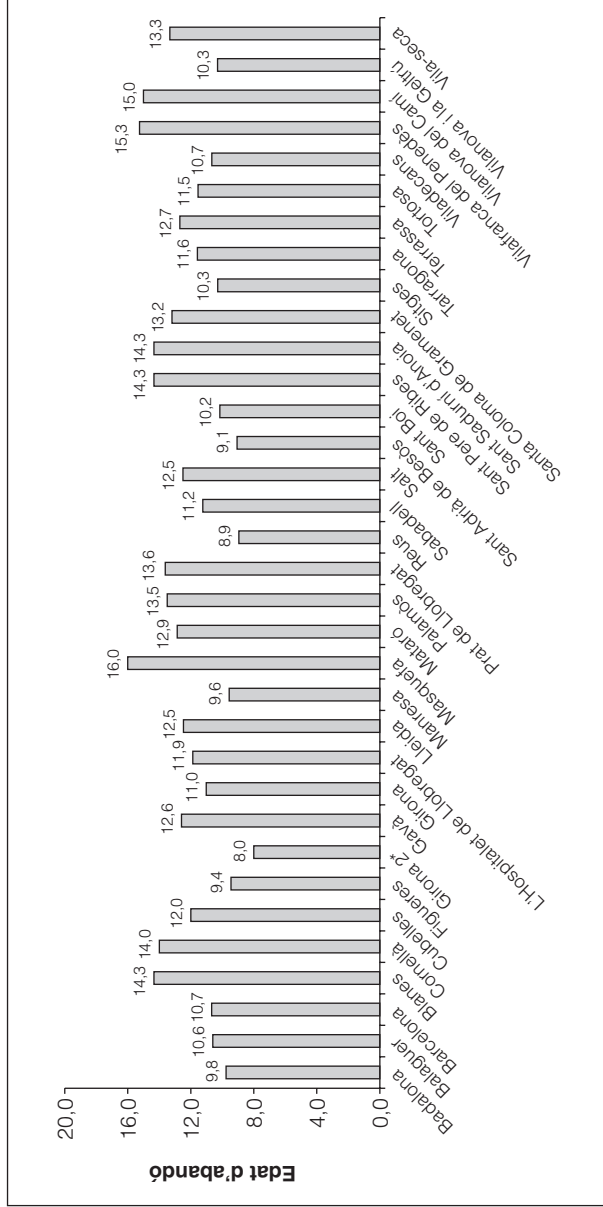

Estuvimos muy bien, porque teníamos un tutor que era demasiado, luego teníamos la profesora de historia, que era un sargento pero que con nosotras se le sonreían las pajarillas, luego había un profesor que según él era como gitano y pasaba por al lado... pasaba por al lado nuestro y empezaba a cantar verde que te quiero verde, nos gitaneaba como diciendo ¡Oye! Que yo soy como tú o casi como tú. Estuvimos muy bien, muy a gusto. Se acabó y empecé a vender. Estuve vendiendo unos cuantos...
EOE-16/23

Les possibilitats dels grups més desafavorits es van limitant entrant en una dinàmica que pot anar tancant l'univers de cada persona, minvant les possibilitats d'èxit. Ens trobem que la pobresa de recursos de l'entorn i els resultats acadèmics tenen una relació negativa quan parlem de barris degradats i col·lectius socialment desafavorits. Les persones gitanes, per tant, poden rebre les conseqüències d'aquesta situació, ja que en elles coincideixen els dos factors d'exclusió. Podem veure la gràfica d'edat d'abandó escolar corresponent al lloc de residència de les persones enquestades, per poder interpretar-la s'ha de fer referència al fet que coincideix amb la població gitana dels barris més degradats de moltes de les ciutats. A la taula ressalten les dades dels barris com Font de la Pólvora (Girona 2), o ciutats com Reus, Tarragona, Sant Adrià de Besòs o Figueres, on la mitjana d'edat d'abandó no supera els 10 anys.

Gràfica 19. Mitjana d'edat d'abandó escolar corresponent al lloc de residència de les persones enquestades

En molts casos hem pogut comprovar que la biblioteca més propera està a més de 15 o 20 minuts caminant, com és el cas de Sant Adrià de Besòs, o a Font de la Pólvora. Com hem vist a la gràfica 5 de l'apartat de Cultura i identitat, només reben ajuts a la família un 17% de persones beneficiàries de prestacions socials, s'hi inclouen les beques per a llibres, beques de menjador i ajuts per fill/a a càrrec.

La possibilitat de recursos tutoritzats pot ser un element potenciador de l'educació i a la vegada d'inclusió social que pot incrementar la cohesió a cada barri i municipi.

7.3. Barreres per a l'educació

7.3.1. L'escola com a factor d'exclusió: pèrdua de drets i valors culturals

Amb els canvis produïts en els últims anys en el sistema educatiu s'implementa una ampliació de les edats de permanència a l'ensenyament obligatori, el marge es produeix entre els 14 i els 16 anys, precisament entre les edats d'abandó de la població enquestada. Això indica que abans de la implantació d'aquesta mesura no es van tenir en compte alguns efectes que es podien produir i que només es podria haver vist si s'hagués observat els indicadors educatius de diferents grups i col·lectius i entre ells s'haguessin estudiat els efectes possibles per a la població gitana.

Un dels primers fets rellevants que podem constatar amb el treball de camp és que hi ha un alt índex de persones gitanes a Catalunya sense la titulació mínima exigida, el que ara és el graduat d'educació secundària obligatòria. Com podem comprovar, el sistema educatiu espanyol no ha donat respostes positives a la població gitana, tot i que les persones gitanes voldrien seguir promocionant-se i que la seva població infantil pogués arribar a tots els àmbits de la societat.

Jo vull que el meu fill vagi al col·legi i que es relacioni amb persones que no siguin gitanes i que es tregui la carrera. No vull que sigui marxant. *CC-94 / 3.6*

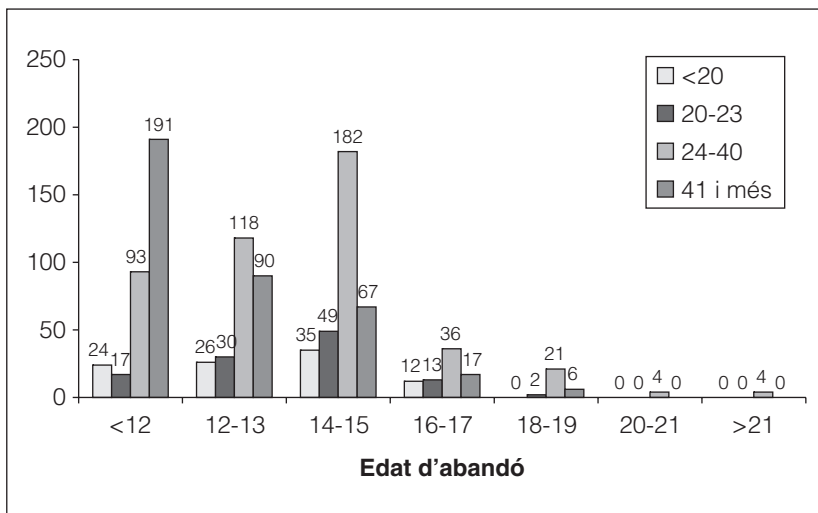
Una escuela que contemplara todas las realidades que tiene del aula, es decir, una escuela intercultural donde la diversidad cultural se contemplara como algo rico y donde todos los niños y niñas salieran con una formación que les permitiera llegar a la universidad si ese es su deseo. *AM-BL-LM-104 / 3.4*

L'ampliació de l'edat d'escolaritat obligatòria ha significat que la titulació mínima requerida per la nostra societat, el graduat en educació secundària obligatòria s'obté si superes aquesta escolaritat de manera satisfactòria amb 16 anys. La gràfica següent ens mostra una situació realment preocupant, si fem una lectura proporcional, les dades que reflecteix diuen que amb la Llei general d'educació més persones gitanes enquestades han pogut obtenir la titulació, per la qual cosa la LOGSE no ha fet un avenç en la situació de les persones gitanes a l'àmbit educatiu, sinó al contrari.

A la gràfica següent, si centrem la nostra lectura en les columnes referents a l'edat d'abandó entre 12-14 i els de 15-16 podem veure com els que tenen entre 24 i 40 anys són els que més tard surten de les escoles que corresponen a aquelles persones que van cursar els seus estudis durant el període referent a la LGE.

Gràfica 20. Edat de les persones enquestades i edat d'abandó escolar

7.3.1.1. Soledat i falta de referents

Les causes de l'abandó les expressen les persones entrevistades de maneres diferents, que donen arguments que ens apropen a la falta d'identificació amb el sistema escolar, amb la falta de referents positius, a la dificultat de comunicació entre família-professorat i a la baixa motivació.

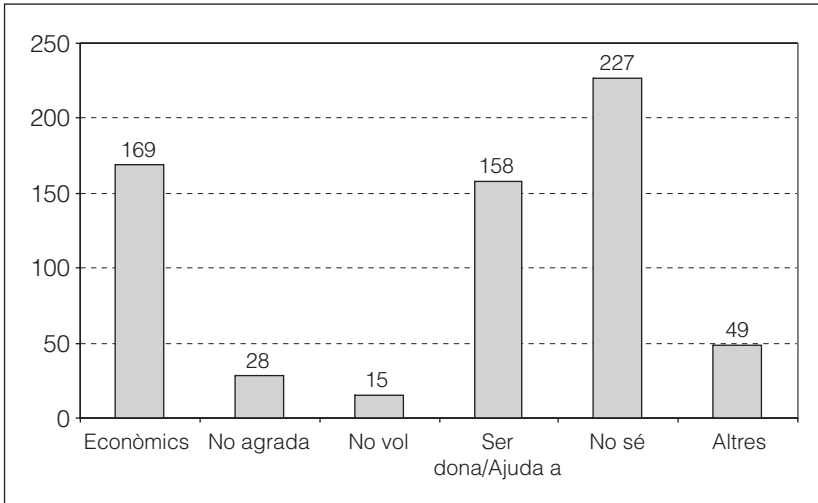
Yo me salí en sexto de EGB. No porque mi padre quisiera pero para mí la escuela fue un fracaso. *EOE-21/131»*

M'agradava molt però quan es van anar totes me'n vaig anar. *AM-BC-VI-25/3.2*

**Gràfica 21. Motius d'abandó de l'escola
de les persones enquestades**

L'escola ha de tenir en compte que la societat és multicultural i que l'escola té un model que no respon a aquesta, ja que les persones, l'organització, els llibres de text... no ho tenen en compte.

Promocionar els referents positius ha estat un dels *pals de paller* de polítiques inclusives a tot el món, als EUA s'incorporen persones de la mateixa comunitat als centres educatius perquè els nens i nenes puguin identificar-se amb elles; les famílies poden participar en activitats, etc. És molt difícil que les persones ampliem el nostre espai de possibilitats si no posseïm imatges positives.

Segons J. Comings *l'ètnia minoritària, alfabetització i habilitats numèriques limitades, i les estructures del sistema educatiu es combinen per a formar una barrera poderosa a la participació en educació postsecundària per a alguns estudiants en potència. Les institucions d'educació postsecundària utilitzen diferents enfocaments per augmentar el nombre d'estudiants de minories que accedeixen i tenen èxit.* (Comings, 2000: 31).

Una de les fórmules que utilitzen és la discriminació positiva, les institucions educatives *estan fent un intent a consciència per a reclutar estudiants de minories... Alguns estats fan que l'admissió a la universitat pública sigui automàtica per al 10% dels millors estudiants de cada escola secundària... Algunes institucions utilitzen el balanç ètnic a les classes de primer curs com un dels criteris per a escollir els nous estudiants, com es fa amb els músics, els atletes, els especialistes en matemàtiques i els estudiants de moltes àrees geogràfiques diferents* (Comings, 2000: 32).

Per poder superar la barrera de representativitat de les persones gitanes en les professions socials, tècniques, etc., s'ha de fer que els nens i les nenes, la joventut gitana, puguin incorporar-se als estudis adients sense trobar obstacles que ho impedeixin. Així podríem tenir professionals gitanos que exercissin el rol de referents positius.

7.3.1.2. Nenes, adolescents i joves gitanes

Les nenes, les adolescents i les joves gitanes pateixen una discriminació afegida quan parlem d'educació; l'abandó s'incrementa quan parlem d'elles. Però després del treball de camp hem pogut constatar una dada que ens ha de fer reflexionar entorn de les pràctiques educatives i la incorporació de les dones a l'educació.

En el cas de les noies ens trobem amb un efecte desnivellador de les pràctiques educatives, en alguns casos les expectatives del professorat parteixen d'imatges estereotipades que no responen a les possibilitats reals de les persones.

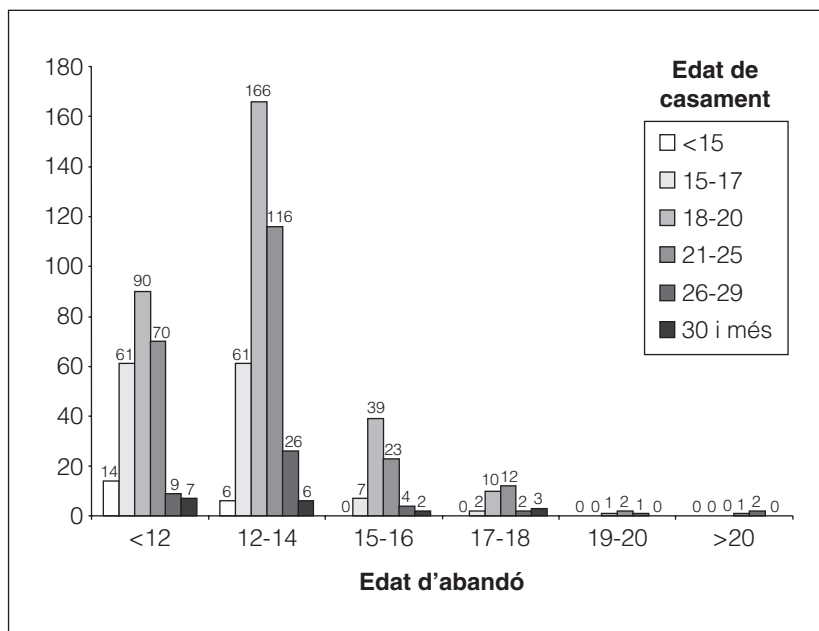
Era muy guai pero algunos maestros te desilusionaban. De pequeña yo decía que quería ser abogada y me decían que mi vida iba a ser terminar el colegio, casarme y cargarme de hijos. AM-VR-17/3.2

El matrimoni, la creació d'una família, és un fet molt important per a les persones gitanes. L'argument que deixen l'escola per casar-se pot ser erroni i tenir una influència contrària a la que es pensa des de la societat majoritària.

A la gràfica següent podem veure com l'edat d'abandó de l'escola per a les noies se situa entre els 12 i els 14 anys, mentre que es casen entre els 18 i els 20 anys, i que aquestes edats s'allunyen com més temps estan al sistema acadèmic. Per tant, si sabem que les joves que es prometen es casen al cap de poc temps, podem extreure que primer abandonen l'escola i més tard es produeix la intenció de matrimoni, i que si es treballa més en el manteniment de les nenes en el sistema educatiu podem tenir unes dones gitanes més formades acadèmicament per poder afrontar la vida en una societat de canvis ràpids i on la formació és una clau de superació.

Gràfica 22. Edat de casament i edat d'abandó de l'escola

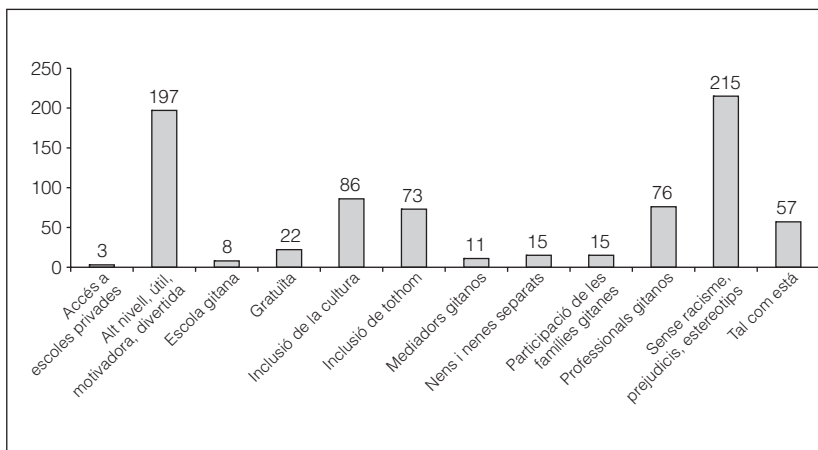

Si s'introdueixen elements de confiança, com ara persones gitanes respectades a les escoles, dones gitanes que participessin en la vida quotidiana de les escoles i que proporcionessin una certa tranquil·litat a les famílies, podrien començar a possibilitar-se altres vies educatives per a les nenes i les joves gitanes.

7.3.2. *L'escola com a factor de transformació*

Les persones gitanes volen que els seus fills i filles estudiïn i es promocionin. Plantegen contradiccions com desconfiança cap al sistema educatiu i el somni de trobar moltes persones gitanes entre les professions de més prestigi, i per tant havent passat una formació de nivell superior. El plantejament és acompanyat de propostes de com ha de ser l'escola ideal i aquesta respon al que qualsevol família voldria per a la seva infància: qualitat. Com podem comprovar a la gràfica següent hi ha dos tipus d'escola que es presenten majoritàriament com ideals, una és l'escola que no parteix de discriminacions i l'altra d'alt nivell acadèmic.

Gràfica 23. Escola ideal

Un 21,5% de les persones enquestades demanen una escola sense racisme, prejudicis i estereotips. És important centrar el debat educatiu en el dret a l'educació per a tothom i, per tant, una educació en la qual totes les persones puguin assolir els nivells òptims i en què es reconegui el dret a la identitat cultural com una riquesa per a la totalitat de la població.

Les persones gitanes volen que els seus fills i filles puguin tenir una promoció que ells no han conegut. Com veiem a la gràfica, un 19,7% demana que l'escola sigui divertida, motivadora, útil i que tingui un alt nivell acadèmic. Aquest element presenta un fet que coincideix en la superació de la dicotomia entre el desenvolupament personal i la utilitat social de l'educació. Tal com contesten les persones entrevistades són les dues dimensions, les que han de treballar-se conjuntament a l'escola per aconseguir l'èxit escolar i obtenir nivells educatius més alts entre la població gitana.

També podem observar que les dades exposades anteriorment no varien quan es tracta de diferents orientacions religioses. Les famílies continuen donant la màxima importància als dos punts analitzats, l'escola divertida, motivadora, útil i d'alt nivell, i una escola sense racisme ni prejudicis.

7.3.2.1. Altes expectatives en l'educació i la vida. Alt nivell acadèmic

S'han de generar expectatives altes amb la població escolar i donar els recursos necessaris a la població gitana per poder superar les dificultats que troba. Si pensem que estem treballant amb una població que té moltes dificultats per incorporar-se al mercat laboral, això vol dir que les famílies no podran dotar dels recursos materials els nens i les nenes, però tampoc de recursos humans si tenim en compte l'índex tan baix de persones amb estudis mitjans o alts, per la qual cosa hem de poder aportar aquests recursos d'una manera o una altra per trencar el cercle de la desigualtat.

7.3.2.2. Reconeixement del llegat cultural gitano

La cultura gitana ha de poder reconèixer-se entre els coneixements, l'organització i les persones participants en el sistema educatiu. Les aportacions culturals, de valors, són possibilitats de motivacions noves per a una infància i una joventut que pot ser una esperança per al futur de la cultura gitana a Catalunya. La possibilitat que ofereix la coordinació entre polítiques culturals i les educatives són un nou filó a treballar.

7.4. Models educatius multiculturals que funcionen al món

Els models educatius més inclusius en les societats multiculturals tenen en compte el diàleg entre cultures, la participació de les famílies als centres, la incorporació de professionals de les cultures minoritàries, i la dimensió instrumental (Elboj et al, 2001).

- Igualtat de les diferències: model que supera les desigualtats socials i educatives

Les persones hem de tenir dret a les nostres identitats i a fer que siguin reconegudes, alhora que hem de poder tenir la possibilitat d'obtenir els mateixos resultats, tenir dret a la igualtat. Les persones gitanes poden desenvolupar i mantenir la seva cultura i identitat i poder obtenir èxits educatius.

- Diàleg intercultural com a solució a les problemàtiques escolars i els conflictes

Les organitzacions gitanes i les administracions locals i autonòmica estan fent un gran treball per a la generació de noves expectatives educatives. Cal un treball conjunt i coordinat per oferir programes que garanteixin les aportacions dels recursos materials i humans necessaris per a unes pràctiques de qualitat.

La nova implementació dels itineraris educatius marcarà molt més les diferències entre les persones estudiants, ja que no hi ha hagut cap argumentació entre les persones entrevistades que ho indiqui així. Com podem veure en les aportacions següents, la possibilitat de separar o treure de l'aula ha marcat molt més les imatges negatives i la desigualtat.

Jo crec que empitjoraran. Perquè el pitjor problema que tindràs ara és que et trobaràs que als dotze anys, dotze o tretze anys, quan comenci la secundària, ja tindràs que hi haurà tot un col·lectiu, no serà de l'itinerari de ciències ni serà de l'itinerari de lletres, sinó que serà d'aquells programes d'iniciació professional... el fet de marcar itineraris quedarà molt més marcat ja d'entrada i per tant a la que ho marques, el gran problema que tens és que l'autoestima del nano baixa i la interiorització que jo ja no vaig per l'èxit és total... Això passa amb els gitanos i passarà amb els col·lectius més desfavorits socialment. *EOE-27/42*

Clar. Notaran la diferència, els col·locaran al grup, i quan els col·loquen al grup la diferència encara es fa més grossa, perquè es personalitza i s'interioritza i llavors el bloqueig és total. *EOE-27/44*

El caso es que la gente que no gustaba o en clase consideraban que molestaba se sacaba y se ponía en un grupo aparte, y en ese grupo aparte estabamos los... los salvadores de la patria, que intentábamos hacer que los chavales aprendiesen, que se sintiesen bien consigo mismos y con el centro, y ahí estaba nuestra lucha titánica. Y ahí siempre había alguien, siempre había algún gitano, si había uno o dos gitanos en el centro, siempre estaban con nosotros. *EOE-9/4*

– Aportacions i propostes de la mà de les persones gitanes:

- *Solució per al fracàs escolar femení gitano*

Les persones entrevistades ens han indicat algunes vies per a mantenir les nenes en el sistema educatiu i que se centren en qüestions com:

- la participació de persones gitanes als centres educatius, sobretot dones que poden aportar la visió de la seva cultura a la dinàmica pròpia del centre
- centres o aules separades durant un temps per aconseguir professionals gitanes en tots els àmbits

---

En el colegio deben haber profesionales gitanos porque los padres tendrían confianza en sus hijas, de la responsabilidad de estos profesionales. *AP-36/3.7*

Me gustaría que hubiera un colegio para niñas solas. *AM-BC-VI-22/3.7*

Una professora i una aula per a nenes, aquest seria el primer pas, després ja veuríem. *CC-93/3.7*

- *Participació de les famílies, persones grans, dones, professionals gitanos i professorat gitano dins l'escola, amb poder de decisió*

Les experiències amb persones mediadores en els centres estan donant una resposta com a mínim positiva en el terreny del diàleg entre cultures i la mediació de conflictes. De la mateixa manera que s'intervé com a interlocutors entre les famílies i l'escola.

Aquí lo que hace falta son maestros gitanos, que vea la señora de Sarrià que lleva a su niño a un colegio y que lo deja en manos de un gitano o una gitana y no se lo han robado (...) y que puede confiar sus hijos en manos de un gitano, entonces a partir de ahí cambiaran mucho las cosas. *EOE-20/111*

Que la família s'impliqués a l'escola. I si hi hagués mestres gitans que ensenyessin a països i gitans. *CC-40/3.7*

Que hubieran más profesores gitanos y gitanas y que hubieran también monitores gitanos para que los niños no se sientan tan discriminados, para que los niños puedan expresar mejor sus problemas. *AM-BL-LM-105/PROP*

Però també s'estan donant experiències molt positives superadores de la mediació, quan es poden incorporar les veus de les famílies i d'altres persones de l'entorn del nen o la nena, les organitzacions gitanes o l'Església evangèlica, els serveis i professionals del medi per a poder fer intervencions coordinades entre totes les persones i entitats o serveis amb els quals interactua el nen o la nena.

Una de les experiències portades a terme i que està transformant els centres és la comunitat d'aprenentatge. Tal com recull aquest responsable del Departament d'Educació.

Aquestes comunitats d'aprenentatge, en les quals hi ha molta participació de les famílies. *EOE-27/28*

L'organització escolar, una mica diferent de la que tenim estàndard als nostres centres, vull dir, no sé, com a centre, models semblants com si diguéssim a una secundària, amb una organització molt diferent de la que tenim ordinàriament en els centres, instituts, el que és fins i tot la preprofessionalització, o la pràctica més manual, els aprenentatges de l'observació. *EOE-27 / 32*

- *Introducció de la cultura*

Un altre factor important és el desenvolupament de la cultura gitana en el si de les escoles com un element de riquesa cultural del nostre país.

Yo hablaría entonces del proyecto nuestro que se conoce como «Siklavipen Savorensa», que es para primaria, para secundaria (...) Apoyo a las familias, apoyo a los chavales, en todos los sentidos. Tanto apoyo tutorial como apoyo de soporte y seguimiento escolar, y el apoyo indirecto también a través de sus profesores. Luego todo el tema de difusión de la cultura gitana, mediación y cursos de formación, las aulas, la cultura gitana, tanto en cuentos gitanos como talleres que explican el origen geográfico e histórico del pueblo gitano. *EOE-30/29*

Les millors universitats del món, les millors considerades com pot ser la Harvard University, que va visitar el president de la Generalitat, tenen oficines dedicades a donar a conèixer la universitat a les escoles dels barris més multiculturals i a la vegada els més degradats. La fita a aconseguir és una presència més alta de persones de totes les cultures a les seves aules, ja que es reconeix la riquesa cultural i per altra banda la millora del capital humà.

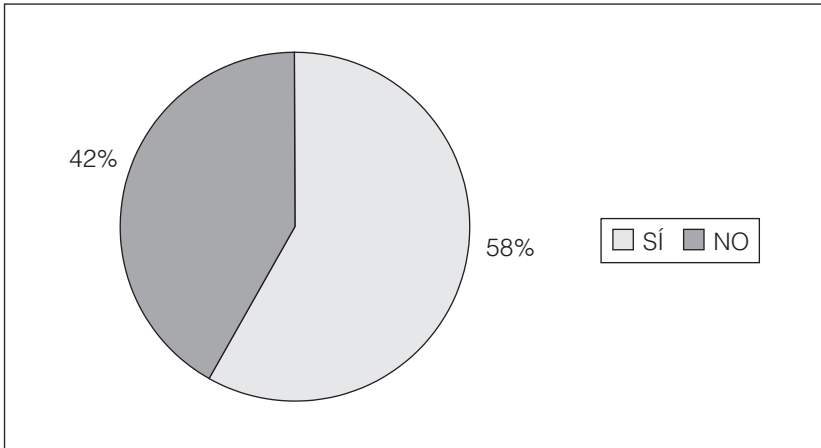

Oh! Seria fabulós, ens cauria, fariem babes de veure..., és lo que volem nosaltres, no sé si ho podrem veure ja, no sé ja pas a la nostra edat ja no ho sé, però bueno, esperem que en surtin eh, esperem això, perquè la il·lusió nostra és aquesta eh... que surtin amb matrícula d'honor de la universitat, que surtin grans professors, grans metges, grans advocats, grans enginyers, com tot-hom, bueno, serem menys, però serem, això no sé si ho aconseguirem veure, ho aconseguirem sí eh, segur eh, però han de passar anys. *EOE-24/120-122*

És molt esperançador veure com després d'una integració a les escoles que no ha pogut desenvolupar el màxim que s'esperava la majoria de les persones entrevistades tornarien a estudiar.

Gràfica 24. Li agradaria tornar a estudiar?

Es presenta així un argument per poder treballar en la línia de la formació al llarg de la vida.

8. TREBALL

Exactament, jo tinc 63 anys i no he fet a la meua vida vacances. Sí que les fem, d'una manera simbòlica, per exemple a l'hivern plou, no es pot anar al mercat, vacances. Fa tramuntana, ai que no podem anar al mercat, vacances. *EOE-24/11*

8.1. Dret al treball i discriminació

Tal com especifica la Constitució espanyola en el seu article 35, el dret al treball remunerat és una necessitat bàsica per a poder disposar d'uns ingressos que permetin, entre altres, mantenir una família. Aquest valor, mantenir la família, és el més preuat per al poble gitano, ja que la família és l'element que defineix de la millor manera la cultura gitana: és deguda a la família,

---

Y sobre todo, la parte que es la familia y la importancia que tiene la familia en el trabajo de la comunidad gitana, y creo que es una de las cosas que puede aportar a la nueva sociedad actual. Yo como valor fuerte del trabajo, el trabajo de contar con toda una familia además muy extensa, que no se refiere solamente a lo que es la familia nuclear, sino que por tradición ha sido una familia muy grande, muy sólida, y creo que es uno de los valores que puede aportar dentro de lo que es la sociedad de la información. Barreras que ha tenido, yo creo que todas. *GD-4/30*

---

i és la seva principal motivació. Aquest article, juntament amb el 14 de la mateixa que assegura la no-discriminació per motius ètnics o

culturals, i la igualtat davant la llei de totes les persones amb nacionalitat espanyola, fa que el poble gitano tingui assegurats aquests drets des de la seva ratificació el 1978.

La Declaració Universal dels Drets Humans orienta la majoria de les lleis de tots els països i també les polítiques socials que es dissenyen des de les diferents administracions dels estats i governs. Ens interessa destacar especialment el que es refereix als drets econòmics, socials i culturals, perquè estan relacionats molt directament amb el treball i també amb la noció que en l'actualitat es defensa de la ciutadania.

És a dir, el treball remunerat desenvolupat dins del mercat regular de treball proporciona uns drets econòmics i un estatus que el treball dut a terme de manera informal o en el mercat de treball secundari no proporciona. El treball assalariat dóna més accés als drets socials que el que no ho és.

Ah sí, és tristíssim que tinguin que anar a picar..., «pues tío, pues de nos un trabajo tío», fills meus si jo pogués donar-vos treball a tots, què us penseu que faig jo aquí, estic lluitant amb tothom per aconseguir un lloc de treball, però no, el treball està difícil, el treball pensa que, vosaltres voleu treballar, però com vosaltres per exemple sou 10.000 per dir algo, per dir una xifra, i de països n'hi ha 10.000.000 i també volen treballar, i fent les coses ben fetes, en quant et toqui a tu treballar primer han tingut que col·locar-ne 40.000 dels altres, i això és una cosa ben lògica, i això s'ha d'entendre, i «con el PIRMI y con lo que sea pues de momento ir aguantando, cuatro hierros, cuatro cosas», sí, però això no és vida. *EOE-24/114*

És molt important en aquest sentit destacar el dret a disposar de protecció contra l'atur (cobertura en cas de desocupació), ja que moltes de les persones gitanes que viuen de la venda ambulants no estan protegides, incloent-hi les famílies que regularitzen la seva situació per compte propi, pagant els autònoms, però com que és unipersonal, no repercuteix en tots els membres de la família que hi treballen, que

normalment són molts. Poden haver-hi dos o tres membres d'un mateix grup familiar, de manera que en una mateixa parada hi hagi dos, tres, quatre persones que alhora tenen família, tot i pertànyer al mateix nucli familiar, com una forma de concentrar esforços i recursos, però que els autònoms només estiguin a nom d'una d'aquestes persones, mentre les altres perden els drets que dona aquesta modalitat laboral.

El ser gitano. Presento currículum, me llaman y cuando me ven me dicen que el puesto ya está ocupado. *AM-B-H-8/2.4*

D'aquesta manera, el racisme existent en la nostra societat incideix de manera directa en el fet que no estigui respectat l'article 35 de la Constitució espanyola, i que es puguin donar situacions que vulnerin els articles 22 i 23 de la Declaració dels Drets Humans.

...lo que sí quiero comentar es que primero hay que romper una cantidad de cosas que se han dicho de la comunidad gitana, como que la comunidad gitana no trabaja, y yo creo que hay que empezar a decirlo..., porque es una de las comunidades que más esfuerzo ha hecho para el trabajo. En la venta ambulante se ha echado cantidad de horas, cantidad de esfuerzo. *GD-4/30*

Després de posar en evidència que el treball és un dret bàsic, gràcies al treball de camp hem constatat que el treball és la principal necessitat expressada pel poble gitano a Catalunya. Un 58% de la població gitana a Catalunya així ho expressa.

Y ya no se puede vivir con lo que gana sólo una persona, en ese sentido sí que veo que hay mayor esfuerzo de los padres de decir: mi hija tiene que trabajar. Es mejor que trabaje, que tenga una profesión que le valga para el día de mañana. *GD-4/28*

Aquesta possibilitat de participació en el treball assalariat produeix a més a més en totes les persones més llibertat i inquietuds cap a l'educació i la formació (Sen, 2000), qüestió important, ja que la formació i l'educació són variables que permeten la inclusió en bones condicions en el mercat laboral, com per exemple augmentar el nivell de qualificació professional.

Y es lo que tú dices de si mis niñas por ejemplo, si tuviesen un trabajo, o si se casaran o estuviesen casadas, a mí me haría mucha ilusión porque sé lo que es vivir con la venta y sé lo que es vivir cada domingo trabajando. Y entonces ganar un sueldo fijo en un trabajo, siempre y cuando respetando a las personas, trabajando. Y es así. *GD-4/29*

La incorporació de les persones al món del treball es pot produir al mercat de treball regular, al subsidiari, a l'informal... i cadascuna d'aquestes incorporacions confereix uns drets econòmics, unes prestacions socials i també una llibertat molt diferent. Les condicions de treball són molt diverses tant dintre del mercat regular com al subsidiari, però les millors condicions laborals (més seguretat, més sou,...) es troben clarament al mercat regular.

Empresa de limpieza dos meses sin asegurar. Limpieza de obras de pisos. Limpiando en Diagonal Mar y cambio por fin de contrato, y es aquí en el mercadillo, donde estoy mejor, porque nadie me explota ni me molesta. *AM-B-H-33/2.2*

La comunitat gitana accedeix al mercat laboral a través d'incorporacions que o bé no els proporcionen drets econòmics o els proporcionen d'una manera molt bàsica i a vegades insuficient.

Me gusta el mercado, pero si no tienes buenos mercados no te ganas la vida. Me gustaría un puesto de trabajo seguro, en un almacén, en una fábrica, etc. *AP-33/2.7*

Aquest fet s'explica perquè hi ha barreres que impedeixen una incorporació diferent i amb més qualitat: són principalment el racisme i la baixa formació.

Si me cogieran iría de camarero, que me sacaría más. *TE-9/2.7*

És important ressaltar que tot i tenir aquestes dificultats i trobar-se amb aquestes barreres, el poble gitano s'està incorporant al mercat de treball regularment i s'està formant cada cop més, i la formació és una de les principals demandes amb la finalitat d'incorporar-se laboralment amb dignitat. Existeix una relació directa entre l'accés a millors condicions laborals i disposar d'un nivell de formació elevat,⁵¹ per la qual cosa el nivell de formació es converteix en factor decisiu per a la inclusió social.

El gitano desde no sé que edad, si muchos no tenemos, o no hemos podido tener estudios, es porque el medio de vida, tampoco podíamos permitirnos el lujo ese, pues tenemos que ayudar a nuestros mayores, puesto que ellos tampoco han podido ayudarnos en eso. Hoy los que estamos un poquito más, los que traemos un sueldo a casa, procuramos que los niños estudien. Pero trabajo, hemos trabajado yo creo que tanto como los demás. Lo único que no se le ha dado el valor que se le ha tenido que dar.
GD-4/33

---

51. Vegeu les dades sobre la taxa d'atur segons el nivell d'instrucció a Catalunya, IDESCAT 2000, de l'apartat de Joventut.

8.2. Mercat de treball

El mercat de treball era molt rígid fins a mitjan anys 80; hi havia una gran falta de mesures d'activació per a l'ocupació i l'accés a aquesta era molt complicat, especialment per als grups en risc d'exclusió com el poble gitano. Fruit de les reformes laborals dels anys 1984 i 1994, l'aprovació de les ETT el 1994, de l'entrada de l'Estat espanyol a la UE l'any 1986 i de l'estratègia europea d'ocupació iniciada a partir de la Cimera Extraordinària per a l'Ocupació el 1997, el mercat va començar a flexibilitzar-se i es va començar a potenciar la política activa d'ocupació.

Si fins a mitjan anys 70 existia una situació de plena ocupació, a mitjan anys 80 l'Estat espanyol era un dels països europeus amb una taxa de desocupació més elevada les diferències relatives al sexe eren abismals. Aquest fet va contribuir a fer que s'iniciessin les primeres polítiques de creació d'ocupació, però mantenint una elevada inversió en política passiva (prestacions per desocupació), destinades a totes aquelles persones que havien perdut el seu lloc de treball.

El problema, amb la introducció de les noves modalitats contractuals amb la reforma de 1984, fou que el mercat va iniciar la seva flexibilització, però a costa que comencessin a proliferar les contractacions eventuais. D'aquesta manera, la gent entrava i sortia del mercat amb major facilitat, però els drets econòmics que conferien els nous contractes eren molt inferiors als que abans existien. Van començar a proliferar els contractes escombraria i a més a més el 1992, amb la promulgació del «Decreto», es va retallar de manera radical la cobertura per desocupació, amb la qual cosa s'arribava a més col·lectius, però la quantitat de diners que rebien era menor.

El mercat es flexibilitza, existeixen més possibilitats d'incorporació, però el problema rau en la falta d'igualtat per accedir-hi. El poble gitano té majors dificultats per accedir a llocs de treball dins el mercat regular laboral, no pot competir per culpa, fonamentalment, del racisme i la falta de nivell de formació.

Aquesta flexibilització del mercat, que és externa, ja que no es produeix dins de les empreses, sinó pels mecanismes externs com contractacions eventuais que faciliten l'entrada i la sortida del personal, és acompanyada d'un procés de dualització social.

El poble gitano i altres minories ètniques són relegats a desenvolupar treballs informals, a l'autoocupació o a treballar amb contractes escombraria dins el mercat de treball regular. És a dir, les diferències són cada cop més notables entre els grups de població exclosos i els que no ho són.

El dualisme del mercat de treball analitzat entre d'altres per Gorz (1983) es relaciona molt directament amb factors com l'ètnia, l'edat, el sexe i el nivell educatiu. Gorz plantejava l'existència d'una divisió de la població activa en tres sectors: personal fix, eventual i desocupat (societat dels dos terços). Dos terços es troben incorporats al mercat i un terç es troba desocupat.

El poble gitano forma part del terç que es troba desocupat i en bona mesura del personal eventual. La proporció de persones gitanes que es troben en una situació de treball precari o d'atur és molt elevada si la comparem amb la població no gitana. Així, l'ètnia és un factor fonamental en l'explicació de la dualització del mercat de treball, juntament amb el nivell educatiu que ja hem puntualitzat prèviament.

El sexe, i més en el cas de la dona gitana, és també una variable explicativa de la dualització social i del mercat. La dona gitana accedeix en major proporció que els homes gitanos a treballs informals o irregulars, cosa que denota una situació de doble exclusió, per ser gitana i per ser dona.

La feminització del mercat de treball és un fet constatable als països de l'OCDE, en major o menor mesura, encara que la incorporació de la dona al mercat de treball espanyol es produeixi, fonamentalment, mitjançant contractacions eventuais i també a temps parcial (per bé que en percentatges mínims en comparació amb països com Holanda). La dona gitana té moltes dificultats per incorporar-se al mercat de treball, el procés de feminització es produeix entre dones no gitanes (que no siguin d'altres minories ètniques), fet que denota

l'existència de barreres que ho dificulten (racisme bàsicament). Així, la dona gitana es troba en una situació d'exclusió més accentuada que no pas l'home gitano.

Arribats en aquest punt podem dir que és cert que per al poble gitano, per culpa del racisme, és difícil accedir al mercat regulat de treball, és difícil accedir a contractacions indefinides, però no per això el mercat de treball és rígid i no és el mercat laboral, el que és racista, sinó les persones i les empreses que contracten i les societats on un mercat de treball opera.

Y yo creo que si analizamos eso de que la comunidad gitana no ha trabajado, o no ha querido trabajar, es una barbaridad. Porque a lo mejor igual, cuando ellos empezaron a entrar en la sociedad industrial, ellos no pudieron entrar a ese trabajo porque no se les dejó. Cuando empezó la crisis del trabajo, en plena época ésta del petróleo, que había ya crisis en general, en la comunidad gitana hubo doble crisis, y entró en una serie de situaciones que le llegaron a afectar de forma muy negativa a la comunidad gitana, y yo creo que eso también hay que empezar a decirlo. *GD-4/32*

8.3. Desigualtat històrica, desigualtat actual

Les persones gitanes no parteixen de la mateixa situació que la societat majoritària, són una minoria que ha estat molt perseguida i assimilada històricament, i els efectes socials que això genera es caracteritzen per no tenir les mateixes oportunitats de desenvolupar-se i promocionar-se socialment.

Sí, aunque sigamos teniendo mucha unión no es como antes, la manera de tratarnos, antes veías un gitano y aunque no lo cono-

cieras, enseguida entablábamos relación. Ahora se va perdiendo, nos buscamos la vida diferente, trabajamos con contrato laboral, antes esto apenas se veía. *AM-B-H37/2.1*

El mercat laboral prioritza per sobre de qüestions més humanes les econòmiques, i tendeix a no tenir en compte algunes aportacions que poden fer els grups culturals diferents a la societat majoritària, les minories ètniques. En el cas del poble gitano, el sistema laboral no té en compte les seves habilitats i els seus interessos i demandes perquè els desconeix. Aquesta manca de diàleg entre el món del treball i el poble gitano genera, d'una banda, que la majoria de persones gitanes treballin en ocupacions en les quals s'autoorganitzen, sense que això signifiqui una millora per a elles, i, d'altra banda, genera molta exclusió social.

8.3.1. Factors d'exclusió que dificulten l'entrada al món laboral del poble gitano

8.3.1.1. El racisme

Tal com indiquen les dades del treball de camp, la principal barrera que troben les persones gitanes per accedir a un treball és el racisme. Tot i que cada cop més la nostra societat fa seus valors humans com la solidaritat, el respecte a la diversitat i la pau, encara existeix molt de racisme, que genera situacions de desigualtat (tot i estar abolit per la Constitució espanyola, tal com hem puntualitzat a la introducció).

Pero cuando fuimos a (...),⁵² a (...) de (...), nos dijeron que no querían más gitanos, ni para trabajar, ¡ni siquiera para comprar! Que

---

52. Els parèntesis responen als noms tant del centre comercial com de l'establiment que protagonitzà l'incident discriminatori.

no querían ni a los gitanos ni a la gente de la Mina que entrara allí para nada... Con un convenio con el Ayuntamiento de Sant Adrià, ¿eh? De reinserción laboral. Y no hubo forma. No hubo forma. Además, las chavalitas que teníamos, eran una delicia. Todas guapísimas, altísimas, delgadísimas.... bueno, y no hubo forma.
GD-4/39

El racisme és la principal barrera que les persones gitanes a Catalunya expressen per accedir al món laboral. D'altra banda el treball és la principal necessitat que expressa el poble gitano a Catalunya. És, per tant, molt greu que es donin situacions clares de racisme, com aquesta que explica la citació.

Aquesta citació fa referència a un gran centre comercial en un municipi a tocar de Barcelona, i que té molt a prop un barri degradat, amb un 30% de població gitana. Fa només una setmana que va haver-hi un cas de racisme en aquest centre; unes noies gitanes van ser acusades d'haver robat en una botiga de roba (la notícia està a l'apartat d'identitat), i una d'elles va ser portada a dins de l'espai de seguretat amb males formes. Al final, el director del centre comercial es va haver de disculpar públicament, una setmana després, en una roda de premsa on hi havia més entitats gitanes que s'havien sumat a la denúncia pública de racisme.

Això fa entendre que no és casualitat que agafessin aquesta noia acusant-la d'haver robat quan ni tan sols l'havien vist fer-ho. Aquesta citació posa de manifest que hi ha directrius concretes i específiques quant a les persones gitanes. La persona que ens explica això (tècnica d'inserció sociolaboral) va intentar arribar a un acord amb el centre comercial per a inserir dones al centre per a treballar-hi. Però tal com diu, no volen persones gitanes ni per a treballar ni com a clientes, i aquestes directrius són transmeses als equips de seguretat, que són qui apliquen, tal com s'ha demostrat amb el cas explicat, les mesures discriminatòries. Tot i ser un cas molt clar de racisme, és difícil denunciar-ho i que aquests casos vegin la llum pública.

Aquí tenim un d'aquests exemples de discriminació en què una persona mediatra/tècnica en immigració ens explica en relació amb les persones gitanes allò que coneix (aquests casos són els més difícils de demostrar i identificar, i alhora els que més mal fan a la població usuària, ja que venen directament dels professionals socials).

El otro aspecto es que el gitano muy difícilmente se integra en el mundo laboral que conocemos con una profesión, un horario de trabajo estable, es muy difícil. (...) No es necesario hacerlo público, si se rechaza se hace sutilmente, pero no público. Puesto que nosotros vivimos en mundos distintos, a ellos no les interesa nuestro mundo y nosotros rechazamos el suyo. *EOE-19/2-42*

Amb la nova normativa europea 2000/43/CE es pot denunciar la no-accessibilitat a un lloc, de manera que ja no és una acció consumada la que es pot denunciar, sinó el fet de no deixar entrar persones gitanes en un espai públic, per exemple. En relació amb les denúncies per racisme, abans s'havia de denunciar un cop consumada una acció racista, i s'havia d'estar en el cas concret per a poder-ho denunciar, anar-hi, estar al lloc..., de manera que aquesta normativa facilita molt més la gestió de denúncies per discriminació racial.

Entonces empezamos a ir por empresas vendiendo, hablando, informando, presentando; y bueno, en principio, (...) ⁵³ también nos dijo que no, porque había tenido una mala experiencia con (...), y que no, que no las quería. Entonces, al final conseguimos una prueba de dos chicas. Si esas dos chicas salían bien, empezaríamos a hablar con (...) y con (...). Entonces, a partir de ahí con mucho trabajo, sobre todo por ellas; no por nosotras, porque realmente quienes tuvieron que hacer los esfuerzos fueron ellas, siendo también muy conscientes de lo que se jugaban; no sólo

---

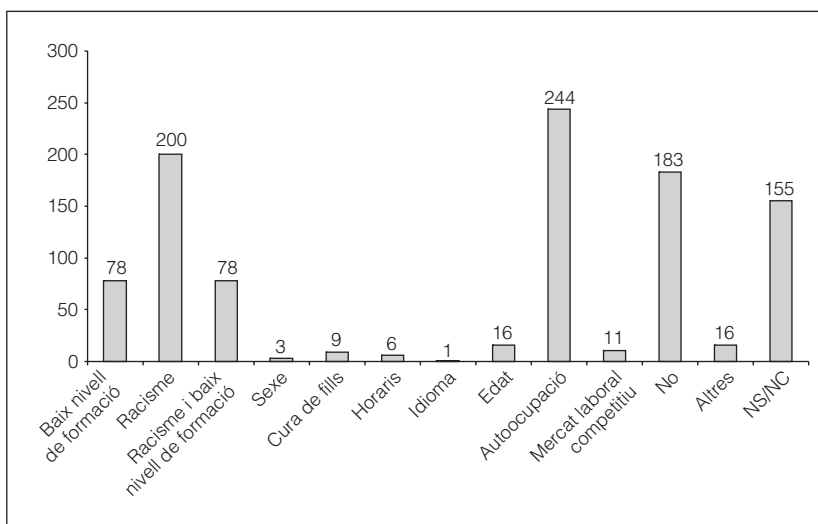
53. Hipermercats

para ellas, sino también para las que venían detrás. Pues... la valoración fue muy buena, contrataron a estas dos chicas; y ahora, en la actualidad, tienen que haber 21 gitanas trabajando allí en (...). GD-4/39

El pes que té una persona gitana amb vista a la seva comunitat és molt gran. Lamentablement es jutja a tots els membres de la cultura gitana com si fossin tots iguals, com si tota la població gitana respongués per una sola persona gitana quan aquesta fa alguna cosa mal feta. No s'atribueix el cas a qüestions individuals que tenen a veure amb aquella persona en concret, amb el seu caràcter, actitud, etc., qüestions que depenen totalment de la psicologia de la persona. S'atribueixen, en canvi, aquestes experiències negatives a tot el poble gitano, fent-les culturals, i entren a formar part de la cultura gitana. És d'aquí on surten els estereotips que es van reproduint, i que el mercat laboral també reflecteix quan discrimina per raons ètniques.

Gràfica 25. Barreres per accedir a l'ocupació

Amb les dades que trobem en aquesta gràfica, podem afirmar que les relacions que es produeixen al mercat de treball poden desembocar en actituds i dinàmiques racistes vers les persones gitanes i les que pertanyen a altres minories culturals o col·lectius minoritaris.

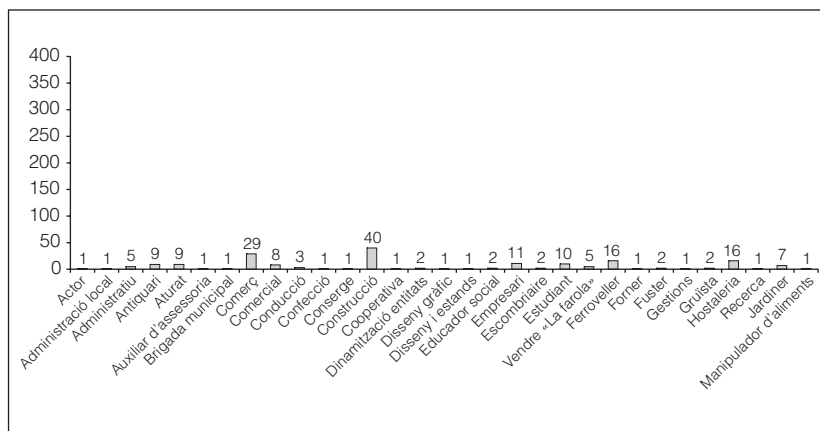
Cal considerar amb atenció les dades d'autoocupació i de racisme com a principals barreres. Hem considerat l'autoocupació com a barrera perquè principalment es tracta de l'ofici majoritari que exerceix el poble gitano a Catalunya, la venda ambulants, amb un 39,9%. Aquesta activitat d'autoocupació que es desenvolupa en la venda ambulants principalment és l'única opció que deixa el mercat de treball a les persones gitanes per a poder-se guanyar la vida mínimament, si tenen sort i recursos. L'autoocupació gitana o el treball per compte propi és l'alternativa que han creat les persones gitanes com a sortida a un món laboral racista.

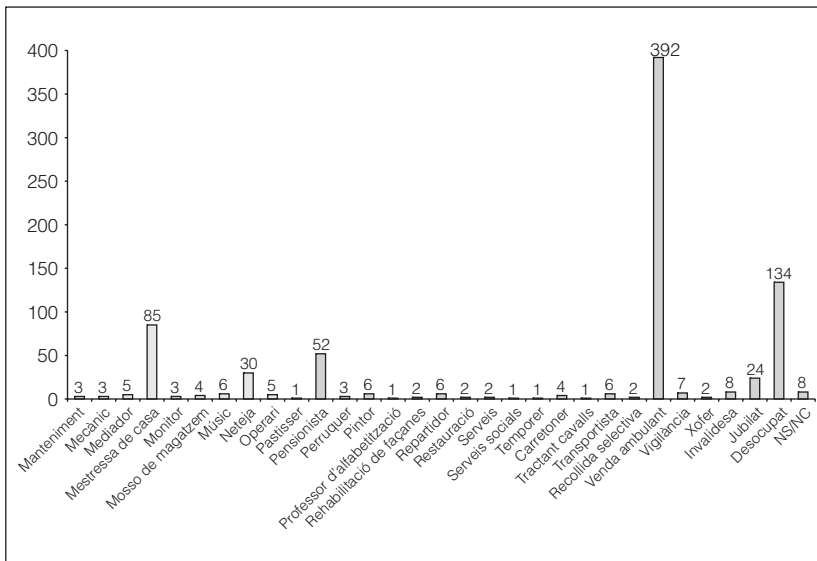
Quando buscaba ninguna. Hablo catalán, soy rubio y ojos claros. Muchos sitios ni se enteraron de que era gitano. *AM-BC-I-4/2.4*

Gràfica 26. Detall del tipus d'activitat professional de les persones enquestades (I)

Gràfica 27. Detall del tipus d'activitat professional de les persones enquestades (II)

Així, la conseqüència del racisme i l'assimilació és l'autoocupació, que és un espai tancat, sense alternatives, sense possibilitat de promoció social, només hi ha alternatives dins aquest univers tancat, identitat de resistència, únic espai on s'ha pogut refugiar la població gitana en la societat actual. Si no hi ha possibilitats de promocionar-se en el mercat de treball regular es creen alternatives que permeten sobreviure, però dins els marges que el sistema laboral i el racisme deixen. A més, aquest percentatge tan alt d'autoocupació respon també als processos que ha generat un mercat laboral racista.

No, porque cuando me entrevistan y ven que soy gitano, me dicen que ya han cogido a otro. *AM-BC-VIII-2/2.5*

Si recordem el que dèiem al començament sobre els drets econòmics, veurem que hi ha alguna contradicció quant a la rigidesa del mercat de treball, tot i la seva flexibilització a partir de mitjan anys 80. Ens trobem amb el fet que l'autoocupació es forçosa, no és una elecció lliure, sinó que s'hi arriba perquè no hi ha cap més remei i a més difícilment es pot sortir d'aquest tipus d'ocupacions, no hi ha mobilitat. A més a més, no hi ha cap tipus de seguretat laboral, no tenen drets econòmics, de manera que aquesta situació exclou i posa en situació de desigualtat les persones gitanes amb relació a la societat majoritària.

Siempre he vivido de la venta ambulante, lo que ahora ya está muy mal la venta, y me saco más dinero en el trabajo, pero aún vendo en los mercados. *AM-BL-P-37/2.2*

Les dades de la gràfica n. 25 mostren com la segona columna més important és la de les persones que han trobat que el racisme és la principal barrera per accedir al món laboral, amb un 20% de les persones entrevistades. Aquesta dada és molt significativa, ja que implica un tipus de discriminació abolida per les nostres lleis, però que és real i està passant en l'actualitat.

Nunca he trabajado asegurado ni nunca he sido autónomo, porque el mercadillo no da para tanto, lo justo para comer. *AM-BL-P-37/2.3*

Quant a les dades relatives a la manca de barreres per accedir al món laboral, un 13,3% del total de persones entrevistades han respost que no han tingut problemes. Cal dir que després de revisar les entrevistes a fons, hem constatat i podem afirmar que la majoria de persones gitanes que no han tingut problemes d'inserció laboral o bé són dones mestresses de casa, joves que encara no han cercat la

seva primera feina fora de la venda ambulant, l'autoocupació o treball per compte propi, com ja hem explicat, i en menor mesura persones que no han tingut cap problema per a inserir-se laboralment, tot i que en un percentatge més minoritari.

Yo nunca he tenido barreras, no parezco gitano. *AP-26/2.6*

Yo ninguna, porque en los trabajos que realizo yo trabaja todo el mundo, incluso inmigrantes. *AP-25/2.5*

Yo nunca he tenido ese problema. Nunca he trabajado para nadie, siempre por mi cuenta. *AP-70/2.2*

8.3.1.2. La formació

El baix nivell de formació seria la segona causa de la dificultat d'accés al món laboral del poble gitano a Catalunya. Si sumem les dades que proporcionen les columnes relatives a les persones que han viscut com a barreres el racisme, la formació i la formació i el racisme conjuntament, trobem que un 35,6% de les persones gitanes de Catalunya tenen com a factors d'exclusió laboral el racisme i la baixa formació acadèmica. La formació, per tant, és una necessitat molt rellevant.

El oficio que han tenido, que es de dependientas, que va muy bien con la mujer gitana porque tiene mucho que ver con lo que ellas hacen, o el de limpieza, no por nada, por el sentido que ellas lo saben hacer desde pequeñas, y porque por desgracia no pueden hacer otra cosa porque no han estudiado, que eso es otro tema porque no tienen formación. (...) La formación es el mayor inconveniente que ellas encuentran en todo, la formación. Es

la peor barrera que tenemos los gitanos para poder acceder a un puesto de trabajo, es una barrera. *GD-4/33-37*

Hi haurien altres factors d'exclusió que agreujarien aquests dos últims factors. Podem trobar situacions de dobles, triples i quàdruples discriminacions en persones gitanes, depenent de l'edat, el sexe o si tenen alguna disminució, que generen amb els dos principals factors d'exclusió, el racisme i la baixa formació, més desigualtat amb vista a la permeabilitat laboral. Això explica el fet que el poble gitano no es troba en igualtat de condicions amb la societat majoritària, no parteix del mateix nivell d'igualtat en cap sentit.

Creo que para buscar trabajo no puedes decir que eres gitano. Yo me he apuntado en varios sitios y nunca me han llamado. *AM-BC-III-18/2.4*

La formació i el nivell de formació és un filtre social d'inclusió important en l'actual societat. És una de les variables més determinants que permet accedir a llocs de treball dins el mercat regular de treball en bones condicions. Com ja hem puntualitzat, sense el nivell d'estudis adequat s'accedeix a llocs de treball precaris com la venda ambulants, amb tot el que comporta.

Sí que me ha servido. Hice un curso de mujeres «Dones en atur». Me enseñaron a leer y escribir y me saqué el carné de manipuladora de alimentos. A raíz de allí empecé a trabajar como cocinera. *AM-B-H-39/2.5*

Que la formació és una de les principals barreres per tal de poder accedir al mercat laboral, queda reflectit a les taules següents. A les taules es relaciona el nivell d'estudis finalitzats amb algunes de les

activitats laborals descrites per la població gitana entrevistada, a la vegada que es descriu si és del tipus formal, informal o altres situacions.

Taula 10. Estudis finalitzats i tipus d'activitat laboral i administratius/ves

Total persones	Estudis finalitzats	Activitat laboral	Detall de l'activitat laboral
2	EGB	Formal	Administratiu
1	FP 1r grau	Formal	Administratiu
1	FP 2n grau	Formal	Administratiu
1	BUP	Formal	Administratiu

A la taula anterior (taula n. 10), podem veure que la totalitat dels administratius tenen estudis, com a mínim d'EGB, i 3 de 5 tenen estudis secundaris.

Taula 11. Estudis finalitzats i desocupació: atur

Total persones	Estudis finalitzats	Activitat laboral	Detall de l'activitat laboral
5	EGB	Altres situacions	Aturat
2	PGS/Formació ocupacional INEM/PIRMI	Altres situacions	Aturat
1	Primària	Informal	Aturat
1	Sap llegir, però no escriure (escolaritzat)	Informal	Aturat

Taula 12. Estudis finalitzats i desocupació: desocupació

Total persones	Estudis finalitzats	Activitat laboral	Detall de l'activitat laboral
1	BUP	Altres situacions	Desocupat
30	EGB	Altres situacions	Desocupat
2	EGB	Informal	Desocupat
6	ESO	Altres situacions	Desocupat
1	No sap llegir ni escriure (escolaritzat)	Altres situacions	Desocupat
1	No sap llegir ni escriure (escolaritzat)	Informal	Desocupat
5	No sap llegir ni escriure (no escolaritzat)	Altres situacions	Desocupat
1	PGS/Formació ocupacional INEM/PIRMI	Altres situacions	Desocupat
54	Primària	Altres situacions	Desocupat
2	Primària	Informal	Desocupat
19	Sap llegir i escriure (escolaritzat)	Altres situacions	Desocupat
5	Sap llegir i escriure (no escolaritzat)	Altres situacions	Desocupat
6	Sap llegir, però no escriure (escolaritzat)	Altres situacions	Desocupat
1	Sap llegir, però no escriure (no escolaritzat)	Altres situacions	Desocupat

Amb referència a les taules 11 i 12, podem veure que de les persones que es troben en situació d'atur (cobrant el subsidi), 4 de 9 no han finalitzat cap tipus d'estudis, i 95 persones de 134 que es troben

en situació de desocupació (sense cobrar el subsidi d'atur) tampoc tenen estudis finalitzats.

Taula 13. Estudis finalitzats i tipus d'activitat laboral: comerç

Total persones	Estudis finalitzats	Activitat laboral	Detall de l'activitat laboral
10	EGB	Formal	Comerç
3	ESO	Formal	Comerç
9	Primària	Formal	Comerç
2	Primària	Informal	Comerç
3	Sap llegir i escriure (escolaritzat)	Formal	Comerç
1	Sap llegir, però no escriure (escolaritzat)	Formal	Comerç

De les persones que es dediquen a alguna activitat relacionada amb el comerç, 15 del total de 28 persones gitanes no tenen estudis finalitzats, encara que la totalitat dels que tenen el títol d'EGB o d'ESO es dediquen a la seva professió d'una manera formal.

Taula 14. Estudis finalitzats i tipus d'activitat laboral: hostaleria

Total persones	Estudis finalitzats	Activitat laboral	Detall de l'activitat laboral
4	Primària	Formal	Hostaleria
2	Primària	Informal	Formal
3	Sap llegir i escriure (escolaritzat)	Formal	Formal

D'entre el total de persones gitanes, 9 treballaven al sector de l'hostaleria. Dels nou que treballen a aquest sector, 2 ho fan d'una

manera informal, sense contracte de treball, i la resta treballen regularitzadament. Cal destacar que ningú ha finalitzat cap tipus d'estudis i és per això que únicament poden accedir a treballs de poca qualificació on en alguns llocs encara no és un requisit imprescindible el fet de tenir una formació.

Taula 15. Estudis finalitzats i tipus d'activitat laboral: construcció

Total persones	Estudis finalitzats	Activitat laboral	Detall de l'activitat laboral
1	EGB	Altres situacions	Construcció
19	EGB	Formal	Construcció
4	EGB	Informal	Construcció
1	FP 1r grau	Formal	Construcció
2	No sap llegir ni escriure (no escolaritzat)	Formal	Construcció
1	Primària	Altres situacions	Construcció
7	Primària	Formal	Construcció
2	Sap llegir i escriure (escolaritzat)	Formal	Construcció
2	Sap llegir i escriure (escolaritzat)	Informal	Construcció
1	Sap llegir i escriure (no escolaritzat)	Informal	Construcció

Al sector de la construcció ens trobem que 15 del total de 40 no han finalitzat cap tipus d'estudis, la resta ha finalitzat algun tipus d'estudis. La competitivitat al mercat laboral fa que cada cop sigui més important el fet de la formació, fins i tot en activitats laborals en què antigament no era un requisit prioritari el fet de tenir un títol acadèmic.

Taula 16. Estudis finalitzats i ocupació: dones i feines de la llar

Total persones	Estudis finalitzats	Activitat laboral	Ocupació
1	BUP	Altres situacions	Mestressa de casa
13	EGB	Altres situacions	Mestressa de casa
9	EGB	Informal	Mestressa de casa
1	ESO	Altres situacions	Mestressa de casa
1	FP 1r grau	Altres situacions	Mestressa de casa
10	No sap llegir ni escriure (no escolaritzat)	Altres situacions	Mestressa de casa
1	No sap llegir ni escriure (no escolaritzat)	Altres situacions	Mestressa de casa
1	No sap llegir ni escriure (no escolaritzat)	Informal	Mestressa de casa
23	Primària	Altres situacions	Mestressa de casa
9	Primària	Informal	Mestressa de casa
11	Sap llegir i escriure (escolaritzat)	Altres situacions	Mestressa de casa
1	Sap llegir i escriure (escolaritzat)	Informal	Mestressa de casa
2	Sap llegir i escriure (no escolaritzat)	Altres situacions	Mestressa de casa
2	Sap llegir, però no escriure (escolaritzat)	Altres situacions	Mestressa de casa

Entre la població gitana entrevistada, 85 dones contesten que es dediquen a fer les feines de la llar. D'aquestes 85 dones, 60 no tenen finalitzat cap tipus d'estudis i únicament 15 tenen títols acadèmics

(EGB, BUP, ESO, FP 1r grau). Cal destacar que 65 de la totalitat es troben en altres situacions, ja que alternen les feines de casa amb altres activitats econòmiques no regularitzades com la venda ambulat o fer neteges a cases particulars.

Taula 17. Estudis finalitzats i tipus d'activitat laboral: neteja

Total persones	Estudis finalitzats	Activitat laboral	Detall de l'activitat laboral
1	EGB	Altres situacions	Neteja
5	EGB	Formal	Neteja
2	EGB	Informal	Neteja
1	FP 2n grau	Formal	Neteja
1	No sap llegir ni escriure (no escolaritzat)	Formal	Neteja
7	Primària	Formal	Neteja
3	Primària	Informal	Neteja
6	Sap llegir i escriure (escolaritzat)	Formal	Neteja
2	Sap llegir i escriure (escolaritzat)	Informal	Neteja
1	Sap llegir i escriure (no escolaritzat)	Formal	Neteja
1	Sap llegir, però no escriure (no escolaritzat)	Formal	Neteja

Del total de persones gitanes entrevistades, 30 es dediquen d'una manera més professionalitzada a la neteja. D'aquestes, 21 no tenen estudis, enfront de 9 que sí que tenen alguna titulació acadèmica. Es veu clar que el mercat laboral és cada cop més competitiu i fins i tot persones amb la mínima formació tenen problemes a l'hora d'incorporar-se al mercat de treball.

Taula 18. Estudis finalitzats i tipus d'activitat laboral: venda ambulant

Total persones	Estudis finalitzats	Activitat laboral	Detall de l'activitat laboral
3	BUP	Formal	Venda ambulant
1	BUP	Informal	Venda ambulant
1	EGB	Altres situacions	Venda ambulant
69	EGB	Formal	Venda ambulant
45	EGB	Informal	Venda ambulant
2	ESO	Formal	Venda ambulant
2	ESO	Informal	Venda ambulant
3	FP 1r grau	Formal	Venda ambulant
2	FP 1r grau	Informal	Venda ambulant
1	No sap llegir ni escriure (escolaritzat)	Formal	Venda ambulant
1	No sap llegir ni escriure (escolaritzat)	Informal	Venda ambulant
1	No sap llegir ni escriure (no escolaritzat)	Altres situacions	Venda ambulant
7	No sap llegir ni escriure (no escolaritzat)	Formal	Venda ambulant
8	No sap llegir ni escriure (no escolaritzat)	Informal	Venda ambulant
1	PGS/formació ocupacional INEM/PIRMI	Informal	Venda ambulant
80	Primària	Formal	Venda ambulant
68	Primària	Informal	Venda ambulant
3	Sap llegir i escriure (escolaritzat)	Altres situacions	Venda ambulant
33	Sap llegir i escriure (escolaritzat)	Formal	Venda ambulant
29	Sap llegir i escriure (escolaritzat)	Informal	Venda ambulant
1	Sap llegir i escriure (no escolaritzat)	Altres situacions	Venda ambulant
1	Sap llegir i escriure (no escolaritzat)	Formal	Venda ambulant
5	Sap llegir i escriure (no escolaritzat)	Informal	Venda ambulant
14	Sap llegir, però no escriure (escolaritzat)	Formal	Venda ambulant
6	Sap llegir, però no escriure (escolaritzat)	Informal	Venda ambulant
2	Sap llegir, però no escriure (no escolaritzat)	Formal	Venda ambulant
4	Sap llegir, però no escriure (no escolaritzat)	Informal	Venda ambulant

A la venda ambulant es dediquen un total de 433 persones gitanes, 265 no han finalitzat cap tipus d'estudi i la resta han finalitzat els estudis mínims (EGB, BUP, ESO, FP 1r grau). Si comparem les persones que es dediquen a la venda de manera informal, trobem que dels 265 sense estudis, 122 exerceixen la venda de manera informal, i dels 128 que sí que tenen alguna titulació, 50 es dediquen a la venda de manera informal, en comparació, un nombre més inferior. La situació laboral i professional millora depenent de la formació.

8.3.1.3. Context social de les persones gitanes

El context social i l'entorn marquen les persones que hi viuen. En aquest sentit, una persona gitana, si a més és d'un barri o zona marginal, a més d'estar «marcada» pel fet de ser gitana, estarà «marcada» pel barri on viu. Arrossegirà estereotips que es vinculen a la població gitana i la mala fama del seu barri. Amb aquest currículum s'ha de presentar a cercar feina.

...con toda la reestructuración de los barrios, por ejemplo como la Mina, San Cosme, etc., cada vez se puede vender menos, y cada vez está mucho más controlado todo lo que se vende... *GD-4/28*

Així, les baixes expectatives, la baixa formació i el fracàs escolar, i les desigualtats socials es converteixen en l'entorn del dia a dia, i és un factor més d'exclusió, reflectit també en la recerca de feina. Això afecta les mateixes persones en la construcció del seu autoconcepte i en les percepcions des de l'exterior.

Però fins i tot amb el que suposa viure en un barri marginal, són precisament les persones gitanes que viuen en aquestes zones, les que demanen més millores del territori, ja que ho pateixen més directament. Els processos participatius oberts a algunes d'aquestes zones donen la possibilitat de transformar aquests espais perquè no

siguin una càrrega per als seus habitants. D'aquesta manera, el context influeix de manera determinant en el poble gitano, però el poble gitano té també en les seves mans la transformació d'aquest context negatiu, amb l'ajuda dels altres agents socials.

8.4. Tipus d'ocupacions i llocs ocupats al mercat laboral

Les ocupacions que desenvolupen les persones gitanes entrevistades s'ubiquen principalment en l'àmbit formal, amb un 43% sobre el total de persones de la mostra. Així, tot i constatar que existeixen moltes barreres, el poble gitano està lluitant per la seva superació, per accedir al mercat de treball regular.

Taula 19. Principals activitats laborals de la comunitat gitana: 1999

	Descripció	Sector professional	Percentatge sobre total
Professions tradicionals del poble gitano (generalment exercides per compte propi)	<i>En procés de transformació</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Venda ambulants – Recollida de residus sòlids urbans – Temporisme 	50-80%
	<i>Professions liberals</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Antiquaris – Comerciants – Professions relacionades amb el món de les arts 	5-15%
Noves professions entre el poble gitano (generalment exercides per compte aliè)	<i>Sense qualificació:</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Sector construcció – Obres públiques – Funcionari no qualificat – Altres 	10-15%
	<i>Amb qualificació</i>	<ul style="list-style-type: none"> – Funcionari qualificat – Altres 	

Font: Asociación Secretariado General Gitano. 1999.

Aquesta taula ens confirma l'evolució que ha anat seguint la comunitat gitana, que tradicionalment ocupava activitats informals de manera majoritària per guanyar-se la vida.

Són significatius els canvis que s'estan produint en tan poc temps. Cada cop més, les famílies i persones gitanes volen accedir a treballs assalariats, perquè els donen molta més seguretat que els oficis que tradicionalment han desenvolupat. A més, el treball assalariat dóna més oportunitats a les persones perquè potencia la formació i la qualitat de vida.

Muchos de ellos están haciendo la venta ambulante, y se vive un poco al día cuando se hace la venta ambulante, yo por ejemplo, no valgo para la venta ambulante. A mí me gusta trabajar, porque sé que hay que traer un sueldo fijo a mi casa ¿vale?, y por ahí van un poco los tiros... *GD-4/25*

Tot i que es constata la tendència de la incorporació a les activitats formals dins del mercat de treball, el tipus d'ocupacions que actualment desenvolupa el poble gitano a Catalunya està relacionat principalment amb la venda ambulant. Un 39,9% de les persones gitanes entrevistades es dediquen a la venda ambulant, amb una majoria molt significativa quant a la segona i tercera ocupació; amb un 4% al sector de la construcció i un 3% de persones dedicades a la neteja. Un 2,9% es dediquen al comerç no ambulat, i un 1,6% a l'hostaleria. Les ocupacions que tradicionalment han desenvolupat les persones gitanes, tret de la venda ambulant, sumen un 2,7% de les persones entrevistades (les relacionades amb les antiguitats, el treball agrícola i el tracte de bestiar), quedant així palesa la seva desaparició gradualment.

Les ocupacions de serveis, agrupades, representen un 31,9% de persones que hi treballen del total de gent que està ocupada, percentatge que aniria per sota de la venda ambulant, i per sobre de les ocupacions agrupades en el sector construcció i indústria. Aquesta

situació és molt habitual a la societat de la informació, i també potencia les habilitats comunicatives que posseeixen les persones gitanes.

És important i significatiu ressaltar la diversitat d'ocupacions que es desenvolupen, incloent-hi el 31,9% de persones gitanes que treballen en el sector de serveis. El percentatge en relació amb la població majoritària és encara baix, però abans no existia, cosa que ens porta a pensar que la tendència laboralment parlant va cap a la diversificació i l'augment d'especialització del poble gitano. És una qüestió interessant, ja que indica la motivació que tenen les persones gitanes per accedir a diferents professions.

També cal tenir-ho en compte a l'hora de pensar en la formació ocupacional i sobretot en l'àmbit educatiu, ja que l'augment de nivell d'especialització requereix més formació acadèmica, una de les principals mancances de les persones gitanes.

No podem parar, no podem parar perquè avui el mercat no don, abans, fa uns 35 o 40 anys enrere, que va ser el boom del turista, els que teníem la costa guanyàvem diners. *EOE-24/13*

Així, la venda ambulante continua sent l'única sortida més o menys viable per al poble gitano, tot i ser conscients que no dona per viure i que està a les acaballes. Com a ocupació tradicional que és per al poble gitano, ha estat també l'alternativa creada per la comunitat gitana a un mercat laboral on hi ha racisme. Més endavant parlarem de les ocupacions tradicionals, però les alternatives creades com a resistència no tenen futur en aquesta societat, s'ha de tendir a obrir les possibilitats perquè totes les persones de totes les cultures tinguin accés a totes les feines i ocupacions possibles.

De lo único que puedo hablar es de lo que me dicen los padres, las madres, de las chicas que están haciendo los programas formativos para insertarse, y es que cada vez, en el campo de la

venta, lo están ahogando más, tanto de la venta legal como de la venta del medio, la ilegal... Todo el mundo tiene el mismo género porque todo el mundo lo compra en el mismo lado... los del medio, porque están en el medio, y los que pagan porque pagan, porque no les sale a cuenta. *GD-4/28*

En aquest sentit, hem contrastat situacions en què les persones gitanes eren admeses en treballs no tradicionals perquè no estaven de cara al públic, com per exemple a la neteja. També, quan gitanos i gitanes ens han explicat les seves experiències en ocupacions fora de la venda ambulants i altres oficis tradicionals gitanos, hem vist com constantment havien de demostrar doblement si eren o no bons, que no s'equivocaven, si desapareixia alguna cosa totes les mirades anaven per a ells.

Dones que vulguin entrar a fer feines de neteja, si no és a una empresa en un determinat lloc on pot ser una escola, que el que té que fer no són despatxos, sinó aules on no hi ha res, costa. *EOE-23/33*

...tenemos experiencias con hoteles en limpieza; pero ¿qué es lo que pasa? Que en limpieza no se ven. (...) Como no se ven y además las gitanas tienen tan buena fama, son un poco a lo mejor folloneras, como te dicen ellos, pero tienen muy buena fama de que limpian, muy, muy bien y además son muy rápidas, pues ahí no hemos tenido tanto problema. Incluso en los hoteles de categoría de cuatro estrellas o cinco. Pero lo que es cara al público, es decir, lo que es un empleo visible, ¿eh? Que tú veas que en la empresa eres una gitana visible y que venga la otra población a comprar, pues es más complicado. No porque la gitana la vaya a tratar mal, al contrario, sino por el que dirán, en fíjate en esa gitana, habrá rumores... *GD-4/3-41*

Suele pasar que al gitano se nos exige ser honrado y mucho más trabajador que el resto de las personas de la clase paga. *CC-26/2.4*

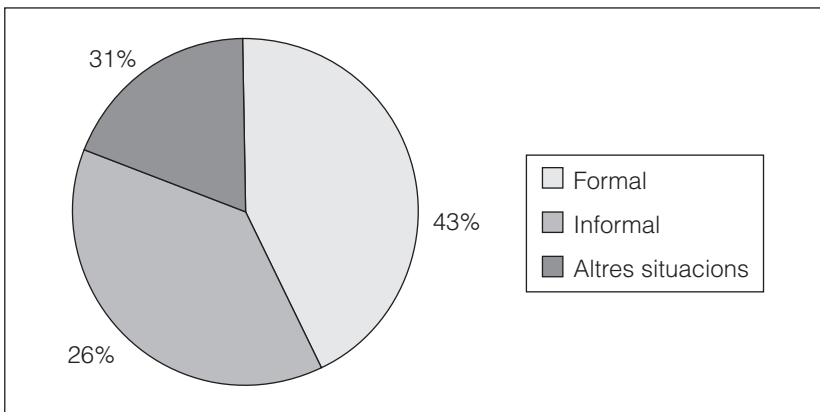
Tot i les dificultats expressades, el percentatge de gitanos i gitanes de la mostra que desenvolupa activitats formals és elevat. La problemàtica rau en el fet que dins d'aquesta ocupació formal s'hi desenvolupa encara un alt percentatge d'activitats de venda ambulants, i que la incorporació al mercat laboral es fa principalment en activitats relacionades amb la construcció, el comerç i l'hostaleria. La població gitana no pot competir en condicions d'igualtat amb una població molt més formada i preparada laboralment, de manera que amb els baixos nivells de formació obtinguts, i tenint en compte el filtre social que signifiquen quant a l'accés a llocs de treballs dignes, constatem que hi ha moltes possibilitats que les ocupacions que es desenvolupen fora de la venda poden ser susceptibles de precarietat.

Muchas, sobre todo porque soy gitano. Mi primer trabajo lo conseguí gracias a un amigo y porque era el encargado, si no no me cogen, hay mucho racismo. AP-81/2.4.

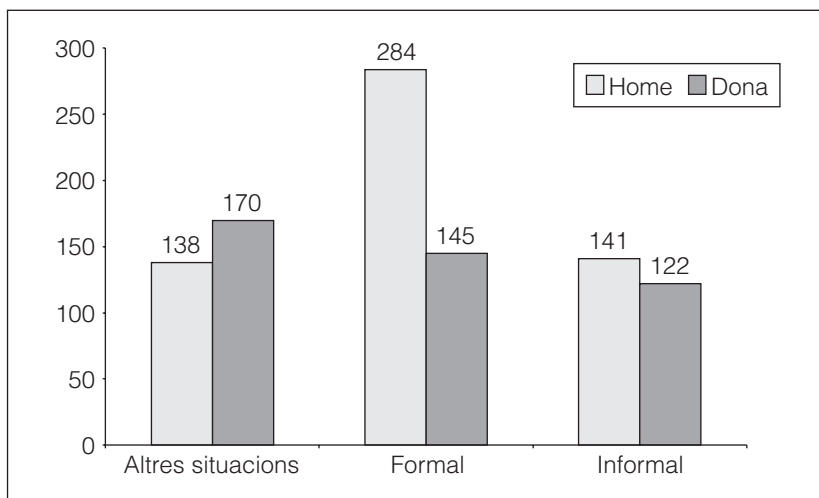
Gràfica 28. Tipus d'activitat laboral

Tornant a la gràfica n. 27, cal destacar l'alt volum de desocupació que hi ha entre el poble gitano, que alhora és un factor que aug-

menta l'exclusió social. A la gràfica anterior podem observar que hi ha un 13,4% de persones que es troben desocupades. Cal afegir, però, la gent que està a l'atur i cobra el subsidi i les dones que estan a casa, i per tant no fan un treball remunerat i reconegut, com totes les mestresses de casa; la xifra augmenta a un 22,85 de persones que es troben en situació de no treballar, de les quals són les dones les més perjudicades, com veiem en aquest altra gràfica que ens mostra que hi ha més dones en la columna d'altres situacions, on es troba la gent que no treballa. L'índex de desocupació del poble gitano és altíssim, amb el 22,85%, si el comparem amb la taxa d'atur de l'any 2002 a Catalunya, que és d'un 6,3%.

Gràfica 29. Situació laboral respecte al sexe de les persones enquestades

Altrament, aquesta mateixa gràfica ens mostra que la majoria dels homes que treballen ho fan en el mercat regularitzat, i les dones que treballen també, tot i que en menor proporció, amb un 14,5%, i un 12,2% en el mercat informal, cosa que torna a deixar la dona gitana en una situació més susceptible de precarietat.

8.4.1. Oficis tradicionals i societat de la Informació: la fi de la venda ambulants i les demandes de la societat actual

Les ocupacions que han anat desenvolupant les persones gitanes al llarg del seu cicle vital els han conferit tota una sèrie d'habilitats i competències comunicatives i socials. Això ho podem veure avui dia amb la pràctica diària en la seva dedicació a la venda o el comerç. No cal confondre's, però, i pensar que el poble gitano només s'ha dedicat a la venda ambulants i el comerç, o que no saben fer altres coses. És important remarcar que aquests oficis tradicionals han estat els únics que els han permès subsistir al llarg de la vida majoritàriament.

Actualmente no encuentro barreras porque trabajo por mi cuenta, pero en aquellos años sí, el hecho de ser gitano, siempre te ponían pegas hasta que veían cómo trabajabas. *AM-BC-III-16/2.4*

Però cal interessar-se per aquestes habilitats, cristal·litzades a través de l'experiència, i reconèixer-les, precisament avui dia en una societat en què aquestes habilitats comunicatives estan molt valorades, juntament amb alguns valors gitanos. Per exemple, el diàleg i el treball en grup i en xarxa.

Així, és important que aquest reconeixement de les habilitats comunicatives i socials del poble gitano porti a estendre la idea que poden ser utilitzades en oficis i professions molt més enllà de la venda ambulants, professions lligades, per exemple, als nous jaciments d'ocupació o les noves tecnologies, professions de futur, ja que la venda ambulants està desfasada.

Que tothom tingui el seu mode de viure fora dels mercats amb un treball fix, que tinguessin les seves vacances, les seves dues pagues. *EOE-24/118*

Cal recordar que la venda, històricament, no és una opció lliure, sinó l'alternativa a un mercat laboral on trobem racisme i discriminació, i que no deixa gaires més sortides dignes i legals.

Yo creo que en relación con los oficios antiguos, ahora los gitanos tenemos muchas más posibilidades; y si antes se buscaba una salida laboral de buscar el mimbre y hacer luego unas cestas para vender, era porque no tenían otra cosa.⁵⁴

Les ocupacions tradicionals generen inseguretats i no tenen possibilitats de futur per a les persones gitanes, tot i que generen un alt interès de coneixement i recuperació cultural. Aquesta demanda es recull i s'explicita a la part d'identitat i cultura.

La cerca de seguretat en l'actual societat és un fet constatable a molts nivells. L'increment de desocupació que va haver-hi els anys 70, 80 i primeria dels 90, la proliferació de contractacions temporals i la precarització del mercat han incidit en el fet que les persones tinguem una sensació d'inestabilitat, d'inseguretats molt més elevada que en el passat. Per això, es tracta de cercar l'estabilitat a través del treball remunerat, qüestió aquesta en la qual novament el poble gitano es troba en clar desavantatge.

Antes de empezar en la venta ambulante, he trabajado en el campo, en las vendimias. También trabajé en una fábrica, pero sólo estuve 15 días. *AM-BC-III-12/2.2*

---

54. Joves gitanes a una entrevista de *Gitanos*, n. 6, p. 16, 2000.

8.5. Política d'ocupació i formació laboral

Les polítiques d'ocupació, en general cerquen disminuir la desigualtat entre les persones a Catalunya. Des d'aquestes polítiques es reconeixen les diferències socials i es parteix d'aquestes amb l'objectiu d'eradicar-les. D'aquesta manera, trobem polítiques socials i d'inserció que tenen en compte col·lectius amb dificultats socials i en risc, com les dones, la joventut, les persones amb disminucions, la gent gran, les persones que han estat a la presó, i les persones amb problemes de drogoaddicció.

Aquestes polítiques inclouen el factor social que pot provocar desigualtat, però encara no hi ha hagut un debat seriós i profund quant al nivell cultural de les desigualtats. Vivim en una societat que cada dia és més multicultural, i aquest debat es fa molt necessari si tenim en compte que hi ha casos com el del poble gitano a Catalunya que no es troben en condicions d'igualtat amb la societat majoritària, i part d'aquestes diferències socials tenen a veure amb la seva condició cultural.

He realizado cursos por el PIRMI. No he obtenido trabajo pero continuo con la formación para trabajar en cualquier trabajo que tenga unos ingresos suficientes para mantener a mis hijos. *AM-BL-P-14/2.5*

El fet que a les polítiques d'ocupació no es tingui en compte el poble gitano des del punt de vista cultural fa que no sigui visible i que es dilueixi en la societat majoritària, passant desapercibudes algunes problemàtiques que viuen les persones gitanes a Catalunya, que són molt específiques pel fet de ser persones gitanes.

Sí, me ha servido un curso de formación profesional de hostelería. Pero el contrato fue muy corto, sólo estuve un mes y medio de

prueba. Actualmente hago búsqueda de empleo, espero encontrar algo. *AM-BC-III-6/2.5*

Les polítiques d'ocupació catalanes tenen en compte col·lectius com el de la immigració, i es fan accions específiques, però no tenen el mateix tractament amb el poble gitano, que fa més de 500 anys que és a la península. És un exemple de com es poden diluir grups socials sense solucionar d'arrel la seva situació.

Pel que fa a la formació ocupacional, ha de ser una formació útil i que doni possibilitats reals d'inserció. Aquesta formació ha de respondre a l'actual societat, que està en canvi constant, per tant ha de ser útil i vàlida per al futur, ja que ràpidament es queda obsoleta aquella formació que no té en compte les noves orientacions i perfils laborals cap als quals es tendeix.

Si hay formación reglada, adelante. Es decir, si es formación que luego te va a servir. Si es formación ocupacional, cuidadito. (...) Y la formación, la que sirve realmente es la reglada, la otra formación sirve para poquito, sirve de complemento cuando tu tienes algo, así por ejemplo ahora yo, hago cursos de informática, pero porque ya tengo algo, y cojo y me apunto a inglés porque ya tengo algo; pero si no tengo esa base, y hago informática, competir con 50.000 chicas que son auxiliares administrativas es muy difícil. Lo que hay también que pensar si ayudas a todas esas chavalas y chavales que tienen 16 años y que han dejado la ESO y quieren trabajar. Y su objetivo es trabajar. *GD-4/67-102*

La conclusió a què hem arribat ha estat que la formació acadèmica és cada cop més necessària per a la inclusió social i laboral, i per optar a les possibilitats que dona la societat per a viure de manera digna, i és un filtre d'inserció laboral important. Així, l'única manera de donar possibilitats reals a les persones gitanes per a poder accedir a

tots els àmbits de la societat, incloent-hi el laboral, de manera igualitària és donar una formació acadèmica i una formació ocupacional que es complementin i que assegurin que poden escollir el que volen fer en condicions d'igualtat.

Sí, si fuera más joven estudiaría informática porque las nuevas tecnologías son importantes para obtener un buen empleo. *AM-BC-X-22/3.8*

8.6. Altes expectatives laborals. Diversificació d'ocupacions per aconseguir èxit laboral

S'ha de partir del fet que la comunitat gitana pot arribar a totes les professions i àmbits professionals, fent realitat un dels somnis del poble gitano. Tenir expectatives i confiança altes en totes les persones, perquè totes les persones són intel·ligents, i totes les persones tenen habilitats i competències.

Si dieran trabajo y oportunidades seríamos todos iguales. *AP-25/7.4*

D'altra banda, des del poble gitano hem confirmat la tendència i les ganes d'arribar a diferents ocupacions, tal com es dedueix de la taula de detall del tipus d'activitat. Aquestes ganes poden trobar correspondència en polítiques que emparin la diversificació d'ocupacions en les feines desenvolupades per les persones gitanes. Potser hem de fer èmfasi, de manera preventiva, en el fet d'assegurar la millora de les condicions de treball, i superar la precarietat que hi hagi.

Siempre he trabajado en los mercados pero hace tres años me salió este trabajo, y estoy encantado por el cambio, porque tengo un buen sueldo. *AP-78/2.2*

La precarietat no es pot extreure de la gràfica 40,⁵⁵ perquè les persones que els dura més de tres anys, que són la majoria, poden coincidir amb l'ocupació principal de les persones gitanes, la venda ambulants. A més, hem recollit força afirmacions de contractes temporals, curts, en les entrevistes que hem fet.

Trabajo en la construcción, sólo por poco tiempo, se acaban los contratos. *AM-B-B-56/2.2*

Pensem que una manera d'oferir possibilitats i obrir nous camins al poble gitano és que es tingui en compte en l'oferta de cursos de formació i formació laboral el fet de la diversificació d'ocupacions, perquè comportaria la sortida de les activitats creades com a resistència, i, per tant, sense opció. El somni de moltes persones gitanes és que hi hagi gitans i gitanes a tots els àmbits laborals i de prestigi, igual que a la resta de la societat.

Que haya gitanos en todos los trabajos, así nos conocerán. *AM-B-B-30/7.4*

En les entrevistes hem preguntat que quina professió els agradaria desenvolupar, i les respostes han estat molt variades i heterogènies; hi podem trobar la majoria d'oficis i professions que es donen avui dia.

---

55. Vegeu l'annex número 5.

8.7. Oficis tradicionals gitanos

No hem inclòs com a propostes per a augmentar l'ocupabilitat potenciar els oficis tradicionals gitanos per una raó d'utilitat econòmica, ja que són professions que en l'actual societat de la informació no tenen un lloc en el sistema laboral. És a dir, que no donen per a guanyar-se la vida en condicions dignes. Per això, no és una línia d'ocupabilitat, tot i que es pot enquadrar en l'àmbit de l'artesanía. La població gitana expressa la necessitat de reconèixer les habilitats cristal·litzades en la pràctica d'aquests oficis al llarg dels segles en la línia més formativa, per tal de generar més coneixement relacionat amb la cultura gitana, però també, i no és menys important, per posar aquest coneixement, les habilitats que tenen les persones gitanes per raó del desenvolupament d'aquests oficis, en consonància amb els nous jaciments d'ocupació, com a aportació gitana.

A mí sí me gustaría, me gustaría mucho aunque no es un oficio que hoy en día tenga salidas laborales, pero sí sería bonito aprenderlo por no perder esta afición a la que antes se dedicaban nuestras familias.⁵⁶

No obstant això, hem recollit la demanda que ha fet la població gitana a Catalunya de recuperar, tot i que no laboralment parlant, els oficis tradicionals, per a donar-los prestigi, protegir-los i fer-ne difusió, fent-ne una bona transmissió cultural. Per tant, aquestes antigues ocupacions que han servit perquè les persones gitanes adquireixin tota una sèrie d'habilitats comunicatives al llarg de la seva història, s'haurien de recollir des del punt de vista artístic i del patrimoni cultural, fent palesa la necessitat de protecció i catalogació, per poder entrar a formar part del patrimoni col·lectiu de Catalunya. Als nostres museus potser hi falta el color que podria aportar la cultura gitana (a l'àmbit d'identitat està més explicat i recollit).

---

56. Joves gitanes a una entrevista de *Gitanos*, n. 6, p. 16, 2000.

9. SALUT

Me muero!!, se piensan que somos del año cero, pues ir al médico. AM-BC-VI-27/6.1

L'any 1946 l'OMS (Organització Mundial de la Salut) va definir el terme **salut** com *un estat de complet benestar físic, mental i social, i no tan sols l'absència d'afeccions i malalties*. Aquesta definició es complementa i acompanya al diccionari enciclopèdic de Medicina com que *la salut és la plenitud de la condició humana*.

Per altra banda, un autor de prestigi reconegut en les seves anàlisis sobre les desigualtats socials com és Amartya Sen relaciona la manca de salut amb el baix desenvolupament d'un país o d'un grup. Per tant quan parlem de mancances sanitàries estem parlant de desigualtats socials.

Com podem comprovar a la citació següent, la Constitució, a l'article 41, emmarca la responsabilitat governamental vers la ciutadania sobre la cobertura de la xarxa de sanitat, per la qual cosa es fa necessari entendre les dinàmiques que es generen en el sistema sanitari per poder incorporar totes les cultures i grups humans en les seves prestacions i serveis: *Els poders públics mantindran un règim públic de Seguretat Social per a tots els ciutadans que garanteixi l'assistència i prestacions socials suficients davant situacions de necessitat, especialment en cas de desocupació. L'assistència i prestacions complementàries seran lliures*.

9.1. Salut i poble gitano

La utilització dels serveis sanitaris per part de la població gitana a Catalunya no ha estat estudiada en profunditat, tot i que hi ha alguns treballs que apunten algunes bones orientacions. Alguns d'aquests treballs s'han portat a terme des de diferents centres sanitaris com el del Barranquet a Castelló, Cartuja i Almanjáyar a Granada, a Alacant o al Prat de Llobregat. Malgrat tot, hi ha la idea generalitzada que les persones gitanes no han desenvolupat una bona relació amb els serveis sanitaris i, com a conseqüència d'això, la seva salut queda minvada de les possibilitats que ofereix la xarxa sanitària.

Així, ens hem trobat que davant la pregunta de *què fan quan es troben malament*;

Voy al médico. ABSURDA PREGUNTA. AM-B-LM-74/6.1

Les persones gitanes fan una anàlisi espontània quan preguntem què fan quan es troben malament. Per la població gitana de Catalunya és clar què és el que s'ha de fer, el que s'ha de preguntar és pels conceptes de salut i malaltia, i definir quan hi ha la necessitat d'anar al metge, a l'ambulatori o CAP, d'urgències, etc.

Cuando ya no puedo más aguantar el dolor o la enfermedad que tenga. AM-BC-IX-2/6.2

No suelo ir a no ser que me vaya a morir. AM-M-20/6.2

Tal com exposa Dovirgen Fernández (Jornada sobre Atenció Urgent a la Població Gitana, març-2003) *mientras puedan ir a trabajar, afirman que están «malillos», pero no se consideran lo bastante graves para ir al médico hasta que no cambian de palabra y dicen estar «malos».*

D'aquesta manera, es dedueix que hi ha una certa resistència quant a la relació amb el sistema sanitari que no es troba en la socie-

tat majoritària, i que dóna com a conseqüència, a vegades, tot i que no sempre, una mala prevenció. No existeix una mentalitat preventiva enfront de la malaltia, es dóna més una relació caracteritzada per la immediatesa. És consultant la segona enquesta de salut a Catalunya realitzada pel Departament de Sanitat i Seguretat Social de la Generalitat de Catalunya, quan observem que un 6,8% del total de la població catalana no ha demanat atenció mèdica per algun problema de salut que ho requeria. És un percentatge inferior al de la població gitana, però significatiu.

Els factors que provoquen que la població gitana sigui reticent a l'hora d'anar al metge són diferents; quan a l'entrevista preguntàvem les possibles raons per les quals a la població gitana li costa anar al metge, algunes persones expressaven que no els suposava cap problema el fet d'anar a la consulta.

No cuesta ir al médico, creo que es necesario. Además soy de la opinión que es mejor prevenir que curar. En la empresa paso revisión anual y quiero saber cómo estoy. *AM-B-SC-1/6.4*

Sí que ens hem trobat que moltes de les persones enquestades consideren que l'espera i el tracte incorrecte són les raons majoritàries per les quals la població gitana no opta per anar a l'ambulatori més sovint, aquest fet coincideix amb la segona enquesta de salut de Catalunya elaborada pel Departament de Sanitat i Seguretat Social de la Generalitat de Catalunya que recull que un dels aspectes menys valorats per la població catalana, dintre de l'àmbit dels serveis sanitaris, és el temps d'espera a la consulta durant la darrera visita a un professional sanitari (25,3%).

Por la espera, si te dan un volante tardan siete u ocho meses en atenderte y cuando van a atenderte ya te has muerto. *AM-B-LM-105/6.4*

Por la multitud que hay, sabes cuándo entras, pero no cuándo sales. *AM-BC-VI-2/6.4*

Podrien ser més simpàtics o amables, que a vegades et tracten una mica de qualsevol manera, com si fóssim bultos o animals. *AM-BL-C-1/6.5*

Yo de por sí soy miedosa para ir al médico, pero si encima me tratan mal! *AM-BC-X-12/6.6*

Los médicos se creen superiores por tener estudios y son racistas. *AM-B-B-37/6.4*

Per una persona que no té una situació laboral regularitzada, que es dedica a la venda ambulatant, per exemple, anar al metge i trobar una sala plena de persones que han de ser ateses, pot suposar la pèrdua total d'ingressos del dia. És per això que molts opten per solucions alternatives.

Porque tengo que perder todo el día y dejar de trabajar, así que me automedico. *AM-B-H-43/6.4*

Porque tienes que estar muchas horas de espera, y si no estás muy mal no hace falta. *AP-28/6.4*

Són molts els que opinen que és millor anar a un metge privat, ja que el tracte i la rapidesa de l'atenció són millors.

Confían más en el médico privado porque aparte es rápido y es un trato distinto, porque como es de pago es un trato más amable, más rápido y confían. *EOE-6/191*

Cuando vas de pago, un descanso, porque sabes que están por ti. *AP-25/6.5*

En la mútua no hay lista de espera, todo es m s rápido y me da m s seguridad. *AM-BC-VI-22/6.5*

Les persones gitanes viuen molt intensament la seva imatge pública. La imatge que creiem de nosaltres est  mediatitzada per la imatge que creiem que tenen els altres de nosaltres (concepte d'*autoescenificaci * d'E. Goffman). Per a les persones gitanes, la salut forma part d'una imatge global de benestar i de poder enfrontar-se a les tasques necessàries en la quotidianitat. Per aquest motiu és molt important no donar imatge de malaltia, de debilitat, pel que ens han explicat algunes persones gitanes en diferents entrevistes.

Por no perder el tiempo. Por no contar los problemas a los dem s. *AM-B-LM-72/6.4*

No me gusta ir al ambulatorio porque es signo de enfermedad. *AM-BC-X-22/6.5*

Pues como soy el hombre pues voy cuando no puedo m s aguantar el dolor. *AM-B-SC-17/6.2*

9.2. Professionals i sistema sanitari

A les entrevistes fetes a la població gitana de Catalunya, queda reflectit el sentiment de desconfiança que tenen davant els professionals que treballen als centres sanitaris. La persona malalta busca en el professional la resposta que li proporcioni la solució a les seves malalties i en el moment de la consulta es troba una persona que no coneix l'estructura familiar del poble gitano, ni les seves particularitats, es troba una persona distant, a vegades no comprensiva, però que desprèn molta autoritat, i amb poc temps per atendre-la. La sensació de desconfiança  s latent.

Porque tienes miedo a que se equivoquen. *CG-60/6.4*

Porque los gitanos, sobre todo los mayores, no acaban de acostumbrarse y como es algo desconocido le tienen cierto recelo y yo no voy porque no me fío de ellos, por desgracia. *AM-B-H-45/6.4*

El darle confianza a la gente. Creo que no sólo tenemos la culpa los gitanos de no ir al médico, creo que la desconfianza a veces está bien fundada. *AM-B-H-28/6.6*

Porque no inspiran confianza y porque no me gusta el aspecto que ofrecen con batas blancas. *AM-B-H-27/6.4*

Una vez fui a un médico y me enseñó las radiografías y me dijo que no se qué del estómago y acabé poniéndome malo. Estuve tres meses como muerto, estirado en la cama sin moverme, hasta que me dijeron 've a este médico de esta calle'. Y fui. Llegué con las radiografías y el payo las ve y las tira. Me mira y me dice 'le garantizo que no tiene ninguna llaga en el estómago, sólo tiene un poco de gastroenteritis'. Y aquella misma noche me fui de juerga. (Lagunas,1999)

Com qualsevol malalt, la població gitana de Catalunya vol estar ben atesa, i rebre una bona atenció requereix tenir la seguretat que el diagnòstic que el professional li dóna és el correcte.

El saber que el médico que tengas te trate bien, te dé confianza y se preocupe por tu salud. *AP-9/6.5*

A la Llei 7/2003, de 25 d'abril, de protecció de la salut, títol I, article 2 (Principis informadors), un dels ítems als quals s'ha d'ajustar l'ordenació de les activitats i dels serveis de protecció de la salut, és l'equitat i la superació de les desigualtats territorials i socials. Si el que volem és apropar el sistema sanitari a la població gitana també hau-

riem d'arribar a la incorporació de l'equitat cultural. S'han de tenir en compte aspectes diferenciadors i primordials per a la cultura gitana com la religiositat, la vetlla als difunts, la implicació i l'acompanyament de la família en la malaltia d'un familiar.

Un dels aspectes que més preocupa la població gitana de Catalunya és el fet de poder vetllar els seus difunts fins al moment de l'enterrament, com tradicionalment s'ha fet, és per això que una de les propostes que expressa la població entrevistada, pràcticament unànime, és ampliar els horaris dels espais de vetlla.

El respeto a nuestra cultura, por ejemplo la boda y el velatorio a nuestros difuntos. *AM-BC-VI-14/NEC*

En sanidad, que podamos cuidar a nuestros enfermos en nuestros hospitales. En los funerales, que los tanatorios se adapten a nuestra cultura. *AM-BC-III-13/NEC*

Un dels elements que ha de tenir en compte el sistema sanitari i els professionals que hi treballen és que han de superar el desconeixement que tenen de la cultura gitana. Per poder apropar-se a la població gitana i fer una millora en les intervencions han de poder fer un canvi en les actituds, la seva relació amb la població milloraria si s'establissin relacions igualitàries, això facilitaria la creació de canals de diàleg i comunicació.

Si conocieran nuestra cultura sabrían que cuando un familiar nuestro enferma, acudimos toda la familia. *AM-BC-III-15/6.6*

Los médicos deberían saber que los gitanos no queremos que si hay un gitano grave él lo sepa y se preocupe más. *AM-B-B-7/6.6.*

Que no den las malas noticias a los enfermos, sino a la familia. *AM-B-B-26/6.6*

...potser requereix una miqueta més de temps que altres persones, no? Llavors, en aquest sistema sanitari de vegades el temps és el que no trobes, és del que no acabes de poder disposar i és una llàstima perquè dir-li a una persona que té la tensió alta, a un paio, de seguida ho entén, però al gitano, li has de deixar clares moltes coses, com a mínim vol sentir de tu que és per tota la vida, que s'han de prendre pastilles, que (...) i això t'has d'asseure i explicar-li, no? potser requereix una miqueta més de temps que altres persones, no? *EOE-8/39*

...al sistema sanitari, per exemple, en la igualtat d'oportunitats. Tothom pot accedir a un hospital, no? I tens uns passis amb què pots anar a visitar els teus malalts. Però no es dóna compte que no som una societat homogènia, i no ha sabut barrejar els límits que s'han de posar per a la tranquil·litat d'un hospital amb la inclusió de diferents maneres i estils de vida. Fent sales d'acolliment per a familiars a cada planta, podria ser molt més facilitador que no els passis. *EOE-1/228*

Una possible solució seria repartir més els recursos, invertint allà on més es necessiten per tal d'arribar a condicions sanitàries d'equitat.

9.3. Sistema sanitari i salut: necessitats de la població gitana a Catalunya

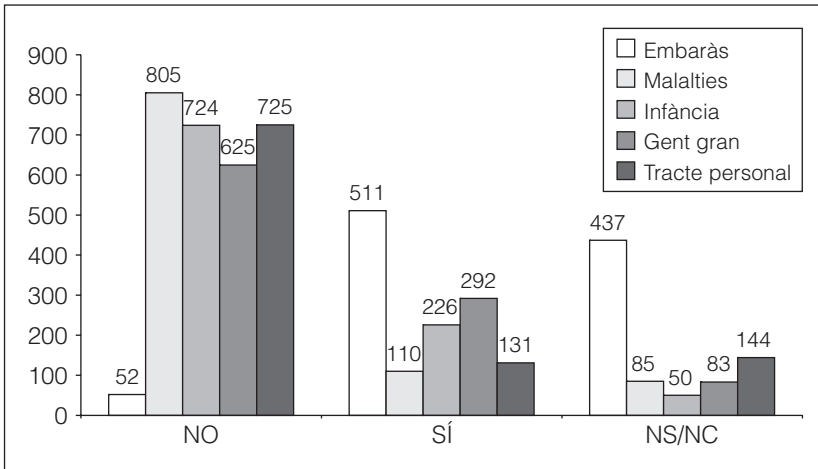
La població gitana enquestada considera en un 81% que el sistema sanitari no cobreix les seves necessitats enfront de les malalties. Un 73% de la població gitana opina que el tracte que es dóna a les persones malaltes no és de qualitat.

Pues porque cada día es peor el trato hacia los pacientes y por eso la mayoría están apuntados a clínicas particulares. *AM-BC-X-3/6.4*

Gràfica 30. El sistema sanitari cobreix les teves necessitats?

En canvi, el 51% de la població gitana considera que el sistema sanitari sí que cobreix les seves necessitats enfront de l'embaràs. Sent un dels valors més importants de la població gitana la família, el període d'embaràs és un estat que es viu des d'una perspectiva més positiva, és una alegria per a tota la família, és un esdeveniment que sempre està vinculat a sentiments de felicitat. És també l'àmbit, dintre del sistema sanitari, on hi ha més professionals del sexe femení i on es dona un lligam molt més estret entre el professional i la usuària. Algunes de les dones entrevistades expressaven que un dels motius pels quals no van al metge és perquè no se senten còmodes amb els professionals de sexe masculí, expressen el seu desig de poder escollir una dona per ser ateses.

Yo por desconfianza y porque es un doctor y me da vergüenza según que cosas. *AM-B-H-54/6.4*

Porque me da vergüenza del doctor, que me haga la revisión. Si fuera una doctora asistiría. *AM-BL-P-40/6.4*

Porque existe desconfianza y pudor a la persona que me visita, si es del sexo opuesto. *AM-B-H-48/6.4*

Aquest desig va lligat amb les propostes que ens han fet les persones gitanes en l'elaboració d'aquest estudi, tant de dones com d'homes, d'incorporar professionals gitanos al sistema sanitari, per tal de facilitar l'apropament de la població i la comunicació entre ambdues parts.

Que hubieran médicos gitanos, confiarían más. *AM-M-8/6.6*

Que hubiesen mediadores dentro de los hospitales y centros médicos para hacernos sentir mejor. *AM-BC-III-13/6.6*

Programas de salud con educadores que los conociesen y que se trabaje conjuntamente con el ambulatorio del barrio. *AM-B-H-41/6.6*

Experiències com el Programa de minories ètniques que es va iniciar el 1988 de mans de la *Fundación Patronato de Santa Lucía*, a Navarra, amb l'objectiu d'evitar que hi hagi diferències a l'accés a la sanitat segons l'estat social, cultural o familiar de les persones, seria una de les alternatives per donar resposta als desigs de la població gitana a Catalunya.

9.3.1. Dona gitana i salut

La mitjana d'esperança de vida del poble gitano, segons la taula següent, és de 58 anys. Aquesta xifra està molt per sota de l'esperança de vida en néixer de l'any 1999 a Catalunya, que és de 79,08, cosa que expressa una greu situació, ja que aquest indicador, juntament amb altres com l'accés al món laboral o el nivell educatiu, ens poden

fer veure una situació molt preocupant quant a necessitats que cal cobrir.

Per exemple, segons Sen (2000:118), la millora de l'educació i de l'assistència sanitària augmenta la qualitat de vida directament i augmenta les capacitats de les persones pobres per superar problemes econòmics. Segons aquest autor, a millor cobertura d'educació bàsica i assistència sanitària, més possibilitats tindran les persones pobres de vèncer la seva pobresa. Per tant, la sanitat i la salut són indicadors clars de qualitat de vida, i si la població gitana té una esperança de vida molt més baixa que la mitjana de la societat en general, cal trobar les causes per a posar-hi remei.

Cal afegir, a més, que en la comunitat gitana es dóna una inversió pel que fa a l'esperança de vida, de manera que les dones estan sis anys per sota dels homes gitanos. Aquest fet té molta rellevància a l'hora de posar en marxa mecanismes per a veure per què és així i de quina manera es poden fer intervencions que tendeixin a l'equiparació de la situació, fent especial incidència en les dones gitanes.

Taula 20. Esperança de vida del poble gitano a Espanya: 1999

	%	Esperança de vida del poble gitano a Espanya
Dones	54	55 anys
Homes	46	61 anys
Total	100	

Font: BOCG del Congreso de los Diputados (Serie D: ENERAL el 17 de diciembre de 1999, n. 520).

Taula 21. Esperança de vida en néixer a Catalunya: 1999

	Esperança de vida al naixement. Catalunya. 1999
Dones	82,57 anys
Homes	75,57 anys
Tota la població	79,08 anys

Font: Intituto Nacional de Estadística. 2003.

Com a final d'aquest apartat, ens remetem a l'Informe de la Subcomisión del Congreso de los Diputados, on al punt de salut fan referència al fet que les persones gitanes pateixen amb més incidència determinades malalties, així com que la dona gitana té unes necessitats específiques que cal cobrir quant a salut, ja que la seva situació és preocupant. De les dades obtingudes, en relació amb el nivell d'instrucció i l'accés al món laboral, així com del fet de la menor esperança de vida de la població gitana, i la dona gitana en especial, i tenint en compte el que es diu a l'informe citat, la salut és una assignatura pendent en les intervencions socials amb el poble gitano que cal treballar.

10. SEXE⁵⁷

Las mujeres tenemos más igualdad con el marido, antes obedecíamos en todo. *AM-B-B-48/1.3*

10.1. Dona: pilar i protagonista dels canvis més profunds

La dona gitana, les dones gitanes, estan protagonitzant la transformació social que està fent el poble gitano en els últims anys. Són les generadores d'uns canvis molt profunds en el camí cap a la igualtat i la lluita pels drets de les persones gitanes. Són les abanderades de la lluita per l'educació, i reivindiquen un treball digne en aquesta societat.

Es que a veces hay niñas que hablamos mucho del tema formación, fórmate, fórmate, pero muchas niñas dicen, y para qué me voy a formar si después donde yo vaya a presentarme se van a presentar 20, y no me van a coger. Es verdad y caes en tu mismo... Como no tengas el título... *GD-11/68-73*

Tot això podria ser més o menys normal si parléssim de dones en general, o d'alguna dona, però parlem de dones gitanes, i la dona gi-

---

57. Hem fet del factor del sexe un element transversal, de manera que no tota la informació obtinguda referent a sexe està focalitzada en aquest apartat, sinó que trobarem informació sobre les dones gitanes a tots els altres apartats.

tana és la base de la família, del grup, de l'entorn, del poble gitano. És la columna que vertebrava les relacions que es donen entre els diferents membres de la comunitat, entre els subjectes. És el centre d'informacions, moviments, consells, experiència, sabers tradicionals... És l'agent social per antonomàsia de la comunitat gitana, un agent social amb una gran capacitat de canvi, amb molt poder per a generar transformacions. Però és un poder horitzontal, dialogant, obert, accessible, compartit.

Lo máximo. Yo creo que la mujer gitana es lo que sostiene todo, para mí. Bueno, la mujer sostiene el mundo. *GD-5/213*

Per tant aquests canvis que estan protagonitzant les dones gitanes, tenen repercussió en si mateixes, però el que és més important, tenen repercussió i incidència en tota la comunitat, i al seu entorn, la seva família. El poble gitano és el principal destinatari i receptor de la transformació social que estan generant les dones gitanes, cosa que és molt normal parlant de gitanos i gitanes: quin sentit té avançar sense que avanci amb tu i per tu, la teva família, el teu entorn, el teu poble? Per una dona gitana no tindria sentit fer-ho d'una altra manera: són dones i lluiten com a dones, i són gitanes i lluiten com a gitanes.

El nucli central és la dona com a factor de canvi de consciència, i jo penso que de transformació social... treballant més enllà del fet de trobar feina i d'inserir-se laboralment i fent a més a més un treball de tipus social i jo crec que haurem fet un gran avanç. *EOE-14/7*

10.2. Organització de les dones: associacionisme gitano femení (1990-Romí)

La primera associació de dones gitanes neix a Granada, Romí, l'any 1990. Aquest fet representa el naixement de l'associacionisme gitano o feminisme gitano. Cal veure que aquesta creació gitana de dones obre moltes possibilitats a la participació social de les dones gitanes, tot i que abans també podia haver-hi indicis de participació, quedaven a l'ombra d'un gran arbre: l'associacionisme gitano masculí. És important apuntar que el fet de crear associacions per a dones gitanes no sorgeix en contraposició a l'associacionisme que hi havia, sinó que és una manera d'ampliar, de sumar espais de participació, de donar més possibilitats a la participació de les dones gitanes.

...pero a mí me consta que por otros barrios la mujer gitana es la que toma las riendas de las asociaciones. *EOE-21/8*

Els objectius, des de la creació de Romí i de les associacions de dones gitanes que van seguir, sempre era el mateix: donar més protagonisme a la dona gitana, la seva promoció i la lluita per la igualtat de la dona gitana, sempre acompanyat de la lluita contra la desigualtat del poble gitano i la difusió de la cultura gitana. Això sí, mantenint la seva identitat com a dona gitana.

Actualment, a cada comunitat autònoma i a cada ciutat important hi ha una organització que representa el moviment femení gitano. Però això no impedeix la incorporació de dones gitanes a entitats «mixtes» i en alguns casos, fins i tot, la direcció d'aquestes. Potser l'associacionisme gitano ens dóna una idea de la força que desprenen les dones gitanes, sense titulacions acadèmiques i amb baixos nivells formatius, però afronten els canvis més grans que està vivint el poble gitano en la seva història.

A Catalunya, l'associacionisme femení gitano està representat per diferents entitats; d'una banda l'Associació Gitana de Dones

Drom Kotar Mestipen, creada l'any 1999, que participa al Consell Municipal del Poble Gitano de Barcelona i està federada a la FAGIC.⁵⁸ Però tot i ser aquesta l'única entitat de dones gitanes, n'hi ha una altra, amb data de creació l'any 1991, Lachó Bají Calí, associació gitana mixta, però portada i dirigida íntegrament per dones gitanes. D'altra banda, a diferents zones de Catalunya on hi ha població gitana o s'hi treballa, hi ha molts grups de dones gitanes que estan intentant constituir-se, o s'estan consolidant com a grup, amb dones gitanes de diferents edats i nivells educatius, cosa que dóna un caràcter molt ampli i plural a aquest moviment.

10.3. Imatge social de dona sotmesa i sense un rol social actiu: visió etnocèntrica

Una imatge preconcebuda de dona gitana que té la societat majoritària, és d'una dona passiva, sotmesa primer al pare i els germans, després al marit i al final als fills, incapaç de prendre decisions, reclosa a la llar, tenint cura de tota la família, incapaç de respondre i de caràcter submís. Són les mateixes dones gitanes les que contundentment estan trencant amb aquesta imatge tan estereotipada.

Hemos cambiado mucho, antiguamente mandaban los hombres y si no hacías caso, palos. Hoy en día mandamos tanto nosotras como ellos. Y mira, cuando me apunté al carné de conducir mi marido que no, mi padre que no, mi hermano que no y yo que sí. Y he venido. *GD-11/336*

La cultura gitana és valorada des de la perspectiva que té la societat majoritària, i per culpa del desconeixement que hi ha d'aquesta es poden fer judicis estereotipats i arribar a falses conclusions. Això

---

58. Federació d'Associacions Gitanes de Catalunya.

passa quan no es té en compte que el sistema de valors és diferent en les dues cultures. Així, l'amor que senten les dones vers la família, principal valor cultural del poble gitano, pot ser interpretat de manera etnocèntrica per la societat majoritària i es tradueix en una concepció de submissió a l'home.

Yo hace 25 años que tengo el carné de conducir, que me lo saqué bien, bien, por la autoescuela que no es de por aquí, de estas, y me lo saqué allí, sin saber leer ni escribir, tiene tela, vale, que no es de la alfabetización, es de bien, es de las buenas. *GD-11/338*

10.4. El sistema educatiu com a barrera per a la superació de les desigualtats de sexe

---

Sí, yo me lo he planteado muchas veces. El haber estado arrepentida de no, porque yo quería haber estudiado, lo que pasa que es lo que te digo, como falta dinero en la casa y todo el rollo, hay que ponerse a trabajar. Porque yo pienso, a ver, yo me he sacado, porque, me he sacado el graduado y ya te cuesta un poquillo, la verdad, porque a mí me ha costado un poquillo sacarme el graduado y más con esto de la ESO y todas estas cosas. Yo me planteé de estudiar administrativa. Pero luego claro, ves la situación de tu casa, ves la situación de tu casa que tu madre está pidiendo allí, que tu madre está pidiendo allá, que tengo dos hermanas más pequeñas, que hacen falta cosas. Y tú que eres más mayor y te ves ya capacitada para poder trabajar, pues entonces, ¿qué haces? ¿Me voy a poner yo a estudiar para ponerle más pegos a mi madre? Pues qué haces, te pones a trabajar y hasta echas 300 horas y es lo que... *GD-11/205*

El sistema educatiu que tenim és rígid i no preveu la diversitat de cultures i la diversitat d'estils de vida. Cal un debat profund entorn d'una societat multicultural que necessita per a funcionar bé i de manera igualitària una educació multicultural i un sistema educatiu multicultural, que sigui reflex d'aquesta societat.

Ser gitana, racismo y falta de estudios. *CC-20/2.4*

Tot i formar part de la societat catalana des de fa més de 600 anys, i comptar amb la ciutadania catalana, el poble gitano no té referents a l'escola, ni dins de l'escola, com el professorat, ni persones gitanes que hagin aconseguit èxit escolar i hagin accedit a nivells superiors d'ensenyament, com per exemple la universitat. Aquest fet repercuteix molt negativament en una població en què els referents són molt importants, i en què el valor comunitari té molta influència en les persones. A més, la família és el principal referent, el nucli familiar més proper, i no es troben referents amb èxit escolar i títols acadèmics dins d'aquest entorn.

El tema de les noies és molt delicat, doncs aquí es fa un treball molt intens amb els pares, i entrariem des de la comunitat educativa, però també des d'altres agents del barri d'àmbit més comunitari. Com es pot estimular una concepció que les nenes deixin de ser mà d'obra barata o per a la família, o perquè s'estiguin a casa, o bé perquè hagin d'estar a la venda i al mercat. Com s'aconsegueix que la pressió vagi en la direcció que val la pena que les nenes continuïn el cicle educatiu, perquè això serà important per al seu futur. *GD-7/22*

D'aquesta manera és difícil i complicat que les famílies s'identifiquin amb la institució escolar i els valors que transmet, quan no parteix dels valors gitanos i no hi ha persones gitanes. Si la solució a la

problemàtica que planteja la citació no parteix de les necessitats, els interessos i les demandes de la família gitana, no hi haurà una garantia d'èxit, i les nenes no continuaran el cicle educatiu.

10.5. El dret a l'educació per a les dones i la inclusió de totes les persones

Una visió d'igualtat que no signifiqui homogeneïtat és aprofundir en la igualtat, poden haver-hi diferents maneres de viure i que totes estiguin d'acord a reivindicar una educació de qualitat per a tothom, fins i tot qui pensa i viu diferent o pertany a una altra cultura diferent, en aquest sentit, el dret a l'educació és per a tothom, i l'objectiu és accedir-hi i tenir una educació de qualitat que permeti viure amb qualitat de vida. Per aconseguir aquesta qualitat en l'educació i en la vida poden haver-hi diferents camins, no per ser diferents són pitjors, ja que els objectius a assolir són els mateixos. Si pensem que només hi ha una manera d'avançar socialment, de guanyar drets i superar la desigualtat, estarem negant la diversitat que ens enriqueix, estarem negant la societat multicultural en la qual vivim. Per això el sistema educatiu ha de reflectir aquesta diversitat sense deixar de banda qui no és com la majoria. Tothom té dret a l'educació de qualitat.

Yo creo que, en el tema de los chicos, yo creo que sería más que nada hablando con los padres, haciéndoles comprender que hoy en día sin estudios creo, y con las chicas lo que pienso pues, hablar con los padres, si no quisieran una escuela mixta, pues ponerles por ejemplo escuelas para chicas, que también las hay, que otra cosa, escuelas para chicas. *EOE-5/68*

En aquesta línia, més explicada a l'àmbit d'educació, és molt important escoltar les veus de les dones gitanes i fer aquí de portantveu: estan lluitant principalment per l'educació com a superació de les de-

sigualtats de gènere i com a manera de transformar la situació d'exclusió en la qual viu el seu poble. Elles estan reclamant arribar lluny en l'educació, i que es posin els mitjans necessaris per fer-ho possible.

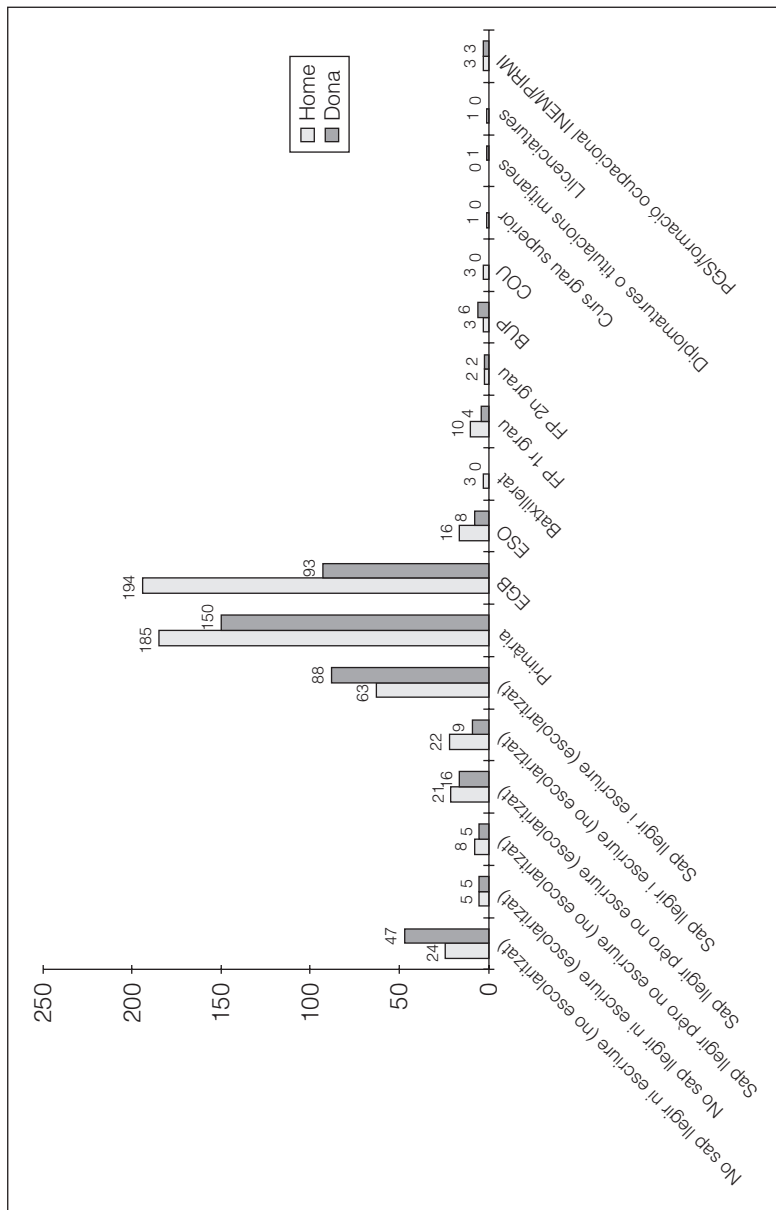
La gràfica següent ens confirma la desigualtat educativa de la dona gitana, molt per sota de les dones de la societat majoritària, però també molt per sota dels homes gitanos. Així, tenim que les dones de la societat majoritària tenen uns nivells d'estudis⁵⁹ més alts que les dones gitanes; amb un 53,65% de dones que han fet fins a la primera etapa de l'EGB o s'han quedat abans, que contrasta amb el 34,09% (150 dones de la mostra) que compten amb el certificat escolar o equivalent. Si anem a mirar el títol de graduat en EGB, trobem que hi ha més dones gitanes que no gitanes que el tenen, ja que és la titulació màxima que s'aconsegueix, amb 93 dones del total, que representen el 21,13%, al costat d'un 15,1% de dones de la societat catalana que es queden amb aquesta titulació. Les dones catalanes continuen tenint presència en les etapes següents del món acadèmic, per això aquesta xifra està per sota de la proporció de dones gitanes amb graduat escolar.

La desigualtat queda ben palesa quan parlem d'analfabetisme, un 2,44% de les dones de Catalunya no saben llegir o escriure, mentre que les dones gitanes tenen unes taxes molt altes en aquest sentit; un 10,68% d'elles no ha estat escolaritzat i no saben llegir ni escriure, un 1,17% sap llegir però no escriure sense haver estat escolaritzat, i un 2,04% sap llegir i escriure sense haver passat pel sistema educatiu. El total de dones gitanes no escolaritzades és de 61, cosa que representa un 13,89% del total de dones gitanes de la mostra utilitzada. Aquestes dones no tenen les eines mínimes per desenvolupar-se en igualtat en aquesta societat.

---

59. Totes les dades extretes de l'IDESCAT. Població segons nivell d'instrucció i sexe. Catalunya. 1996.

Gràfica 31. Nivell d'estudis finalitzats dependent del sexe

Quant als estudis de segon i tercer grau, les dades que trobem són molt baixes i poc significatives pel que fa a la població femenina gitana; hi ha molt poques dones que continuïn els estudis després dels primaris. Només un 1,81% de les dones té l'ESO, i les dades referents a FP1 i FP2 són molt baixes: 0,9% i 0,45%, cosa que fa la suma de 6 dones del total. Han fet BUP 6 d'elles, que representa un 1,36%, enfront del 9,589% de dones catalanes que tenen el BUP i el COU. La diferència és molt gran. Les dones catalanes tenen una proporció de 5,5% de titulacions mitjanes, mentre que entre les dones gitanes la dada no és significativa, només una, que representa el 0,22%, dada que contrasta amb el nombre de dones catalanes que tenen aquesta titulació. No hem trobat a la mostra dones que tinguin titulacions superiors, mentre que la proporció de dones a Catalunya que sí que en tenen és d'un 4,24%.

És important tenir en compte que la majoria de persones gitanes que fan cursos de formació, quan són adultes, són dones, o segons arguments de Carmen Santiago⁶⁰ la majoria de persones gitanes universitàries a l'Estat espanyol són dones, demostrant així que estan molt preocupades i interessades per l'educació, i per tant implicades en les accions transformadores i creadores de noves vies de desenvolupament.

Yo cuando ahora mismo me presento a un trabajo y enseño mis cosas, porque a ver, tengo la ESO hecha, el graduado de la ESO, y eso cuenta, ahora mismo cuenta mucho. Pero que es lo que yo te digo, a mí siempre me cogen, cuando yo entiendo, porque tengo un currículum bueno también, y siempre me cogen. Pero siempre vas con eso porque, a ver, te fastidian esas cosas... *GD-11/97*

---

60. A la Conferència Europea sobre Plans de Desenvolupament Gitano, Granada 19-20 de maig de 2003. Sessió 5. Taula rodona sobre l'execució: oportunitats i reptes.

Algunes de les seves propostes van des de la inclusió de la cultura gitana i de referents gitanos dins l'escola fins a la possibilitat de formar-se en escoles femenines. Perquè el més important és que les noies gitanes tinguin un nivell d'estudis que els permeti tenir una vida de qualitat, igual que tothom, sense deixar de ser el que són ni renunciar a la seva identitat.

10.6. Participació femenina a organitzacions mixtes: visió pessimista i poc transformadora

---

En cuanto al tema del machismo del hombre gitano, pues yo creo que el hombre gitano no tiene ni más ni menos machismo que pueda tener el hombre payo. *GD-5/224*

Pensar que la cultura gitana és masclista i que per tant el seu moviment associatiu també ho és, i les dones no poden participar-hi, seria negar tots els esforços que estan fent les dones gitanes per a lluitar contra la desigualtat. Això no vol dir que no hi hagi masclisme, però com diu aquest gitano en la citació anterior, vivim encara en una societat masclista, i creiem que el que hem de ressaltar en aquest estudi és el fet que les dones gitanes estan lluitant amb molta força per superar això, i que se'ls ha de reconèixer aquest rol, amb el qual estan reivindicant un espai en els moviments socials propi, però sempre acompanyades del seu poble, sense renunciar a la seva identitat de gitanes.

Creiem que les dones gitanes tenen encara moltes transformacions a protagonitzar, i que en aquest camí cap a la igualtat que elles reclamen han d'estar acompanyades, tenint en compte que poden aportar molt a la societat majoritària i a les maneres de relacionar-se i organitzar-se.

Eso es más propio de persona, eso es un valor propio de un hombre y de una mujer, eso es un derecho humano. Que, porque si estás tú solo tú tomas tus decisiones, pero si compartes tu vida con alguien lo normal es que la decisión la toméis entre los dos, ¿o es que la mujer o el hombre es nulo? ¿Uno de los dos tiene que ser nulo? No, ya no es ni gitano ni payo, son derechos humanos, derechos de que como persona tienes tu opinión y tu derecho a decir lo que piensas. Lo que pasa que también los gitanos se lo toman todo a la tremenda, me entiendes? Y ya es que como eres gitano, la mujer tiene que estar agachada, como se dice, y tiene que estar así pues porque sí, porque es gitana y porque no es hombre. (...) Muchas cosas, que las gitanas no hacen esto, que las mujeres tampoco lo hacen. ¿Que yo no soy nadie? Cuando seas vieja a lo mejor. ¿Qué pasa, que tengo que esperarme a ser vieja para que se escuche mi voz? No, ahora también hablo, lo que pasa que, una cosa es ser machista y otra cosa es ser gitano, lo que pasa que los gitanos se han tomado lo de ser machistas como que lo son, como que contra más machistas más gitanos son. Y no lo es, me entiendes? Es equivocado. *GD-11/371*

10.7. Falta de poder per a treballar fora de la família

Existeix una dificultat quant al fet que les dones treballin fora de casa. La família, com ja hem explicat a l'àmbit de la família, és la unitat més important per a la cultura gitana, és una suma d'esforços per al bé col·lectiu. Així s'ha d'entendre el fet que les dones tinguin més dificultat per sortir a treballar fora, ja que són, com totes les dones de totes les cultures del món, les dones qui aporten més treball productiu i reproductiu i de qui depenen la majoria de relacions i l'organització entorn de la família i la casa. I per la família gitana més, ja que la dona és la columna vertebral de la família, la que aporta un equilibri a tothom. Llavors, les dones són molt valorades, i elles en són conscients.

Claro, es lo que hago yo, que mi hija, que tendría que estar en el instituto porque tiene 14 años, pero se queda en la casa con su hermana de tres años y con mi sobrina, porque sino yo no podría ir a buscarme la vida. *GD-11/357*

Per tant, les accions i pràctiques d'inserció laboral amb dones gitanes han de tenir en compte la importància de la família, i per tant han de partir del seu entorn, integrant-la en aquestes accions i pràctiques, ja que és la manera que tinguin èxit, i l'objectiu de la inserció laboral, o la formació ocupacional és inserir les persones, és trobar ocupacions per a aquestes dones que tenen un alt nivell de desocupació. L'objectiu és inserir-se en el món laboral.

10.8. Dificultat en la tria d'horaris

Moltes dones ens han reivindicat que no es tenen en compte les seves necessitats en l'organització de l'escola, de la jornada laboral, o en la participació social.

Això es manifesta quan els horaris escolars interfereixen en l'accés a una feina, sense posar a l'abast de les famílies gitanes solucions possibles però no difícils d'aconseguir, com més horaris d'atenció dins l'escola, autobusos escolars, activitats de lleure, etc.

Mi marido tiene muchos problemas para encontrar trabajo, y yo tengo que hacer muchos cursillos para la paguilla de la PIRMI, que no me sirven para nada. *AM-B-B-59/NEC*

No porque tengo dos niños pequeños. El horario, por causa de mis hijos, no se adapta al horario escolar. *AM-B-H-48/2.1-2.4*

El sistema laboral imperant a la societat, no permet a les dones treballar i desenvolupar la seva vida familiar, sinó que tendeix a tren-

car aquests llaços. Aquest efecte té repercussions molt negatives dintre de les famílies gitanes, ja que la interdependència familiar és molt gran i el fet de ser un funcionament en xarxa, una interferència en un punt de la xarxa pot afectar tot el funcionament d'aquesta.

La formación es la primera barrera, luego, si te ven que eres gitana. *AP-61/2.4*

També la participació social pot ser difícil quan les barreres a participar tenen a veure amb els horaris de les reunions, que coincideixen amb hores de feina, o simplement estan pensades per les professionals del món social i educatiu, com per exemple una reunió de l'escola o de l'AMPA sense tenir en compte les disponibilitats de les mares i les famílies, o una possible solució seria organitzar un servei de guarderia durant les hores de les reunions.

A veces por el racismo, y cuando se enteraron que tenía 4 hijos y estaba embarazada aún menos. Ahora ya, con 5 hijos, ni me lo planteo. *AM-B-H-22/2.4* (buscar feina)

10.9. Poder de les dones en el si de la família: superació de la dicotomia públic/privat

Dins de les seves famílies, les dones gitanes tenen poder, aquest poder no es redueix a l'àmbit de la llar, ja que les dones gitanes també treballen fora de casa. Treballen fora de casa des de fa molts anys, fins i tot abans que, en la societat majoritària, estigués normalitzat el fet que una dona treballés fora de l'àmbit familiar. Aquest àmbit familiar gitano és conceptualment diferent al no gitano, ja que és molt ampli i abasta tant l'esfera pública com la privada, que en la cultura gitana es troben tan barrejades que no es poden separar.

La mujer gitana siempre ha trabajado, pero ha trabajado dentro del ámbito familiar, en la venta con la familia, salir fuera de su entorno nunca ha trabajado, pero ahora no tiene más remedio ni más posibilidad que salir fuera de su entorno a trabajar porque el mercado se está muriendo, y entonces tienen mucha necesidad, con un sólo sueldo no pasan... Y la gitana no tiene más remedio que empezar a trabajar y entonces le es difícil porque no está preparada. *EOE-21/12*

Un dels principals debats que envolten el feminisme històricament i el punt inicial per a la creació de polítiques igualitàries, és la discussió de públic/privat.

...la dona de per si ja té moltes dificultats que sigui reconeguda la seva necessitat en el nucli familiar de formar-se i inserir-se laboralment, per tant això vol dir tenir temps, i quan nosaltres hem fet un programa i hem donat les 84.000 pessetes, el que hem demanat és una dedicació de matí i tarda. Ho hem fet expressament, perquè això trenca el rol familiar, això fa renegociar quin és el rol que juga cadascú. *EOE-14/43*

Des del punt de vista de la dona gitana, aquestes polítiques estan en la línia de l'assimilació i l'aculturació, ja que hem de tenir en compte que estem parlant d'una cultura amb una estructura familiar i cultural diferent a la majoritària. Aquest concepte no és aplicable al moviment associatiu gitano femení, ja que en la cultura gitana els àmbits públic i privat estan lligats per un fil conductor que és la dona.

Els aspectes que per la cultura majoritària són més privats, com la família, el matrimoni, els naixements..., a l'estructura social gitana, aquests aspectes, també pertanyen a la vida pública. Tot el que envolta el treball formaria part de l'àmbit públic, però dins de la cultura gitana depèn directament de la xarxa social i es vincula tant a l'àmbit privat

com al públic, en una mateixa dimensió. La família gitana, globalment, ocupa tots dos àmbits, tant el públic com el privat, generant relacions a totes bandes, i és per això que aquesta conceptualització no es pot traslladar al poble gitano i més concretament a les dones gitanes.

Pensem que cal recollir les aportacions de les dones gitanes que des d'aquestes organitzacions estan fent, tant en l'àmbit de superació personal com en el comunitari, els econòmics, els educatius. S'ha de reconèixer, però, no des d'una perspectiva etnocèntrica ni de relativisme cultural, que portaria o bé a homogeneïtzar aquestes transformacions protagonitzades per les dones gitanes o a relativitzar les seves problemàtiques. En canvi, un recull d'aportacions des d'una perspectiva d'igualtat de les diferències pot recollir-les. Cadascú des de la seva perspectiva pot aportar al bé comú, mantenint la seva identitat i reivindicant millores per a si mateixes, com a dones, i per al seu poble, com a cultura gitana. Les accions d'unes tenen repercussions en totes, i quan aquestes accions són transformadores, es genera molta superació de dificultats.

10.10. Visió de les dones que parteixi d'elles mateixes: la família com a generadora de xarxa social, la maternitat com a dret

---

Dins de la societat gitana és un pilar, i dóna un respecte a la persona gitana, la respecta i li dóna sentit. I trencar que la dona no té ni veu ni vot, és molt respectada i escoltada dins la família gitana, i té molta força. *CG-88/1.1*

Es que a mí no me deja hacer muchas cosas, lo que yo no le he hecho caso. Como trabajar, a él le sabe fatal, porque una mujer está en su casa. Yo paso, eh?, yo me voy a trabajar, si me sale trabajo. El venir al carné, pues lo mismo: él no quería pero yo he venido. El llevar pantalones, tampoco le gusta, pero yo me pongo. *GD-11/289*

Les dones gitanes reivindiquen la seva feminitat i la seva *romipen* de manera unificadora i no contradictòria, això els permet treballar les desigualtats i aconseguir certes millores sense que signifiqui haver de renunciar a allò que s'estimen i les fa sentir bé. En aquest sentit, el que demanen és l'opció de poder escollir, de tenir la llibertat d'escollir què volen fer. És important aclarir que el masclisme no és un aspecte propi de la cultura gitana, sinó que també forma part de la cultura majoritària. Cap de les dues cultures és més o menys masclista. Cap de les tres tendències anteriors afavoreixen la igualtat i els canvis en les dones gitanes, són teories socials que generen desigualtats. Així, la igualtat de les diferències supera les posicions etnocentristes i relativistes mitjançant el diàleg, i representa una lluita contra el masclisme i la desigualtat de les dones, des de posicions que parteixen de les mateixes veus i opcions de les dones gitanes.

Antes era impuesto y ahora te dan a elegir y cada una ha tirado por lo que le ha gustado. *GD-11/320*

Antes eran muy malos los matrimonios, las mujeres no erais nada, no erais nada. Y ahora no soy nada pero lo he elegido yo. *GD-11/333*

A ver, yo he visto que quien ha mandado en mi casa ha sido mi padre, yo nunca he visto a mi padre que mi madre le diga: eh! Pues esto sí, pues esto no, pues para acá! Pero a la hora de tomar una decisión han sido los dos los que la han tomado, me entiendes? Ha habido que comprar un mueble, por ejemplo, ahora como lo compramos? Lo hacemos así o así? Me entiendes?, y eso lo he vivido yo desde chica, pero no ha querido decir que mi madre mande a mi padre, no ha querido decir eso. *GD-11/369*

10.11. Sexe i cultura

Pensem que la característica principal del moviment de dones gitanes que cal tenir en compte a l'hora de fer polítiques per a la comunitat gitana, i per a les dones gitanes, és el fet del col·lectivisme que el caracteritza, de la transversalitat de les accions que es generen des d'aquest moviment. És l'únic moviment de dones que inclou la resta de la comunitat en el si de les seves demandes i reivindicacions, sent la lluita pels drets de les dones gitanes i la igualtat de sexes l'altra cara de la mateixa moneda, la lluita pels drets del poble gitano i la superació de l'exclusió que pateix.

La mujer gitana no lo ha hecho porque la mujer gitana creo que ha sido consciente de que la cultura gitana sin ella no podría haber llegado a más... una mujer gitana deja de ser gitana y se carga parte de lo que es su familia, porque es la que lleva la cultura en la familia, la cultura en el exterior, la cultura en casa, la cultura a los hijos. *EOE-21/61*

Llavors les accions que s'adrecin a les dones hauran de tenir en compte una visió integral de la família i la cultura gitana per a tenir èxit i repercussió real en aquestes dones i el seu entorn, és a dir, aconseguir transformació social de les seves realitats.

Por ejemplo mi abuela, cuando se ponía a hacer tortas en la cocina y nos llamaba a todos los niños, venga que vamos a hacer tortas! Y se ponía allí a hacer tortas, o a hacer cualquier dulce de Navidad, o cuando llegaba Semana Santa y entonces se ponía allí a elaborar cualquier plato culinario, típicamente gitano o del pueblo de donde veníamos y tal. Y entonces alrededor de aquella masa ella también amasaba otra serie de historias. *EOE-3/25*

---

11. JOVENTUT

Es que la época adolescente es tan, no sé. Es un hueco donde no tienes nada, no haces nada, tampoco quieres pensar mucho, porque en aquella época no tenía las ideas muy claras. Yo creo que la adolescencia tiene que ser una época en que recibas más apoyo y más consejos y más mensajes, más que en ningún otro momento de tu vida, en cambio nosotros nos solemos casar. La época adolescente del gitano es una época más etérea, como más, donde no eres mayor ni pequeño, solamente estás a ese paso de guapo, donde es ser mocito y ya está, y a partir de entonces hasta que encuentras una señorita que parece que te guste, pues qué os voy a contar? *EOE-32/25*

Fruit dels debats que es van donar durant el I Congrés Europeu de la Joventut Gitana, la Unió Romani⁶¹ recull alguns punts importants per a la joventut gitana en el document anomenat *Aspiracions Gitanes* referent a l'àmbit de la joventut:

- *La joventut aposta per la cultura. La joventut romà europea manifesta la seva voluntat de trobar un camí que permeti aconseguir el benestar social i cultural del seu poble i alhora la seva plena incorporació a la societat plural europea. Això implica la necessària conservació del seu patrimoni cultural i de les seves tradicions.*

---

61. I Congrés Europeu de la Joventut Gitana, Novembre de 1997, Barcelona.

- *És imprescindible el reconeixement del rol de les joves gitanes tant dins la seva comunitat com en el conjunt de la societat. El respecte a la tradició exigeix que aquesta s'adapti als temps i circumstàncies actuals. Aquesta és una de les responsabilitats de la joventut romà, que en constant diàleg amb els seus grans han d'anar destriant, per obsoletes, totes aquelles pràctiques que perjudiquen el desenvolupament de les gitanes com a persones. És important la creació d'una xarxa europea de dones gitanes.*⁶²

La joventut gitana a Catalunya té molt clar que vol viure plenament la seva *romipen* sense renunciar a ser joves d'avui dia.

11.1. La joventut gitana

La joventut és un col·lectiu «feble», la falta d'independència econòmica i d'autonomia són els problemes bàsics de la joventut catalana. Si a aquesta situació afegim problemes com l'atur, la precarietat laboral que pateixen especialment, i la pujada del nivell de vida en general, això s'agreuja, i es tradueix en el fet que l'edat de marxar de casa s'allarga per la impossibilitat d'accedir a un pis, per la dificultat de trobar bones feines.

Quan ens referim a la joventut gitana hem de tenir en compte la perspectiva del seu rol actiu, que es focalitza en la responsabilitat econòmica vers la seva família; mentre que la joventut a la societat majoritària està dedicada a la seva formació i oci principalment. Per tant, l'atur és un problema veritablement greu per a les persones joves gitanes.

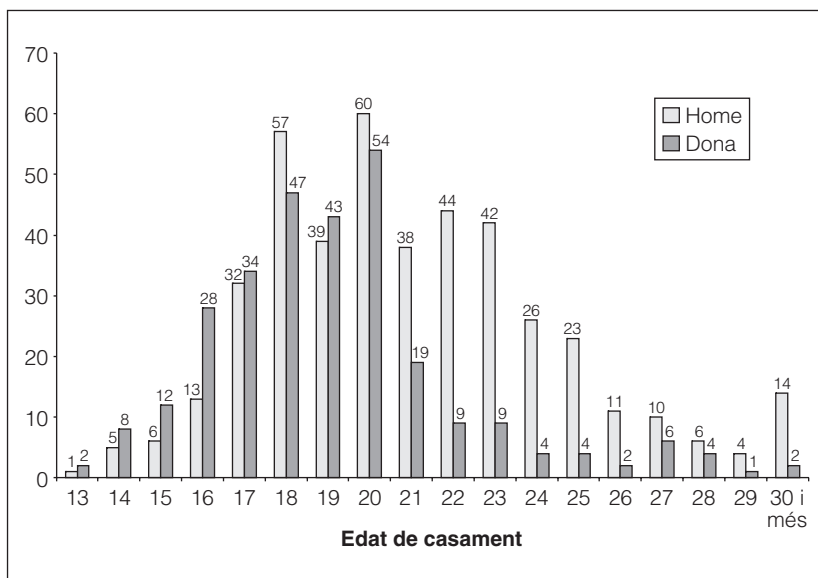
62. www.unionromani.org/pueblo_es.htm#aspiraciones (consulta de 28/08/03), Traducció al català pròpia.

Que ajudessin als joves per als pisos, els matrimonis joves. Els joves no ho tenen fàcil, ho tenen més aviat difícil, els tenim que portar nosaltres. CC-95/5.2

Gràfica 32. Edat de casament dependent del sexe

La joventut gitana també és influenciada per tots aquests factors d'exclusió. Tot i així, l'edat mitjana de casament dels joves és de 17-18 per a les dones gitanes i de 20-21 per als joves gitanos. Això vol dir que es forma una família molt més aviat que en el que ens trobem amb la joventut en general. L'objectiu de les parelles gitanes és formar una família. Les parelles gitanes tenen fills i filles també abans, amb la qual cosa es formen famílies a una edat més jove i es tenen fills abans. En canvi, s'han d'afrontar les mateixes dificultats amb què es troba la joventut en general, només que amb una família a càrrec.

Hombre, yo creo que el que diga lo contrario debe ser porque tiene mucho dinero, porque los pisos hoy en día se están poniendo por las nubes y los jóvenes lo tenemos muy mal en ese aspecto. *AM-B-H-28-4.4*

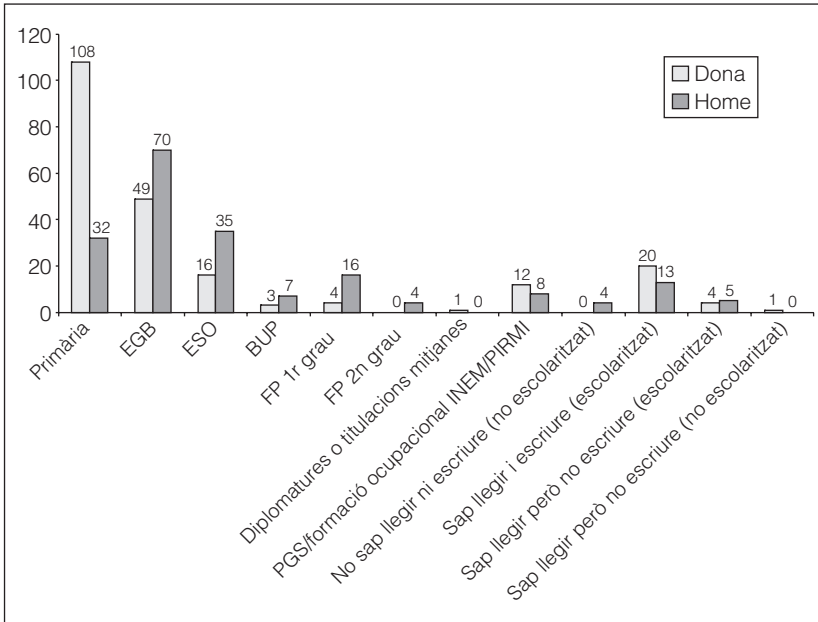

També és important tenir en compte el nivell d'instrucció, que en el cas de la joventut gitana és baix. Tal com es va acordar a les X Jornades de Cultura Gitana sobre la joventut gitana a Catalunya, el principal factor d'exclusió amb què es troba el jovent gitano és la falta de formació acadèmica i laboral. Com podem veure a la gràfica següent només la meitat tenen algun tipus d'estudis reglats, incloent-hi persones que han estat escolaritzades i només saben llegir i escriure o tan sols llegir. Sense èxit escolar no es poden assumir i desplegar les eines necessàries per a desenvolupar-se íntegrament a la societat de la informació, i per tant s'està en una situació de desigualtat. Aquesta desigualtat comporta que hi hagi menys inclusió social.

El tema educatiu requereix un aprofundiment que es pot consultar a l'apartat dedicat a educació per esbrinar les eines de què estan gaudint les persones gitanes. Cal dir, però, que la joventut gitana requereix formació, per a una inserció satisfactòria al mercat laboral i per a una bona promoció social. A més, és aquesta una de les principals demandes d'aquesta joventut gitana, l'accés a la formació com una manera de superar les desigualtats.

A la gràfica 33 es poden veure els estudis finalitzats de la població jove gitana, més concretament, la població d'edats compreses entre 16 i 30 anys. Els resultats obtinguts ens demostren la desigualtat formativa de la joventut gitana.

**Gràfica 33. Estudis finalitzats dels joves enquestats
Edats compres entre els 16 i els 30 anys**

Comparades amb les dades de l'IDESCAT,⁶³ que exposem a la taula següent, són molt significatives les diferències formatives de la joventut gitana quant a joventut de la província de Barcelona, sobretot pel que fa a titulacions d'ensenyances mitjanes i universitat. Les dones gitanes, d'altra banda, estan molt per sota de la societat barcelonessa però també molt per sota dels seus companys gitans. També cal destacar el 2,31% comú de persones gitanes que han passat pel sistema educatiu però no saben escriure.

63. Són dades referents a la consulta de població segons el nivell d'instrucció per sexe i edat de la província de Barcelona, any 1996. El servei només donava la possibilitat de fer la selecció per edat per províncies, i per això fem la comparació amb Barcelona, que és la província amb més població.

**Taula 22. Nivell d'estudis de la població de Barcelona
i de les persones gitanes a Catalunya**

Població Barcelona	Persones gitanes a Catalunya	
No sap llegir o escriure Dones: 0,11% Homes: 0,10%	Escolaritzats	No escolaritzats
	<i>Sap llegir i escriure</i> Dones: 4,15% Homes: 3,15%	<i>No sap llegir ni escriure</i> Dones: – Homes: 0,97%
	<i>Sap llegir però no escriure</i> Dones: 0,97% Homes: 1,21%	<i>Sap llegir però no escriure</i> Dones: 0,24% Homes: –
Primària + EGB 1a etapa Dones: 12,22% Homes: 12,45%	Primària Dones: 26,21% Homes: 7,76%	
EGB 2a etapa Dones: 10,96% Homes: 12,40%	EGB Dones: 11,89% Homes: 16,99%	
BUP i COU Dones: 11,29% Homes: 10,01%	BUP i COU Dones: 0,72% Homes: 1,69%	
FP1 Dones: 6,32% Homes: 7,14%	FP1 Dones: 0,97% Homes: 3,88%	
FP2 Dones: 4,33% Homes: 4,5%	FP2 Dones: 0,24% Homes: –	
Títol mitjà Dones: 3,59% Homes: 2,12%	Títol mitjà Dones: 0,24% Homes: –	
Total: 1.120.868 persones 15-29 anys IDESCAT – 1996	Total: 412 persones gitanes 16-30 anys	

Si ens posem a analitzar les dades, veiem que en la població jove de Barcelona no hi ha gaire diferència entre homes i dones quant a saber llegir i escriure, i és una proporció força baixa, del 0,20% del conjunt. En canvi, si anem a la part de població gitana jove, trobarem més informació que en l'anterior, i és que un 10,69% de la població gitana no té les eines mínimes de la lectoescriptura, i d'aquesta proporció, la majoria, un 9,48% entre homes i dones, ha passat en algun moment pel sistema educatiu, que demostra una situació molt greu.

Si anem a mirar els estudis primaris, veiem una proporció més alta en les dones gitanes en l'obtenció de l'antic certificat d'escolaritat, o el fet de no haver sortit del sistema escolar abans dels 12 anys. Aquesta proporció més alta que la de Barcelona i la dels homes gitanos creiem que està justificada pel fet que les dones gitanes surten més de l'escola en aquesta edat que els seus companys gitanos i que la proporció de població jove barcelonesa. Així, la majoria de dones gitanes d'edats compreses entre 16 i 30 anys tenen com a titulació acadèmica l'equivalent al certificat escolar, per sobre dels homes gitanos de les mateixes edats i la joventut de la província de Barcelona.

A l'apartat de l'EGB, les dades de les persones gitanes estan per sobre de la població barcelonesa. Hem arribat a la conclusió que això pot ser pel fet que l'obtenció de l'EGB és la titulació més majoritària que tenen les persones gitanes, en el sentit que no hi ha títols de més nivell acadèmic. Així, hi ha una part important de població catalana que continua l'itinerari formatiu, ja sigui cap al BUP i el COU, ja sigui cap a l'antiga FP. Però amb la població gitana això no passa. Aquest fet ens torna a mostrar una situació molt desigual acadèmicament parlant: les persones gitanes tenen com a màxim la titulació del graduat en EGB, i les dones gitanes l'equivalent al certificat escolar. Aquestes dues titulacions no tenen reconeixement en l'actualitat, no estan reconegudes per accedir al món laboral, estan desfasades i obsoletes en favor del graduat en educació secundària obligatòria. Només un 9% de les gitanes d'aquestes edats tenen l'ESO, i un 14,8% dels nois gitanos. Això vol dir que la immensa majoria, un 73,54%, no té la titulació mínima requerida en l'actualitat, i que aques-

ta joventut gitana mal formada ha de competir en un mercat laboral en què la joventut està molt més formada, i per tant no pot competir amb les mateixes possibilitats, ja que es parteix d'una situació d'inferioritat acadèmica. La relació de la formació i l'ocupabilitat està demostrada a l'àmbit de treball, però les dades mateixes de l'IDESCAT són significatives en aquest sentit quan parlem de la taxa d'atur segons el nivell d'instrucció a Catalunya, i comprovem que la taxa va incrementant-se d'acord amb la manca de titulació, des d'un 8% per a persones amb títols superiors, fins a un 21,2% per a persones sense estudis, de manera gradual (un 14,1% per a persones amb estudis secundaris i un 17,9% per a persones amb estudis primaris).⁶⁴

Si continuem observant les diferències entre nivells d'instrucció de la joventut a Catalunya, gitana i no gitana, veiem que molt poques persones gitanes opten per estudiar BUP o estudis secundaris, i queda contrastada aquesta diferència si ens fixem en la taxa de població barcelonesa jove que sí que ho fa: un 21,3% enfront d'un 2,41%. També crida l'atenció que molt poques persones gitanes d'aquest 2,41% passin a nivells superiors, ja sigui de l'antiga FP o a carreres universitàries. Només ressalta aquest 3,88% d'homes que cursa l'FP de 1r grau, amb una intencionalitat clarament d'entrar en el mercat laboral directament. Hem comprovat com en molts instituts de barris degradats hi ha poca oferta formativa en aquest sentit, i es limita molt la diversitat formativa, i també baixen les expectatives, com en un d'ells, on fins al curs 2003/2004 s'ha ofert a l'alumnat del barri, majoritàriament gitano, la possibilitat de fer electrònica i mecànica de vehicles per als nois, i confecció per a les noies, això des de fa més de 10 anys. Una altra barrera és que alguns d'aquests centres tenen una oferta molt masculinitzada, que pot dificultar la continuació dels estudis.

No cal parlar de l'ensenyament superior, la joventut gitana no té representació dins la universitat, la proporció no és gens significativa ni en l'FP de 2n grau ni en les titulacions mitjanes, i no hi ha llicenciats

---

64. IDESCAT, Taxa d'atur segons nivell d'instrucció. 1996.

ni llicenciades gitanos. Això hauria de fer reflexionar molt les institucions que tenen a veure amb l'educació, ja que, com ha demostrat aquest estudi, moltes famílies gitanes volen que els seus fills i filles vagin a la universitat.

Amb aquestes dades, i les següents referents a la desocupació de la joventut gitana, podem afirmar amb seguretat que la joventut gitana està en desigualtat social, educativa i econòmica, i que és un col·lectiu de risc, ja que no té les eines necessàries per a desenvolupar-se en la societat actual, a més de no estar reconeguda la seva cultura en les diferents institucions de la societat.

Les persones gitanes tenen més dificultats per accedir al món laboral. La taxa d'atur juvenil dels homes entre 16 i 30 anys és d'un 20%, i entre les joves gitanes d'aquestes edats d'un 50,28%. L'índex de desocupació juvenil és d'un 33,17%, mentre que en la població catalana d'entre 16 i 29 anys la taxa d'atur és d'un 19,7% per als homes i d'un 19,4% per a les dones, cosa que fa una taxa conjunta d'un 19,4%.⁶⁵ És molt significativa la dada referent a l'atur de les joves gitanes, que demostra la desigualtat amb què es troba la dona gitana jove, molt relacionada amb el nivell de formació. Quant a la dada relativa als joves gitanos, cal tenir en compte que nosaltres hem elaborat aquesta taxa comptant amb totes les persones que treballen, tant formalment com informalment. Caldria contrastar el nivell d'informalitat, ja que pot ser que una part d'aquests joves estigui treballant en el mercat secundari, i, per tant, en precari.

---

65. Dades extretes de l'IDESCAT, Població desocupada per grups d'edat i sexe de 2002.

Taula 23. Joventut desocupada gitana

Homes joves desocupats			Dones joves desocupades		
Edats	Total desocupats	Total enquestats (16-30 anys)	Edats	Total desocupades	Total enquestades (16-30 anys)
16	4	5	16	7	8
17	4	7	17	6	10
18	6	13	18	7	12
19	3	12	19	8	21
20	5	11	20	5	10
21	5	14	21	6	11
22	2	14	22	7	13
23	0	17	23	2	9
24	5	26	24	4	13
25	2	24	25	7	11
26	3	23	26	5	9
27	1	15	27	4	11
28	4	22	28	9	11
29	3	14	29	4	16
30	0	18	30	8	12
Total	47	235	Total	89	177
Taxa	20%		Taxa	50.28%	

Total població 16-30 anys	Total persones desocupades	Índex desocupació
412	136	33.17%

Que formaran a los jóvenes que van muy a su aire y no encuentran trabajos que son para otros. *82/PROP*

Ante todo nos tienen que ayudar en las vidas de nuestros hijos que no caigan en las cosas malas que porque no trabajan les dan. *7/NEC*

En un mercat laboral cada cop més competitiu, tecnificat, especialitzat i discriminatori, la joventut gitana té menys possibilitats d'inclusió que la joventut no gitana. És important tenir en compte que la joventut gitana, tot i compartir molts trets amb la joventut en general, pel fet de ser gitana, també comparteix les dificultats a què s'ha d'enfrontar el poble gitano a Catalunya. Una de les dificultats és la falta de formació, com ja hem apuntat, que impedeix l'entrada al món laboral en igualtat de condicions, tenint en compte que una característica del nostre mercat laboral és la competitivitat i el filtre acadèmic. Ja no es parteix d'una mateixa situació. Les dinàmiques d'exclusió social dificulten que les persones gitanes, en aquest cas joves sense experiència i amb baixa formació, s'insereixin laboralment i per tant que es trenqui el cercle de la desigualtat.

En el sector jove hem de posar esperances en el sentit de la promoció, tant en l'escola com en la transició al món del treball, per tant hem iniciat dos programes, subvenció global de quaranta joves que farem inserció laboral amb joves amb oficis... agafarem joves perquè el nivell de formació i instrucció no és gaire alt. *EOE-14/68*

D'aquesta manera, amb aquests elements sobre la taula podem dir que la joventut gitana s'enfronta a molts reptes sense tenir les eines necessàries per a resoldre'ls, tot i tenir capacitat i habilitats per a

fer-ho. Tenen menys recursos i menys inclusió social, a la qual cosa hi afegim la situació de desigualtat pròpia de la joventut.

...està molt malament, (...) sí que la majoria tenen un ajut de la Generalitat, que és el PIRMI, però ... «mira tío yo lo que quiero es trabajar, yo no quiero vivir del PIRMI, y salir de la chatarra, pero es que no me dan camino», als nanos així joves no els donen camí, no hi ha manera... *EOE-24 / 26*

Per últim, un repte al qual s'enfronten i que tenen clar que han de superar és el fet de mantenir la seva cultura i dignificar-la, amb les eines que els ofereix la societat actual, amb els avenços que poden fer que la seva cultura surti de la desigualtat si aquesta joventut té accés a aquestes eines i avenços.

11.2. L'assimilacionisme en la joventut gitana

La cultura gitana ha anat canviant i adaptant-se a aquests canvis en la seva llarga història, i la joventut sempre ha tingut un paper molt important, compartint el protagonisme amb la resta de membres de la comunitat. No tan sols la joventut s'enfronta als canvis, sinó que és tot el poble gitano qui ha d'afrontar els reptes dels nous temps.

Per tant, i d'acord amb les conclusions de les X Jornades de Cultura Gitana a Catalunya,⁶⁶ la joventut gitana no és l'únic referent de progrés del poble gitano. Precisament la joventut gitana no va sola, avança en constant diàleg amb tots els membres de la seva comunitat. La joventut gitana no té sentit sola, desvinculada de la seva cultura i el seu poble, perquè per sobre de tot és gitana, i reivindica

---

66. Organitzades per la FAGIC a Barcelona l'octubre de 2002. Publicades a www.dromkotar.org/conclusiones%20jornadas%20FAGIC%202002.pdf (consulta de 04/08/03).

ser-ho incloent els avenços de la societat per a fer sortir el seu poble de la desigualtat que l'ofega. Malgrat tot, és la joventut, en qui recau la responsabilitat del manteniment de la seva cultura i trets identitaris.

Sí, porque estamos perdiendo parte de nuestra cultura y tradiciones y los jóvenes algunas veces no cumplen con su obligación como gitanos. También podemos valorar que muchos gitanos trabajan en diferentes sitios como el Carrefour o de dependientes. *AP-63*

Por supuesto que hemos cambiado, hemos cambiado un montón. No respetamos las leyes gitanas como antes y los jóvenes hacen lo que quieren. *AP-35-1.3*

D'alguna manera es culpa o responsabilitza la joventut de la pèrdua de valors, de la pèrdua de cultura. Però precisament són els joves gitanos qui estan liderant gran part dels moviments socials gitanos, que persegueixen dignificar la cultura i difondre-la. Per tant s'ha d'explicar aquesta sensació com a resultat de l'assimilacionisme que perjudica la cultura gitana en general, i la joventut és un sector sensible quant a identitat, ja que té necessitats específiques.

Pues la juventud gitana que verdaderamente, últimamente está muy ociosa, porque también se han perdido lo que son los oficios gitanos, que eso era también una manera de tener al joven en una ocupación. El que era canastero, el joven aprendía el oficio de la canasta, y el padre se lo tenía que enseñar. Y el que era herrero, tenía que aprender el oficio de la herrería, y el que era tratante, el padre le enseñaba el trato y estaba siempre pegado al padre, y el padre lo llevaba a la feria y el padre lo llevaba para arriba y el padre lo llevaba para abajo. Hoy día, pues, digamos que el joven vaga en la ociosidad, una ociosidad digamos que impuesta, obligada. *EOE-3/23*

Tot i així, la identitat és una de les qüestions que la joventut gitana catalana valora més com a poble, com ja hem dit.

11.3. La formació: la clau de la joventut gitana

La formació és un dels principals objectius de la joventut gitana i el més necessari per a la superació de les dificultats que troba aquest jovent i les desigualtats en què viu el poble gitano.

El jove gitano té molt clar que una joventut ben formada podrà defensar millor el seu poble.

Yo creo que la gente más joven empieza a hacer sus cositas, y tienen sus reuniones y forman sus cosas. De hecho las asociaciones que salen nuevas tienen otro saborcillo, incluso eso se refleja cuando hay trato con las administraciones, o sea, las administraciones detectan donde no hay o sí hay. *EOE-32 / 116*

Pel que fa a participació social, tenen un gran paper a fer, tenint en compte tant les associacions juvenils gitanes com les associacions gitanes en general, que d'alguna manera integren i impliquen persones gitanes de totes les edats.

11.4. Oferta lúdica, cultural i d'oci per a la joventut gitana

Cal potenciar l'associacionisme juvenil perquè canalitzi les seves demandes i satisfaci les seves necessitats. En aquest sentit, la joventut gitana organitzada, però sobretot la no organitzada, queda fora de qualsevol oferta cultural, lúdica i d'oci si no es tenen en compte qüestions com la seva diferència i el seu dret a gaudir d'aquests serveis i activitats.

Fer una reunió de joventut i ajudar-los a treure el que necessiten i que s'ajudin els uns als altres. *CC-39 / PRO*

A més, és una població en risc, per la falta de formació i la dificultat d'accés al món laboral. Sigui en negatiu o en positiu, cal tenir en compte la diversitat de la societat i que es quedi reflectida en l'oferta d'activitats per a joves i les polítiques de joventut.

La joventut gitana té una gran necessitat de serveis públics motivadors, que facilitin l'oci i la formació, i fer efectiu el contraefecte Mateu per aconseguir situacions superadores de l'exclusió.

Aquestes iniciatives per a motivar la joventut gitana són ben fàcils de dur a terme si es té en compte la inclusió de les seves veus per a l'organització de l'oci i el lleure. No tan sols hi ha una manera d'entendre-ho i de viure-ho, això s'ha de respirar des dels serveis que tenen com a destinatària a la joventut. Així es generarà èxit i augmentarà nombrosament la participació.

Más ayudas para los jóvenes y más centros de ocio. *AM-B-B-34/7.4*

Una societat multicultural ha de reflectir en una oferta plural allò que ofereix als seus ciutadans i ciutadanes. Igualtat de les diferències que comportaria la superació de l'assimilacionisme.

A mi me gusta mucho el deporte y creo que falta un centro sobre todo donde nos pudiéramos dirigir a practicarlo. El deporte hace una buena convivencia y sobre todo hace que los niños y jóvenes se olviden de cosas que no deben, como la droga, por ejemplo. *AM-B-H-28/4.3*

11.5. Referents positius

La joventut gitana necessita referents positius que incorporin les habilitats requerides en la societat de la informació i el coneixement i alhora mantinguin la seva identitat gitana. Això passa per homes i dones gitanes formats, amb prestigi social, inserits satisfactòriament al mercat laboral, implicats en la lluita pels drets del seu poble, fent un treball ampli de difusió de la cultura gitana. S'hauria de potenciar molt aquesta joventut, perquè és la manera d'obrir múltiples camins a les noves generacions, que tindran molts exemples de com ser gitano o gitana avui sense haver d'estar reclòs a l'exclusió, més aviat com ser gitano o gitana i tenir accés a l'èxit social.

Sí, creo que las nuevas generaciones tienen la mentalidad más de cara al futuro. Es decir, que sin perder nuestras costumbres somos más liberales, pero sin libertinaje. GD-12/1

La seva promoció social, educativa i laboral serà la punta de llança de les noves generacions alhora que augmentaran també els múltiples camins a escollir fora de l'exclusió social, representant multitud de portes, perquè cadascú esculli la que cregui millor, en igualtat de condicions.

...cambios de referentes sería pues potenciar a artistas, es decir, que en el paisaje en las expectativas de los niños haya el poder ir a la nuestra, el poder ser artista, el poder ser un buen cantao. Que haya estas expectativas es una cuestión de substituir los referentes. Es la única forma que yo veo. Y para ello es necesario visualizar estos referentes, y para eso es necesario espacios de sensibilización que es la factoría. GD-5/259.

Així, s'entén que potenciar aquest sector de la població no pot agreujar la situació de la població global. La societat majoritària està comprovant que enaltint la joventut ha caigut en l'efecte contrari, l'edisme o discriminació per raons d'edat. Així, enaltint el saber acadèmic com a superior i ple de raons i arguments ha deixat exclosos altres tipus de saber no reconeixent les seves aportacions. És d'esperar que des del poble i, basant-se en valors com el respecte a la gent gran i la paraula com a pilar de les seves relacions, no es formin grups de privilegi que generin exclusió o desigualtats entre la població gitana.

El diàleg entre generacions (joves, adults i grans) és un factor essencial que permet avançar al mateix temps.⁶⁷

---

67. Conclusions de les X Jornades de Cultura Gitana a Catalunya, 2002.

12. PARTICIPACIÓ SOCIAL

Participar, por ejemplo, en la asociación de vecinos es crearte problemas con los payos, y yo no quiero complicarme la vida.
AM-B-SC-3/5.2

Gràcies a l'article 23 de la Carta Magna, l'estat dóna el dret a la ciutadania espanyola a participar de la res pública mitjançant el sufragi universal, escollint representants o podent ser candidats. També es recull, al segon punt del mateix article, el dret a l'accés sense discriminació, explícitament amb condicions d'igualtat, a les funcions i els càrrecs públics.

D'altra banda, la Generalitat especifica mitjançant l'article 8 de l'Estatut, al segon punt, el fet de facilitar a la ciutadania la participació en la vida política, econòmica, cultural i social a Catalunya.

12.1. La participació del poble gitano

Les persones gitanes entren a formar part de la societat civil de ple dret de l'Estat l'any 1978, tot i que des dels anys 60 s'estava forjant un moviment social gitano incipient. La Constitució significa per al poble gitano el seu reconeixement com a persones, i ratifica el fet que no es pot discriminar, entre altres, per qüestions ètniques.

Aquest procés de reconeixement de drets per a les persones gitanes és encara molt jove, i a poc a poc va donant els seus fruits en el camí cap a la igualtat davant la llei de totes les persones. Cal tenir en compte que no es parteix de la mateixa situació i això dificulta, en cer-

ta manera, que es faci efectiva la representació i la participació esmentades anteriorment. Tot i així, el Parlament de Catalunya ha aprofundit en el camí obert ja fa anys en l'associacionisme gitano i les diferents administracions i institucions, en el reconeixement del poble gitano a Catalunya, encara que aquest reconeixement hagi estat denegat pel Partit Popular, al Senat, a Madrid.

El Partido Popular ha bloqueado en solitario en el Senado una moción presentada por el PSOE y enmendada por CiU por la que se instaba al Gobierno a aprobar la legislación necesaria para reconocer a los gitanos como minoría étnica. Para ello, el partido que sustenta al Gobierno defendió las políticas emprendidas en este campo desde el Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. (El Mundo, 6 de maig de 2003.)

Hem confirmat com els estereotips i prejudicis vers les persones gitanes són una gran barrera per a la seva participació social. No hi ha una identificació amb l'estructura social, en la qual no hi ha ni representació gitana ni inclusió de la cultura gitana. En canvi, sí hi ha prejudicis i una imatge social de la persona gitana molt esbiaixada. Això genera rebuig per part del poble gitano.

Bueno a la FAVB realment no tenim massa experiència amb el poble gità, perquè és una mica reaci a les associacions païes i les nostres relacions són mínimes fora. (...) No participen. (...) És que no tenen tendència amb les associacions, si s'associen estan perdent lo seu... (...) ...en general no tendeixen a anar a les associacions, no hi estan acostumats, no entra dins la seva cultura. *EOE-11/2-31-35-51*

Desgraciadament, la imatge social que la societat majoritària ha adoptat del poble gitano està relacionada amb la marginació, la pobresa i l'exclusió a què estan abocades. I sí, la cultura gitana està exclosa, però la marginació no té res a veure amb la *romipen* o gitanèitat. D'altra banda, els processos urbanístics i socials dels anys 60 i 70

que van concentrar la població més pobra en nuclis urbans han significat un reforç important per a l'imaginari que relaciona persona gitana amb delinqüència, drogues i brutícia.

Se hacen con la asociación gitanos de la época, yo era más pequeño, tenía 13 años o 14 años cuando empieza a iniciarse las reuniones en las casas y luego en el local, recuerdo el local sucio, aquello no estaba acondicionado ni nada y me sorprendía mucho porque no pensaba yo que aquellos gitanos se pudieran reunir para hablar de cosas que no tenían nada que ver con lo de siempre, sino que el discurso empezaba a ser distinto. A ver, no era para hablar de costumbres, de trabajo, de la venta, sino que era para hablar de cosas de temas sociales que no tenían que ver directamente con los gitanos, sino que era reivindicativo, de hablar con el alcalde, con el político para que les diera un local, ir a Madrid para no se qué, aquello no cuadraba porque no había pasado antes. Yo crezco ahí, además mi familia está presente y nada, cuando tengo 18 ó 19 años me invitan a entrar dentro de la junta directiva, una junta juvenil, y a partir de aquí empiezo a conocerla, a saber cómo funciona. *EOE-32/35*

Aquesta imatge generada socialment no parla de la participació social gitana, de la xarxa d'associacions, de la implicació de les persones gitanes en la resolució de les seves problemàtiques i la reivindicació de la seva cultura per part de les entitats gitanes. En aquesta imatge només hi haurà càrrega negativa relacionada amb els estereotips, i no es reflecteix la participació gitana a la societat, que és força alta, sobretot al moviment associatiu gitano.

Yo creo que la sociedad paya, la sociedad en general, está en gran deuda con el pueblo gitano, después de 500 o 600 años que hemos estado arrinconados allí, dejados, marginados, llega

la democracia y esto nunca me cansaré de decirlo, llega la democracia y creíamos que íbamos a ser también algo, íbamos a entrar también en el juego, pero qué va, el gitano sigue siendo gitano, sigue siendo un delincuente y nada más. *EOE-6/79*

També cal tenir en compte que gran part de les persones gitanes es troben en situacions econòmicament precàries, encara hi ha nivells baixos de formació i qualificació laboral. Aquesta problemàtica social de falta de recursos a què es veuen abocades moltes famílies gitanes fa que la participació no sigui a vegades una prioritat, o es converteixi en una manera de canalitzar les seves demandes socials,⁶⁸ com passa a la societat majoritària.

La gente participa, a ver, la gente participa poco, seamos sinceros, la gente dentro del pueblo gitano participa cuando verdaderamente hay un problema y el problema es, le atañe de forma muy directa, no? *EOE-3/175*

Així, ens trobem que el racisme és una barrera per a la participació, però també les condicions socials com ara el baix nivell educatiu i la precarietat laboral, o el fet d'haver nascut en un barri degradat. Però cal remarcar que una gran barrera és el fet que al teixit associatiu i social no hi hagi representació gitana i no es tinguin en compte les seves veus.

No me gusta participar en ninguna, pero en las gitanas, si me llaman, voy, porque soy gitano. *AP-81/5.2*

---

68. Aguilera Cortés, P. La participación política en la comunidad gitana. A *Gitanos* n. 4 (p. 17). 2000.

És per això que el poble gitano ha anat creant la seva xarxa d'associacions al llarg dels últims 25 anys, de manera que allà on hi ha població gitana hi ha almenys una associació gitana que lluita pels seus drets. En aquestes entitats se sentien bé, i tenien veu i vot, era una cosa pròpia que sentien molt seva.

Aquí en el barrio se hacen cosas así para la gente del barrio, pero nosotras veíamos que los gitanos no participaban y nuestra gran ilusión era hacer algo donde los gitanos pudieran ir, y los payos también porque eso no se cierra a nadie, pero cosas que realmente a los gitanos les llamasen. *EOE-16/33*

Altres barreres que hem trobat són la falta de formació o no tenir en compte les opinions de la gent.

Antes en la de vecinos. Me presentaba y lo que decía no servía de nada y ahora ya no voy. *AM-BC-VI-10/5.1*

Quan no es troba una utilitat al fet de participar, la gent es desanima i prioritza altres coses que sí que tenen un sentit.

Porque me da vergüenza no poder leer ni escribir. *AM-G-1/5.1*

Participaría en todo menos en cosas donde tuviera que escribir o leer. *AM-BL-SB-14/5.2*

A vegades, les persones que tenen recursos i eines acadèmiques no preveuen les dificultats de les persones sense formació que hi participarien. Moltes dones i gent gran, no ho fan per vergonya de mostrar-se en un entorn lectoescriptor, sense poder aportar les seves visions i opinions que sense dubte enriquirien els projectes i les idees de les diferents entitats.

Les persones gitanes volen viure plenament la seva gitaneïtat, sense que això pugui significar un factor d'exclusió. Veuen molt clar que s'han d'adaptar als temps que corren, com ho han anat fent durant tota la seva història. De fet són molt conscients dels canvis haguts en els últims anys, i volen avançar en la societat de la informació sense deixar de ser gitanos i gitanes, sense haver de perdre la seva identitat.

Sí, nos hemos integrado mucho en la sociedad, aunque no dejamos de ser gitanos. *AM-B-H-37/1.3*

Hi ha una voluntat de créixer i guanyar en qualitat de vida, com passa a qualsevol persona.

Que los gitanos intentemos avanzar respetando nuestras costumbres, pero pensando que estamos en el 2003. Antes iban en carro y ahora vamos en coche, así que tendríamos que avanzar en todos los aspectos. *CC-35/7.4*

Tots aquests factors fan que de les persones entrevistades hi hagi un 51,57% que no participi en cap organització. Centrant-nos en aquesta dada hem d'anar a trobar les respostes que tenen a veure amb la no-inclusió de les seves veus a diferents moviments, més que no pas a una falta d'implicació.

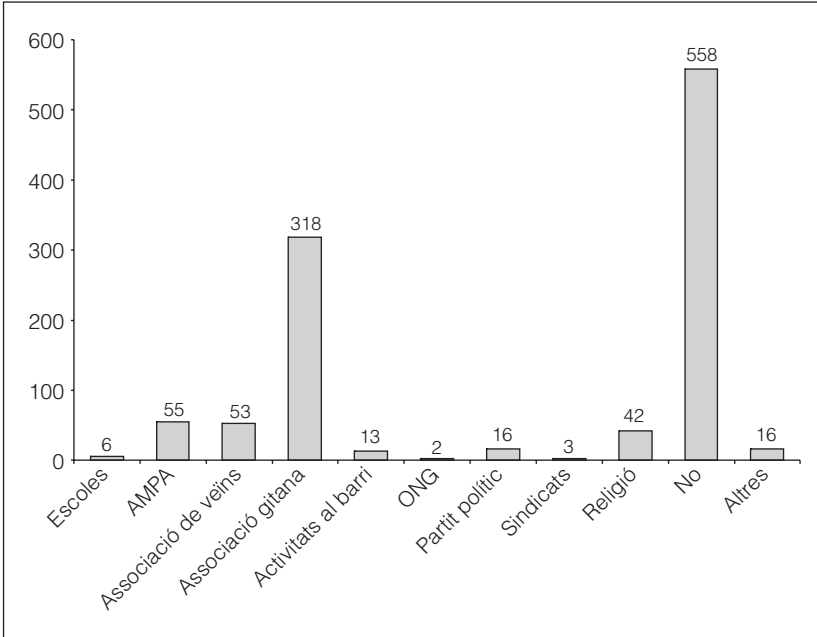
...La desmotivación que tiene el pueblo gitano es porque ha visto, de que no se ha tenido nunca en cuenta... *EOE-6/156*

Les persones gitanes entrevistades que participen ho fan principalment a les associacions gitanes, seguides de les AMPA i les associacions de veïns i veïnes.

Gràfica 34. Participació social

Però és més important saber per què l'altra part de població gitana que no participa ho fa, i anar a buscar les causes per així fer incidència en l'augment de participació social de les persones gitanes, i no culpar-les de la seva exclusió d'aquest àmbit social. Des d'aquesta òptica, de veure que la manca de participació serà determinada per una qüestió de desconeixement de la seva cultura, i una falta d'incorporació de referents gitanos al teixit social, la solució és fàcil. Potser és quan topem amb el racisme que pot costar una mica més, però treballant interculturalment i construint mitjançant el diàleg maneres noves de col·laboració es poden apropar les diferents perspectives. En tot cas, és més útil arribar a aquestes conclusions per a generar pràctiques que tinguin en compte aquests factors, i així s'incrementaria la participació. Quan la minoria no està representada en

l'estructura social, es genera poca participació dins d'aquesta i de re-
truc més desigualtat.

Yo participaría en una asociación de vecinos, pero de gitanos ya que en la del barrio son la mayoría payos. La condición que le pondría sería esta de que nos aceptaran un poco más. *AM-BL-P-22/5.2*

La societat, però, ha de tenir en compte la cultura gitana, i a les veus que des del poble gitano estan reclamant ser escoltades, per avançar junts i juntes cap a la igualtat mantenint cadascú les seves particularitats.

Somos ciudadanos de pleno derecho y nuestra cultura tiene que ser valorada y respetada porque viene de muchos años atrás, y los gitanos, de entonces hasta ahora han pasado mucho para poder seguir siendo gitanos. *AM-B-B-10/NEC*

Cal tenir en compte que el poble gitano està cansat a tot arreu de ser objecte d'estudi, dels serveis socials, dels mitjans de comunicació, del folklore... Les persones gitanes volen protagonitzar els seus processos de canvi, compartint-los, però decidint per si mateixos/es per on orientar-los i com ho han de fer, passant a ser subjectes.

Sí, preguntándonos qué es lo que nos gustaría hacer o realizar, que nos dejen hacerlo a nosotros mismos, con nuestras equivocaciones y nuestros aciertos. Que no lo empiecen y nos dejen pensar a nosotros mismos lo que queremos hacer con el pueblo gitano. *AM-BL-P-25/7.4*

L'organització en xarxa i la història transnacional confereixen un bagatge molt interessant per aportar a la societat informacional. El poble gitano es troba a tot el món, configurant una diàspora que pot donar sentit a la seva inclusió social precisament en la societat de la informació per les característiques de què disposa. L'organització en xarxa permet sentir-se còmode i poder desenvolupar tasques pròpies de les noves organitzacions. Les noves tecnologies ens emmarquen possibilitats més enllà del temps i l'espai, cosa que pot ser una gran alternativa per a les persones gitanes.

Hay mucho interés, hay mucho interés para echarse ahí, parece, en una palabra, mágica. Tú tienes que hacer una acción o alguna cosa y aparece el tema este y la gente se engancha. Hemos hecho algún curso de iniciación a Internet, iniciación y la gente se enganchó, pero gente de todos, la gente mayor, amas de casa, todos allí enganchados al ordenador, todos los gitanos. *EOE-32/25*

12.2. Les organitzacions gitanes

Dentro de la edad de Franco no era legal hacer asociaciones, pero ya había un grupo de gitanos que se movían por debajo, con la Iglesia, que fueron los que empezaron a promocionar las asociaciones gitanas. *EOE-21/6*

L'associacionisme gitano neix els anys 60 de la mà de l'Església⁶⁹ en un moment de clandestinitat social, encara sota la dictadura. Amb la democràcia els moviments socials gitanos que ja funcionaven es le-

---

69. San Román, T. El desarrollo de la conciencia política de los Gitanos. A *Gitanos* n.0, 1999.

galitzen i s'organitzen en associacions, i des de llavors no han deixat de formar-se associacions gitanes. L'any 1990 neix Romí, la primera associació gitana de dones.⁷⁰

Mi primer viaje fue a Burgos, y en Burgos empieza el movimiento asociativo gitano impulsando desde Barcelona contactos con gitanos inquietos, entonces con los que uno comparte inquietudes y trata de sembrar también la semilla que Pere Closa ya sembró en Antonio y en mí cuando apareció por Andalucía revolucionando a los jóvenes gitanos... Fue un trabajo lento amparado por la Iglesia, amparado por la verdad que en aquella época no tenía más opción que la Iglesia. *EOE-28/15*

Una problemàtica ha estat la dependència de les institucions, primerament de l'Església i posteriorment de les diferents administracions. Per manca de recursos propis, i també gràcies a la formació associativa rebuda, hi ha una dependència econòmica per a fer projectes que limita l'acció reivindicadora de moltes associacions gitanes.

El inicio de todo el movimiento gitano es un inicio reivindicativo, amparado por la Iglesia, no hay que buscarlo en otro sitio; de tal manera que los estatutos, lo que da personalidad jurídica a aquellas asociaciones que se crean en Valladolid, en Burgos, en Oviedo, creo que más o menos la cronología es ésta, todos ellos son estatutos firmados por el obispo de la diócesis. *EOE-28/19*

Així, molts joves gitanos es van anar formant socialment en aquestes entitats i moviments, i passaven a tenir més responsabilitat i

---

70. J. R. V. Soy gitana, feminista y maestra. *IDEAL*. Entrevista a la presidenta de Romí, 2002.

fer créixer el moviment associatiu gitano, amb molt d'esforç i molta gent implicada, amb molt bones intencions. Gràcies a aquests esforços múltiples podem reconèixer avui dia els avenços aconseguits en matèria de participació.

Benestar Social intentó agrupar a los gitanos universitarios para conseguir lo que quizá hoy en día es la Fundación Pere Closa... Dices, tengo en mi mano el poder de luchar por mi gente, pues voy a intentarlo, ¿no? Entonces se desplazó, sí que es verdad que nos siguen ayudando, es una ayuda económica, y moral también, pero nosotros fuimos los protagonistas de nuestra propia historia. A partir de ahí empecé como un abanico, a abrir posibilidades y a entrar en contacto con el mundo gitano. *EOE-30/21*

D'altra banda, alguns trets no tan positius de l'associacionisme de la societat majoritària es filtren també en prendre-ho com a model, amb una població socialment sensible com és la gitana, la barreja és que algunes entitats acaben sent la font d'ingressos de les persones que les formen, esdevenint l'associacionisme una manera més de guanyar-se la vida, i perdent la majoria de cops el caire reivindicatiu i comunitari.

Que la inquietud continúe. Lo peor que le puede pasar al movimiento gitano es la profesionalización de sus líderes, el convertir la lucha por el pueblo gitano en un modus vivendi. *EOE-28/28*

Si això passa en una associació qualsevol no gitana no té més repercussió que la que li donin els mitjans de comunicació. Però si això passa amb una entitat gitana, a més d'identificar tota la comunitat, el fet mateix genera molta desconfiança cap als mateixos gitans, en aquella associació en concret, i frustra possibles accions i la participació. Aquesta situació, permesa a vegades per les administracions i

duta a terme per alguns líders gitanos, ha fet en alguns casos que a la desconfiança general cap a l'estructura social se sumi la desconfiança cap a algunes entitats gitanes.

No veo agua clara, van a sus intereses. No me fío. *AM-B-B-46/5.2*

És per això que les persones gitanes entrevistades demanen transparència i honestedat a les organitzacions en general, i treballar per al bé comú i no per a enriquir-se personalment, trets col·lectius o comunitaris d'altra banda pròpiament gitanos.

Participo en esta organización porque quiero mejorar las condiciones de vida del pueblo gitano. *AM-BC-III-7/5.2*

Me gustaría que todo el mundo se ayudase, y que sea todo muy limpio, todo claro. *AM-VC-100/5.2*

12.2.1. Treball de les associacions gitanes per a la promoció del poble gitano

---

Principalmente porque en las tres me relaciono con los demás. Se hacen amigos. Porque me gusta y hay niños que juegan que son hijos de amigos. La petanca, porque me relaja y me hace sentir bien. Y la asociación de vecinos porque aporto mi granito de arena y estoy enterado de lo que se vaya a realizar. *AM-B-SC-1/4.5*

L'associacionisme gitano és important. Principalment és forta la participació que es dona a la xarxa d'entitats gitanes arreu de Catalunya, tot i que també hi ha participació a altres de no gitanes; com ara AV, AMPA, etc. El que és important és trencar el tòpic del gitano o gitana

al marge de tot, i veure que s'exerceix una ciutadania responsable i cívica cada cop més forta i en augment.

En la asociación, porque quiero participar como vecino de todo lo que ocurra. En el equipo de fútbol porque me gusta y, principalmente, porque está mi hijo. *AM-B-SC-2/5.2*

Les entitats gitanes estan fent des de fa anys molt treball en la lluita pels drets del poble gitano, comptant amb el voluntariat i petites estructures, i depenent bàsicament de projectes.

En las asociaciones, mejor o peor, unas más buenas, otras más malas, hacen un trabajo que cuesta mucho esfuerzo, un esfuerzo voluntario, esfuerzo económico, esfuerzo humano y sobre todo muchos años de esfuerzo. *EOE-3/122*

Les persones gitanes, però també les no gitanes, treballen per principis, i normalment són persones implicades socialment, com també sol passar amb la societat majoritària, tot i que hi ha moltes maneres de participar i molts nivells d'implicació.

Participo en la asociación porque de esta manera podemos hacer reconocer nuestras costumbres y cultura como pueblo gitano en la comunidad paya. No puedo participar en otras entidades porque no tengo tiempo libre, el que tengo es dedicación absoluta a la asociación gitana. *AM-BL-P-8/5.2*

En una entitat gitana podem trobar des d'activitats per a infants fins a responsabilitats concretes per a la gent gran, tot en un mateix espai.

Participo en la gitana (*associació*) para trabajar con mi gente, el pueblo gitano. Para mejorar el tiempo libre de nuestros niños y para intentar que el resto de gitanos/as y jóvenes vean un futuro. Para la mejora de las entidades. *AM-BL-P-25/5.2*

La joventut hi té un paper important, és el futur.

Que sea un sitio de referencia, pero no sólo para la gente mayor, sino que gente joven lo vea también como un espacio propio, que hasta ahora no ha sido tanto así. *EOE-32/118*

A més, molts d'aquests joves, i ara ja no tan joves, han trobat en la seva militància social una font de formació que els ha servit per a desenvolupar feines remunerades per al profit del seu poble.

Les associacions són també plataformes que faciliten i ofereixen possibilitats per trobar més recursos als quals, sense participar en associacions, no es podria accedir.

Creo en las asociaciones, y creo que el papel jugado por las entidades culturales gitanas ha sido muy importante, porque muchos de los que ahora son mediadores, organizadores o educadores sociales lo son gracias a estos movimientos creados, y entonces ante esto yo digo: felicidades, «chapó» y ya está. *EOE-10/74*

Alhora, la participació social genera en les persones noves expectatives, que repercuteixen positivament en les seves vides. En el cas de les persones gitanes, són portes cap a l'èxit escolar, per exemple, però també repercuteix en el món laboral.

Participo porque ayudo a los niños en las tareas escolares y esto me ha ido muy bien, sobre todo a mis hijas mayores, que se han podido sacar la ESO gracias a que aquí les explicaban y ayudaban a hacer sus deberes, si no yo creo que lo hubiera dejado; me gusta mucho hacer cosas para nuestros hijos. *AM-B-H-47/5.2*

Una de les motivacions principals per a participar en una entitat gitana és el fet de ser gitano o gitana, com si fos un deure moral. Però també hem trobat que una gran motivació per a la participació és la preocupació per l'educació dels fills i filles entesa globalment. Així, l'escola i l'educació són plataformes potencials que podrien generar molta participació entre les famílies gitanes. A la pregunta de per què hi participen responen:

Porque me preocupa la educación de mis hijos. *AM-B-LM-103/5.2*

I també;

Participo porque me siento muy gitana y todo lo que hablan allí es como una lucha diaria por nuestro pueblo, y porque los niños aprenden cosas de nuestra cultura. *AM-B-H-21/5.2*

Hem parlat anteriorment dels problemes de dependència i formació associativa de les entitats gitanes. També ha quedat molt clar que la transparència i l'eficàcia són valors que demanen com a condició per a participar les persones gitanes. Però també hi ha propostes que van més enllà;

Jo crec que el tema de la diversificació de les fonts d'ingressos seria fonamental, l'optimització de la gestió també i potser, això

ja és més polèmic, la renovació dels càrrecs directius, s'ha de donar entrada a molts gitanos i gitanes a dintre de, bueno, que donin el seu caire... Les entitats no s'atreveixen a enfrontar-se amb les administracions, però aquest és un pas necessari si es vol ser veritablement eficaç i per al poble gitano. *EOE-12/93*

En tot cas, són temes que han de parlar i decidir les mateixes persones gitanes a les seves associacions, i que els altres actors socials han de facilitar un entorn de bones pràctiques associatives.

12.2.2. Aportació de valors propis gitanos per a treballar la participació a la societat actual

---

Porque soy gitano. Para implicarme pediría que me escuchasen en la asociación de vecinos. *AM-BL-SB-7/5.2*

Una qüestió important és la vertebració social de valors propis del poble gitano, que són reflectits en les seves associacions i en la seva manera de practicar l'associacionisme. Aquests són uns valors molt apreciats dins el món social, perquè tenen a veure amb la cohesió i la horizontalitat. També són uns valors ètnics, perquè la principal motivació és el fet de ser gitano o gitana, i per tant, ser solidaris amb el seu poble.

Nosotras queríamos montar una asociación y cogimos y dijimos, venga, porque no queríamos montar una asociación a secas, porque hemos sido muy consecuentes y fuimos a visitar asociaciones gitanas para ver cómo funcionaban, cómo se movían, cómo dejaban de moverse, qué es lo que era realmente, qué es lo que necesitábamos, qué pros y qué contras tenía. *EOE-16/43*

Aquesta organització en xarxa és molt pròpia de l'estructura social gitana, i també dels moviments socials actuals. És una habilitat i un valor molt demanat en la societat actual.

Porque soy gitano y hay que ayudar al pueblo gitano. *AM-M-1/5.2*

Ja hem fet esment de la solidaritat, tret que anirà sortint a tots els aspectes de la participació. La comunitat com a fi últim, i el deure d'ajut i referència cap a aquesta és una constant en la vida gitana, que es fa palesa a les pautes de relació i organització gitanes.

Que la asociación u organización tuviera actividades para los niños y sentirme libre para expresar mis opiniones. *AM-BC-III-10/5.2*

També és un associacionisme ampli, global, en què hi cap tothom. Hi ha activitats per a totes les edats, des del reforç escolar o les activitats esportives fins a l'alfabetització o l'artesanía. A més, que hi hagi activitats infantils facilita la participació de les famílies, principalment de les dones. Aquesta modalitat organitzativa àmplia es pot entendre com un espai horitzontal i democràtic on tothom pot participar no tan sols de fet, sinó que es pensa en tothom a l'hora de programar activitats i pensar l'espai.

A través de asociaciones para que en cada barrio haya diálogo. *AM-BC-VI-23/7.5*

El diàleg és bàsic com a eix vertebrador del teixit social en general, i en les pràctiques socials gitanes és un valor utilitzat com a mètode i fi en si mateix.

Per exemple, veiem a través de la frase següent d'una mare gitana que treballa com a monitora del menjador a l'escola dels seus

fills, com la implicació pot ser molt forta quan té un sentit per a les persones.

Participo en el AMPA del colegio de mis hijos y organizo actividades con mis compañeras. Soy miembro de la junta del AMPA. (...) Claro que participo. Mire, sólo cobro por tres horas y casi estoy todo el día organizando actividades con las compañeras. *AP-67/5.1-5.2*

Quan una persona s'implica ho fa, i molt, i l'escola és potser un marc de participació molt bo per a les famílies gitanes, on es poden sentir molt bé i generar molta transformació, tant a les seves vides com per la influència que generen en el seu entorn; amb els fills i filles, com a referents per a altres gitans i gitanes... I aquesta qüestió té efectes per exemple en l'aprenentatge, tant dels nens i nenes gitans com el de les famílies o persones gitanes que hi participen. Generalment, la participació social genera formació.

Participo en esta organización porque quiero mejorar las condiciones del pueblo gitano. *AM-BC-III-7/5.2*

Hem parlat de solidaritat i comunitat. És important ressaltar el compromís i la sensibilitat social que denota l'associacionisme gitano, però també la pràctica social de moltes persones gitanes que han viscut o viuen en condicions de desigualtat social.

Me gustaría estar en la asociación de vecinos para decirles que ayuden un poco más a los gitanos e inmigrantes. *AM-B-SC-18/5.2*

Això no vol dir que el poble gitano en general sigui així, però sí que hi ha una tendència a tenir en compte. Aquesta tendència està in-

fluenciada pel territori, per una vinculació amb el territori important, que si a més és un territori marginal, com ara un barri degradat, es tenyeix d'un caire molt reivindicatiu, social i comunitari.

Porque creo que participando se pueden mejorar mucho las cosas. Yo participaría en cualquier otra organización si el barrio me lo pidiera. *AM-BL-LM-108/5.2*

Hi ha una necessitat de canviar situacions de desigualtat. També hi ha certa desconfiança, no generalitzada, cap a associacions no gitanes, que hem notat en la implicació de moltes persones gitanes en associacions gitanes. No obstant això s'ha de valorar, i s'ha de vincular amb altres moviments i entitats del territori, trencant així estereotips pels dos costats.

Porque tengo confianza, somos gitanos y sé que no me van a engañar, al contrario, siempre nos ayudan, es nuestra ley, ayudarnos. *AP-4/5.3*

Les persones grans també tenen el seu espai, que mai es veu suplantat per les associacions, ben al revés, les persones grans de respecte, els vells i les velles, també participen quan són requerits per la comunitat o quan creuen que han d'intervenir-hi, i estan reconeguts i reconegudes, respectats i respectades pel teixit associatiu gitano.

Sólo participo cuando es necesario, en temas gitanos, para arreglarlos como todos los viejos. *AP-8/5.1*

No participo en ninguna entidad, pero cuando me llaman como mayor en algún tema siempre estoy dispuesto. *AP-3/5.1*

La família és un valor molt important per al poble gitano, i significa moltes vegades la possibilitat de superar situacions i dificultats, així com una manera de generar transformacions que una persona sola no podria fer. És un marc de referència, i també ho és per a iniciar projectes o idees.

Si viera a mis primas que hacen alguna unión gitana me apuntaría. *AM-Vr-18/5.2*

Les persones gitanes participen, i hi ha ganes d'ampliar més aquesta participació a altres àmbits no pròpiament gitanos però on se sentin bé. Un gran potencial que no s'ha de deixar perdre.

Humanitària, per pur bé social. Que les seves finalitats fossin socials i igualitàries, jo era de la Creu Roja als 16 o 17 anys. *CG-88/5.2*

12.2.3. Diàleg igualitari i igualtat de les diferències com a mitjà de practicar l'associacionisme

---

...el diálogo directo con los gitanos para resolver las dudas que tienen los mismos gitanos. Ayudar de verdad. *CG-1/7.45*

El concepte d'igualtat de les diferències defensa que la veritable igualtat inclou el mateix dret de tota persona a viure diferent (Flecha, R. 1997), i això pel que fa a participació significa que ser diferent, ser gitano o gitana no vol dir no tenir els mateixos drets, i per tant, significa poder accedir amb igualtat als àmbits de decisió de la societat, per a poder decidir com es volen solucionar els problemes.

Porque me gustaría tener los mismos derechos que un payo algún día. Respeto, respeto y respeto. *AM-BL-G-19/5.2*

A més, aquesta participació directa i igualitària tindria com a protagonista el diàleg, però un diàleg igualitari en què es valoressin les opcions i les aportacions de les persones gitanes no segons el seu origen cultural o social, per exemple, si tenen o no titulacions acadèmiques, sinó que es valorés per la validesa dels arguments presentats, de manera que una persona que ocupa una posició de poder no tingui més pes que una persona gitana.

Es necesario contar con la participación de los propios gitanos. *AM-B-H-27/PROP*

Aquesta manera de treballar pròpia de la comunitat gitana i el moviment associatiu gitano són la solució perquè les seves aportacions, interessos i opinions siguin escoltats i avançar així en la superació de les desigualtats socials com ens explica aquest polític gitano.

Creo que quien tiene que decidir el futuro del pueblo gitano son los propios gitanos, y no las personas que nos podemos encontrar como dirigentes. Yo no dirijo el futuro de nadie, el futuro se lo tiene que curtir cada uno, por eso tenemos que dar las herramientas necesarias para que puedan tener los elementos necesarios para que puedan decidir hacia qué dirección han de ir. *EOE-10/19*

D'aquesta manera les posicions homogeneïtzadores i relativistes queden superades per donar la possibilitat de construir un espai i un temps comuns, basats en els valors humans, el diàleg i la igualtat.

La participación no significa que cuanto más participes más gitano democrático eres, yo no estoy diciendo eso. Lo que sí estoy diciendo es que cuantas más opiniones tengamos, más elementos tendremos para poder ir trabajando. Si al final los elementos quedan entre tú y yo, pues la verdad, sí podremos tener en estos momentos una visión de lo que puede sentir o de lo que puede decir una parte de la comunidad, pero no de todo el mundo, y nos estaremos equivocando. Y si alguna persona viene y te dice: oye, tú no hables en nombre mío, pues tendrá toda la razón del mundo. *EOE-10/74*

La igualtat de diferències recupera el concepte d'igualtat però sense entendre'l com a homogeni, al revés, incloent-hi la pluralitat de veus i lluites comunes necessàries a tot moviment social generador de canvis.

Haurien de tenir una visió més, més progressista no seria, però potser, no, seria més multicultural, una, ens estem globalitzant massa, saps? Doncs és que encara hi ha molts estereotips del que és la població gitana. *EOE-26/36*

Aquesta manera d'entendre l'associacionisme i de practicar-lo té un caire molt gitano i alhora universal, que pot ser exportat a qualsevol àmbit i cultura, perquè el que s'aconsegueix és un bé comú.

Mantener contacto con otras culturas y dialogar. *AM-BL-V-2/7.4*

El diàleg intercultural té un paper principal dins els moviments socials en la societat actual, i és l'única manera d'aconseguir una convivència igualitària comuna sense perdre l'essència de cadascú.

12.3. Augment de la participació quan s'escolta les veus de les persones gitanes

---

Participo en la asociación de vecinos porque me incumbe todo lo que allí se hace o dice. Si me propusieran entrar en una asociación gitana, quisiera que mi voz fuese escuchada y respetada. *AM-BC-III-11/5.2*

Bàsicament, el que demanen les persones gitanes com a condició per participar, o les característiques de les organitzacions on participarien, té a veure amb el fet que s'escolti la seva opinió, i es respectin les seves aportacions. Això es va repetint de diferents maneres, però és una constant que si fos escoltada generaria molta més participació.

En la gitana porque soy gitana y la de mi barrio porque tengo buena relación con mis vecinos y respetan mi opinión cuando participo. *AP-27/5.2*

Presentación de los gitanos en todas las administraciones y organizaciones para que se escuche nuestra voz. *AM-B-B-69/PRO*

Aquesta representació institucional s'ha d'anar fent efectiva de mica en mica, incloent-hi les veus de les persones gitanes a tots els àmbits de participació social que les lleis emparen. Incloure les veus vol dir incorporar les propostes, escoltar les opinions, respectar les diferents posicions que donen les persones gitanes, com ens diu aquesta que participa en una associació gitana:

Participo porque creo que es una necesidad moral. Para participar en otras entidades les pediría que me tuviesen en cuenta mis aportaciones. *AP-10/5.2*

La població gitana a Catalunya és conscient que ha de trobar el seu lloc dins la ciutadania catalana, perquè és catalana i perquè és necessari exercir una ciutadania activa per a ajudar a canviar les condicions de desigualtat en què viu.

Pienso que si alguna vez participo en una asociación, sería la que existe en nuestro barrio, y pediría que contaran conmigo para ayudar a nuestro pueblo. *AM-BC-III-6/5.2*

Hi ha una voluntat que necessita acompanyament, però que vol protagonisme i confiança plena. La participació augmenta i es consolida quan els interessos i les propostes sorgeixen de les mateixes persones gitanes, i veure que això funciona reforça aquesta participació. Són les persones gitanes, qui decideixen quines activitats volen dur a terme.

Una experiència que va ser interessant, que van muntar ells pel seu compte, la penya Camarón, una penya de cante... i es va ampliar després amb baile també. I el que vam fer va ser això, posar-hi un professor de guitarra, un professor de dansa, i els hi vam donar canya. Vam concertar actuacions per Girona. Sempre tens amics i coneguts que... és que Girona no és Barcelona, per això et dic, no és mèrit nostre, estàs en un lloc on pots fer coses. *EOE-13/77*

12.3.1. Trencar estereotips i prejudicis per tal d'afavorir la participació en organitzacions no gitanes

---

Participo porque quiero que los niños no pierdan nuestra cultura y tengan respeto. *AM-BL-P-10/5.2*

Una motivació forta per al poble gitano és la possibilitat de potenciar i fomentar la seva cultura. Si aquestes aspiracions són reflectides en altres organitzacions civils, i es tenen en compte les seves veus, es possibilita la participació de persones gitanes a qualsevol àmbit, i es genera inclusió. Facilitar la participació és una tasca de les societats en què vivim, potenciar el voluntariat social i la ciutadania activa. Aquestes premisses no seran certes si no es té en compte la comunitat gitana en el teixit social, si la fem invisible i l'estereotipem. S'han de crear espais de diàleg on es generin contextos igualitaris, per tal d'incorporar les seves aportacions en tots els àmbits.

Participaría siempre y cuando me ofrecieran alguna clase de formación. *AM-BL-G20/5.2*

L'educació és encara una assignatura pendent en les agendes d'ensenyament quan es parla del poble gitano. Les persones gitanes són conscients, i és per això que volen formació, no tan sols per poder participar, i no només alfabetització, tot i que això és bàsic per fer qualsevol pas, volen promocionar-se, desenvolupar la seva cultura a través de la formació.

Porque me gusta y para estar informada. Participaría en todo lo que fuera bueno para el pueblo, que hubiera seriedad y formalidad, eso pediría para implicarme. *AM-BL-V-8/5.2*

Les persones gitanes volen estar al dia, volen estar informades. Avui dia la informació és un valor bàsic per al desenvolupament d'una vida digna, sense accés a la informació no hi ha possibilitat de canvi de situació, i si la situació és de desigualtat, no se surt de l'exclusió. Des del poble gitano hi ha la necessitat de canviar les coses d'una manera real i organitzada.

Porque me han motivado mis hijos y una vez que he empezado me ha molado mazo. *AM-Vr-17/5.2*

Els fills són molt importants, i si per qualsevol pare o mare els seus fills o filles són el més important, per les famílies gitanes també, i a més la infància té a la cultura gitana un lloc molt valorat socialment. Si anteriorment hem parlat del valor superador i transformador de la família gitana, en aquest cas es veu enormement. La preocupació per l'educació global dels fills i filles ha generat una implicació en aquest cas a l'escola que repercutirà positivament tant en els fills i filles com en la mare, com en la família, com en els altres membres de la comunitat, en el professorat i en els alumnes no gitanos. La participació gitana no té un caire individual només, té repercussions en el seu entorn, i molt fortes.

Sí, tuve muchos problemas, me querían echar porque es un piso de ADIGSA, pero mis vecinos y la asociación de vecinos me ayudaron. Y aquí estoy. *AM-VC-2/4.4*

No tan sols existeixen els problemes de convivència que surten als mitjans. És més, podríem dir que aquestes notícies tractades de caire racista i sensacionalista són la minoria, i que la bona convivència existeix, amb la població no gitana també. Hi ha solidaritat i bon veïnatge, sobretot quan s'exerceix la ciutadania.

12.4. Reconeixement i coneixement de la cultura des del món social

---

Si tuviera que participar en otra organización se tendría que respetar la cultura gitana. *AM-BL-SB-15/5.2*

Respectar i incloure la cultura gitana en totes les institucions, administracions i el Tercer Sector és una de les demandes principals del poble gitano a Catalunya. És evident que el racisme i els prejudicis que socialment s'atribueixen a les persones gitanes ha generat opinions negatives i positives, i si té alguna cosa de positiu que s'ha d'atribuir a les persones gitanes és que veuen la necessitat que el decret de la Generalitat es faci efectiu a tots els àmbits de la societat.

Participo porque me interesa lo que hacen y me siento que estoy en un lugar que me pertenece y que guardan o tienen la misma cultura, que eso es muy difícil por ni decirte que no hay sitios donde los gitanos nos sintamos acogidos, aquí y en el culto. *AM-B-H-39/5.2*

Precisament aquest reconeixement, i aquesta potenciació de la cultura gitana ha fet que les persones gitanes participin a les entitats gitanes, fa que sentin identificació amb allò que porten a terme. No seria coherent per a una persona gitana estar organitzada i no treballar en la línia de la seva cultura, no tenint en compte per a res la seva cultura.⁷¹

Porque tengo interés en divulgar la cultura gitana, ya que estoy muy orgulloso de ella y quisiera que la sociedad mayoritaria tuviera un conocimiento mayor y real de nuestra historia y cultura. *AM-BC-III-28/5.2*

Per aquest motiu l'associacionisme ha de servir per donar a conèixer la cultura gitana, i que s'acabin els prejudicis, lluitant així contra el racisme, però també donant a conèixer positivament la riquesa cultural gitana que es perd la societat majoritària.

---

71. Resolució 104 6/VI del Parlament de Catalunya.

Participo en la asociación porque tratan mi cultura y no me quiero implicar en otra. *AM-B-H-12/5.2*

Si s'aconsegueix aquest reconeixement, les associacions a Catalunya s'aniran omplint de la diversitat pròpia de la societat catalana, incloent-hi les persones gitanes.

12.4.1. Persones gitanes a tots els àmbits de la societat

Sí, sí que votamos, y cada vez más, lo que pasa que claro, lógicamente donde nosotros no tenemos una participación y donde nosotros no sabemos ni quién es fulano, ni quién es secano y para qué y para qué no, pues lógicamente ha ido costando mucho arrancar, ¿no? Pero sí, sí que se vota... *EOE-3/167*

Una de les aspiracions de les persones gitanes és que hi hagi gitans i gitanes a tots els àmbits de la societat, i també dins la política i les institucions.

La participación política, mire usted, yo creo que los gitans y las gitanas tenemos que participar en la vida política, no podemos esperar a que sean los demás los que hagan las cosas por nosotros; lucha contra el analfabetismo, evidente, eso es fundamental, segundo, un puesto de trabajo, porque eso es fundamental para poder vivir, si has alimentado tu alma, la cultura, y has alimentado tu cuerpo para poder seguir vivo, a continuación viene el primer compromiso, en libertad se llama participación política. *EOE-28/44*

D'altra banda, l'índex de participació en les eleccions està directament relacionat amb la persona o grup polític al qual es vota. Si

aquest grup no té en compte les necessitats de les persones gitanes, i a més no es coneix a les persones, es generen barreres per a la participació política, tant en l'acte individual de votar com en la participació en grups polítics. Tot i així, l'índex de participació en les eleccions en general és d'un 65%, com ja hem dit anteriorment, molt similar al de la societat majoritària.

Te puedo asegurar que hay unos 350 o 400 gitanos, no hay más; pues han votado el 65% de los gitanos, son datos reales, cuando solamente votaban un 0,5%. Esto qué ha hecho, pues yo creo que se ha despertado la curiosidad mucho, pues han votado a mí, a la persona. *EOE-10/21*

Aquest és un exemple clar de com vincular la gent. Qui parla és una persona gitana que s'ha presentat en primer lloc a una llista electoral. Així, s'han trencat dinàmiques que utilitzaven la imatge d'una persona gitana per després no sortir escollida, ja que estava en llocs molt baixos.

Que los partidos políticos tuvieran a gitanos/as en puestos de relevancia. *AM-BL-SB-18/PROP*

Aquí, en canvi, els votants gitanos no tan sols s'han sentit identificats, sinó que han vist un canvi real, una possibilitat real que canviïn qüestions relacionades amb el poble gitano.

Tener representación política, es decir, tener políticos gitanos. *AM-BC-III-2/7.4*

Aquesta seria una possible solució, però no l'única. Cal dir en aquest respecte que a les últimes eleccions del 25 de maig de 2003,

municipals a tot l'Estat i autonòmiques a algunes comunitats, s'hi van presentar 23 persones gitanes, 7 dones i 16 homes, segons dades de la Unió Romani.⁷² (autonòmiques, 5 persones, 2 dones i 3 homes, municipals, 19 persones, 13 homes i 6 dones, dels qual tres són catalans).

Situar gitanos dintre dels partits. Però situar-los no amb la trampa que fan avui dia, de situar-los en llocs que saps que pràcticament no sortiran, no tan sols fer-los servir de reclam per quan vagin a un barri gitano portar-lo davant, treure'l i ja està, no. S'ha de posar-los en llocs on realment puguin sortir..., en llocs d'aquests tipus. *EOE-12/88*

**Taula 24. Persones gitanes presentades a les eleccions:
1978-2003**

<i>Eleccions</i>	Homes	Dones
25 de maig de 2003	16	7
1978-2000	14	3

Aquestes xifres contrasten amb les que dóna Aguilera Cortés (Aguilera 2000:18-19), que va trobar només 17 candidats i candidates a eleccions, 2 a les autonòmiques i la resta a les municipals, amb l'excepció de Juan de Dios Ramírez, que es presenta com a candidat a les eleccions generals i europees. D'aquestes, 3 eren dones i 14 homes. Tot això des de les primeres eleccions democràtiques fins a l'any 2000. Hi ha hagut un augment considerable molt positiu.

La cosa està en el fet que hi hagi una voluntat política de situar gitanos, que és que ara sembla que hi hagi una receptivitat enorme a totes les societats del món, però en canvi cap als gitanos

---

72. www.unionromani.org/noti2003-05-01.htm (consulta de 19/05/03).

no... els partits polítics han de ser més receptius i situar continguts i propostes gitanes dins de les seves propostes i, per tant, situar gitanos dintre les seves llistes. *EOE-12/92*

És important que totes les organitzacions socials siguin sensibles a les demandes del poble gitano. Ens els últims temps hem vist que hi ha una voluntat política, des de diferents perspectives, de col·laborar amb la immigració, de fer esforços per a la integració, i generar polítiques. També els partits han estat més receptius a aquest tema.

Pues me gustaría implicarme para el bien del barrio y poder luchar para ello. *AM-BC-X-21/5.2*

La inclusió de persones gitanes a tots els àmbits generarà més participació i també la resolució de moltes problemàtiques. Amb el diàleg i una voluntat d'eficiència es pot arribar molt lluny.

Más entendimiento y diálogo, más refuerzo en los estudios y preparación, y que cuando nos veamos rechazados que pudiéramos recurrir a una persona gitana que nos defendiera. *AM-BL-G-13/7.4*

La manca de referents a les institucions és també una reivindicació de la població gitana catalana. Pensen que qui millor que una persona gitana entendre la problemàtica gitana. No es deixa de banda, però, el diàleg i el treball conjunt i necessari amb les persones no gitanes, sempre incloent-hi les veus gitanes. Així s'acabaria amb la sensació de soledat institucional que senten, del buit representatiu que viuen.

...si hubiera presencia gitana dentro de las administraciones públicas, que pudiera haber un problema y fuera ese señor de allí

del ayuntamiento, que es la persona más cercana que hay, y fuera ese gitano que está ahí: «oye, tengo ese problema», y ese gitano que intentara de arreglarse a través de la administración pública... *EOE-6/148*

Potser així es podrien generar molts canvis, però el que és clar és que el poble gitano està despertant i té un somni, té esperances.

No, hasta ahora no votava, pero ahora sí, votaré al PNCA (Partido Nacionalista Caló). *AM-BL-SB-1/5.3*

Quan hi hagi persones gitanes a tots els àmbits socials, participant, generant coneixement, compartint, llavors es podrà fer efectiva la màxima constitucional del dret a la participació en la *res pública* i el dret a accedir en condicions d'igualtat, perquè ja hi seran, aquestes condicions.

Soy presidente de la asociación de vecinos del barrio. Participo también en el colegio para el bien de los hijos. *AM-BL-C-2/5.1*

Les accions afirmatives podrien facilitar aquesta incorporació de persones gitanes a tots els àmbits de participació social i de la societat, però sempre respectant les seves opinions i partint del que demanen.

Hi ha gitanos que són sociòlegs, com dèiem abans, doncs que n'hi hagi un que estigui també allà. ¿Deliberadament potser? D'acord, doncs potser sí, però aleshores que n'hi hagi també un. Jo crec que aquesta participació és fonamental també, perquè ajuda a donar aquesta imatge de normalitat també, plural, variada, de normalitat. *EOE-12/32*

12.5. Institucions, política i partits

Com ja hem vist, l'associacionisme gitano neix molt tutoritzat i acompanyat sempre, en un primer moment, de l'Església, i de les diferents administracions. Això ha facilitat molts projectes que no s'haguessin pogut dur a terme si aquestes institucions no haguessin estat presents; però, d'altra banda, ha generat diverses situacions de dependència i de falta de formació associativa, que ha desembocat en una situació de desavantatge amb les administracions i les altres entitats i institucions, i ha creat molta instrumentalització.

Dentro del barrio siempre hemos vivido con el miedo de que los que vienen de fuera vienen un poco a estropear las cosas, porque el barrio de La Mina ha sido un barrio muy aprovechado, ha venido gente a aprovecharse siempre de nosotros. Donde nunca jamás hemos visto cambios, donde los cambios que ha habido han sido siempre para peor, donde todo el mundo ha querido comer del barrio, donde uno ha venido, otro ha llegado. Decir a qué viene éste ahora, qué es lo que váis a hacer ahora? *EOE-21/98*

Gràcies al treball de camp hem pogut constatar la frustració que té el poble gitano envers la política i la intervenció de l'Administració, i aquesta frustració fa de barrera per a la participació, i generant més desconfiança cap al sistema social. Això alhora genera baixes expectatives i poca il·lusió en el canvi que podrien generar alguns projectes i accions.

Me revuelve las tripas cada vez que los partidos políticos cogen a un gitanito, lo ponen en sus listas, que es como para que dé brillito, pero lo ponen en un puesto que no sale eh, no sale, lo saben ellos perfectamente que no sale pero llevan un gitano en la lista... *EOE-28/40*

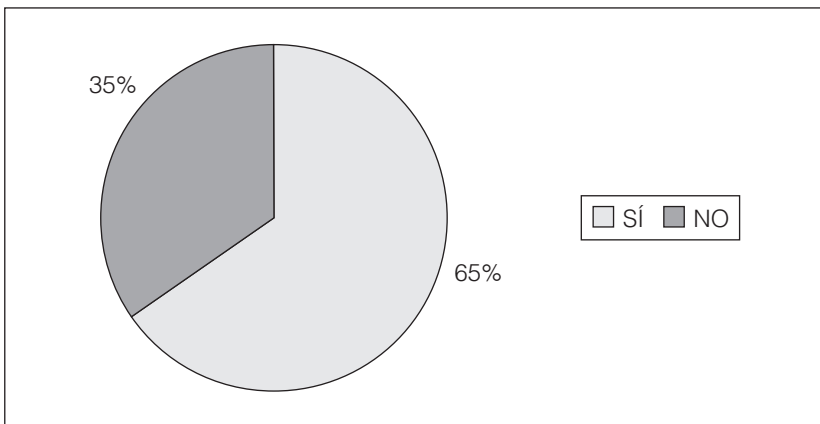
Políticament parlant és potser on més veiem la desconfiança i la sensació d'engany que expressa el poble gitano. Tot i que un 65% vota, hi ha molt recel cap a la política, els partits i els polítics, que no han sabut guanyar-se el poble gitano. Valorem com a molt positiva aquesta participació electoral en general, ja que la participació a Catalunya és d'un 55% segons dades de l'IDESCAT de l'any 1999 al Parlament Europeu, i tot i que no és del tot comparable, ens mostra de manera orientativa que el nivell de participació electoral és molt alt entre la població gitana enquestada.

Al gitano nunca se le ha querido tener dentro de la política. Y si han estado dentro de la política ha sido para utilizarlos, por lo menos han sido las experiencias que yo he vivido. Si ha estado dentro de la política vamos a ponerlo en el número 14 o 15 que seguro que no va a salir en las listas. *EOE-3/153*

Gràfica 35. Normalment votes a les eleccions?

Ens han expressat la ràbia envers la instrumentalització patida, potser sense mala voluntat per part dels partits per interessos electo-

als. És important dir que hi ha una falta de representació gitana dins els partits polítics de qualsevol tendència, tot i que cada cop més les llistes electorals van arrebegant més polítics i polítiques gitanos i gitanes.

Los políticos no nos tienen en cuenta. *AM-B-LM-4/NEC*

Per exemple, si llegim els programes electorals dels diferents partits polítics en les últimes eleccions, a Catalunya municipals, s'observa que no s'incorporen accions adreçades a la qüestió gitana de manera específica. És la iniciativa del Parlament de Catalunya un precedent de canvi que obre moltes portes per a la superació de les desigualtats del poble gitano a Catalunya.

No encuentro un partido que me defienda y trabaje por el gitano. *AM-BC-IX-13/5.3*

Són les entitats gitanes, les que actuen com a agent reivindicador i de canvi dintre de la societat.

No tenemos nada, no hay nadie, nadie que nos represente y nadie que nos ayude en esos temas. A parte nos vemos impotentes, no tenemos nada ni nadie que nos ayude. *EOE-6/148-149*

Entre la població gitana entrevistada queda latent un sentiment de solitud, de no representació de la societat majoritària. Els projectes d'intervenció no compten amb les seves inquietuds ni amb les seves propostes la gran majoria de les vegades.

Hoy van los payos, ya van contándose, juegan con ordenadores y ya van a la luna, y los gitanos nos estamos bajando del burro to-

davía, y eso es lo que nos queda; y ahí tenían que haber invertido para que hubiéramos quitado un poquito, nivelar un poquito más, pero se ve que hay gente que no le interesa, no quiere que el pueblo gitano salga de la incultura, te vuelvo a decir parece ser que somos como la materia prima, para algunos departamentos y técnicos somos como la materia prima, como ladrillos para la construcción; si hay materia prima hay cosas para hacer, hay cursos, hay historias. *EOE-6/79-80*

Dins de les organitzacions tradicionals i els moviments alternatius no es recull en cap moment la problemàtica que pateix el poble gitano a l'Estat i a Catalunya.

Un sindicat, jo no he vist mai que tinguin en compte les necessitats o peculiaritats del col·lectiu, sempre se l'ha deixat a un nivell molt genèric. *EOE-1/186*

No es parla del baix nivell formatiu de les persones gitanes, de les altíssimes taxes d'atur i la precarietat en què viuen, de les dificultats per adquirir un habitatge, o de la discriminació que pateixen a molts llocs públics.

Pues está muy bien que ya haya algún concejal que otro. Que lo que no se tiene que hacer es poner políticos en las altas esferas que van con el nombre de gitanos pero que no lo son para nada. Porque no trabajan con la base, y no quieren saber absolutamente nada del tema gitano. Han utilizado el tema gitano como trampolín. *EOE-3/165*

Potser el fet que cada dia més la persona gitana és conscient que cal participació política perquè hi hagi canvis en la situació del poble

gitano (Aguilera, 2000), i que cada dia la joventut gitana està més i millor formada, i que la renovació i la tecnificació de les associacions i els seus dinamitzadors les fan més operatives i amb millor gestió, fa que aquest escenari es transformi en un de més unit i millor connectat, fent de la lluita pels drets de les persones gitanes una bandera que tothom faci seva.

La ciutadania que es reclama des del poble gitano a Catalunya vol ser escoltada per la resta de la societat catalana, per superar conjuntament les dificultats;

Déu, nosaltres, nosaltres som catalans de pura cepa, de moltíssimes generacions, jo no, jo, que jo recordi els meus pares i els meus avis i els meus besavis i els meus rebesavis són de Lleida i Balaguer, Lleida i Balaguer, Lleida i Balaguer, i algun de Tarragona. *EOE-24/50*

12.6. Fomentar l'associacionisme femení gitano: les dones com a agents socials de la seva comunitat

---

Pero a mí me consta que por otros barrios la mujer gitana es la que toma las riendas de las asociaciones. *EOE-21/8*

La dona gitana està experimentant grans canvis, i està sent el principal agent de canvi social de la comunitat gitana.

Primer per ella, perquè li feia molta vergonya, i per altra banda perquè les mares també la veien, ostres, com el bitxo raro, 'què pasa aquí, y cómo es que esta mujer viene aquí...' També m'ho van comentar a mí, no, no, 'es que yo le he comentado que ven-

ga'. Amb el temps realment la cosa va millorar. (...) En aquest cas tenia el teu suport, que eres un treballador social que estava al barri i feia el seguiment, (...) Sí, però també tenia el suport del seu marit, de la seva família. *EOE-1/172-177-178*

A més, el moviment de dones gitanes, de caràcter inclusiu, té molta més força que altres moviments de dones tradicionals, ja que no es posa en contra de ningú, sinó a favor de tothom de la seva cultura. Això fa que la majoria d'homes d'aquesta cultura donin suport i avalin el moviment feminista gitano, perquè senten que forma part de la lluita del poble gitano.

Por ejemplo, yo participaría si montáramos una asociación gitana de mujeres, para poder trabajar aspectos de la vida de la mujer y ayudar a mi pueblo a conseguir una mayor calidad de vida. *AM-BC-X-22/5.2*

Cada cop més la dona és més conscient del seu poder, i cada cop més l'utilitza per a la seva promoció i per a la del seu poble.

Participaría en una asociación si se tuviera en cuenta la opinión de las mujeres y siempre que se buscaran cosas o cursillos para nosotras. *AM-BC-III-8/5.2*

Aquesta promoció de la dona que es presenta a través de l'associacionisme té un clar caràcter cultural, però també de sexe, ja que és purament femenina. No és contradictori, sinó complementari per a una dona gitana lluitar pels propis drets i pels drets de la cultura gitana. Són dues coses diferents, però van intrínsecament lligades.

13. LLENGÜES

Somos de los gitanos, los españoles, los que hemos pagado un precio más alto, que es la pérdida de nuestra lengua y nuestra identidad. *GD-5/40*

La llengua pròpia del poble gitano és el romanó. Actualment la llengua romaní és parlada per la gran majoria de *romà* que hi ha a tot el món, entre 12.000.000 i 20.000.000 persones,⁷³ aproximació relativa perquè no hi ha dades reals sobre la població gitana al món. Hem recollit les xifres que donen les organitzacions i institucions que treballen el tema gitano, i hem posat la dada mínima i la màxima.

És gràcies a la investigació lingüística que sabem l'origen del poble gitano, ubicat al nord de l'Índia.⁷⁴ El romanó és doncs una llengua d'origen indoeuropeu, que ve del sànscrit,⁷⁵ emparentada actualment amb llengües parlades a l'Indostan com el bengalí, l'hindi, el panjabi o el kashmiri. És una llengua molt antiga i viva, que representa la gran riquesa cultural acumulada al llarg dels temps i camins per al poble gitano, i representa la convivència i la barreja de cultures, llengües i valors multiculturals arreu del món.

Aquesta llengua de tradició oral actualment ja forma part del patrimoni escrit i sistematitzat gitano, gràcies als grans esforços de les

---

73. Dades extretes de la Unió Romaní; www.unionromani.org, i de Muñoz, C. 2001. *O Romano: i shib kotar roma. Akoba Kalo*. FAGIC.

74. A Interface Collection, Volum 21 – Educational Series, www.herts.ac.uk/UHPress/languagecon.html (consulta de 20/08/03).

75. Halwachs, D. *Romani – attempting an introductory overview*, www-gewi.kfunigraz.ac.at/romani/index.en.html (consulta de 20/08/03).

organitzacions gitanes a tot el món i de les persones estudioses d'aquest tema. El romanó és l'única llengua parlada a tota l'Europa continental i també a tot el món. Això li dóna un caràcter propi de transnacionalitat i d'interculturalitat que caldrà tenir en compte a l'hora de plantejar la seva potenciació, qüestió necessària, ja que és una llengua minoritària i no reconeguda.

Com qualsevol altra llengua té variants dialectals, i està en constant evolució, com la cultura gitana. Representa un símbol d'identitat molt fort per a les persones gitanes perquè la llengua és un element diferenciador per a qualsevol grup cultural.

Per altra banda, les persones gitanes practiquen el bilingüisme o el multilingüisme (Halwachs), utilitzant el romanó, i la llengua o llengües dels països on viuen i on itineren, d'acord amb les seves necessitats.

Quina és la llengua del poble gitano a Catalunya? Aquesta resposta no és tan simple. Actualment hi ha estudis que aprofundeixen en la qüestió dels dialectes romanís documentats a la península ibèrica⁷⁶ i que fascinen per la profunda complexitat dels processos que la llengua romaní ha seguit fins als nostres dies a la Península Ibèrica, i per tant als territoris de parla catalana. Segons la majoria d'autors podem dir que el caló és la llengua dels gitans i gitanes de la Península Ibèrica, i per tant del poble gitano a Catalunya. Ens trobaríem amb tres diferents variacions particulars que respondrien per una banda a la llengua parlada per alguns grups de gitans a territori de parla euskara, i per l'altra al caló ibèric, on trobaríem el caló-català i el caló-castellà, molt emparentats entre si i amb processos de formació comuns. Aquesta variació del romanó a la península és una llengua mixta, resultat de la barreja de paraules de lèxic romanó amb morfosintaxi de les llengües parlades a la península, en el nostre cas del català i el castellà. Per tant no se li pot dir llengua o dialecte amb rigorositat lingüística, i el consens en aquest sentit seria anomenar-la varietat pararomaní (Halwachs) més que un dialecte en si.

---

76. Vegeu Backer, Adiego i Escudero.

Segons aquest autor, les variacions pararomanís són l'estat intermedi en el procés de pèrdua d'una llengua. Això contrasta amb la utilització de la llengua gitana que es fa mundialment en diferents mitjans; sobretot diaris i revistes, i a Internet, fet que dóna la possibilitat de comunicar-se amb qualsevol persona o grup gitano del món.

Quan el poble gitano arriba a la península, cap al segle xv, ho fa parlant la seva llengua d'origen, el romanó. A mesura que es va assestant en els diferents territoris, el que fa és aprendre la llengua dels llocs on va passant. D'aquesta manera tenim que el caló és el resultat de la barreja entre la llengua mare romanó i les diferents llengües de la península, i així a Catalunya i els territoris on es parla el català, el caló és el resultat del català i el romanó, el mateix amb el castellà allà on el castellà és la llengua de referència, igual que amb el gallec o portuguès; amb l'euskara també passaria alguna cosa semblant. Tindríem caló-català, caló-castellà (andalús, meridional...), caló-gallec/portuguès i caló-euskara o erromintxela.⁷⁷

S'entén llavors la doble identitat en relació amb la llengua, una amb la llengua mare d'origen, avui pràcticament perduda i només reflectida al caló, i una altra identitat relacionada amb el territori on es viu.

Como español, el caló. Como gitano, el romanó. *AM-BL-SB-15/8.3*

Això també seria extrapolable a les diferents sensibilitats de la península: com a gitano català, el caló-català; com a gitano castellà, el caló-castellà; com a gitano basc, l'erromintxela, i com a gitano portuguès o gallec, el caló-gallec/portuguès. El que ens queda clar és que el caló és la llengua dels gitanos i gitanes que van arribar i es van establir a la Península Ibèrica al segle xv, i la de les generacions següents fins avui dia. El romanó, en canvi, és una llengua viva que,

---

77. Adiego, I. *Un vocabulario español-gitano del Marqués de Sentmenat (1697-1762)*. Barcelona: UB (p. 13). 2002.

com ja hem dit, parlen uns 15.000.000 de persones gitanes a Europa i al món.⁷⁸

13.1. Baixes expectatives institucionals amb la recuperació de la llengua

La llengua va ser un dels objectius principals a fer desaparèixer amb les diferents pragmàtiques reials dutes a terme a partir del s. xv; Cèdula de Felip III, 1619; el 1633 per Felip IV i a la pragmàtica de Carles III de 1695.⁷⁹ Cal dir que la feina es va fer bé, ja que la llengua originària ja no es parla a Catalunya. Ha restat una llengua mixta, barreja d'aquella llengua mare i les diferents llengües parlades a la península, concordant la gramàtica de les llengües de la península amb lèxic del romanó. En l'actualitat no hi ha cap institució ni administració que s'hagi fet càrrec de la recuperació de la llengua, i són les entitats gitanes, amb molts esforços i una gran falta de recursos que intenten fer-ne una mica de difusió, amb l'inconvenient que no hi ha una llengua estàndard, i no hi ha un consens sobre quina llengua ensenyar: si la llengua mare, la que el poble gitano parla encara arreu del món, o el caló dels gitans i gitanes de la península, que no té categoria de llengua ni està sistematitzada.

Sembla difícil invertir en la recuperació de la llengua del poble gitano aquí, a Catalunya, sense la implicació de les institucions i administracions, perquè les entitats gitanes soles no tenen poder ni força per a fer-ho totes soles, car hi ha poques persones que puguin ensenyar-la.

Si defendemos uno tenemos que defender el otro. Me parece muy bien: pero entre todos. Lo que no podemos ir cada uno de

---

78. Mitjana feta a partir de les dades màxima i mínima aconseguides.

79. *Els gitanos a Barcelona*, p 60-67.

estos momentos por nuestro lado en el tema. Y si al final es mucho más fácil lingüísticamente el caló que el romanó, pues a lo mejor tenemos que hacer un «mía culpa» todos nosotros y decir mira... *EOE-10/82*

És una problemàtica el fet que el caló no estigui estandarditzat, i que de moment no hi hagi consens a l'hora d'aplicar una o altra llengua. És important normalitzar la llengua gitana i que hi hagués un reconeixement.

Pienso que el caló es lo que nosotros sabemos y poco, el romanó nos permitiría poder hablar con todos los gitanos del mundo. Se tendría que empezar por el reconocimiento de esta lengua. *AM-BC-III-20/8.3*

Quant a les dades que hem trobat en relació amb quina llengua escollirien, el caló és la llengua amb què més s'identifiquen les persones gitanes a Catalunya, en un 49%. És una qüestió natural, ja que és la llengua que han après i ensenyat els gitanos i gitanes de la península, i la senten molt propera, com ho demostra el fet que encara s'utilitzi, així com les ganes de la seva difusió. És significatiu, però, que un 30% s'identifica amb el romanó, i un 8% escolliria les dues. Aquest fet té importància, ja que, tenint en compte que aquesta llengua va desaparèixer fa segles, encara hi ha un sentiment d'identificació i un interès vers el romanó que també s'hauria de recollir, tenint en compte també que estan arribant a Catalunya persones gitanes de l'Europa de l'Est i Central que la tenen com a llengua pròpia, i que a la resta del món el poble gitano la fa servir.

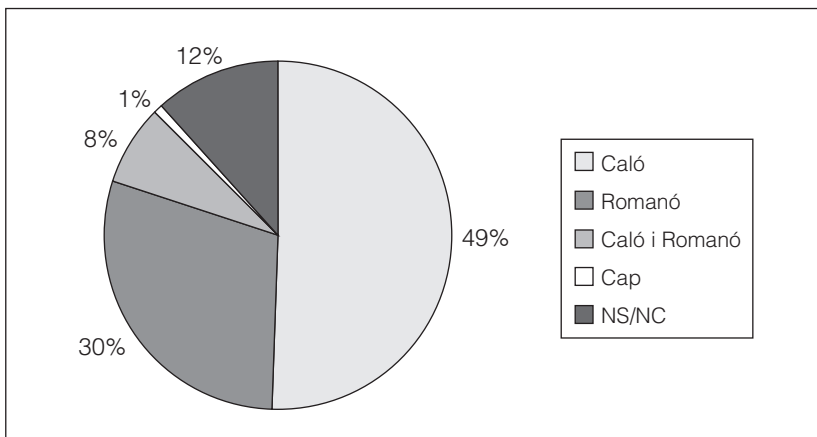

Pienso que escogería el romanó porque me permitiría comunicarme con todos los gitanos, pero definiendo el caló porque es la

lengua de nuestros mayores y creo que no se ha de perder. AM-BC-III-5/8.3

Gràfica 36. Defensa de la llengua

13.2. Economitziació del coneixement: l'anglès

Creo que ninguna. No sirven de nada, es mejor el inglés, es internacional. AM-BC-I-13/8.3

El fet que no hi hagi expectatives institucionals, i que la cultura gitana no estigui reconeguda a l'escola, i per tant tampoc la seva llengua, ni a cap estament social, fa que per al poble gitano la necessitat de recuperació de la llengua es visqui com una qüestió difícil i complicada, tot i que alhora és una de les primeres reivindicacions que demana el poble gitano: recuperar la seva llengua.

Atesa aquesta situació de dificultat i manca de recursos, moltes persones gitanes prefereixen que els seus fills i filles aprenguin les

llengües de l'escola; castellà, català i anglès, ja que les necessitaran i les faran servir avui dia a tots els àmbits de la societat.

Nos costaría más, costaría más también porque realmente en una sociedad competitiva como la que tenemos quizás no se considere como una prioridad, a mí me preguntan; ¿tú qué quieres para tu hijo: que aprenda el romaní, la lengua madre estandarizándola como hicieron con el euskera y en menor proporción con el catalán y tal, o que aprenda el inglés? Yo prefiero que aprenda el inglés. Y cuando se haga adulto y sepa inglés, que aprenda el romaní. *GD-5/53*

El caló és menys conegut per la joventut i la infància gitanes, en comparació amb generacions anteriors, cosa que confirma que es va perdent. Però tot i així, un 65% de les persones enquestades coneixen algunes paraules i les fan servir a les seves converses.

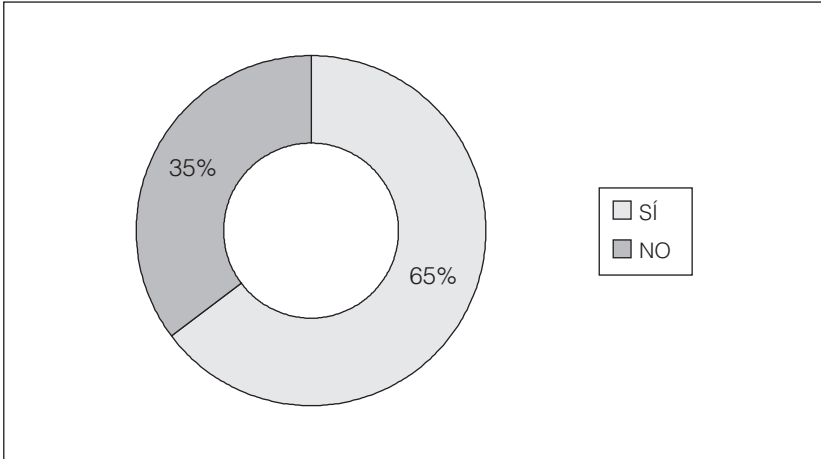
Jo penso que en un primer pas seria el caló, i en un segon pas seria el romanó. Més que res per facilitat o per vinculació, tot-hom, suposo, gitanos que han escoltat paraules, encara que siguin sueltas, no? Això és tal, allò és qual. I això encara, els nens i els nanos, moltes vegades treballa amb ells i ho saben i ho coneixen i saben què vol dir cada cosa. I per proximitat, sobretot amb gent jove, que és la que té menys coneixement sobre el tema, hauria de ser el caló. Això ja des d'un punt de vista molt extern. I després a partir d'aquí el romanó. *EOE-1/249*

Romané. Lengua madre del pueblo gitano. Seria maravilloso que hubiera un lugar donde los gitanos pudiéramos ir a aprender. *AM-B-H-60/8.3*

Que se hicieran cursillos para que los jóvenes aprendieran a leer y a sentir el caló. *CC-4/8.3*

Gráfica 37. Coneixements del caló parlat

Pero yo no lo decía en el aspecto que prefiero una cosa a la otra sino que actualmente como algo prioritario para una sociedad competitiva es que le va a ser más útil, de inmediato, aprender otra serie de idiomas que no el romaní. *GD-5/79*

Aquest plantejament que prioritza l'aprenentatge d'una llengua a una altra no exclou l'aprenentatge d'altres, més aviat té un caire positiu; l'anglès és necessari per moure's en la societat del coneixement, i per això és una prioritat que l'escola ja recull. Però això no està en contradicció amb l'aprenentatge del caló o el romanó, pot ser complementari. Aquí s'està posant sobre la taula una necessitat no satisfeta quant a llengua i de reivindicació identitària.

13.3. Creació d'espais per aprendre la llengua i la cultura gitanes

---

Yo la propuesta para mí más importante es la lengua, es la lengua para mí... lo más importante, para mí, para el pueblo gitano es la lengua, porque yo estoy completamente convencido de que si el pueblo gitano no recupera su lengua, su identidad tiende a desaparecer... *GD-5/51*

El que ens ha quedat molt clar després de fer el treball de camp és les ganes que té el poble gitano de recuperar i conèixer de manera sistematitzada i reconeguda la seva llengua, vinculant-la al pla acadèmic i escolar.

Lo enseñaría a nuestros hijos pero con una gramática, que se escriban libros, diccionarios, que hicieran clases... *AM-B-H-41/8.3*

La llengua és una part molt important d'una cultura, i tot i haver-la perdut, per al poble gitano a Catalunya recuperar la llengua significaria recuperar també part de la cultura perduda, seria com si els tornessin una cosa robada fa molt de temps, i serviria per donar suport a la cultura gitana i enfortir-la avui dia, per a les noves generacions però també per a les persones adultes; estimularia molt més la participació en processos educatius i socials, ja que tindria un sentit, hi hauria una identificació.

Tú no crees que si los niños, a partir de ahora, aprendieran todos nuestra lengua tendría más interés por ser quien somos y podrían proyectar todo eso (la cultura) antes? *GD-5/81*

A més, aquesta recuperació de la llengua representaria un reconeixement pràctic de la cultura, una implicació institucional que les persones gitanes a Catalunya estan demanant.

Se podrían recuperar, dando la oportunidad de estudiarlas. Para defenderlas hay que dar la oportunidad de que exista una lengua gitana. Que haya un reconocimiento por parte del Ministerio de Educación. *AM-BC-III-5/8.3*

Les propostes són moltes, des d'ensenyar-la a l'escola com una llengua més fins a la creació de centres culturals gitanos on es pogués aprendre, juntament amb la cultura gitana, amb un ric patrimoni immaterial. També a través de les associacions gitanes, conjuntament amb altres organitzacions, per poder desenvolupar més els recursos. La possibilitat d'optar a l'hora d'aprendre la llengua és una qüestió molt demanada i molt en la línia del que avui a les escoles s'està fent. Que es pugui escollir aprendre una tercera llengua, com ara el francès, o escollir la religió, o un crèdit d'àrab són qüestions molt normals i reals avui dia, i les famílies gitanes pensen que per què no el caló o el romanó?

Pel que fa al caló, les persones grans, que són les que més el coneixen, podrien tenir un paper molt important per a la seva recuperació, tant a l'escola com a les entitats o a un hipotètic centre de cultura gitano.

13.4. Reconeixement i suport

Esta es una cuestión que vengo pensando desde hace mucho tiempo y tengo serias dudas sobre si caló o romanó. Yo creo que deberíamos propiciar un encuentro entre gitanos y gitanas para decidir cuál de las dos lenguas elegimos. *AM-B-LM-104/8.3*

La recuperació i la dignificació de la llengua aniria de la mà de l'opció de poder escollir quina llengua o llengües aprendre: el caló, llengua que caldria consensuar o sistematitzar, com alguns intents que s'estan fent actualment,⁸⁰ o el romanó, llengua que permetria al poble gitano a Catalunya comunicar-se amb persones gitanes de tot el món, o amb els gitanos i gitanes nouvinguts de l'est, per exemple.

Me gustaría hablar con gitanos de aquí en la lengua que yo hablo. *AM-BL-H-R-1/8.3* (persona gitana romana)

El poble gitano vol un reconeixement, recuperar la seva llengua i poder-la aprendre;

Una escuela del idioma caló, igual que hay de inglés, francés, que sea subvencionada. *AM-B-H-21/PROP*

Romanó. Implicación de las administraciones para recuperar nuestra lengua. *AM-B-LM-72/8.3*

13.5. Coneixement i potenciació de l'aprenentatge d'altres llengües: una habilitat pròpia

El fet de conèixer la llengua gitana no és contradictori amb conèixer les altres llengües del país on es viu, en el nostre cas el català, i també l'anglès, que avui dia és molt necessari i bàsic tant per a treballar com per a comunicar-te.

Les persones gitanes tenen habilitats que han anat desenvolupant al llarg de la seva experiència històrica, així, l'habilitat per al co-

---

80. *Primer Manual de Conversa en Romanò-Kalò*: Barcelona, Unión Romaní, 2001.

neixement i l'ús de segones, terceres i quartes llengües és força habitual, sobretot tenint en compte l'antiga mobilitat i la dedicació a la venda ambulat, ocupacions itinerants i fires. Qualsevol gitano o gitana de la costa catalana que es dediqui o s'hagi dedicat al comerç coneix nocions bàsiques per a la comunicació de diferents llengües, les del turisme de la zona, és una qüestió molt habitual i normalitzada.

...sí, sí, lo que passa que no ens entenem, perquè jo el japonès no el parlo, ell xapurrejava una miqueta l'anglès, i jo que en sé molt poc, sé l'anglès de la costa, (...) sí, perquè hi he après i apa! Vull dir que bueno, però el vam xapurregar una miqueta i sí sí, ell deia que era rom. Sí, una miqueta de francès, una miqueta d'holandès, una miqueta de, ara hasta inclús rus, rus ara, ara de, perquè hem après algunes paraules russes. Venen russos ara, venen bastant de russos. Les dones tenen molta facilitat per aprendre'l. Però els homes també, alemany, anglès, francès, holandès, ara una miqueta de rus, ... mildred, mildred vol dir que si li pots fer més barato, sí. Bueno vas aprenent, per vendre. *EOE-24/91-100*

La venda i algunes ocupacions itinerants fan que l'aprenentatge de segones, terceres i noves llengües sigui necessari, pràctic i que a més s'eixemplin els coneixements de les llengües apreses a l'escola, per exemple, o quan es tenen familiars fora.

Sí, els idiomes francès i anglès. M'ha servit el que vaig aprendre a l'escola, però ho he practicat i millorat amb la venda ambulat, quan venen els estrangers i els has d'atendre. *AM-BL-C-1/2.5*

Queda molt clar que les dues llengües o la llengua gitana, romanó i caló, generen expectatives i il·lusions per diferents raons, i és important tenir en compte els interessos amb vista a la llengua a l'hora de fer polítiques. També queda clar que la necessitat del català, l'anglès i al-

tres llengües és també voluntat de les persones gitanes a Catalunya, és una cosa complementària que va unida indissociablement. Qualsevol iniciativa institucional o mixta que tingués en compte aquests desigs tindria èxit i ajudaria a la recuperació cultural i d'identitat del poble gitano.

Defendería el romanó porque es una lengua que conocen otros gitanos del mundo. Pero no quisiera perder el caló porque me lo enseñaron mis padres. *AM-BC-X-22/8.3*

Amb el català passa el mateix, és la llengua dels gitans i gitanes de Catalunya, i és un orgull per qui no ha tingut la sort d'aprendre-la a l'escola o a casa si es venia de fora de Catalunya.

Van mis nietos, pero yo no sé nada. Saben leer, escribir y hablar en catalán. *AM-VC-63/3.5*

El que resulta molt curiós és la defensa del català per les persones gitanes a la Catalunya Nord. Segons Jean Paul Escudero,⁸¹ el català a la Catalunya Nord va trobar en els gitans els seus conservadors i defensors. Ara continuen parlant el català, utilitzant-lo de tret diferencial amb la resta de francesos. Sembla estrany i a la vegada sorprenent que aquesta aportació gitana a la cultura catalana no s'hagi reconegut fins ara, que és presentada a través del treball de gitans i no gitans recopilat a l'obra d'aquest escriptor i algun altre treball.⁸²

A pesar de ser nómadas, curiosamente se establecen en Perpignan, y hacia los años 30 y 40 del siglo xx ocupan las casas del barrio

---

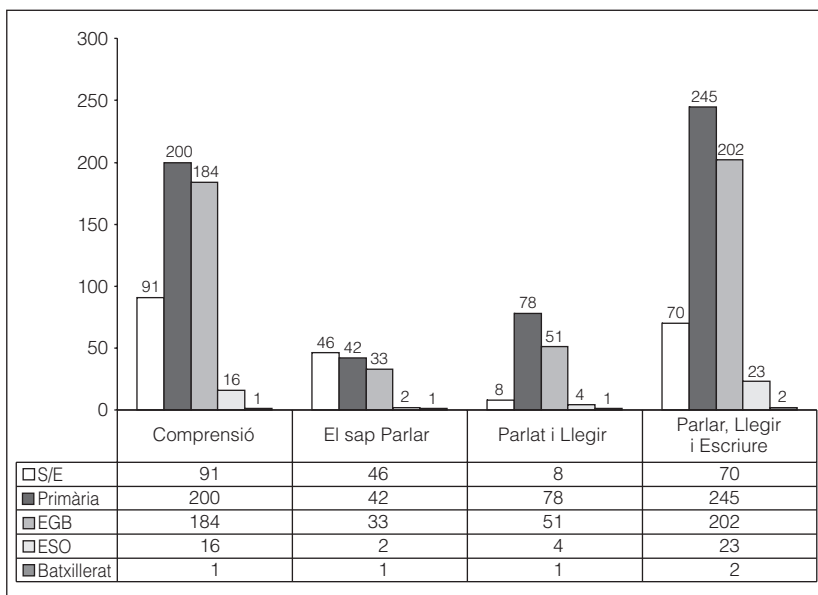
81. Escudero, J. P. *Le livre des Gitans de Perpignan / El llibre dels Gitans de Perpinyà*. Paris: Editions l'Harmattan, 2003

82. Mayans, P. *Catalunya Nord: l'altra Catalunya*. (Extracte del llibre *CAT – llengua i societat dels Països Catalans*. Barcelona: La Busca, 1998.

de San Jaime abandonadas por los judíos que huyen de la persecución nazi. Allí dónde van, practican un bilingüismo progresivo y éste es el motivo por el cual mantienen el catalán como lengua, «no porque seamos catalanes, sino porque somos gitanos», dice el abuelo 'Pito', casado desde hace más de 40 años con Jana, una mujer que simboliza el colectivo de Perpiñán: no se ha movido nunca del barrio y desconoce completamente el francés. (Nevipens Romani, 16-31 de mayo de 2003.)

Els nord-catalans tenim el cor dividit davant la presència de gitanos a la nostra terra. Per una banda, han donat mal nom a la nostra parla a causa de certs prejudicis morals i ètnics; d'altra banda, són un baluard de la nostra llengua... (Avui, 1 de febrer de 2003.)

Gràfica 38. Coneixements de català segons el nivell d'estudis

Tenint en compte les polítiques que durant la història (des de 1499 fins al 1978) han perseguit, castigat i assimilat el poble gitano a

la península, és realment sorprenent la riquesa i la varietat cultural que encara conserva. Aquesta riquesa també es reflecteix en la llengua: la voluntat de no voler perdre la llengua pròpia, el caló, però també el desig cada dia més potenciat i creixent per les TIC (tecnologies de la informació i la comunicació), de comunicar-se amb els altres gitans i gitanes del món, reforcen aquest caràcter particular i alhora transnacional que caracteritza el poble gitano, i obre vies per potenciar el reconeixement de la llengua romaní, i la necessitat que les persones gitanes la coneguin, sense haver de marginalitzar el caló «*que perfectamente podría ser compatible con el romanés*» (Muñoz, 2001).

Finalment, tenir en compte que el dret a la diversitat cultural reconegut a la Constitució, i la potenciació de les diferents llengües de l'Estat plurinacional no considera, segons les interpretacions fetes fins ara, el reconeixement de la llengua dels gitans i gitanes espanyols, i catalans. Però el decret que ha permès aquest estudi i reconeix el poble gitano com a minoria cultural a Catalunya podria obrir noves esperances en la recuperació de la llengua gitana.

14. RELIGIÓ

La de Dios, como gitano. La de todos o la de la mayoría, evangelista. Imagina que escogiera otra y todos se salvaran menos yo, o al revés, verse sin gitanos: qué soledad, ni un cante, ni un baile.
AM-BC-14/5.4

14.1. Religiositat i poble gitano

En relació amb la religiositat podem dir que no hi ha cap religió pròpiament gitana. El poble gitano, durant tota la seva trajectòria, va assimilant maneres d'expressió religiosa que va incorporant al seu estil de vida. Des de la seva arribada a la península s'ha anat adaptant a les creences imperants.

Segons Liégeois, la religió actua com una adaptació a l'entorn, com a component de la cultura, i permet, en determinades circumstàncies, equilibri psicològic i una reorganització social. Els pràctics i la manera de viure, la funció que desenvoluparan, depenen una vegada més de la situació en què es trobi la persona gitana, i de les relacions que mantingui amb el seu entorn (Liégeois 1987:81). Segons el que nosaltres hem vist volem afegir que la religió actua com a potenciadora de la xarxa social i solidària de la pròpia comunitat.

Tiene más en cuenta eso de la solidaridad, de ayudar a los otros.
EOE-5/81

Tot i que no existeix una religió gitana pròpia, i independentment de l'opció religiosa, podem dir que el poble gitano sempre ha estat

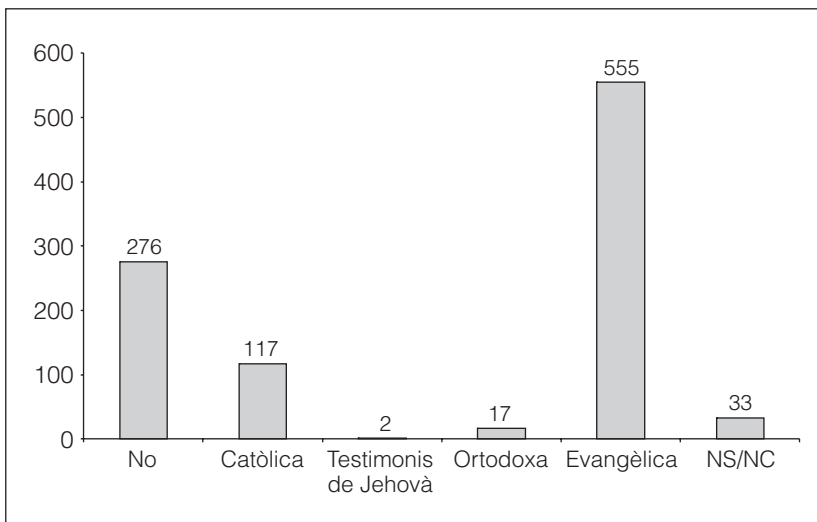
molt creient. A la pregunta de quina religió practica, un gitano respon:

El gitano ha sido muy religioso, y supersticioso de toda la vida (...) la mayoría de gitanos han sido católicos, la mayoría hasta hace 35 ó 40 años que empezó el movimiento evangélico y que pegó una explosión en toda España. *EOE-4/41*

Gràfica 39. Opció religiosa

...aunque tú no hayas ido a la iglesia o no te hayan inculcado, eres religioso, crees mucho en el Señor, en la Virgen y en todos los apóstoles. *EOE-16/35*

A la gràfica podem veure les diferents opcions religioses de la població gitana enquestada a Catalunya. Hi ha un 27,6% significatiu que no opta per cap religió, sense que això sigui vinculant a la religio-

sitat de la persona. Les dades que extrèiem del treball de camp es poden comparar amb les que presenta Carme Garriga a l'estudi dels gitanos de Barcelona (Garriga 2000:174).

Taula 25. Opció religiosa de les persones gitanes a Barcelona: 2000

Evangèlics	55,7%
Catòlics	29%
Testimonis de Jehovà, adventistes o altres	4,3%
Cap confessió religiosa	9%
No contesten	2%

Font: *Els gitanos a Barcelona*. Una aproximació sociològica. Diputació de Barcelona, 2000.

Com podem veure, coincideix en el cas de les persones evangèliques, mentre que en relació amb l'opció del catolicisme hi ha un descens significatiu. Les persones que es presenten sense cap orientació religiosa presenten una diferència important, matisant, però, que en el nostre cas no han optat per cap religió, sense que això impliqui la religiositat o no.

14.2. Aproximacions religioses a la població gitana

Els primers apropaments de l'Església catòlica al poble gitano van ser, per un costat en l'àrea assistencial i caritativa i, per altra banda, alguns professionals vinculats a l'Església van potenciar el que més tard seria el moviment associatiu català, ja que sota la dictadura les úniques possibilitats de reunió permeses eren de caràcter religiós.

Yo llegué aquí con mi maletita de cartón, fui a caritas y la primera persona que me encontré fue a él, y él fue el que me echó una mano y me dijo: quédate aquí en Barcelona, aquí podrás hacer cosas, aquí vas a encontrar ayuda y sembró en mí una inquietud, Narcís Prat González de Camprodon. El hombre que me enseñó justicia social y me enseñó un evangelio de liberación con los pobres. *EOE-28/7*

Había gente próxima a la Iglesia sin ser clero y luego gente que era monja, pero licenciada en historia. Es decir, que no era la caridad por la caridad, sino que era gente formada que tenía una vocación o unas ganas de hacer por los otros (...) Ellas siempre nos han dicho: «vosotras lo que queráis podéis», y aunque eran monjas, en la vida nos han metido el tema religioso. *EOE-16/35*

A la fi dels 60 apareix a Catalunya un nou moviment religiós que s'anomenaria Església Evangèlica de Filadèlfia, que per les seves característiques i maneres d'expressió, diferents a la catòlica, connecta molt més amb el poble gitano. Carmen Méndez⁸³ destaca alguns dels trets pels quals l'Església evangèlica lliga ràpidament amb el poble gitano:

- La complementarietat entre la doctrina de l'Església Evangèlica de Filadèlfia i les estratègies culturals gitanes, pautes i criteris d'organització.
- Els pastors, la majoria són gitanos i són ells els qui tenen els càrrecs dins de l'Església.
- És una proposta portada a terme per ells mateixos.
- Incideix en alguns dels problemes actuals que té la societat en general i el poble gitano en particular, especialment el tema de la droga.

---

83. I Tchachipen 37: 40.

- Les idees que sustenten el culte incideixen, en alguns aspectes, en el foment de la imatge positiva dels gitans.
- Es crea un grup de suport fora de l'àmbit familiar.
- Es propicia l'autogestió del canvi.

El tipus de ritualització de l'Església, l'evangelització és molt adaptatiu al que és la cultura gitana en aquests moments, jo penso que per això triomfen, perquè es poden veure més reconeguts que no pas en la religió catòlica. *EOE-25/87*

Pues porque hemos encontrado la verdad para nosotros, claro, nuestra verdad, un sitio donde nos respetan, donde respetamos a la gente, donde leemos la palabra del Señor, donde cantamos al Señor, y es un sitio donde estamos muy a gusto, sentimos la presencia del Señor (...) no lo cambiaríamos por nada. *EOE-5/78*

«El culto», com s'anomena col·loquialment l'Església Evangèlica de Filadèlfia, pel seu paper social i de potenciador de la xarxa solidària, ha provocat canvis que s'han viscut com a positius en el si de la població gitana.

Nosotros hemos llegado a lugares de gitans que han estado en situación de chabolismo dentro de vivir no una vida muy buena. Entonces se ha abierto una iglesia, se ha puesto un pastor con su compañera, con su familia y han estado allí trabajando. Y hemos ido a los tres o cuatro meses y tú ves a los gitans, a las gitanas, a los chicos y tú ves que han cambiado en el 100%, la forma de vestir, de hablar, de sentarse. No es simplemente un papel espiritual. *EOE-4/41*

Yo creo que lo que ha pasado es que ha habido un cambio de referentes. Me da la sensación que claro, en un barrio marginal, un crío de 12 años, esto pasa con todos los niños, tiende a identi-

carse, sobre todo en el caso de los varones, es curioso, tiende a identificarse con una persona de 17, 18, 19 años, cuando esa persona ha caído por las circunstancias que sea en la droga, el referente que tiene el crío son esos e intenta reproducirlos. La idea es cambiar esos referentes.

Es curioso, la religión lo ha conseguido. Porque la religión ha conseguido cambiar esos referentes en muchos casos. *GD-5/255-256*

És clar que existeix una gran coincidència entre els valors i els costums de l'Església evangèlica i el poble gitano. Això fa que l'església actui com a recuperadora i potenciadora dels valors familiars, o alguns costums que han anat decreixent en intensitat entre la població gitana i que provoquen l'enyor del poble gitano.

Sí se ha perdido parte de la unión que existía, ahora se ha recuperado gracias al evangelio. *TE-24/1.3*

Tot i que l'Església evangèlica es veu com un element positiu de canvi, també pot estar considerada com una barrera, tal com expressa una de les persones entrevistades:

El culto no deja de ser una realidad involucionista total y absolutamente porque, a ver, lógicamente, yo soy muy reacio a aquellas congregaciones donde la Biblia se interpreta de forma literal... no ha dejado que las personas, digamos que el pueblo gitano, nos hayamos enganchado al carro del progreso. *EOE-3/181*

La religiositat és una opció personal i individual, però que en aquest cas es converteix en un element aglutinador, informador i formador per a les persones gitanes actualment a Catalunya. La partici-

pació en aquest estudi per apropar-nos a aquells territoris on no hi havia una associació gitana posa de manifest la implicació dels seus responsables (persones gitanes) i les possibilitats de coordinació que això significa.

15. MITJANS DE COMUNICACIÓ I IMATGE PÚBLICA

Medios de comunicación que hablen sobre lo bueno de los gitanos, no sólo de lo malo. *AM-BL-P-20/7.5*

15.1. De l'assimilació al racisme passant per l'estereotip

El periodismo no ha dejado de ser el cuarto poder para ser un reproductor del discurso del poder. *EOE-22/10*

Els mitjans de comunicació tenen en l'actual societat de la informació una importància cabdal en la formació d'opinió de la societat majoritària, i en la construcció social de la realitat. D'aquesta manera tenen un paper protagonista en la construcció, la reproducció i el reforçament d'estereotips i prejudicis cap al poble gitano, a la vegada que poden ser també un superador de les desigualtats. A més, com que allò que no surt pels mitjans no existeix, tot i ser pràcticament nul el coneixement real de la cultura gitana per la societat majoritària i els mitjans, la imatge que transmeten forma part de la socialització de les persones i de les imatges prèvies, i aquesta és la que queda en la consciència col·lectiva de les persones, a vegades donant pas a un coneixement parcial, deformat i discriminatori.

Que los medios de comunicación dejen de asociar gitanos con delincuencia y marginación. *M-B-LM-66/7.4*

Por la prensa. Que hicieran menos caso cuando hay algún problema, que lo dan tres días seguidos. *CT-26/7.5*

Bàsicament es parteix d'una manca de coneixement culturalment parlant sobre el poble gitano, i moltes nocions de marginació i lèxic tècnic aplicades a allò que es té reservat a la cultura gitana, i que es resumeix en: estereotips que tenen relació amb el món de la marginació i l'exclusió social, i estereotips que tenen a veure amb el món artístic, bàsicament el «cante» i el «baile». Però de cultura gitana no solen parlar-ne, llevat d'alguna excepció. Clars exemples d'articles carregats d'estereotips i conjectures sobre la cultura gitana són els següents:

Si el poble gitano ha trobat històricament en la música un dels mitjans d'expressió més característics, al seu torn ha estat l'Església pentecostal la que durant el darrer segle ha sabut conciliar aquesta passió pel cant i la dansa amb la fe religiosa i s'ha guanyat nombrosos adeptes entre els rom. (El Punt, 8 de juliol de 2002.)

Cancion triste por cinco gitanas y por la familia a la que mataron al chocar con su vehículo de frente. Dos periodistas de Crónica investigan las cortas vidas de las pasajeras del coche de la muerte, unidas por el cordón de la cárcel, las drogas y la marginación. (El Mundo, 15 de diciembre de 2002.)

Per tant, allò que es transmet a través dels mitjans de masses no és cultura gitana, però s'atribueix a la cultura gitana, i el que és pitjor, a totes les persones gitanes utilitzant les generalitzacions com a mitjà més comú.

Lo que sí veíamos que los medios de comunicación hacían un trato muy parecido hacia el pueblo gitano igual de negativo que hacia el resto de minorías étnicas, o sea minorías culturales.

Detectamos muy claramente que habían lagunas muy graves y que había un tratamiento realmente muy descarado desde el punto de vista negativo.

En las noticias que tenían que ver con sucesos negativos sólo se incluye la etnia cuando estamos hablando de gitanos o estamos hablando de extranjeros no comunitarios.

...lo que ocurre es que no hay una actitud proactiva por parte de los periodistas en ir a buscar otro tipo de noticias.

Porque no hay un trato de equidad, no hay un trato de igualdad, desde el punto de vista informativo, hacia el relato de la (...) multiculturalidad. *EOE-22/2-4-6-8- 16*

Igual que altres institucions socials, els mitjans també fan el seu paper de transmissió social i cultural, molt potent en la societat actual, ja que tenen molta importància i arriben a tot arreu, fins al més recòndit racó. De fet, tot i els nivells de pobresa, hi ha una televisió a cada llar, i per tant hi arriben uns patrons culturals determinats, uns valors, uns hàbits i un consum, que alhora influeixen en la formació de creences i opinions, i en el prestigi o desprestigi social.

Hoy tenemos una casa, una televisión, dos, tenemos el cine, tenemos Internet. Es decir, tenemos muchas influencias de la cultura mayoritaria. ¿Cómo hemos adaptado, cómo hemos sabido adaptar, o hemos adaptado algo acaso, de la cultura mayoritaria a nosotros? Como dice este amigo nuestro de alcalde... Como decía mi abuela «cuando pongo la televisión se me llena la casa de payos». A su manera la mujer lo dice, eso hace que los jóvenes, hoy en día se aculturicen, y tengan cosas de la sociedad mayoritaria, cosas de los jóvenes de ahora, pero que a la vez quieren, es decir sí pero no, para no perder esa identidad gitana nuestros niños gitanos adoptan un medio de vida algo diferente del que hemos tenido nosotros. *GD-5/238*

Durant els últims tres-cents anys, la política seguida vers el poble gitano ha estat l'assimilació. Aquesta estratègia tendeix a desposseir dels valors propis les minories, com en aquest cas, la gitana. Els mitjans de masses contribueixen com a pilar fonamental d'aquest procés en l'actualitat, perquè tenen la força d'arribar a tot arreu. Com es dedueix d'aquesta citació, la força que tenen els mitjans de comunicació és molt important quant a la cultura, i pot esborrar-la de mica en mica, o podria reforçar-la, ja que són mitjans, i tot depèn de amb quin objectiu es facin servir.

Y relacionamos periodísticamente mucho el mundo gitano, el pueblo gitano con la marginalidad. *EOE-22/30*

A vegades, els valors i les informacions que són transmesos des de tots els mitjans –premsa escrita, ràdio, televisió, Internet...– poden respondre a la cultura dominant només, tret dels mitjans alternatius o autònoms, que són molt minoritaris i arriben a poca població, perquè són les grans multinacionals mediàtiques qui controlen aquesta esfera social. Així, ens trobem amb el fet que els mitjans de comunicació, amb la força que els donen les noves tecnologies de la informació, tenen un abast mundial i molt profund perquè arriben ben bé a totes les capes socials, i fan la seva tasca de transmissió cultural, un objectiu no menys important que el d'informar, però responen només a una manera d'entendre el món, una cultura, la dominant, parlin o no d'altres cultures.

Que para la inmensa mayoría de las personas su único contacto con el pueblo gitano o con minorías étnicas, es a través de los medios de comunicación, no tienen un contacto directo, no. *EOE-22/40*

Quan des del periodisme es fan articles, programes o reportatges, hi ha tot un procés de recerca d'informació i selecció, i el que

resulta s'explica i s'analitza finalment. Tot aquest procés es fa des d'una perspectiva que no té en compte altres punts de vista, es fa des de les creences i els valors de la societat dominant i majoritària, sense tenir en compte que hi ha altres punts de vista del món, i altres cultures. És més, quan ens trobem que s'està parlant sobre una altra cultura minoritària, en aquest cas la gitana, es continua fent una anàlisi etnocèntrica, que a vegades segons com es digui pot resultar discriminatòria. Així, quan una determinada notícia parla d'alguna situació amb persones gitanes, principalment relacionada amb problemes i problemàtiques socials, les explicacions que es donen són simplistes, basades en allò que la societat majoritària atribueix a les persones gitanes sense conèixer-ho realment, és a dir, estereotips. Per exemple, quan hi ha una notícia, la majoria de vegades cròniques o a la secció de successos, d'una baralla o tiroteig on s'han produït víctimes, sempre es diu l'origen cultural de les persones, si són d'ètnia gitana, i a més se sol relacionar sempre amb algun barri degradat, amb temes delictius i de drogues, com bé podem veure en aquest exemple:

En este caso, según fuentes de este cuerpo policial, el furgón fue aparcado a unos 200 metros del juzgado. Prieto acabó el primero de sus trámites, pero no pudo ser reconocido por el forense, por lo que la Guardia Civil optó porque regresara esposado al furgón y esperara allí. Unos metros antes de llegar al vehículo, amigos y familiares de Prieto, de etnia gitana, se abalanzaron sobre los agentes que lo flanqueaban. Eso provocó un pequeño tumulto que fue aprovechado por el recluso para introducirse en un vehículo que le esperaba en la zona con la puerta abierta. (El País, 19 d'octubre de 2002.)

En canvi, quan la notícia parla d'alguna cosa semblant i en cap cas es diu l'origen ètnic o cultural de les persones implicades, curiosament sabem que no són gitanes.

Els estereotips sobre les persones gitanes són potenciats i reforçats pels mitjans de comunicació, i s'atribueixen a tota la comunitat alguns fets puntuals que passen a persones concretes. Així, es relaciona automàticament la paraula o expressió «gitano» amb proble-

mes, serveis socials, drogues, brutícia i robatoris, camells, presó, despreocupació per l'escola i masclisme.

Nou membres de la mateixa família van ser detinguts ahir al barri de la Font de la Pólvora de Girona en una operació dels Mossos d'Esquadra contra el tràfic de droga. Un centenar d'agents van acordonar la zona i van registrar set domicilis, en què es van descobrir més de 750 grams de cocaïna. Els detinguts, homes i dones de la família Moreno, d'ètnia gitana, es dedicaven presumptament a distribuir estupefaents a petita escala. A més de la droga, els mossos van decomissar diners i joies, que podrien ser robades, segons els agents. (El Periódico de Catalunya, 16 de maig de 2003.)

I allò que surt en positiu pels mitjans de comunicació sobre la comunitat gitana té a veure amb el flamenc i el folklore, acompanyat a vegades del sensacionalisme de la premsa rosa i alguns programes de televisió.

¿Qué pasa que en TV3 no queda bien, molesta la piel de gitano en la pantalla y no sale bien? ¿O qué pasa? *EOE-20/19*

Pues para las televisiones, por ejemplo, el gitano no, sólo nos sacan cuando hay palos por ahí. *EOE-20/73*

A part de l'imaginari social del gitano o gitana fomentat pels mitjans, també es fan determinats judicis en els quals es pressuposa no innocentment que aquestes situacions i condicions que viu la comunitat gitana són una mena d'opció de vida, com si fossin les persones gitanes les culpables de la seva marginació. En canvi, s'invisibilitzen i banalitzen qüestions com la situació d'exclusió social greu que viuen les persones gitanes a tots nivells, i es posen en relleu altres qüestions que són minoritàries dins la comunitat gitana i estigmatitzant així a tot un poble; amb la delinqüència, les drogues o els conflictes de convivència, acompanyat tot això de la dependència orgànica dels serveis socials.

Jo si puc contestar honestament no sé res, els periodistes, encara que ens costi reconèixer-ho, tenim un coneixement bastant superficial del fets, no? Aleshores, la veritat, en el treball periodístic, ens movem bastant en el terreny dels tòpics respecte als gitanos, jo diria un terreny ambigu on ens movem entre un cert estereotip, un concepte difús d'integració que no sabem exactament què significa i un cert intent de reconèixer els especificatius que veiem que políticament i socialment es comencen a reconèixer. Per tant, jo crec que desgraciadament els mitjans ens ocupem dels gitanos quan hi ha un conflicte... GD-7/17 (periodista)

En les anàlisis i explicacions periodístiques hi ha uns criteris morals i valors que responen a la cultura dominant, de manera que si apareixen altres patrons culturals com ara les qüestions relacionades amb la vida i les desgràcies de les persones gitanes no són vàlids, sinó que són jutjats i titllats de moralment dubtosos o desviats. A més, es té totalment assumit que cultura gitana és igual a marginació, i tot el que surti d'aquest binomi, no és gitano o és una excepció. *Quaresma, que als seus 19 anys va demostrar que és molt tímid quan no té la pilota als peus, va assegurar que es veu «molt capacitat per adaptar-se sense problemes a la Lliga espanyola».* En una entrevista concedida a la web del Barça el gitano d'Alvalade, com se'l coneix a Portugal per l'origen de les **seves arrels**, va afirmar que «hi ha molts jugadors de gran qualitat al Barcelona, però si m'hagués de quedar amb algú seria amb Kluivert». (Avui, 11 de juliol de 2003.) Per tant, no es té en compte la riquesa cultural gitana i s'estigmatitza tota una comunitat, relegant-la a l'exclusió. Es jutja una cultura sencera sense ni tan sols conèixer-la.

Quando hay un planteamiento más generalista sobre racismo sí, racismo no, normalmente los medios de comunicación, salvo alguna excepción, suelen ser muy militantes antirracistas, pero luego, a la hora de describir la realidad día a día por ahí, se le es-

capan algunas cositas que seguramente tiene más que ver con el inconsciente del periodista en cuestión que no con la política del propio medio de comunicación. *EOE-22/46*

15.2. Utilització dels grups i les minories ètniques per a vendre informació: aprofundiment dels prejudicis

---

Yo creo que los medios de comunicación son manipulables, que al fin y al cabo lo que hacemos todos es manipular, porque es la única forma de que se venda más la noticia... Lo que sí está claro es que no hacen un favor a la comunidad gitana, en este aspecto. *EOE-10/68*

Quan hem preguntat a periodistes la raó per la qual les notícies de persones gitanes que surten pels mitjans són estereotipades i sensacionalistes, ens han dit que perquè és el que es ven. És a dir, que amb l'objectiu d'aconseguir més audiència o vendre més diaris i revistes, s'aprofundeix i es reforça la imatge negativa del poble gitano, de manera que es perpetuen els estereotips, i per tant els prejudicis, jutjant tothom igual i mantenint la cultura gitana al marge, sense que la societat majoritària conegui realment la cultura gitana.

Els professionals de la comunicació tenim uns poders per sobre nostre i hem de respondre venent, i això es ven. *EOE-2/12*

El fet de mantenir la comunitat gitana entre el desconeixement, la invisibilitat i l'estereotip és realment greu, ja que genera noves desigualtats i enforteix les barreres que ja tenen les persones gitanes per a la seva inclusió social, situant tota la comunitat gitana en unes condicions de pobresa i marginació perpètuas.

Jo crec que en gran part es compleixen, això ha canviat, en gran part es compleixen, el que passa és que queden alguns reduïts de persones que no els fan servir... alguns mitjans forcen els seus periodistes a escriure donant uns tints morbosos perquè això, evidentment, es ven més. Són pocs els periodistes que s'atreveixen a dir «bueno yo sobre mi conciencia no escribo sobre esto», perquè és clar, llavors saps que automàticament surts d'allà disparat. *EOE-12/26*

Així, els mitjans, a cop d'estereotip, reforcen la imatge social negativa perquè no és global, cosa que genera que s'arribi al coneixement d'allò gitano mitjançant els prejudicis. Un mitjà que podria servir per desmitificar i trencar esquemes racistes, el que fa es posar els prejudicis en la base de qualsevol coneixement sobre el món gitano, fent que qualsevol construcció posterior sigui racista. Fins i tot alguns intents, amb bona voluntat segurament, de positivitzar la comunitat gitana han aconseguit el contrari, ja que també parteixen d'una interpretació que no té en compte les persones gitanes, la seva situació ni les seves aspiracions i interessos. Quan es posa en relleu la diferència, s'aconsegueix que hi hagi més distància entre diferents posicions, arribant a contraposicions. A més, es justifiquen situacions d'exclusió com si fossin qüestions culturals.

*El «Harry Potter» del José Alvalade (el estadio del Sporting de Lisboa). Así le conocían en Portugal y así se encargó de difundirlo en su presentación el presidente Joan Laporta. Sonríe cuando se le nombra al héroe infantil, como si se identificara con él. Él también es un héroe, en este caso para la comunidad gitana de Lisboa. **Defiende un orgullo de raza bien entendido.** (La Vanguardia, 2 de setembre de 2003.)*

Que los medios de comunicación, cuando pase alguna pelea entre gitanos, no le den tanto bombo porque esto hace que todo el

trabajo que se hace para levantar al gitano, se tire en un minuto por el suelo. *AM-B-H-40-7.4*

Lamentablement, no sempre se segueixen els codis deontològics periodístics, tot i que hi ha la intencionalitat que sigui així, com ho demostra el Col·legi de Periodistes de Catalunya amb l'elaboració del *Manual d'Estil*,⁸⁴ que té per objectiu eradicar les actituds racistes i xenòfobes.

15.3. Compromís ètic

L'any 1997 el Col·legi de Periodistes de Catalunya, des de la Comissió de Periodisme Solidari, va elaborar un manual d'estil per al tractament informatiu de grups i minories ètniques. També a diferents manifestos i declaracions de principis de la Federació Internacional de Periodistes es recull el respecte a la diversitat cultural i l'eradicació dels prejudicis i estereotips.⁸⁵ Una possible solució seria que els periodistes apliquessin aquests codis deontològics.

La prensa lógicamente se tiene que hacer eco pues más de los aspectos positivos que de los aspectos negativos, pero otra cosa es el que nosotros tengamos que estar siempre demostrando que somos buenos, y a partir...

Son los periodistas los que tienen que tener ese cuadro deontológico, eh, y los que verdaderamente se tienen que hacer eco de

---

84. www.periodistes.org (consulta de 10/06/03).

85. Manifest de la IFJ i adhesió a la Declaració de Principis a la pàgina de la Unió Romaní www.unionromani/manifest.htm (consulta de 11/08/03) i a <http://www.ifj.org/docs/ETHICS-S.DOC> (consulta de 31/08/03).

eso, porque yo no es la primera vez que le he dicho a un periodista, tú estás vetado aquí, porque en el momento en que tu vengas aquí a La Mina te voy a mandar a 40 niños que te apedreen, te lo prometo, te lo prometo. Y ese se ha cagado y no ha venido más por la... *EOE-3/137-139*

Hi ha una responsabilitat en cada article, imatge o reportatge on es reforcen els estereotips, i això no s'hauria de fer servir per a vendre més o tenir més audiència, ja que els resultats són l'augment del racisme cap a les persones gitanes. Un racisme no tan explícit, perquè no és políticament correcte i no queda bé avui dia, però sí un racisme més implícit, que fa tant o més de mal a la comunitat gitana a Catalunya i a tot el món.

Que los medios de comunicación tratan con más respeto a nuestro colectivo. *AM-BC-III-14/PROP*

Con conferencias, con televisión, películas de la historia y verdadera cultura gitana. *AM-BL-SB-16/7.5*

És un dret tenir un tractament mediàtic just i no superficial, i és un dret que es reconegui el poble gitano com a minoria cultural asentada a Catalunya des de fa més de 600 anys, ja que el Parlament de Catalunya ho ha fet. No té sentit que els mitjans de comunicació fomentin el racisme en una societat actual cada cop més multicultural.

El manual de estilo hace recomendaciones sobre como trabajar ese tipo de informaciones para que exista lo que te decía, un rigor o el mismo tratamiento en igualdad de condiciones para todos los aspectos de la información.

Existen pocas noticias pero la obligación por parte del periodista es ir a buscar un poco, que haya un... positiva, para buscar todo ese tipo de noticias positivas para compensar un poco esa gran avalancha de noticias que son estrictamente negativas, y que se difunden en los medios de comunicación. *EOE-22/6-8*

En aquest sentit les recomanacions que es fan a *El poble gitano. Manual per a periodistes*⁸⁶ són molt desitjables quant a com tractar justament i igualitàriament, amb el lèxic adequat, la comunitat gitana i els seus membres.

Creo que habría que empezar una espiral así hacia arriba, hacia arriba, hacia arriba, en la que cada vez fuéramos más capaces de generar volúmenes y volúmenes de informaciones que fueran más positivas o más de acuerdo con la realidad, que fueran más descriptivas en muchísimos casos, no, sin ningún componente racista o xenófobo. *EOE-22/42*

15.4. Reconeixement de les aportacions gitanes a la societat catalana fent-se'n ressò

Actualment poca gent sap que, per exemple, algunes paraules del català i el castellà són manlleus del caló, la llengua dels gitans i gitanes de la Península Ibèrica. I fem servir paraules diàriament que provenen de la llengua mil·lenària del poble gitano.

---

86. *El Poble Gitano. Manual per a periodistes*. Barcelona: Unió Romaní. Institut Romanó de Serveis Socials i Culturals, 2001.

...dejar que los medios de comunicación cedieran un día a la semana una hora para ir concienciando al pueblo gitano de lo importante que es la formación, de lo importante que son los estudios, que por qué los niños no tienen que estudiar y por qué tenemos que concienciarnos pero en todos en todos los campos, sabes... (...) también darnos a conocer a la sociedad paya de cuál es nuestra cultura, de que por qué vamos de esta manera, por qué vivimos de esta manera, por qué somos de esta manera.

Los medios de comunicación, eso es imprescindible y eso hay que hacer especial hincapié, yo creo que el político que pudiera, que nos eche una manita en decir bueno, vais a tener un espacio de una hora a la semana solamente para divulgar vuestra cultura, vuestras inquietudes, vuestras ansiedades y bueno, y vuestra cultura. *EOE-6/203-161*

Les persones gitanes tenen moltes coses a aportar, i a més tenen moltes ganes que se'ls reconegui la seva cultura. Avui dia, en una societat amb una família en redefinició i un increment del debat entorn dels valors socials i cívics, les persones gitanes ens podrien aportar molt sobre la cohesió social, la unitat i la força familiar, la solidaritat i el valor del col·lectiu. Potser en una societat que cada cop més tendeix a l'individualisme podríem aprendre del valor que té la comunitat per a les persones gitanes.

Lo que pasa que nunca se ha preocupado el Estado de dar a conocer el pueblo gitano. Eh..., en la televisión salen doscientos artistas de (...) Hollywood, de Londres, (...) no se han preocupado nunca de ir a buscar a la gente del pueblo gitano, que la forma de cantar y de bailar y darles esas explicaciones y enseñarlos, y luego buscar gitanos que tengan cultura, y explicar la cultura gi-

tana, e ir a una casa de gitanos y mirar cómo vive el gitano, cómo come el gitano, cómo cuida a sus niños. Y eso son videos que se tendrían que hacer. *EOE-17/62*

Si els mitjans de comunicació es fessin ressò d'aspectes com aquests, partint de les vivències i del que diuen les persones gitanes, també podrien interessar molt a la societat majoritària, ja que és un camp completament desconegut, i farien real la seva principal finalitat: informar al més objectivament possible, sense esbiaixos.

A través de medios informativos culturales donde pudiéramos hablar de nuestra cultura y nuestras necesidades. *AM-BL-G-11/7.5*

Aquest compromís, portat a la pràctica de forma efectiva, a tots els mitjans i especialment a la televisió, faria una gran feina en la tasca de trencar les barreres i els estereotips que tant mal fan a les persones gitanes.

Los medios de comunicación deben tratar el tema de los gitanos con más conocimiento y respeto. *AM-BC-III-10/7.5*

Realitzar i emetre programes sobre cultura gitana, protagonitzats per persones gitanes, igual que es fan documentals sobre altres cultures de tot el món, o de les cultures que estan arribant en els últims anys a Catalunya, fer-ho amb la cultura gitana i amb la població gitana a Catalunya, que es mou per terres catalanes fa més de 600 anys. Això ajudaria a prestigiar la cultura gitana, i donar una informació i un coneixement més fidel i positiu.

Si tuviésemos medios de comunicación, a través de ellos enseñaríamos nuestra cultura y pueblo, y todo lo bueno que tenemos. *AM-BL-P-37-7.5*

15.5. Accés als mitjans de comunicació: gestió, participació, professionals...

Per algun mitjà d'informació fent algun programa de televisió o ràdio. I amb més formació a nosaltres perquè ho fessim nosaltres mateixos. *AM-BL-C/7.5*

Una qüestió molt important a tenir en compte per a no tornar a cometre els errors del passat que tanta desigualtat han creat, és la participació de les persones en els processos que tenen a veure amb elles, és a dir: elaborar programes i documentals tenint en compte les mateixes persones d'aquesta cultura, incloent-les en la producció, per exemple. Això vol dir que la millor manera de crear aquest tipus de coneixement multicultural, ja que es parteix del fet que hi ha més d'una cultura, és amb la participació real en la creació i els processos de decisió d'aquests coneixements.

Medios de comunicación gitanos. *AM-BL-SB-1/NEC*

Per fer un programa de TV sobre la cultura gitana, es tindrà en compte que a l'equip de producció hi hagi persones gitanes, amb titulacions i sense titulacions acadèmiques, perquè sigui al més ampli possible i per tant real. I com que la quasi totalitat de persones gitanes no té títols acadèmics, també hi haurà el compromís de donar suport i potenciar que hi hagi persones gitanes a la universitat i cursant

els estudis necessaris per a dedicar-se a qualsevol tipus de periodisme. Les accions afirmatives facilitaran la creació de persones ben formades per tal de poder iniciar nous projectes amb l'objectiu d'impli-car la mateixa població gitana i potenciar accions més participatives.

Que hubiera programas gitanos en la tele. *CT-52/7.5*

D'altra banda, els referents són molt importants tant per a la població estereotipada, en aquest cas el poble gitano, com per a la societat majoritària, que només coneix els estereotips del poble gitano. Amb la incorporació de referents gitanos als mitjans de comunicació, com ara a la televisió mitjançant programes o notícies, potenciant i donant suport a periodistes gitanos i gitanes, donant-los visibilitat ètnica, etc., aconseguiríem que aquests estereotips s'anessin reduint i finalment desapareixent quan ens trobem que els mitjans també representen el tipus de societat en la qual vivim.

Reivindicamos también que a pesar de que cualitativamente y cuantitativamente la presencia era importante, no había ninguna presencia real en medios de comunicación de población gitana. Yo reivindico ver un presentador gitano en un telediario. *EOE-22/18*

Les persones gitanes entrevistades volen incorporar les veus de qui reclama suport per a crear mitjans de comunicació propis, on poder-se expressar, donar a conèixer la cultura gitana, i poder fer-ho amb la seva llengua. És una assignatura pendent que la població gitana a Catalunya anhela, en la línia del que el moviment gitano internacional intenta promoure, com es desprèn de l'alt nombre de pàgines web que parlen sobre el poble rom a tot el món.⁸⁷

---

87. Vegeu adreces d'Internet a l'apartat de fonts documentals.

A morir sin lograrlo mira que tampoco es verdad porque no lo he intentado a fondo, no, son demasiadas dificultades, a lo mejor si en vez de estar en Cataluña esto lo estuviera diciendo en otro sitio donde no fuera Cataluña, a lo mejor sí que encontraría más facilidades, quiero tener una emisora de radio gitana, es fundamental tener una emisora de radio gitana. *EOE-28/66*

Llavors això s'ha treballat molt en el tema sensibilització, tant sensibilització sobre els mateixos periodistes com ajudant a la creació de mitjans gitanos, això són els dos tipus de referents. *EOE-12/24*

Desde un programa de radio que tenemos aquí en Badalona hace tres años, que se llama O Drom. *EOE-30/31*

15.6. Les noves tecnologies de la informació i la comunicació

Els encanta, els encanta. Jo en tinc quatre, d'ordinadors, i els encanta, hi juguen. I a més a més sí que hi ha una cosa, que amb els nanos lo que joestic fent aquí és el reforç escolar, què passa amb el reforç escolar? Quan tu tens el cor d'agafar-los aquí dins, i posar-te'ls aquí dins, a estudiar, és impossible. Manera; pues bueno, els poses un joc a l'ordinador, que dibuixin amb l'ordinador, que facin, en fi, que juguin, i a més a més que vagin fent els deures. Bueno ara deures, ara aquí. *EOE-24/29*

La societat informacional actualment està generant desigualtat i exclusió social, però la mateixa societat i sobretot les noves tecnologies podrien significar per al poble gitano una manera de superar aquestes desigualtats que provoca, i una possible sortida és l'exclusió so-

cial. És per això que la línia de portar les noves tecnologies allà on no hi arriben⁸⁸ és una acció que genera prestigi social, i que s'ha de continuar potenciant.

Internet és un mitjà que pot ajudar molt la cohesió del poble gitano arreu del món, i amb el qual se senten molt identificats tant infants com persones adultes gitanes.

La parte esta que tenemos los gitanos de estar en red, de la conexión que tenemos unos con otros, el conocer a otras personas, Internet parece que sí, que gusta. *EOE-30/81*

Hay mucho interés, hay mucho interés para echarse ahí, parece, en una palabra, mágica, tú tienes que hacer una acción o alguna cosa y aparece el tema este y la gente se engancha. *EOE-32/92*

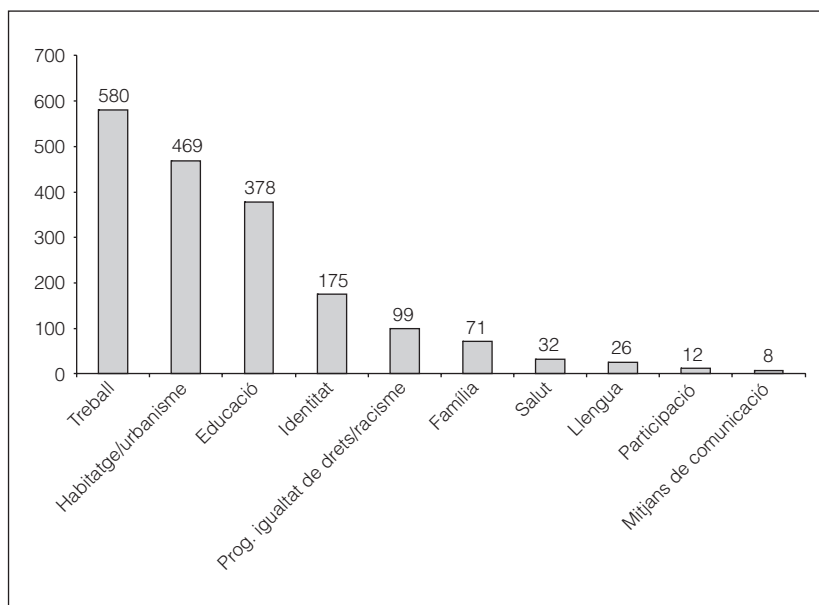

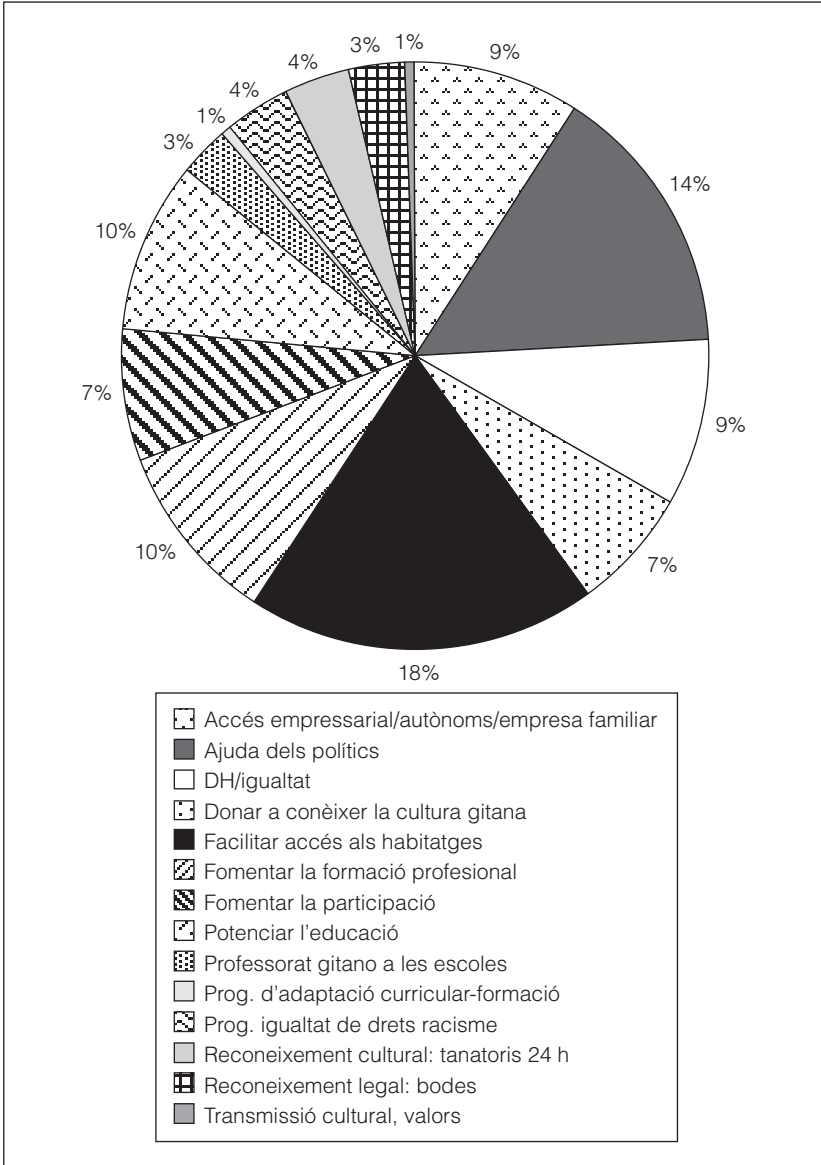
88. Punts Òmnia de la Generalitat de Catalunya.

16. PROPOSTES I APORTACIONS

Gràfica 40. Principals necessitats de la població gitana a Catalunya

Gràfica 41. Propostes de la població gitana enquestada

Cultura i identitat

Recuperació del patrimoni cultural gitano. Iniciar accions per a reconèixer, recuperar i difondre el patrimoni cultural del poble gitano en la línia de mesures de la UNESCO per al patrimoni cultural immaterial, com a valor de la diversitat cultural mundial.

Defensa del patrimoni cultural: centre de cultura gitana. Creació d'un espai on les persones gitanes puguin projectar la seva cultura en tots els àmbits: artístics, formatius, culturals, etc., per a prestigiar i donar a conèixer la cultura gitana tant per a les noves generacions com per a la societat en general.

Família

Dintre d'aquest ventall de tipus de convivència familiar que s'estan donant a la societat majoritària es pot considerar el concepte de família gitana com una manera més de convivència familiar, sense connotacions de tradicional o antiga.

Habitatge i urbanisme

La pluralitat de veus que hi ha a la societat hauria d'estar representada en una pluralitat de tipus de vida, i així també afecta l'organització urbanística i els habitatges.

Els edificis de venda diversificada (protecció oficial, pis protegit i venda lliure) donen la possibilitat de convivència i enriquiment, i a la vegada superen la situació de discriminació cap a un bloc de pisos, un carrer o un barri en concret. No es tracta de distribuir, sinó que cada persona pugui triar la seva fórmula.

Seria necessari repensar l'espai de la llar tenint en compte els diferents estils de vida i organitzar-se familiarment i socialment.

Educació

Possibles solucions per al fracàs escolar femení gitano;

- la participació de persones gitanes als centres educatius, sobretot dones que poden aportar la visió de la seva cultura a la dinàmica pròpia del centre
- centres o aules separades durant un temps per aconseguir professionals gitanes en tots els àmbits
- Participació de les famílies, persones grans, dones, professionals gitanos/es i professorat gitano dins l'escola, amb poder de decisió

Es donaren experiències molt positives superadores de la mediació, quan s'incorporaren les veus de les famílies i d'altres persones de l'entorn del nen o la nena, les organitzacions gitanes i l'Església evangèlica, els serveis i professionals del medi per a poder fer intervencions coordinades entre totes les persones i entitats o serveis amb els quals interactua el nen o la nena.

- Introducció de la cultura

Un altre factor important és el desenvolupament de la cultura gitana en el si de les escoles com un element de riquesa cultural del nostre país. Aconseguir una presència més alta de persones de totes les cultures a les seves aules, ja que es reconeix la riquesa cultural.

Treballar en la línia de la formació al llarg de la vida.

La possibilitat de recursos tutoritzats pot ser un element potenciador de l'educació i a la vegada d'inclusió social que pot incrementar la cohesió a cada barri o municipi.

Si s'introdueixen elements de confiança, com ara persones gitanes respectades a les escoles, dones gitanes que participessin en la vida quotidiana dels centres i que proporcionessin una certa tran-

quil·litat a les famílies, podrien començar a possibilitar-se alternatives educatives per a les nenes i joves gitanes.

Treball

Fer plans d'ocupació conjuntament amb les organitzacions gitanes i amb persones gitanes individuals.

L'autoocupació és una sortida a tenir en compte per a aquelles persones que tenen poques possibilitats d'accés al mercat laboral. S'ha de fer plans per a diversificar-la, formar part del mercat laboral competitiu, i generar prestigi social. Borses de treball, autonomia laboral, cooperativa, PIME, negocis propis, amb un acompanyament que assegurí l'èxit de les campanyes.

El treball en xarxa és un bon mitjà per a una organització en família i entorn.

Joventut gitana, joventut emprenedora. Formen abans les famílies i pot haver-hi més disposició a assumir responsabilitats laborals, crear empresa, empresa familiar...

Reconeixement de les habilitats:

- mobilitat
- organització en xarxa
- habilitats comunicatives i socials
- habilitats pròpies dels serveis de proximitat
- tecnologies de la informació i la comunicació
- muntatges i estructures

Salut i sanitat

Una de les propostes que expressa la població entrevistada, pràcticament unànime, és ampliar els horaris dels espais de vetlla.

Incorporar professionals gitanos al sistema sanitari, per tal de fa-

cilitar l'apropament de la població i la comunicació entre ambdues parts.

Crear espais d'acompanyament en els hospitals per a les persones que vulguin fer el seguiment de la malaltia d'un familiar.

Generar actuacions des de l'entorn i en forma de centres integrats que donen més cobertura a la confiança i a la idea de medicina de família.

Generar pautes de comunicació que tinguin en compte les diferents maneres de saber de les persones. La informació ha de ser acurada i veraç, ja que les persones gitanes donen un gran valor a la paraula donada.

Potenciar i tutoritzar la formació de persones gitanes en l'àmbit de la salut com a agents de salut o sanitaris, infermeria, medicina, farmàcia, etc.

Sexe

Donar suport a les actuacions des de la perspectiva de la igualtat de les diferències; dret de les dones gitanes a desenvolupar la pròpia identitat en condicions d'igualtat.

Potenciar la solidaritat entre dones a partir de la seva xarxa social i familiar.

Crear projectes que abastin la vida familiar, la laboral i la formació per a les dones.

Generar projectes amb els centres de salut orientats a les dones gitanes, el coneixement per al seguiment de les malalties pròpies.

Joventut

Cal potenciar l'associacionisme juvenil perquè canalitzi les seves demandes i satisfaci les seves necessitats.

Crear espais polivalents i de futur, en què els joves puguin des-

envolupar la seva creativitat i l'accés a les tecnologies de la informació i la comunicació.

Participació social

Organització en xarxa pròpia de l'estructura social gitana, i també dels moviments socials actuals. És una habilitat i un valor molt demandat en l'actual societat. El valor de la família com a element transformador i el rol actiu de les persones grans, són aportacions per a la participació social en general que cal potenciar.

Ja hem fet esment de la solidaritat, tret que anirà sortint a tots els aspectes de la participació. La comunitat com a fi últim, i el deure d'ajut i referència cap a aquesta és una constant en la vida gitana, que es fa palesa a les pautes de relació i organització gitana.

Foment d'un associacionisme ampli, global, on cap tothom, entès com un espai horitzontal i democràtic, on tothom pot participar no tan sols de fet, sinó que es pensa en tothom a l'hora de programar activitats i pensar l'espai.

El diàleg és bàsic com a eix vertebrador del teixit social en general, i en les pràctiques socials gitanes és un valor utilitzat com a mètode i fi en si mateix.

L'escola és potser un marc de participació molt bo per a les famílies gitanes, on es poden sentir molt bé i generar molta transformació, tant a les seves vides com per la influència que generen en el seu entorn; amb els fills i filles, com a referents per a altres gitans i gitanes, tenint efectes en l'aprenentatge, tant dels nens i nenes gitans com de les famílies o persones gitanes que hi participen. En general, la participació social genera formació.

Potenciar l'associacionisme de les persones gitanes en el moviment associatiu en general.

Llengua

L'ensenyament de la llengua gitana a les escoles es demana a tall d'enriquiment cultural i de conservació de la llengua i la cultura.

Creació de centres culturals gitanos on es pogués aprendre, i on siguin les persones gitanes les que exposin la seva cultura i la puguin ensenyar i aprendre.

Religió

L'Església evangèlica està generant un model de participació i relació d'acord amb molts dels valors del poble gitano, cosa que valida aquest model integrador des d'una perspectiva igualitària que pot ser utilitzat en altres tipus d'intervencions i accions socials.

Mitjans de comunicació i imatge social

En aquest sentit les recomanacions que es fan a *El poble gitano. Manual per a periodistes*⁸⁹ són molt desitjables quant a com tractar de manera justa i igualitària, amb el lèxic adequat a la comunitat gitana i als seus membres.

Si els mitjans de comunicació han de fer-se ressò d'aspectes de la cultura gitana, partint de les vivències i del que diuen les persones gitanes, podrien interessar molt la societat majoritària, informant de forma objectiva.

Realitzar i emetre programes sobre cultura gitana, protagonitzats per persones gitanes, igual que es fan documentals sobre altres cultures de tot el món, o de les cultures que estan arribant en els últims anys a Catalunya, fer-ho amb la cultura gitana.

---

89. *El poble gitano. Manual per a periodistes*. Barcelona: Unió Romaní, Institut Romanó de Serveis Socials i Culturals, 2001.

Donar suport al fet que hi hagi persones gitanes a la universitat i cursant els estudis necessaris per a dedicar-se a la comunicació audiovisual i potenciar-ho.

Les accions afirmatives poden facilitar la creació de persones ben formades per tal de poder iniciar nous projectes amb l'objectiu d'implicar la mateixa població gitana i promoure accions més participatives.

17. CONCLUSIONS

Existeixen alguns aspectes transversals a tots els àmbits d'actuació i que s'han de tenir en compte a l'hora de concloure aquest treball:

- El diàleg basat en la paraula donada deixa oberta una via plena de possibilitats en una societat cada vegada més dialogant com és la catalana.
- La solidaritat com a valor pot ser la base per a unes actuacions multiculturals basades en la millora per a tothom.
- La importància de la infància i de la gent gran són dues fonts per a un debat educatiu.
- Les habilitats comunicatives i socials, així com l'organització en xarxa, són elements clau per a la societat de la informació i a la vegada han estat desenvolupats històricament per la població gitana.

Identitat i cultura

Trets com la unió, la solidaritat, el sentit de proximitat i de pertinença estan presents en la vida gitana formant part del sistema de valors amb els quals les persones gitanes es presenten al món.

Les persones gitanes es descriuen a si mateixes com a pertanyents a la cultura gitana amb unes expressions públiques concretes com:

- La seva bandera: amb el blau del cel i el verd dels camps, amb una roda de carro que simbolitza el camí.
- La llengua: el romanó.
- Valors: la solidaritat, el respecte a les persones grans, la paraula donada, etc.
- Costums: maneres de casament, hospitalitat, gastronomia, expressions artístiques, celebracions, dol, etc.

El 48% de les persones entrevistades opinen que la principal barriera que han de superar és el racisme, la discriminació i els prejudicis.

Les persones gitanes pateixen discriminació per omissió, és a dir, que la seva presència queda diluïda entre la societat general sense tenir-se en compte les dificultats per viure-hi i les seves especificitats culturals.

Només un 25% de la població enquestada rep alguna prestació, i quan ho fan, és perquè els correspon, ja que compleixen amb els requisits exigits per poder accedir a un ajut de caire social. Del total de persones gitanes que reben prestacions només un 23% ho fa com a beneficiària de PIRMI, i un 20% reben ajuts de serveis socials.

Els processos assimilacionistes han tingut efectes perversos en la pèrdua i el debilitament d'alguns valors i tradicions, però sobretot en les condicions de vida de les persones gitanes.

Les persones gitanes volen mantenir el dret a la diferència cultural, però en condicions d'igualtat, amb tots els drets que té la societat majoritària.

L'experiència vital és un valor molt important de la cultura gitana, és el respecte a les persones grans.

El diàleg, per les persones gitanes representa més que un mitjà per arribar a solucionar conflictes. El diàleg és un valor en si mateix, és la base de la relació social, i qualsevol acció passa pel diàleg.

La cohesió, la unió és fonamental a la vida i l'organització gitanes.

Promoció interna: les famílies s'uneixen entorn de la infància i la joventut per poder promocionar-les.

Família

És l'organització en què l'individu troba tot el que necessita, el primer recurs, on troba el suport i l'empara a tots nivells.

Perquè la població gitana se senti més propera al model de família més generalitzat s'ha de considerar el concepte de família gitana com una manera més de convivència familiar. S'ha de donar l'opció d'escoltar les seves veus.

Les famílies de persones gitanes a Catalunya enquestades no superen l'extensió de 25 individus. Les extensions familiars de 125 a 200 membres van minvant. La percepció de família extensa es va diluint com a conseqüència del model familiar imperant en la societat majoritària fins a l'actualitat.

En un 73%, el nucli familiar de convivència de les famílies gitanes no supera els quatre membres (aquests són minoritaris), únicament en un 19% els nuclis familiars de convivència són de més de sis persones. El bloc més gran se situa a la franja de dos a sis membres al nucli familiar, i despunta com a majoritari en un 26% de les famílies consultades el nucli familiar de quatre membres.

Per més que culturalment parlant estigui reconeguda la boda gitana, legalment no ho està i els drets de la parella no són els mateixos. Si no canvia la legislació actual, amb el pas d'uns anys ens trobarem amb persones vídues amb «dret» de prestació social sense que els sigui concedida.

Els canvis a la família s'han produït des de dos punts de vista, el primer en referència amb l'adaptació a la societat majoritària, i el segon, la pèrdua dels valors i costums propis.

Habitatge i urbanisme

Propietat 64,7%: responen, sobretot, a les famílies que en un moment donat van poder accedir a un habitatge de protecció de promoció pública, ja fos en el *Patronato Nacional de la Vivienda*, o actualment en barris d'habitatge protegit de la Generalitat.

Lloguer 26,6%: la majoria són de protecció oficial o tutelats.

Trànsit 0,3%: estat intermedi entre estar en un pis de la família i accedir a un pis propi.

Ocupació 1%: quan la concentració en un sol pis fa complicada la convivència, en termes de mínims per viure amb dignitat, algunes famílies opten per entrar en un pis clausurat per l'Administració per un desnonament anterior i ocupar-lo.

Altres 7,3%: per manca d'accés a habitatges propis, situen moltes famílies gitanes en pisos «familiars».

L'habitatge és una de les necessitats principals de les persones gitanes, en concret, la segona, després del treball (gràfica 40). El 26% de la població gitana a Catalunya ho manifesta així.

Un 9% afirma que el principal problema amb què s'ha trobat per poder accedir a un habitatge és la **situació econòmica precària**.

Els avals bancaris, la falta de nòmina, en definitiva, la **no fiabilitat bancària**, suposa un dels problemes amb els quals es troba la població entrevistada, concretament un 3%.

Un 3% dels entrevistats expressa haver patit **racisme** a l'hora de comprar o llogar un habitatge.

Quan es fan plans urbanístics, quan es dissenya l'interior de les cases o pisos, es fa partint d'un patró, d'un model, que no sol ser un model que integra les necessitats i demandes dels col·lectius que hi aniran a viure.

Educació

Les experiències amb persones mediadores en els centres estan donant una resposta com a mínim positiva en el terreny del diàleg entre cultures i la mediació de conflictes.

Hi ha un alt índex de persones gitanes a Catalunya sense la titulació mínima exigida.

S'haurien de generar altes expectatives amb la població escolar i donar els recursos necessaris a la població gitana per poder superar les dificultats que troba i obtenir els resultats esperats per la població en general. Superació de la igualtat d'oportunitats per la igualtat de resultats.

La cultura gitana ha de poder reconèixer-se entre els coneixements, l'organització i les persones participants en el sistema educatiu.

Les aportacions culturals, de valors, són possibilitats de motivacions noves per a una infància i joventut que pot ser una esperança per al futur de la cultura gitana a Catalunya.

La participació dels familiars dels nens i les nenes a l'escola mostra la possibilitat d'incorporació de tot l'entorn a l'organització escolar.

Treball

L'accés al món del treball és la principal necessitat del poble gitano a Catalunya. El racisme, principalment, i la baixa formació són les barres per accedir al món laboral.

El treball assalariat dona més accés als drets socials que el que no ho és, per la qual cosa és una influència per a altres aspectes de qualitat de vida.

La dona gitana es troba en una situació d'exclusió més accentuada.

La conseqüència del racisme i l'assimilació és l'autoocupació, únic espai on s'ha pogut refugiar la població gitana, on no hi ha possibilitats de promocionar-se en el mercat de treball regular. Es creen sis-

temes de supervivència però dins els marges que el sistema laboral i el racisme ho permeten. Trobem que l'autoocupació del poble gitano és una sortida de resistència, és una elecció limitada, en l'actual societat.

Les ocupacions que han anat desenvolupant les persones gitanes al llarg de la seva història els han conferit habilitats i competències comunicatives i socials que són requerides per la societat de la informació.

Les polítiques d'ocupació catalanes tenen en compte col·lectius en risc d'exclusió, però no existeixen actuacions encaminades a superar les situacions de discriminació que es presenten per a la població gitana.

La formació acadèmica és cada cop més necessària per a la inclusió social i laboral, i per optar a tenir més possibilitats, i és un important filtre d'inserció laboral. Cal tenir en compte en l'oferta de cursos de formació i formació laboral la diversificació d'ocupacions.

Salut

S'han de tenir en compte aspectes diferenciadors i primordials per a la cultura gitana com la religiositat, la vetlla als difunts, la implicació i l'acompanyament de la família en la malaltia d'un familiar.

El sistema sanitari i els professionals de la salut han de superar el desconeixement que tenen de la cultura gitana.

La població gitana té una esperança de vida molt més baixa que la mitjana de la societat en general, i en sentit invers entre homes i dones. És prioritària l'acció amb les dones gitanes per actuar amb elles i que elles a la vegada actuïn d'agents de salut.

Sexe

Les dones gitanes estan protagonitzant la transformació social que està fent el poble gitano en els últims anys.

Les dones gitanes demanen la igualtat al mateix temps que reivindicuen el dret a la diferència.

La característica principal del moviment de dones gitanes és el fet de la transversalitat de les accions que es generen des d'aquest moviment. És un moviment de dones que inclou la resta de la comunitat en el si de les seves demandes i reivindicacions. És un moviment de sexe i cultural.

Joventut

La joventut gitana s'ha d'enfrontar a les mateixes dificultats amb què es troba la joventut en general, afegint-hi la responsabilitat de participar d'una organització familiar a la qual ha de respondre.

La joventut gitana s'enfronta a molts reptes sense tenir les eines necessàries, tot i tenir capacitat i habilitats. Per això la formació és la clau per a la joventut gitana.

S'ha pogut observar com la generació de referents positius actua de potenciadora per a altre jovent o infants.

Participació social

Existeixen diferents barreres que han de superar les persones gitanes vers la participació social:

- Els **estereotips i prejudicis**. La imatge social que la societat majoritària ha adoptat del poble gitano està relacionada amb la marginació, la pobresa i l'exclusió.
- Les **condicions socials i la precarietat laboral**. El fet de trobar-se en situacions econòmicament precàries fa que la participació no sigui de vegades una prioritat.
- Al teixit associatiu i social **no hi ha representació gitana**.
- La **falta de formació**. Les persones que tenen recursos i eines

acadèmiques no tenen en compte les dificultats de les persones sense formació que hi participarien.

– **El fet de no sentir-se escoltat.**

Les entitats gitanes estan fent des de fa anys molt treball en la lluita pels drets del poble gitano, comptant amb el voluntariat i petites estructures, i depenent bàsicament de projectes d'intervenció.

El diàleg intercultural té un paper principal dins els moviments socials en la societat actual, i és l'única manera d'aconseguir una convivència igualitària comuna sense perdre l'essència de cadascú.

Una forta motivació per al poble gitano és la possibilitat de potenciar i fomentar la seva cultura. Si aquestes aspiracions queden reflectides en altres organitzacions civils, i es tenen en compte les seves veus, es possibilita la participació de persones gitanes a qualsevol àmbit, i es genera inclusió.

Respectar i incloure la cultura gitana en totes les institucions, administracions i el Tercer Sector és una de les demandes principals del poble gitano a Catalunya. Una de les aspiracions de les persones gitanes és que hi hagi gitanos i gitanes a tots els àmbits de la societat, i també dins la política i les institucions.

Tot i que un 65% vota, hi ha molt recel cap a la política, els partits i els polítics, que no sempre han sabut guanyar-se la confiança del poble gitano.

El moviment de dones gitano, de caràcter inclusiu, té algunes innovacions en relació amb altres moviments de dones, ja que no és un moviment en contra de la seva cultura, sinó que actua en favor de la defensa d'aquesta.

Llengua

La llengua gitana en el món és el romanó, a Catalunya existeix la variant del caló. Per als gitanos és d'una gran importància tenir l'oportunitat d'aprendre les dues. No existeix un consens per decantar-se per

una o l'altra. Malgrat tot la recuperació és una demanda per al reconeixement cultural del poble gitano.

El dret a la diversitat cultural reconegut a la Constitució, i la potenciació de les diferents llengües de l'Estat plurinacional no preveu, segons les interpretacions fetes fins ara, el reconeixement de la llengua dels gitanos i gitanes espanyols, i catalans.

Religió

L'Església Evangèlica de Filadèlfia, per les seves característiques i maneres d'expressió, diferents a la catòlica, ha connectat i desenvolupat una gran activitat religiosa entre les persones gitanes de Catalunya.

L'Església Evangèlica de Filadèlfia actua com a espai relacional, solidari i de fe. A més de deixar protagonisme a les mateixes persones gitanes en el si de l'organització.

Mitjans de comunicació

La imatge del poble gitano que presenten els mitjans de comunicació no es relaciona sempre amb la realitat de les persones gitanes i deixa pas a estereotips difícils de superar. Actes individuals acaben creant l'imaginari sobre la totalitat de la població gitana.

Els mitjans de comunicació poden canviar la imatge negativa de les persones gitanes a través de programacions i emissions pròpies, fetes i protagonitzades per equips gitanos o mixtos.

Les persones gitanes veuen els mitjans de comunicació com una eina que les pot ajudar a donar-se a conèixer.

18. FONTS DOCUMENTALS

Bibliografia

- ADIEGO, I. X. *Un vocabulario español-gitano del Marqués de Sentmenat (1697-1762)*. Barcelona: UB, 2002.
- ADIEGO, I. X. *Del romaní comú als calós ibèrics*. Ponència presentada al Cicle de Conferències: Els gitanos a Catalunya i les seves llengües: passat i present (29 maig). Organitzades per l'Institut d'Estudis Catalans i celebrades a Barcelona. Ponència no publicada, 2003.
- ARBEX, C. *Guía de salud para mujeres gitanas*. Madrid: ASGG, 2000.
- AUSTIN, J., L. *Cómo hacer cosas con las palabras*, Barcelona: Paidós Estudio, 1996.
- BECK, U., i BECK-GERNSHEIM, E. *El normal caos del amor*. Barcelona: El Roure, 1998.
- BECK-GERNSHEIM, E.; BUTLER, J., i PUIGVERT, L. *Mujeres y transformaciones sociales*. Barcelona: El Roure, 2001.
- BENHABIB, S. *Diversitat cultural, igualtat democràtica. La participació política en l'era de la globalització*. València: Tàndem, 2000.
- CÁRITAS DIOCESANA DE BARCELONA. *Guía de Recursos Sociales Barcelona y Provincia*. Barcelona: Claret, 1976.
- CÁRITAS. *Marginación Social en España: Documentación social. Revis-*

- ta de estudios sociales y de sociología aplicada*. Madrid: Cáritas, 1981.
- CASTELLS, M. *La era de la información. Economía, sociedad y cultura*. Vol. 1. *La sociedad red*. Madrid: Alianza Editorial, 1997.
- CASTELLS, M. *La era de la información. Economía, sociedad y cultura*. Vol. 2. *El poder de la identidad*. Madrid: Alianza, 1998.
- CASTELLS, M. *La era de la información. Economía, sociedad y cultura*. Vol. 3. *Fin de milenio*. Madrid: Alianza, 1999.
- CHOMSKY, N. *Perspectivas sobre el poder*. Esplugues de Llobregat: El Roure, 2001.
- CIREM, GES i TRS. *Informe Pla de transformació del barri de la Mina de Sant Adrià de Besòs*. Ajuntament de Sant Adrià, Consorci de la Mina, Documentació URBAN 2, 1997.
- COMINGS, J. *Facilitar el acceso a la educación postsecundaria de las minorías de los Estados Unidos*. Ponència presentada a les Jornades Cambio Educativo III. Acciones sociales, econòmicas y educativas que mejoran la convivencia entre culturas. Parc Científic de Barcelona, 28 de novembre de 2002, 2000.
- BOCD. Comisión de Política Social y Empleo. *Informe de la Subcomisión para el Estudio de la Problemática del Pueblo Gitano*. Congreso de los Diputados. Serie D: General. 17 de diciembre de 1999. Núm. 520, 1999.
- CONGRESO EUROPEO DE LA JUVENTUD GITANA. *Conclusiones*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1997.
- CUADERNOS DE INFORMACIÓN PARA LOS INMIGRANTES EXTRANJEROS. *El sistema educativo. La educación: derechos y deberes*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Ajuntament de Mataró, Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, Ministerio de Asuntos Sociales, 1995.
- ELBOJ, C. ET AL. *Comunidades de aprendizaje. Tranformar la educación*. Barcelona: Graó, 2002.
- El poble gitano. Manual per a periodistes*. Barcelona: Institut Romanò de Serveis Socials, 2001.
- Encuentro de jóvenes gitanos/as andaluces. Conclusiones*. Granada: Junta de Andalucía, 2001.

- EQUIPO BARAÑÍ. *Mujeres gitanas y sistema penal*. Madrid: Ediciones Metyel, 2001.
- EQUIPO DE ESTUDIOS PRESENCIA GITANA. *Mujeres gitanas ante el futuro*. Madrid: Presencia gitana, 1990.
- EQUIPO GIEMS. *Gitanos al encuentro de la ciudad: del chalaneo al peonaje*. Madrid: Cuadernos para el diálogo, SA, 1976.
- ESCUADERO, J. P. *Societat i llengua dels gitanos catalans*. Ponència presentada al Cicle de Conferències: Els gitanos a Catalunya i les seves llengües: passat i present (29 maig). Organitzades per l'Institut d'Estudis Catalans i celebrades a Barcelona. Ponència no publicada. 2003.
- FLECHA, R., i GÓMEZ, J. *Racismo: No, gracias. Ni moderno, ni postmoderno*. Barcelona: El Roure, 1995.
- FLECHA, R.; GÓMEZ, J., i PUIGVERT, L. *Teoría sociológica contemporánea*. Barcelona: Paidós, 2001.
- FLECHA, R., i RUIZ EUGENIO, L. *Aprendizaje adulto y adultez*. Barcelona: ICESB-Pere Tarrés (URL), 2000.
- FREIRE, P. *A la sombra de este árbol*. Esplugues de Llobregat: El Roure, 1997.
- Gitanos. Adalí Calí/Madrid Gitana* n. 3, diciembre. Madrid: ASGG, 1999.
- Gitanos. Contra la discriminación*, n. 10. junio. Madrid: ASGG, 2001.
- Gitanos. Educación*, n. 7/8, diciembre. Madrid: ASGG, 2000.
- Gitanos. Empleo*, n. 12/13, enero. Madrid: FSGG, 2002.
- Gitanos. Gitanos y empleo*, n. 6. Madrid: ASGG, 2000.
- Gitanos. Informe del Congreso de los Diputados sobre el pueblo gitano*, n. 4, abril. Madrid: ASGG, 2000.
- Gitanos. Las líneas de trabajo de la ASGG*, n. 0, abril. Madrid: ASGG, 1999.
- Gitanos. Mujeres gitanas*, n 5. Madrid: ASGG, 2000.
- Gitanos. Salud y comunidad gitana. Iniciativas europeas*, n. 1, junio. Madrid: ASGG, 1999.
- Gitanos. Salud y comunidad gitana*, n. 15, junio. Madrid: FSGG, 2002.
- Gitanos. Vivienda*, n. 16, octubre. Madrid: FSGG, 2002.

- GAMELLA, J. *Mujeres gitanas. Matrimonio y género en la cultura gitana de Andalucía*. Andalucía: Junta de Andalucía, 2000.
- GARCÍA DELGADO, J. L., i SEGURA, J. *Reformismo y crisis económica. La herencia de la dictadura*. Madrid: Saltés, 1977.
- GARRIGA, C. *Els gitanos de Barcelona. Una aproximació sociològica*. Barcelona: Diputació de Barcelona 2000.
- GARRIGA, C. *Els gitanos de Badalona. Una aproximació sociològica*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2003.
- GERGELY, D. *Roma and the Council of Europe's Framework Convention for the Protection of National Minorities*. Bucharest: Romani CRISS, 2000.
- GIDDENS, A. *La transformación de la intimidad*. Madrid: Cátedra, 1995.
- HABERMAS, J. *La inclusión del otro*. Barcelona: Paidós, 1999.
- HABERMAS, J. *Teoría de la Acción Comunicativa*. Vol. I y II. Madrid: Taurus, 1999.
- INSTITUT ROMANÒ DE SERVEIS SOCIALS. *I Tchatchipen. Lil ada trin tchona ro-dipen romani*, 1983.
- INSTITUT ROMANÒ DE SERVEIS SOCIALS. *I Tchatchipen. Lil ada trin tchona ro-dipen romani*, 1993.
- INSTITUT ROMANÒ DE SERVEIS SOCIALS. *I Tchatchipen. Lil ada trin tchona ro-dipen romani*, 2000.
- INSTITUT ROMANÒ DE SERVEIS SOCIALS. *I Tchatchipen. Lil ada trin tchona ro-dipen romani*, 2003.
- JULIANO, D. *Las que saben. Subculturas de mujeres: Cuadernos inacabados*. Madrid: Horas y horas la editorial, 1998.
- La población gitana en la comunidad autónoma de La Rioja*. Logroño: Gobierno de La Rioja, 2003.
- LAGUNAS, D. Resolviendo la salud. Los gitanos catalanes. *Gazeta de Antropología*, n. 15, texto 15-12. Universidad Central de Barcelona, 1999.
- LIÉGEOIS, J., *Gitanos e itinerantes*. Madrid: Presencia Gitana, 1987.
- MARTÍNEZ VEIGA, U. *Pobreza, segregación y exclusión espacial*. Barcelona: Icaria, 1999.
- MOORE, H. *Antropología y feminismo*. Madrid: Ediciones Cátedra, 1999.

- PÉREZ, J., i ARANCE, L. *Una Historia diferente*. Granada: Junta de Andalucía, Centro Socio-cultural gitano Andaluz, 2003.
- ¿Periodistas contra el racismo? *La prensa española ante el pueblo gitano 2000-2001*. Barcelona: Unió Romani, 2002.
- Plan integral para la Comunidad Gitana de Andalucía*. Junta de Andalucía, 1997-2000
- Plan integral para la comunidad gitana*. Sevilla: Junta de Andalucía, 1998.
- 1r Congrés Europeu de la Joventut Gitana*. Barcelona: Institut Romani de Serveis Socials, 1999.
- Primer Manual de Conversa en Romanò-Kalò*. Barcelona: Unió Romani, 2001.
- PUIGVERT, L. *Las otras mujeres*. Barcelona: El Roure, 2001.
- Quaderns d'informació per als immigrants estrangers. Els serveis socials*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Ajuntament de Mataró, Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet, Ministerio de Asuntos Sociales, 1995.
- RAMÍREZ HEREDIA, J.; TORRES FERNÁNDEZ, A., i SILVA DE LOS REYES, J. *Cuatro culturas una sola juventud*. Sevilla: Unión Romani, 2001.
- RIECHMANN, J., i FERNÁNDEZ BUEY, F. *Redes que dan libertad. Introducción a los nuevos movimientos sociales*. Barcelona: Paidós, 1994.
- ROSA BUXARRAIS, M.; CARRILLO, I.; GALCERAN, M.; LÓPEZ, S.; MARTÍN, M. J.; MARTÍNEZ, M.; PAYÀ, M.; PUIG, J. M.; TRILLA, J., i VILAR, J. *L'interculturalisme en el currículum. El racisme*. Barcelona: Rosa Sensat, 1991.
- SAN ROMAN, T. *Entre la marginación y el racismo. Reflexiones sobre la vida de los gitanos*. Madrid: Alianza, 1986.
- SAN ROMAN, T. *Gitanos de Madrid y Barcelona. Ensayos sobre aculturación y etnicidad*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 1990.
- SAN ROMÁN, T. *La diferència inquietant. Velles i noves estratègies culturals dels gitanos*. Barcelona: Altafulla, 1998.
- SEGALEN, M. *Antropología de la familia*. Madrid: Taurus, 1992.

- SEN, A. *Desarrollo y libertad*. Barcelona: Planeta, 1999.
- SIERRA BRAVO, R. *Técnicas de investigación Social*. Madrid: Paraninfo, 1983.
- TORRES FERNÁNDEZ, A.; FERNÁNDEZ JIMÉNEZ, D. L.; SANTIAGO REYES, C.; FLORES RIVERO, J.; FLORES PAVÓN, J. C., i GARCÍA RODÓN, M. *Información y asesoramiento a los vendedores ambulantes*. Barcelona: Unión Romani, 2001.
- TOURAINÉ, A. *¿Podremos vivir juntos? Iguales y diferentes*. Madrid: PPC, 1997.
- VI Jornadas de Estudio del Comité Español para el Bienestar Social. La pobreza en la España de los 80*. Madrid: Acebo, 1989.
- VIGOTSKY, L. S. *El desarrollo de los procesos psicológicos superiores*. Barcelona: Crítica, 1979.
- VIZCAÍNO MARTÍ, J. *Envejecimiento y atención social. Elementos para su análisis y planificación*. Barcelona: Herder, 2000.

Internet

- <http://198.62.75.1/www2/gypsies.net/links2a.html>
- <http://cat.oneworld.net/article/frontpage/156/1387>.
- <http://conventions.coe.int/treaty/EN/WhatYouWant.asp?NT=148&CM=8&DF=31/03/01> i <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/148.htm>.
- <http://dmoz.org/Society/Ethnicity/Romani/>.
- <http://dmoz.org/Society/Ethnicity/Romani/Holocaust/>
- <http://errc.org/>.
- <http://fcit.coedu.usf.edu/holocaust/people/victroma.htm>
- <http://fotw.vexillum.com/flags/rom.html>
- <http://gort.ucsd.edu/sdunlap/ssh-rom.html>

<http://habitat.aq.upm.es/>
<http://home.interlog.com/~leerom/articles/language.html>
<http://ling.man.ac.uk/Research/RMS/proj.html>
<http://opre.roma.uji.es>
[http://press.coe.int/cp/2003/190a\(2003\).htm](http://press.coe.int/cp/2003/190a(2003).htm)
<http://pw1.netcom.com/~ethnic/migra3.html>
<http://sca.lib.liv.ac.uk/collections/gypsy/intro.htm>
<http://web.jet.es/gea21/recomendaciones/reco1.htm>
<http://www.abavagada.net/babel/babel4/romani.htm>
<http://www.altraveu.org/>
<http://www.bcn.es/tjussana/facepa>
<http://www.cccbxaman.org/raval/A3/txt/Ciudad/petitet.htm>
<http://www.ce-review.org/01/11/romanews11.html>
<http://www.christusrex.org/www2/gypsies.net/>
<http://www.ciemnogrod.art.pl/Cyganie/>
http://www.coe.int/t/E/human_rights/ecri/
http://www.coe.int/T/E/Social_Cohesion/Roma_Gypsies/ i [http://www.coe.int/T/E/social_cohesion/Roma_Gypsies/Documentation/Recommendations/19980308_Misc_CRI\(98\)29rev_Recommendation_Nr3.asp#TopOfPage](http://www.coe.int/T/E/social_cohesion/Roma_Gypsies/Documentation/Recommendations/19980308_Misc_CRI(98)29rev_Recommendation_Nr3.asp#TopOfPage).
<http://www.confavc.org/veins31.htm>
http://www.diba.es/crid/observ_adquis.htm
<http://www.errc.org/links/romani.shtml>
<http://www.eumap.org/library/content/001/30/1026720106>

http://www.eumap.org/library/datab/Documents/1057840527.59/l_spain.pdf

<http://www.eumc.at/eumc/index.php>

<http://www.eu-romani.org/>

<http://www.favibc.org/documents/ajudes.htm>

http://www.feantsa.org/obs/national_reports/spain/spain_national_report_suppor_1998_spanish.pdf

<http://www.fsgg.org>

http://www.fsgg.org/04a_doss.htm

<http://www.fsgg.org/Informe%20subcomision.htm>

<http://www.galbeno.co.yu/>

<http://www.geocities.com/Paris/5121>

<http://www.neskes.net/workalo>

<http://www.geocities.com/Paris/5121/patrin.htm>

<http://www.geocities.com/webromany/indice.htm>

<http://www.gre.ac.uk/~at02/>

<http://www.gypsyloresociety.org/>

<http://www.herts.ac.uk/UHPress/Gypsies.html>

<http://www.historywiz.com/roma.htm>

<http://www.homestead.com/australiaromani/Index.html>

<http://www.idescat.es/castella/estbasiq/proteccio/pub19912000.pdf>

<http://www.ilovelanguages.com/>

<http://www.lc.stthomas.edu/roma/>

http://www.lib.uchicago.edu/~hierl/wess/Romani_Studies_Links.htm
<http://www.macalester.edu/~jkozak/iru.htm>
<http://www.magenta.nl/crosspoint/rs.html>
<http://www.osi.hu/rpp/>
<http://www.osi.hu/rpp/biblio/index.html>
<http://www.pangea.org/aecgit/>
<http://www.pangea.org/edualter/material/vld/gitanos.htm>
<http://www.per-usa.org/roma.htm>
<http://www.pgf.cc/rights/roma.htm>
http://www.proz.com/?sp=bb/new&action=RefreshTopic&tog_font_size=1&forum_id=12&topic_id=12448&post_id=
<http://www.religioustolerance.org/roma.htm>
<http://www.romani.org/>
<http://www.romaniworld.com>
http://www.romaniwriters.com/the_romani_library.htm
<http://www.romawomen.org>
<http://www.romawomen.org/new/>
<http://www.RomNews.com>
<http://www.romove.cz/en/article/18366>
<http://www.rootster.com/gypsy.html>
<http://www.scn.org/roma/>
<http://www.slovakia.org/society-roma.htm>
<http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2002/18392.htm>

<http://www.tsha.utexas.edu/handbook/online/articles/view/RR/pxrfh.html>

<http://www.tvcatalunya.com/30minuts/1997/971221.htm>

<http://www.ub.es/geocrit/menu.htm>

[http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-146\(01\).htm](http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-146(01).htm)

<http://www.unionromani.es>

<http://www.unionromani.org>

http://www.uv.es/metode/numero31/57_31.html

<http://www.vada.nl/talenrr.htm>

http://www.verein-roma.at/publik_patrin.htm

<http://www.wildmuse.net/faerie/roma/>

<http://www.xarxa-omnia.org/poblegitano/presentacio/>

<http://www2.arnes.si/~eusmith/Romany/>. Llengua

<http://www2.arnes.si/~eusmith/Romany/names.html>

<http://www3.itu.int/udhr/lang/rmn1.htm>

<http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/romani/>. Das Romani-Projekt.

<http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/romlex/>. Traductor.

Romany/English dictionary.<http://www.geocities.com/SoHo/3698/rom.htm#Misc...>

19. ÍNDEXS DE GRÀFIQUES I TAULES

19.1. Índex de gràfiques

Gràfica 01. Gènere de les persones gitanes enquestades	32
Gràfica 02. Edat de les persones enquestades	33
Gràfica 03. Barreres a la cultura	59
Gràfica 04. Persones beneficiàries de prestacions socials	68
Gràfica 05. Tipus de prestacions	69
Gràfica 06. Extensió familiar de les persones enquestades	94
Gràfica 07. Extensió del nucli familiar	95
Gràfica 08. Estat civil de les persones gitanes enquestades	96
Gràfica 09. Any de casament/Tipus de ritual de boda	97
Gràfica 10. Tipus de ritual de boda	98
Gràfica 11. Canvis a la família	99
Gràfica 12. Tipus d'habitatge	105
Gràfica 13. Problemes a l'hora d'accedir a un habitatge	109
Gràfica 14. Problemes d'adquisició segons el tipus d'habitatge	109
Gràfica 15. Escolarització de la població gitana enquestada	132
Gràfica 16. Edats de les persones enquestades/Estudis finalitzats	133
Gràfica 17. Edat d'abandó escolar	137
Gràfica 18. Edat d'abandó de l'escola respecte al sexe	138

Gràfica 19. Mitjana d'edat d'abandó escolar corresponent al lloc de residència de les persones enquestades	141
Gràfica 20. Edats de les persones enquestades i edat d'abandó escolar	144
Gràfica 21. Motius d'abandó de l'escola de les persones enquestades	145
Gràfica 22. Edat de casament i edat d'abandó de l'escola	147
Gràfica 23. Escola ideal	148
Gràfica 24. Li agradaria tornar a estudiar?	155
Gràfica 25. Barreres per accedir a l'ocupació	168
Gràfica 26. Detall del tipus d'activitat professional de les persones enquestades (I)	169
Gràfica 27. Detall del tipus d'activitat professional de les persones enquestades (II)	170
Gràfica 28. Tipus d'activitat laboral	186
Gràfica 29. Situació laboral respecte el sexe de les persones enquestades	187
Gràfica 30. El sistema sanitari cobreix les teves necessitats?	203
Gràfica 31. Nivells d'estudis finalitzats depenent del sexe	215
Gràfica 32. Edat de casament depenent del sexe	227
Gràfica 33. Estudis finalitzats dels i joves enquestats. Edats compreses entre els 16 i els 30 anys	229
Gràfica 34. Participació social	249
Gràfica 35. Normalment votes a les eleccions?	276
Gràfica 36. Defensa de la llengua	286
Gràfica 37. Coneixements del caló parlat	288
Gràfica 38. Coneixements de català segons el nivell d'estudis	294
Gràfica 39. Opció religiosa	298
Gràfica 40. Principals necessitats de la població gitana a Catalunya	323
Gràfica 41. Propostes de la població gitana enquestada	324
Gràfica 42. Duració de la feina	389

19.2. Índex de taules

Taula 01. Anteriors recerques de població gitana	16
Taula 02. Població gitana per comunitats autònomes	17
Taula 03. Característiques dels grups de discussió.	23
Taula 04. Entrevistes a persones d'organitzacions gitanes, institucions i serveis	26
Taula 05. Mostra i distribució territorial	30
Taula 06. Llista d'indicadors i variables	36
Taula 07. Principals necessitats de la població gitana a Catalunya	45
Taula 08. Població gitana a Catalunya	48
Taula 09. Població general i població gitana en relació amb el nivell d'estudis	134
Taula 10. Estudis finalitzats i tipus d'activitat laboral: administratiu/ves	174
Taula 11. Estudis finalitzats i desocupació: atur	174
Taula 12. Estudis finalitzats i desocupació: desocupació	175
Taula 13. Estudis finalitzats i tipus d'activitat laboral: comerç	176
Taula 14. Estudis finalitzats i tipus d'activitat laboral: hostaleria	176
Taula 15. Estudis finalitzats i tipus d'activitat laboral: construcció	177
Taula 16. Estudis finalitzats i ocupació: dones i feines de la llar	178
Taula 17. Estudis finalitzats i tipus d'activitat laboral: neteja	179
Taula 18. Estudis finalitzats i tipus d'activitat laboral: venda ambulant	180
Taula 19. Principals activitats laborals de la comunitat gitana: 1999	182
Taula 20. Esperança de vida del poble gitano a Espanya: 1999	205
Taula 21. Esperança de vida en néixer a Catalunya: 1999	205

Taula 22. Nivell d'estudis de la població de Barcelona i de les persones gitanes a Catalunya	230
Taula 23. Joventut desocupada gitana	234
Taula 24. Persones gitanes presentades a les eleccions: 1978-2003	272
Taula 25. Opció religiosa de les persones gitanes a Barcelona: 2000	299

ANNEX 1

Encuesta cerrada de naturaleza censal a nivel individual

0. Persona/N.º orden:	1. Hombre // Mujer	2. Edad		
3. Lugar de nacimiento	4. Provincia			
5. Lugar de residencia				
6. Cuántas personas viven en su hogar				
7. Dispone de carnet de conducir	Si	No	8. Conduce:	Si No
9. Actividad laboral:	Formal	Informal	NS/NC	
10. Percibe alguna prestación social:	Si	No	11. Otras actividades:	
10b. De qué tipo:				

Estado civil

12. Soltero/a			
13. Casado/a	Si está casado	18. A la edad:	19. Año boda:
		20. Tipo de ritual:	Civil Gaiano Otros:...
14. Viudo/a	21. Tiene hijos/as:	Si	No
15. Separado/a	22. Cuántos niños:		
16. Divorciado/a	23. Cuántas niñas		
17. NS/NC			

	CONOCIMIENTO IDIOMAS (del 1 al 5)		
	28. Catalán	29. Castellano	30. Galó
a. Comprensión			31. Otros .....
b. Lo sabe leer			
c. Lo sabe hablar			
d. Lo sabe hablar y leer			
e. Lo sabe hablar, leer y escribir			

24. Estudios en curso: (según tabla 1)

--

25. Estudios mayor nivel finalizados (tabla 1)

--

TABLA 1: Educación

1. No sabe leer ni escribir	BACHILLERATO	LOGSE	13. Diplomaturas o titulaciones medias	16. PGS /formación ocupacional INEM PIRMI
4. Primaria completa	10. ESCO completo	11. Bachillerato completo	14. Licenciatura	
5. EGB completo	11. Bachillerato completo	12. Cursos grado superior	15. Tercer ciclo	
6. BUP completo	12. Cursos grado superior			
7. COU completo				
8. FP 1º grado				
9. FP 2º grado				
3.1. Escolarizado				
3.2. No escolarizado				

ANNEX 2

**ESTUDI SOBRE EL POBLE GITANO A CATALUNYA.
PREGUNTES PER A L'ENTREVISTA**

N.º orden:		
Hombre	Mujer	Edad:

1. FAMILIA

1.1. ¿Qué es para tí la familia?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

1.2. ¿De cuántas personas se compone tu familia?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

1.3. ¿Crees que ha cambiado mucho la familia gitana en los últimos 25 años?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

1.4. ¿Tienes familia en otros lugares? ¿Os veis con frecuencia?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. TRABAJO

2.1. ¿Trabajas actualmente? Sí No ¿En qué?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2.2. ¿Qué otros trabajos has realizado? ¿Tiempo de duración y motivo del cambio?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2.3. ¿Cómo y a qué edad conseguiste tu primer empleo?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2.4. ¿Qué tipo de barreras sueles tener cuando buscas empleo?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2.5. Relación formación-trabajo. ¿Te ha servido tu formación o los cursos que has hecho para obtener empleo? ¿Te seguirás formando en el futuro? Motivos. Posibilidades

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2.6. ¿Recibes o has recibido algún tipo de prestación social? ¿De qué tipo?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2.7. ¿En qué te gustaría trabajar si pudieras?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3. EDUCACIÓN

3.1. ¿Hasta qué edad has estudiado?, curso, formación.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3.2. ¿Cómo era tu escuela? ¿Y el profesorado?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3.3. ¿Te gustaría volver a estudiar? ¿Qué?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3.4. ¿Cómo tendría que ser la escuela ideal?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3.5. Opinión sobre la escuela de tus hijos o hijas. ¿Participas en ella? ¿Cómo? ¿Ha habido algún momento más preocupante en su educación? [guardería, primaria, secundaria, la elección entre bachillerato y CFGM/CFGS (ciclos formativos de grado medio/ciclos formativos de grado superior)...]

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3.6. Opinión respecto al apoyo o rechazo de la escolarización por parte de familias gitanas.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3.7. ¿Cómo resolverías la problemática escolar que tienen los gitanos y gitanas?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

4. URBANISMO

4.1. ¿Te gusta el barrio donde vives? Sí No ¿Por qué?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

4.2. ¿Cuánto tiempo hace que resides en él? ¿Por qué viniste a vivir en él?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

4.3. ¿Cómo te gustaría que fuese? ¿Qué aspectos cambiarías?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

4.4. ¿Tu vivienda es de propiedad/alquilada? ¿Tuviste muchos problemas para comprarla/alquilarla?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

4.5. Uso y conocimiento de los espacios del resto de la ciudad, el barrio o el pueblo.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

5. PARTICIPACIÓN

5.1. ¿Participas en alguna actividad?: Sí No ¿En qué? (participación política, asociaciones gitanas, asociaciones de vecinos, AMPA, sindicatos, otras...).

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

5.2. ¿Por qué participas en esas organizaciones? ¿En qué otras organizaciones o servicios participarías y qué condiciones les pedirías para implicarte?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

5.3. ¿Votas en las elecciones?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

5.4. En caso de practicar alguna religión ¿Cuál es?, ¿Cómo participas?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

6. SALUD

6.1. ¿Qué haces cuando te encuentras mal de salud?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

6.2. ¿Cuándo vas al centro de salud? ¿Y al médico?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

6.3. ¿El sistema sanitario cubre tus necesidades?

Frente a las enfermedades

Sí

No

No sé

En el trato que se da a los pacientes

Sí

No

No sé

Durante el embarazo

Sí

No

No sé

Con las personas mayores

Sí

No

No sé

Con los niños

Sí

No

No sé

6.4. ¿Por qué crees que cuesta tanto ir al ambulatorio/médico?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

6.5. ¿Qué te hace sentir bien cuando vas al ambulatorio?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

6.6. ¿Tienes alguna sugerencia para acercar a la población gitana a la medicina?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

7. IDENTIDAD

7.1. ¿Qué es para ti ser una persona gitana?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

7.2. ¿Qué es lo mejor de los gitanos?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

7.3. Principales barreras que se encuentra la cultura gitana.
Enumera las tres más importantes.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

7.4. ¿Tienes algunas propuestas para resolverlo?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

7.5. ¿Cómo darías a conocer la cultura gitana a otras personas?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

8. LENGUA

8.1. ¿Cuál es tu lengua? ¿La sabes leer y escribir correctamente?

.....
.....
.....

8.2. ¿Sabes hablar el caló? ¿Lo escribes?

.....
.....
.....

8.3. El romanó es la lengua gitana, el caló la de los gitanos españoles. ¿Cómo se podrían recuperar y defender? ¿Cuál de ellas escogerías si tuvieras que escoger una para defenderla?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

- Dentro de las **necesidades** que pueda tener el pueblo gitano destaca las más importantes que requieran de la intervención de los políticos:

.....
.....
.....
.....
.....
.....

- Qué **propuestas** crees que serían las apropiadas:

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Muchas gracias por tu colaboración.

ANNEX 3

Associació Integració Gitana de Tarragona	Associació Cultural Gitana del Garraf
Associació de Promoció Juvenil gitana FUTUR de Lleida	Associació Cultural Monàrquica Gitana de Girona
Associació Cultura Gitana Mataró-Maresme	Associació Cultural Gitana la Cera
Centre Sociocultural 801	Associació Caló Calí
Associació Cultural Gitana de Camps Blancs	Grup Cultural Gitano de Porta
Associació Gitana de Dones <i>Drom Kotar Mestipen</i>	Unió Gitana de Gràcia
Associació Cultural Gitana de Viladecans	Associació Gitana de Bon Pastor
Lacho Bají Kalí	Associació catalano-romanesa Tandarei
Centre Cultural Gitano de la Mina	Associació Cultural <i>Akatari Lajarà Ujaranza</i>
Centre Cultural Gitano d'Hostafrancs	Associació Gitana de Figueres
Església Evangèlica de Filadelfia	

ANNEX 4

Graella d'anàlisi per a les tècniques qualitatives

	Educació		Ocupació	Salut	Habitatge i urbanisme	Joventut	Sexe	Família	Participació	Religió	Identitat	Llengua	Mitjans de comunicació
	Obligatòria	Allarg de la vida											
Barreres Problemàtiques Dificultats	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Transformacions Solucions Alternatives	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26

Factors que cal tenir en compte en les tècniques quantitatives:

- Població gitana catalana
- Edat de la població
- Sexe
- Nivell d'instrucció
- Perspectives de formació
- Participació social
- Religiositat
- Coneixement de llengües

Aquests aspectes podem creuar-los entre ells, amb la possibilitat de treballar amb dos i tres grups de població assegurant tots els resultats i en el cas de quatre en alguns casos.

Contrastos

En alguns casos ens trobàvem amb aspectes que s'observen des de les tècniques qualitatives i les quantitatives. Podem extreure informacions prou interessants per a les conclusions que necessitem.

ANNEX 5

Gràfica 42. Duració de la feina

